

Brněnský samizdat

Svobodné časopisy
v nesvobodné době

Jiří Voráč a Eva Čechová [eds.]

MORAVSKÁ
ZEMSKÁ
KNIHOVNA

Brněnský samizdat

Svobodné časopisy
v nesvobodné době

Jiří Voráč a Eva Čechová (eds.)
Moravská zemská knihovna v Brně
2024

Publikace vznikla na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem kultury.

Lektorovali:

prof. PaedDr. Michal Bauer, Ph.D.

Mgr. Milan Řepa, Ph.D.

© Moravská zemská knihovna v Brně, 2024

© Texty: Petr Fiala, Michal Přibáň, Jiří Voráč, Miroslav Vaněk, 2024

© Fotografie: Archiv Centra experimentálního divadla, Archiv Národního divadla v Praze, ČTK, Petr Baran, Petr Blažek, Rostislav Čuřík, Petr Fiala, Zbyněk Fišer, Vladimír Havlík, Radek Horáček, Miroslav Klepáček, Jaroslav Kořán, Jan Kratochvil, Jef Kratochvil – dědicové, Sabina Kratochvilová, František Kressa – Oddělení dějin kultury antitotalitního zaměření (ODKAZ) Moravského zemského muzea, Jiří Kuběna – dědicové, David Langar, František Mikš, Jiří Müller, Františka Müllerová, Ota Nepilý, Pavel Němec, Milan Ohnisko, Petr Oslzlý, Martin Pavelka, Petr Pospíchal, Michal Přibáň, Roman Ráček, Blahoslav Rozbořil, Břetislav Rychlík, Marcela Severová, Dušan Skála, Jana Soukupová, Jan Šimsa, Jaroslav Vacek, Rostislav Valušek, Milena Valušková, Vladislav Vaňák, Miroslav Vaněk, Jiří Voráč, Miloš Voráč, Martin Vybíral, Vladimír Vyskočil, Lea Vyskočilová, Jan Zahradníček jr.

ISBN 978-80-7051-348-4

ISBN 978-80-7051-351-4 [pdf]

7 Obsah

8 Úvod: svépomocná kultura svobody
Jiří Voráč

10 O významu samizdatu
Petr Fiala

12 Samizdat v poslední fázi komunistického režimu v Československu
Miroslav Vaněk

24 Poznámky k dějinám brněnského samizdatu
Michal Přibáň

40 Disent – divadlo – video: bytová a alternativní scéna v normalizačním Brně
Jiří Voráč

56 Anketa s aktéry – vydavateli, redaktory a autory samizdatových periodik
Jiří Voráč

132 Edice pramenů: faksimile vybraných článků

216 Literatura a prameny

218 Poděkování

219 Summary

Úvod: svépomocná kultura svobody

8

Katalog Brněnský samizdat: Svobodné časopisy v nesvobodné době je součástí stejnojmenné výstavy, která se zaměřuje na časopisecký samizdat v období tzv. pozdního socialismu 80. let.

Byla to doba na pohled nevábna, komunistický režim se strnule držel moci, obyvatelstvo vypadalo netečně. Nicméně pod povrchem, v nezávislých strukturách, narůstal živý pohyb: samizdatová a svobodná kultura dostávala novou dynamiku, která souvisela s růstem společenské rezistence, s nástupem nové generace nezatížené syndromem roku 1968, ale i s pronikáním nových technologií, které rozšířily možnosti vytváření a šíření nezávislých obsahů. Dělat samizdat a chovat se svobodně nebylo bezpečné. Hrozilo pronásledování, výslechy, domovní prohlídky, vězení. Vyžadovalo to přesvědčení a odhodlání. A taky dobrou vůli dělat dobrou věc.

Pojem samizdat se obvykle pojí s představou literárního či textového samizdatu, tedy samovydávání knih a časopisů. Jako svépomocná kultura svobody byl však praktikován i v oblasti hudby, divadla, výtvarného umění, filmu nebo vzdělávání. Při vědomí této bohatosti a členitosti směřujeme tento projekt k jedné specifické výseči samizdatové kultury, kterou chápeme jako část za celek. A namísto encyklopedické zkratky se ji snažíme zpřítomnit autentickou evokací, a to v přesvědčení, že přesný detail bývá výstižnější než panoramatický celek. Současně tím chceme zprostředkovat nejen historickou informaci, ale také dobovou atmosféru a kulturní praxi. Vedle původních časopisů se tak na výstavě objevují i původní výrobní nástroje, fotografie, videozáznamy nebo hudba.

Výstava představuje osm brněnských časopisů z 80. let. Jednotlivé tituly jsou vybrány jako reprezentativní vzorky, které zastupují dobově příznačné profily brněnských samizdatových časopisů: literární, kulturně-politický, katolický, studentský a výtvarný. Vesměs šlo o generační podniky tehdejších dvacátníků.

Nedílnou součástí projektu jsou osobní příběhy aktérů – vydavatelů, redaktorů, autorů. Ty jsou zachyceny v anketě, která představuje těžiště katalogu. Podařilo se zde soustředit rozsahem i obsahem unikátní soubor svědectví od dvaceti osobností. Byla to radostná práce a přátelská setkání, ačkoli jsme se mnohdy dlouhá léta neviděli. Všichni oslovení se zájmem spolupracovali, prohledávali své archivy, osvěžovali své vzpomínky. A zrodila se přitom řada překvapení: Blahoslav Rozbořil dovezl z jižních Čech tiskařský mandl, na kterém se dělala *Střední Evropa*, Petr Pospíchal poskytl aršík známek, které vydal k 10. výročí Charty 77, Radek Horáček našel původní linorytové razítko výtvarného časopisu *HA!*. Z těchto podkladů a pokladů je sestavena výstava i bohatá dokumentace v katalogu,

9 Jiří Voráč

která obsahuje také dobové fotografie aktérů; obzvláště výmluvná je fotografie současného pana premiéra na vojně u stavebního praporu na jaře roku 1989.

Anketní části katalogu, která je umístěna v jeho středu, předchází úvodní oddíl tematických studií. Petr Fiala podává dílem osobní, dílem politickou reflexi o významu samizdatu. Miroslav Vaněk přibližuje kulturně-spoločenské národní a mezinárodní kontexty. Michal Přibáň přehledně shrnuje dějiny brněnského samizdatu a zajišťuje tak faktografické jádro celého projektu. Jiří Voráč rozšiřuje rámec tématu od literárního samizdatu k samizdatu scénickému a k přidruženým nezávislým aktivitám, které představovaly další formu šíření slova.

Třetí, závěrečnou, složku katalogu tvoří edice pramenů s přetištěnými originálními verzemi vybraných textů – za každý časopis jeden; výběr článků primárně zohledňuje profil daného časopisu, současně se ale přihlíželo k tomu, aby výběr tvořil co nejširší škálu různých témat a žánrů.

Výstava a katalog jsou pojednány komplementárně – výstava je zacílena především na prezentaci časopisů a s nimi spojených artefaktů, katalog rozvíjí souvislosti a současně funguje jako svébytná kolektivní monografie k problematice samizdatu a svobodné kultury.

Velmi děkujeme všem aktérům za poskytnuté osobní archivy, za konzultace a vůbec za vstřícnou součinnost při přípravě tohoto projektu.

Letos je to už 35 let od chvíle, kdy se zhroutila komunistická diktatura. Lis-topad 1989 znamenal návrat svobody a demokracie do naší země. Lidé dostali šanci uskutečnit svoje přání, rozvinout naplno svůj talent a využít možností, které svobodné prostředí nabízí. Otevřeli jsme se světu, „vrátili se do Evropy“ a postupně jsme mohli zapomenout na desetiletí trvající období útlaku a nesvobody. Podíváme-li se do historie naší země, snadno zjistíme, že více než tři desetiletí svobody, míru a prosperity jsou něčím ojedinělým. Máme štěstí, že je můžeme prožívat. V naší zemi nyní žije stále více lidí, kteří se narodili, vystudovali a pracují ve svobodných podmínkách, mají už sami děti a nikdy nepoznali omezení, ohrožení, šed' a beznaděj, které přináší život v diktatuře. A to je skvělé.

Současně však platí, že každá svoboda je vždy potenciálně ohrožena, že nikdy není dál od svého konce než jednu generaci, jak tuto myšlenku zapamatovatelně vyjádřil prezident Ronald Reagan. Jinými slovy: musíme o svobodu pečovat, musíme ji chtít, musíme zápasit s tím, co ji ohrožuje, v nás i kolem nás. Není toho ani dnes málo. Pár set kilometrů od naší hranice zuří válka rozpoutaná agresivní diktaturou, naše společnost je vystavena šíření dezinformací, všichni se snažíme zvládnout dynamický vývoj nových komunikačních technologií, sociálních sítí, umělé inteligence a jejich společenské důsledky, hledáme správnou míru regulace a učíme se, jak učinit naše demokratické instituce odolnějšími. Závisí na nás všech, včetně těch, pro něž je život za jakoukoli železnou oponou naštěstí už jen dávný příběh z dějepisu, zda budeme i nadále žít ve svobodné společnosti, v nezávislé zemi s vládou práva, nebo svoji dobrou budoucnost ztratíme.

Právě proto má smysl připomínat zápas o svobodu, který jsme vedli v minulosti. Ukazovat, proč lidé riskovali svůj komfort, možnost práce či studia, někdy dokonce i osobní svobodu a zdraví, aby si jiní mohli přechíst pravdu, jak věci skutečně jsou, nebo někdy jen kvalitní literaturu, náboženský text či prostě nějaký názor. Proč po nocích opisovali na psacích strojích a rozmnožovali na primitivních kopírovacích zařízeních pár výtisků, které pak pod hrozbou restrikcí šířili. Připomínat, že občanská společnost žila i uvnitř diktatury a že tu byli lidé, kteří zápas o svobodu slova a projevu nikdy nevzdali, i když vypadal beznadějně.

Příběh brněnského samizdatu nám ukazuje dějiny jedné subkultury. Její aktéry nespojovaly politické názory, profese, víra, ani to, čemu se věnovali. Mezi samizdaty najdeme publikace konzervativní i levicové, můžeme číst filozofické, náboženské, historické či literární texty, listovat sborníky nebo studentskými časopisy. Názorová a stylistická pestrost, různost přístupů i formátu je charakteristická. Spojujícím prvkem, který nakonec převažuje nad všemi rozdíly, byla touha svobodně se vyjádřit a svobodně texty šířit. Není náhoda, že přes všechnu rozdílnost i nezbytnou práci v utajení a někdy přímo konspiraci o sobě jednotlivé redakce věděly, vydavatelé a redaktori samizdatu se často navzá-

jem znali, nezřídka spolupracovali a dohromady vytvářeli více či méně propojené ostrovy svobody v nesvobodě. To se potom ukázalo jako důležité v událostech sametové revoluce, ale samozřejmě také při formování oficiálních redakcí, akademických pracovišť a dalších institucí ve svobodné společnosti začátkem 90. let. Bez nezávislých aktivit bychom nezískali svobodu a nebyli bychom na ni připraveni alespoň tak, jak jsme byli.

K tomu připojím osobní poznámku. Jako přímému účastníkovi samizdatových aktivit pro mě není snadné mluvit o jejich významu a nabízet nějaké komplexní hodnocení. O něco snazší je dnes být pamětníkem. Ani to ale není samozřejmé. Ještě dlouho po sametové revoluci mi připadalo zbytečné a trochu i nepřípadné o nezávislých aktivitách v komunistickém režimu mluvit. Máme svobodu, za komunismu se každý snažil nějak přežít a celá ta doba byla špatná, tak proč se k tomu moc vracet? Když jsem ale viděl, jak mnozí komunistický útlak zlehčují, jak je normalizace vydávána za cosi málem normálního, jak se srovnává nesrovnatelné, např. nedokonalosti demokracie se systémovým útlakem totalitní diktatury, jak začíná být jedno, co kdo dělal a jak se choval – měl jsem stále intenzivnější pocit, že když o své zkušenosti nebudeme mluvit, můžeme hodně ztratit. K mému překvapení se ukázalo, že jsou to často právě mladí lidé, které minulost zajímá a kteří jsou citliví na hodnoty, přesvědčení a věnují pozornost tomu, čím naše země prošla.

Ostatně to, o čem zde mluvím, dobře dokresluje i náš příběh. Jako tvůrci samizdatové *Revue* 88 jsme se od roku 1989 po celá desetiletí neseťkali. První schůzku bývalé redakce jsme uskutečnili až po třiceti letech. Kromě radosti, že se po tak dlouhé době vidíme, a vyprávění o tom, jak kdo z nás využil svobodu a možnosti, které se mu otevřely, jsme také trochu vzpomínali. Ukázalo se záhy, že si některé události, jejich časovou souslednost a jejich souvislosti pamatujeme každý trochu jinak. Začali jsme si psát e-maily, vyměňovat svoje vzpomínky a interpretace, a tak znovu rekonstruovat příběh našeho samizdatu. A někde tam se zrodila myšlenka na potřebu širší prezentace brněnských samizdatových aktivit. Výsledkem toho všeho je nakonec výstava a tento katalog.

Snad se dá říci toto: vydávat samizdat mělo smysl a má smysl to připomínat. Minimálně proto, že zkušenost samizdatu a nezávislých aktivit může být symbolem a zdrojem naděje. Bez ohledu na vnější podmínky je možné vytvářet a rozšiřovat prostory svobody. Bez ohledu na chování většiny je možné udělat správný individuální čin. Bez ohledu na šířící se beznaděj je možné pracovat na lepší budoucnosti. A to není málo.

Autor je politolog, politik, t. č. předseda vlády, samizdatový aktér.

Samizdat v poslední fázi
komunistického režimu
v Československu

Miroslav Vaněk

„Goodbye samizdat.“ Těmito slovy se ve svém úvodníku na titulní straně posledního vydání samizdatových *Lidových novin* 13. prosince 1989 loučí disident Václav Havel s dobou samizdatu. Toho času nejskloňovanější jméno v zemi čtenářům a občanům sděluje: „Sbohem, samizdatové *Lidové noviny*, sbohem, konspirace, sbohem, výslechy! Vítejte, tiskárno, vítejte, noví čtenáři, vítejte, svobodo!“¹ Mnohým – včetně čtenářů samizdatu, kterým byl Havlův text určen především – zněla jeho slova o konci represí, konspirace a nesvobody stále trochu jako sci-fi.

I. Mezinárodní kontext: Gorbačov a Reagan

Po dobu čtyřiceti let se v naší zemi střídaly kratší či delší epizody přitvrzování nebo uvolňování režimního útlaku vůči vlastním občanům. Na základě míry uplatňování represí a šíření propagandy lze v prvním dvacetiletí komunistického vládnutí vyčlenit dvě protichůdná období: období vrcholné totality v letech 1948–1953 a období demokratizace ve druhé polovině 60. let. Po invazi armád Varšavské smlouvy do tehdejšího Československa v roce 1968 postupně dochází k opětovnému „utahování šroubů“, především v první polovině 70. let, kdy se režim opírá o imperiální sovětskou politiku a přítomnost invazních vojsk na našem území. Změna nastává s nástupem Michaila Gorbačova do čela Sovětského svazu. Období 80. let, přesněji jejich druhá polovina, je charakteristické oslabením totální kontroly nad mimopolitickým životem občanů, mizí schopnost, ale pravděpodobně i ochota státu zasahovat do veškerého sociálního dění, končí absolutní ovládnutí ekonomiky, ideologie ztrácí svůj význam a vládnoucí elity se soustřeďují spíše už jen na „technologii moci“.

Gorbačovovy pokusy o reformu byrokratického a nefunkčního „tábora míru a socialismu“ postupně vytvářely podmínky pro změny i v zemích pod vlivem Sovětského svazu. Tyto snahy, spolu s důsledným tlakem Západu, zejména

prezidenta Spojených států amerických Ronalda Reagana, a díky přímým osobním schůzkám obou lídrů, vedly k postupnému uvolnění mezinárodního napětí. V prosinci 1987 byla podepsána historická Smlouva o likvidaci raket krátkého a středního doletu mezi USA a Sovětským svazem, na jejímž základě bylo zničeno přibližně 1500 sovětských a 500 amerických střel. Washingtonská smlouva se stala prvním významným odzbrojovacím dokumentem studené války po mnoha letech.

Hned v následujícím roce Gorbačov oznámil jednostrannou redukci sovětských ozbrojených sil o 500 000 mužů, přičemž polovina této redukce se týkala západních vojenských okruhů, včetně Československa a Německé demokratické republiky (NDR, tzv. Východní Německo). V prosinci 1988 ve svém projevu před Valným shromážděním OSN Gorbačov zdůraznil potřebu nadřadit univerzální lidské hodnoty parciálním zájmům a odmítl použití síly a hrozbu válkou, což fakticky znamenalo opuštění Brežněvovy doktríny, platné od okupace Československa v srpnu 1968.

V roce 1989 následovaly další vstřícné kroky SSSR vůči zájmovým zemím střední a východní Evropy, Pobaltí a Afghánistánu. Dále pokračovala dvoustranná jednání s novým americkým prezidentem Georgem Bushem starším, včetně setkání v Helsinkách v říjnu 1989. Cesta k nadcházejícímu „roku zázraků“ ve střední a východní Evropě tak byla otevřená. Československá veřejnost se zatajeným dechem sledovala mezinárodní změny, které se postupně odehrávaly v sousedství našich hranic.

Nejvýznamnější a nejtrvalejší vliv na domácí politickou situaci měly události v sousedním Polsku, kde se od roku 1980 začalo šířit ilegální odborové a opoziční hnutí Solidarity. V únoru 1989 se uskutečnila první oficiální jednání mezi Solidaritou a vládnoucí Polskou sjednocenou dělnickou stranou, která vedla k dohodě o částečně svobodných volbách. Ve volbách do dvoukomorového parlamentu získala Solidarity až na jednu výjimku všechna dostupná křesla. Symbolickým potvrzením odmítnutí komunismu v Polsku bylo jmenování Tadeusze Mazowieckého z hnutí Solidarity prvním nekomunistickým premiérem po více než čtyřiceti letech.

¹ HAVEL, Václav. Goodbye samizdat. *Lidové noviny*. 13. prosince 1989, č. 12, s. 1.

Sovětský vůdce Michail Gorbačov (vlevo) a americký prezident Ronald Reagan podepsali smlouvu o odstranění jaderných raket středního a krátkého doletu. Washington, Bílý dům, 8. prosince 1987. Zdroj: ČTK.

Josefská ulice v historickém středu Brna, rozbitá a ošuntělá realita 80. let. Foto: František Kressa, zdroj: archiv ODKAZ MZM.

Fronta na nedostatkové automobily značky Favorit u Mototechny v brněnské čtvrti Lesná. Fronta fungovala pod dohledem samosprávy, která dbala na to, aby nikdo nepředbíhal. Foto: František Kressa, zdroj: archiv ODKAZ MZM.

Brněnské regionální kolo spartakiády – masové tělocvičné propagandistické akce – v roce 1985. Brno-Lesná. Foto: František Kressa, zdroj: archiv ODKAZ MZM.

Ke zlomovým událostem došlo rovněž v Maďarsku, kde tamní komunistická vláda na jaře 1989 přistoupila podle polského vzoru k jednání s opozicí. Vrcholem demokratických změn bylo 23. října 1989 vyhlášení Maďarské republiky, tedy již bez přívlastku „lidová“.

Na podzim roku 1989 proběhly zásadní politické a společenské změny rovněž v sousední NDR. Masivní příliv východoněmeckých občanů do Prahy, kteří přes ambasádu Spolkové republiky Německo (tzv. Západní Německo) mířili na její území, umožnil československým občanům poprvé a na vlastní oči spatřit veřejný odpor východoněmeckých občanů vůči vlastnímu politickému vedení. Dění v NDR vyvrcholilo 9. listopadu 1989 pádem berlínské zdi, nejviditelnějšího symbolu rozdělené Evropy. Zeď padla téměř stejně rychle, jak byla postavena, a to necelé dva roky po projevu amerického prezidenta Reagana, který u berlínské zdi tehdy vyzval Gorbačova k jejímu odstranění: „Pokud usilujete o mír, o prosperitu pro Sovětský svaz a východní Evropu a o celkovou liberalizaci – přijďte k této bráně! Pane Gorbačove, otevřete tuto bránu! Pane Gorbačove, strhněte tu zeď!“

II. Domácí kontext: komunistická moc vs. občanská společnost

Cesta ke změně se otevřela i pro tak ustrnulý režim, jaký představovalo tehdejší komunistické Československo. Vedle příhodného mezinárodního kontextu nelze pominout ani faktory domácí, jakými bylo formování politické opozice, úpadek komunistické moci a rozmach občanských aktivit, které k erozi systému přispěly a které se vzájemně doplňovaly a prolínaly.

Charta 77 a domácí opozice

Formování československé opozice je pozoruhodné tím, že se v disentu spojili především bývalí členové komunistické strany, kteří se v letech 1968–1969 snažili o reformu socialismu, s těmi, kteří myšlenku socialismu vždy odmítali. Klíčovou roli sehrála Charta 77, která byla se svým nepolitickým programem a důrazem na lidská práva vnímána jako hlavní nezávislá

iniciativa, a to zejména na Západě a mezi zasvěcenými obyvateli země.

V letech 1987–1989 zažila československá opozice rozmach nezávislých iniciativ, který umožnily mimo jiné výše nastíněné mezinárodní podmínky. Mezi prvními zareagovala Demokratická iniciativa, která už v roce 1987 vytvořila program, jehož cílem byly reálné politické změny v duchu masarykovsko-rádllovské „drobné práce pro národ“. Jinou významnou politickou iniciativou bylo Hnutí za občanskou svobodu, jehož manifest *Demokracie pro všechny* byl vydán 15. října 1988.

V roce 1988 vytvořili převážně mladí lidé tři nezávislé skupiny: Nezávislé mírové sdružení – Iniciativa za demilitarizaci společnosti, České děti a Mírový klub Johna Lennona. Jejich iniciátoři nezažili, nebo jen jako malé děti, intervenci v roce 1968 a byli oproštěni od traumat, která prožívali jejich rodiče. Skupina bývalých reformních komunistů, vyloučených po roce 1968, se na přelomu let 1988–1989 sdružila do Klubu za socialistickou přestavbu – Obroda, který se pokoušel oslovit především dělníky a také navázat (ve výsledku neúspěšně) kontakty s vedením KSČ.

Kromě zmíněných vzniklo dalších zhruba třicet opozičních skupin, ovšem zlomem v aktivizaci obyvatelstva se staly demonstrace v lednu 1989, kdy si demonstranti chtěli připomenout výročí upálení Jana Palacha z roku 1969. Brutální zásahy bezpečnostních sil na pražském Václavském náměstí a v jeho okolí vyvolaly do té doby nevídanou reakci. Protestovali jednotlivci i skupiny obyvatel, většina signatářů vznikajících petic byli řadoví občané ze všech vrstev společnosti. Lidé začali veřejně projevovat nespokojenost a stávali se důležitou součástí probouzející se občanské společnosti. Do veřejného života se zapojovaly i známé osobnosti, umělci, vědci a novináři, zvláště po zadržení Václava Havla při zmíněné lednové demonstraci. Petiční forma protestu vyvrcholila peticí *Několik vět*, kterou v červnu 1989 připravila skupina disidentů za aktivního přispění Václava Havla. Do listopadu 1989 ji podepsalo asi 38 000 občanů. Petice volala po změně politického klimatu, po propuštění politických vězňů, umožnění činnosti nezávislých iniciativ a zrušení cenzury. Petenti požadovali rovněž

svobodu shromažďování, respektování požadavků věřících a řešení otázek životního prostředí. Silný opoziční proud představovali i věřící občané, jak ukazuje petice jihomoravského katolického aktivisty Augustina Navrátila, která získala zhruba půl milionu podpisů a volala mimo jiné po obnovení náboženských svobod.

Písemné protesty byly v tehdejším Československu nejmasovějším veřejným projevem nespokojenosti. Přibývajícím počet signatářů snižoval strach z vyšetřování po zveřejnění podpisu. Vyšší stupeň angažovanosti představovaly demonstrace. První výrazná demonstrace proběhla v Praze 21. srpna 1988, na 20. výročí okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy. Další demonstrace následovaly, zejména při významných výročích, a probíhaly nejen v Praze a v Brně, ale i v dalších městech, jakými byly Bratislava, Plzeň nebo severočeské Teplice, kde se demonstrovalo za lepší životní prostředí.

Moc a její předstírání přestavby

Uvnitř mocenské elity se mezitím rozhořel spor o Gorbačovovy reformy, tzv. perestrojku, která mnohým připomínala pražské jaro. Spor probíhal mezi vládními představiteli, kteří přijímali nutnost strukturální obnovy hospodářství, a vysokými stranickými funkcionáři. Přijetí *Komplexního dokumentu pro přebudování hospodářského mechanismu* v roce 1987, který zdaleka nesliboval „komplexní přebudování“ tuzemské ekonomiky, ukázalo neprůchodnost systémových změn. Dokument byl navíc pro odpor nižších složek nomenklatury ještě více rozmělněn. Přes schválené zákony o plánech podniků a zemědělských družstev se KSČ nedokázala vzdát centrálního řízení ekonomiky. Všechny neduhy plánovaného hospodářství se odrazily ve vzniku šedé ekonomiky, která je charakteristická patologickými jevy, jako je překupnictví nebo korupce.

Nedostatky v ekonomické oblasti se odrážely i v oblasti sociální. Výpadky dostupnosti zboží na domácím trhu, stagnace mezd a až na výjimky nekonkurenceschopnost zboží na západních trzích, to byla realita systému, který všem sliboval světlé a šťastné zítřky. Šťastné zítřky se však nekonaly, právě naopak. Ekonomika založená na těžkém průmyslu stála za naprostou devastací životního prostředí. Československo

se pohybovalo na čele žebříčku evropských zemí ve znečištění ovzduší, o moc lépe jsme na tom nebyli ani s čistotou vod. Před očima lidí, především v severozápadních Čechách a na Ostravsku, docházelo během jejich života ke ztrátě krajiny, obcí, a dokonce i měst.

KSČ byla po událostech roku 1968 a následných čistkách rezistentní vůči změnám, což potvrdila výměna Gustáva Husáka za Miloše Jakeše ve funkci prvního tajemníka KSČ v prosinci 1987. Jakeš proslul především svým tragikomickým projevem na setkání komunistických špiček v létě 1989, v němž si stěžoval, že komunisté zůstali „sami jak kůl v plotě“.

Aktivizace občanské společnosti

Neméně důležitým faktorem bylo postupné „probouzení“ společnosti, především některých sociálních, profesních či věkových skupin. Nejprve to byly stížnosti občanů na nedostatek zboží nebo nemožnost cestovat, které pozvolna nahrazovaly aktivnější postoje. K nim paradoxně přispívala i samotná komunistická strana, když ve svém tažení proti všemu „jinému“ zpolitizovala i zcela nepolitické aktivity. Důležitým hybatelem změn se stala mladá generace, která nebyla zatížena traumatem roku 1968. Mladí lidé přispívali k obnově občanské společnosti prostřednictvím aktivit, které často měly charakter volné zábavy nebo volnočasového zájmu. Není proto náhodou, že se právě oni stali pomyslnou zápalkou, která i u nás zažehla řetězec událostí, jež vstoupily do naší historie pod dnes již vžitým názvem sametová revoluce.

Jestliže se politický režim historicky odepsal a komunistická strana zůstala izolovaná, pak se nezávislé iniciativy, „šedá zóna“ a různorodé „ostrůvky svobody“ naopak stále více sbližovaly a prolínaly, a to i s částí aktivnější veřejnosti. Hlavním tmelem a prostředím k setkání různých sociálních a generačních skupin byla oblast volného času. Navzdory tomu, že se režim snažil i tuto oblast kontrolovat a třeba, pakliže uznal za vhodné, rovněž omezovat nebo některé aktivity zakazovat, část společnosti si našla vlastní komunikační kanály, prostředky a cesty, jak dojít k informacím, které postrádala. Jedním takovým účinným nástrojem se stal samizdat.

V samizdatu se objevovaly publikace literární, náboženské, filozofické, psychologické, histo-

Lennonova zeď na Velkopřevorském náměstí
v Praze, duben 1981. Zdroj: archiv Petra Blažka.

Policejní pertruzace stoupenců hnutí punk.
Praha, 1984. Zdroj: archiv Miroslava Vaňka.

Demonstrace na bývalém náměstí Zdeňka
Nejedlého v Tepličkách 13. listopadu 1989.
Zdroj: archiv Miroslava Vaňka.

rické, ekologické či ekonomické, ale i pornografické a okultní, dále vycházely tituly věnované výtvarnému umění, filmu, divadlu, hudbě, ale i přírodním vědám. Svě samizdaty vydávaly nejrůznější společenské skupiny, subkultury i komunity.

III. Nezávislá kultura a samizdat: nová generace a nová témata

Z hlediska rozvoje samizdatové a nezávislé kultury jsou pro 80. léta jako pozdní fázi socialismu specifické především dva fenomény: nástup nové generace, který se projevil vznikem generačních časopisů – disidentských, ekologických, hudebních či studentských –, a nástup nových technologií, který přinesl efektivnější výrobu písemných samizdatů a rozvoj dalších forem, jako byl audio- a videosamizdat nebo počítačové hry.

Od disentu k ekologii a punku

V roce 1985 založili Ivan Lamper a Jáchym Topol samizdatový časopis *Jednou nohou*, ze kterého se po sedmi číslech stala *Revolver Revue*. Mladí disidenti se rozhodli vydávat svůj vlastní časopis, který se odlišoval od zavedených samizdatových periodik. Právě generační hledisko hrálo v druhé polovině 80. let nejen u samizdatu důležitou roli. Lamper i Topol stáli o kvalitní literární texty a spolu s dalšími autory se nebáli kritizovat ani zavedená umělecká díla včetně autorů pocházejících z undergroundového prostředí nebo disentu. Pro časopis byla od začátku také typická snaha o kvalitní grafickou úpravu, která měla být odlišná od jiných samizdatových periodik s jejich – abychom parafrázovali – šedivými obálkami přepisovanými pouze ve 14 kopiích. Novým, razantnějším obsahem i formou chtěla *Revolver Revue* oslovit mladší publikum.

Mladá generace se často více než na abstraktní stati filozofické nebo politologické soustředila na články a úvahy, které se jí bezprostředně dotýkaly. Mladí lidé se zajímali o jadernou bezpečnost, o otázky pacifismu, povinnou základní vojenskou službu, ekologii, resp. zdevastované životní prostředí. Ve stře-

du pozornosti mladých byly rovněž informace naprosto apolitické, svou povahou zábavné a související především s populární hudbou, resp. s hudebně-společenskými subkulturami – hippies, punk, underground či třeba mladí „lennonisté“. Z velmi pestrého portfolia zmíníme samizdaty a fanziny zabývající se rockovou a punkovou hudbou a životním prostředím. Právě tyto dva „ostrůvky svobody“ k sobě přivedly snad nejvíce mladých lidí. Oba okruhy volnočasových aktivit navíc představují dvě polohy – zábavnější a vážnější.

Pomyslným předskokanem hudebních fanzinů druhé poloviny 80. let byl *Bulletin Jazz*, celým názvem *JAZZ, Bulletin Jazzové sekce Svazu hudebníků ČSR* (1972–1980), který vydávala Jazzová sekce, původně zájmové sdružení, jež se postupně pod tlakem komunistických orgánů přeměnilo na nezávislou kulturní organizaci. Jazzová sekce se po celou dobu své existence věnovala literatuře a hudbě, vydávala knihy nepovolených autorů a rovněž její bulletin obsahoval informace o rockových či alternativních kapelách. V rámci její činnosti byly rovněž rozmnožovány a na páscích a později na kazetách šířeny hudební počiny domácích i zahraničních kapel.

V četnosti a pestrosti fanzinů se, možná trochu překvapivě, uplatnila punková subkultura. Za první punkový fanzin lze považovat jihlavský *Punk Maglajz* (1985–1987), v Bratislavě vznikl v roce 1987 punkový *Inflagranti* (1987–1991). Velkého ohlasu se dočkal pražský titul *Attack* (1988–1989), který navázal na snad nejcitovanější samizdatovou publikaci *10 Years of Flexi disc*. V roce 1989 vyšly v Olomouci *Oslí uši*, časopis, který byl označován jako punkový, byť jeho tvůrce Rostislav „Osel“ Bezděk měl ambici vytvořit moravskou verzi *Vokna*. Punkových fanzinů, obsahujících pouze jedno nebo dvě čísla, bylo však mnohem více. V tomto období vycházel v Brně třeba časopis *Šot* (1988–1994), který vydával Luboš Vlach.

Pokud jde o samizdaty s ekologickými tématy, je nutné zmínit dva: *Ekologický bulletin* Ivana Dejmalu, kterého přiměl k vydávání titulu důraz na ekologii a životní prostředí, jemuž se v jiných samizdatových titulech takového prostoru nedostávalo, a později vydávaný *Ekomonitor*, který založila v rámci Ekologické společnosti

mladší a radikálnější Lenka Marečková, jež v té době vedla ekologickou skupinu uvnitř Nezávislého mírového hnutí. Podle Státní bezpečnosti patřila Marečková spolu s Pavlem Křivkou a redakcí *Ekomonitoru* k radikálnější frakci ekologického hnutí, která vystupovala proti režimu, zatímco umírnění se podle tohoto politického rozboru nebránili s režimem spolupracovat. Několikrát vězněný chartista Ivan Dejmal však takové rozdělení odmítal.

Jestliže byla kultura v socialistickém Československu rozdělena na oficiální a neoficiální a její protagonisté spolu až na výjimky nespolupracovali, v oblasti ochrany životního prostředí tomu bylo jinak. Mezi oficiálními periodiky a samizdatem byly přátelské vazby a všem šlo o stejnou věc – o ochranu životního prostředí. „Kolegům ze struktur jsme umožňovali publikovat anonymně v samizdatu vždy, když už to nešlo oficiálně,” vzpomínal Ivan Dejmal.²

Proces to byl ale obousměrný a nebylo výjimečné, že pod pseudonymy občas v časopise Českého svazu ochránců přírody zvaném *Nika* publikovali lidé jako již zmíněný Dejmal, Josef Vavroušek či Petr Kužvart. Zrovna *Nika* stála na samé hraně toho, co se mohlo psát, a v roce 1989 nově vložená dvoustránka *Depeše Niky* seznamovala veřejnost s novými nezávislými ekologickými iniciativami i s protestními akcemi na záchranu životního prostředí. *Nika* v roce 1989 zapadala do okruhu „samizdatu s razítkem”, jak jej nazývá Michal Přibáň, podobně jako některé vysokoškolské časopisy.

Studentské časopisy: samizdat s razítkem vs. Revue 88

Oficiálně vydávané vysokoškolské časopisy byly povinně zřizované fakultními výbory Socialistického svazu mládeže (SSM) a ve větším počtu se začaly objevovat ve druhé polovině 80. let. Představovaly přitom ryze generační studentské platformy řešící studentský život, vlastní studium na té které fakultě, problematiku života na kolejích, brigády, kulturní témata (film, divadlo, hudba atd.). I když bylo SSM považováno za nástroj kulturní politiky i cenzury, začaly se

studentské časopisy koncem 80. let postupně vymykat svazácké kontrole. Nechyběla už ani kritika společenských a politických nešvarů, úroveň vysokého školství či svazácké organizace jako takové.

Martin Mejstřík, který založil první a asi nejznámější studentský časopis *Kavárna A.F.F.A.*, hned na počátku popsal možnosti vydávání studentských časopisů: „Můžeme vydávat svobodně, bez cenzury, nicméně ilegálně, nebo zkusíme navštívit zdejší SSM a nabídnout jim časopis jako projekt.”³ Nakonec Mejstřík zvolil druhou možnost podobně jako redakce časopisů *Proto* na fakultě žurnalistiky, *EM* na lékařské a *Situace* na filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

Výše zmíněné pražské časopisy patřily mezi nejagilnější, a to i v určitém „protirežimním” nastavení, když na svých stránkách otiskly diskuze o T. G. Masarykovi, první republice, vojenských katedrách i (ne)potřebě výuky marxismu-leninismu na školách. Některé časopisy připravovaly i materiál o Václavu Havlovi. I když byli tvůrci „časopisů s razítkem” v některých otázkách velmi svobodomyslní, nemohli překročit jistou mez, kterou by ohrozili sami sebe a své studium.

Šlo to ale i jinak, jak nám ukazuje příběh jediného nezávislého studentského časopisu, který se programově vymkl kontrole SSM. Byla jím brněnská *Revue 88*. Již svým názvem odkazovali brněnští studenti na Chartu 77. Okruh redakce se nechtěl smířit s cenzurními zásahy a zvolil cestu „ilegální svobody”. *Revue 88* byla čistokrevným samizdatem. Tiskovinu neoficiálně připravovali a na vlastní riziko vyráběli vysokoškoláci, kteří jinak řádně studovali, redaktori navíc v tiráži zveřejnili svá plná jména i s občanskými adresami a včetně informace o tom, na kterých kolejích bydlí a které školy studují. Něco takového bylo v tehdejší Československu nevídané.

Personální složení redakce se proměňovalo, na tvorbě se podíleli studenti téměř všech

2 VANĚK, Miroslav: *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Maxdorf, 1996, s. 97.

3 VANĚK, Miroslav a kol. *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019, s. 166.

brněnských škol, přeci jen ale byla *Revue 88* převážně časopisem studentů dnešní Masarykovy univerzity (tehdy Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně). V redakci působili Petr Fiala, Roman Ráček, Lea Vyskočilová, Markéta Zettlová a Jiří Voráč z filozofické fakulty a Martin Pavelka a Vladimír Vyskočil z lékařské fakulty, dále David Langar z Vysoké školy zemědělské nebo Petr Plch z Vysokého učení technického. Do listopadové revoluce vyšla čtyři čísla *Revue 88*: nulté, první a dvě přílohy prvního čísla; označení „příloha prvního čísla“ mělo taktický význam jako „oficiální“ argument, že redakce nepokračuje ve vydávání periodické tiskoviny.

Hned po vydání prvního čísla se kolem *Revue 88* strhla bouře. O vydávání časopisu se jednalo nejdříve na půdě školy, později na národním výboru, kde studenti museli zaplatit pokutu v přestupkovém řízení, a v lednu 1989 i u krajského prokurátora. Činnost redakce byla označena za protistátní a protisocialistickou a jejím členům hrozilo trestní stíhání. Na radu brněnských disidentů studenti postupovali podobně jako redakce *Lidových novin*, kdy při každém výsledku argumentovali tím, že žádost o registraci *Revue 88* ještě nebyla uzavřena. I když se náklad *Revue 88* pohyboval „jen“ kolem 200 exemplářů, svým významem bezesporu překročila horizont Brna a vysokoškolákům z jiných univerzitních měst ukázala druhou, složitější cestu – cestu bez kompromisů, s nemalým rizikem vyhazovu ze studií nebo i trestního stíhání. Budiž řečeno, a měli bychom si to zapamatovat, že když zástupci *Revue 88* požádali pražské Studentské tiskové středisko, sdružující povolené vysokoškolské studentské časopisy, o podporu, byli odmítnuti s vysvětlením, že by mohli ohrozit jeho vlastní existenci.

Nové nosiče: audio, video, počítačová hra

Hlavní média nezávislé kultury byla po dlouhé dekádě založena na technologiích 19. století: psacím stroji, fotokopíích, případně později cyklostylu nebo sítotisku. I v 70. letech minulého století vévodily samizdatu „průklepáky“, ale druhá polovina 80. let přinesla změnu. I díky „šedé zóně“, respektive lidem tzv. ze struktur, se podařilo, třeba jako v plzeňské Škodovce, tisknout zakázané knihy a samizdat v daleko lepší kvalitě a ve větším nákladu. Na tehdejší aktivitu vzpomínají Josef Bernard a Ivan Čihák, zaměstnanci Škodovky: „Postupně jsme se dostali díky

dalším kontaktům ve Škodovce, především díky dvěma neohroženým ženám, k rozmnožovací technice. Je nutné ocenit jejich odvahu, protože pokud by byly prozrazeny, hrozilo by jim, spolu s námi, trestní stíhání nejen za rozvracení socialismu, ale i za rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví.“⁴ Kromě samizdatu plzeňská skupina vytiskla i 3000 plakátů, které zvaly místní k uctění 44. výročí osvobození města spojeneckými vojsky 6. května 1989 na náměstí Míru v Plzni.

Ve druhé polovině 80. let vědomý projev paralelní kultury v podstatě vrcholil. Vznikají další samizdatové edice a periodika, ale na svět přicházejí i úplně nové nosiče informací: filmy na videokazetách, hudba na magnetofonových páscích, počítačové hry. Finančním zpřístupněním nejdříve kazetových magnetofonů, později i videorekordérů a na úplném konci režimu i počítačů nabývá samizdat nových podob.

Audiosamizdat je takřka nezmapovatelný, neboť soukromě si v tehdejší době kopíroval alba skoro každý příznivec rockové, alternativní či punkové hudby. Ve velkém kopíroval třeba Petr Cibulka, ale byli i mnozí další. Podobné to bylo s videokazetami a jejich hudebním obsahem, kdy ti šťastnější, bydlící poblíž hranic s tehdejším západním Německem či Rakouskem, nahrávali těm méně šťastným západoněmeckou či rakouskou hitparádu, včetně hudebních videoklipů, stejně jako koncerty pořádané v německém Dortmundu nebo Hamburku pod názvem Rockpalast.

Bylo tedy jen otázkou času, kdy kromě samizdatu tištěného, případně audiosamizdatu, vznikne i ten audiovizuální. K prvním počínům patří dokument Michala Hýbka o Václavu Havlovi *Dopisy Olze* (1986). Další centrum videotvorby vzniklo v Brně. V roce 1986 otevřeli Drahoš Svatoň, Rostislav Pospíšil a Petr Oslzlý první výstavu z konceptu svobodných výstav v nesvobodné společnosti v Galerii Drogerie – Zlevněné zboží, umístěné v malém drogistickém obchodě. Během vernisáže byla kromě samotné výstavy pořádána i videoprojekce portrétu

⁴ Rozhovor s Josefem Bernardem a Ivanem Čihákem vedl Miroslav Vaněk, Plzeň, 7. listopadu 1991 (rozhovor je uložen v soukromém archivu autora).

o právě vystavujícím umělci. Mezi tvůrci video-dokumentů byli Aleš Záboj, Milan Maryška, Jaroslav Kořán a Michal Hýbek.

K průkopníkům lze dále zařadit technické zázemí tehdejší pražské státní reklamní agentury Merkuria, jež pomáhalo aktivitám Aleše Havlíčka spolu s několika dalšími lidmi (Dobroslav Zborník, Miroslav Vránek a Věra Dvořáková), kteří natáčeli materiály výhradně na export do Anglie pro Jana Kavana a jeho Palach Press. Zmínit je potřeba rovněž pravidelný exilový čtvrtletník Karla Kyncla s názvem *Videomagazín* a *Video-magazín Vokna* Františka „Čuňase“ Stárka, který vycházel jako volná příloha *Vokna*.

Zřejmě nejvýraznější stopu vytvořil pražský *Originální videojournal*, u jehož počátku byli Michal Hýbek, Václav Havel, Olga Havlová a Pavel Kačírek. Poměrně dlouhé přípravy měla na starost rozsáhlá redakce, kterou tvořilo osm osob a širší okruh jedenácti externích spolupracovníků a pěti zahraničních distributorů. Na výtvarném pojetí OVJ, včetně znělky a titulování, se podílel Jožka Skalník. Před listopadem 1989 vyšla čtyři čísla OVJ a tento projekt zasáhl do vlastní sametové revoluce, když od 17. listopadu do 2. prosince vyšlo šest OVJ. Po generální stávce 27. listopadu začala Československá televize zveřejňovat nezkreslené informace a nezávislého OVJ již nebylo potřeba.

V posledních dvou letech před revolucí získal samizdat snad svoji nejneobvyklejší podobu: počítačovou hru. Hry mohly kromě zábavy (což představovalo 90 % jejich zaměření) posloužit i k šíření protirežimních informací. Jaroslav Švelch, který se tematikou počítačových her v období normalizace zabývá, uvádí, že na konci 80. let vznikly minimálně čtyři protestní hry od různých anonymních autorů. Podle Švelcha můžeme hry vnímat jako vyvrcholení dvou trendů – jednak toho, že se politický aktivismus stal každodenní realitou, ale také toho, že se hry staly prostorem pro sebevyjádření. Zajímavé je i Švelchovo zjištění, že takto rané a systematické využívání počítačových her coby taktických médií nebylo nikde jinde na světě zaznamenáno.

Nejstarším dochovaným příkladem počítačové hry je textovka *P.R.E.S.T.A.V.B.A.* z roku 1988. Autorství je připisáno smyšlené firmě ÚV Soft-

ware a úvodní obrazovka hry ukazuje, že hra byla vydána „u příležitosti 20. výročí osvobození Československa spojeneckými armádami“. Hlavní postava ve hře devastuje symboly režimu, zapaluje např. Marxův *Kapitál*, přičemž cílem hry je zničit pomocí dynamitu Leninovu sochu v blíže neurčeném městě. Hra míří na Gorbačovovu reformu, která je podle autorů nemožná a jediným řešením je zničení zkostnatělé ideologie. Nejzajímavější je na hře ale její konec. Jakmile hra skončí a hráč zvítězí, dostane se mu přímého pozvání na skutečnou demonstraci k 20. výročí invaze v roce 1968.

Další hrou je *Dobrodružství Indiana Jonese na Václavském náměstí v Praze dne 16. 1. 1989*, v níž se ikonický západní hrdina ocitá mezi demonstranty pod sochou svatého Václava. Cílem hry je utéct z Václavského náměstí a vrátit se do Ameriky. Tato hra je již vážnějším počinem, neboť v ní jde o boj „na život a na smrt“. Proti hrdinovi stojí policie se slzným plynem i vodními děly. Násilí se ve hře nedopouští jen policie, ale i hrdina, který musí při úniku z demonstrace brutálně likvidovat příslušníky bezpečnostních složek, jak radí např. hláška „vidíš fízla, použij sekeru“.

Podle dostupných zdrojů ani jednu z her nevytvořili disidenti, ale s největší pravděpodobností je programovali počítačová nadšenci, kteří cítili potřebu vyjádřit se k veřejnému dění. Samozřejmě že počítačové hry měly tehdy mnohem menší dopad než klasický samizdat, neboť samotné počítače vlastnilo jen velmi omezené množství lidí, měly ale bezesporu tendenci se rozrůstat a získávat nové hráče i tvůrce, kteří ukázali, že i počítačové hry mohou být vhodným nástrojem pro subverzi a protest.

Autor je historik soudobých dějin, odborník na dějiny tzv. normalizace.

Poznámky k dějinám brněnského samizdatu¹

¹ Tato studie vychází faktograficky z publikace PŘIBÁŇ, Michal a kol. *Český literární samizdat 1949–1989: edice, časopisy, sborníky*. Praha: Academia, 2018. Další literatura je uvedena v kapitole Literatura a prameny.

Michal Přibán

Dějiny samizdatu představují pro literárního historika přitažlivé, ale nesnadné téma. Jedním ze základních předpokladů vydávání samizdatových publikací bylo totiž dodržování konspiračních pravidel, které mělo nakladatele, distributory, čtenáře a někdy i autory chránit před nežádoucí pozorností policejních orgánů. S odstupem několika desetiletí je však dnes paradoxně chránit i před historií: v pražské knihovně Libri prohibiti, která vytváří sbírky samizdatové literatury již od počátku 90. let, najdeme značné množství anonymně vydaných knih i časopisů, u nichž stále nejsme schopni určit vydavatele, data ani místo vydání. Kromě toho disponujeme různými zajímavými informacemi o nejrozdílnějších samizdatových edicích, k nimž však nedokážeme přiřadit konkrétní publikace, přestože je pravděpodobné, že je ve zmíněné knihovně můžeme vzít do ruky. Bibliografické informace, které jsou jinak elementárním a samozřejmým východiskem práce literárních historiků, bylo nutno u naprosté většiny samizdatové produkce vytvářet a ověřovat až dodatečně. V mnoha případech se to však dosud nepovedlo a možná už ani nepovede. A to nemluvíme o případech, kdy vydavatelé ukládali do strojopisných knih a časopisů záměrně mystifikační údaje.

Vše, co bylo řečeno v předchozím odstavci, můžeme snadno doložit i na příkladech z brněnského samizdatu. V archivu Československého dokumentačního střediska nezávislé literatury, které v roce 1986 založil Vilém Prečan v německém Scheinfeldu a jehož fondy jsou dnes uloženy v Národním muzeu, se dochoval jeden svazek edice Verbum, podle titráže vydávané v Brně. Je jím dystopická próza Aleše Březiny *Betonové město*, která vyšla jako čtvrtý svazek oné tajemné edice, o níž ovšem nic nevíme nejen jiní brněnští vydavatelé, ale ani autor knihy. K edici Verbum se nikdo nepřihlásil ani dodatečně po vydání encyklopedie *Český literární samizdat 1948–1989*. Naproti tomu víme, že existovala edice Sisyfos, kterou vydával Libor Chloupek, zřejmě se z ní však nedochoval ani jeden svazek. Brněnský samizdat nebyl ušetřen ani zmíněných mystifikací: na cyklostylu rozmnožovaný sci-fi fanzin *Siréna*, redigovaný dnes známým publicistou Pavlem Kosatikem, vskutku nevydával „SFK ZO SSM Dopravního podniku Brno“, jak se píše v tiráži jeho posledních čísel. Žádný sci-fi klub

totiž tenkrát brněnští tramvajáci neprovozovali, to jen skutečný vydavatel potřeboval odvést pozornost co nejdál od sebe a od faktu, že „zneužil“ cyklostylu v zaměstnání svého otce.

Ačkoli se tato stať zabývá samizdatem brněnským, je nutno poznamenat, že strojopisná literatura hranice měst příliš nerespektovala, a přestože v republice jistě vznikaly i časopisy specificky lokální, obecně vzato se na stránkách samizdatových tiskovin regionální zájmy příliš neprosazovaly. Kromě toho je pochopitelné, že brněnští čtenáři nebyli závislí výhradně na brněnských vydavatelích: do zdejších oběhů se zcela přirozeně dostávaly i publikace a časopisy vydávané v Praze (to především) i v dalších českých a moravských městech.

Brněnský samizdat měl svá ohniska, určená obvykle konkrétními světonázorovými, politickými, uměleckými či odbornými zájmy jednotlivých vydavatelů. Tyto „ostrůvky odporu“ se formovaly jak uvnitř disentu, tak v neprůhledném prostředí tzv. šedé zóny. Obě tyto společenské sféry sice byly do jisté míry vzájemně prostupné (spojovaly je přinejmenším kulturní zájmy a právě samizdat), žádná „informační dálnice“ však mezi nimi nevedla. Nebezpečné informace se ostatně často utajovaly i uvnitř disentu, neboť zkrátka nebylo radno vědět více, než je bezpodmínečně nutné.

Komplikací je tedy relativně mnoho a žádná ze studií o dějinách nezávislých vydavatelství není zabezpečena proti historickým omylům a nepřesnostem. Pokud bychom navíc usilovali o faktografickou úplnost, museli bychom zmínit nejen roli vydavatelů, ale také všech dalších účastníků podzemního literárního života. Samizdat by nemohl existovat bez knihařů – z těch brněnských připomeňme alespoň Pavla Káňu (*1947) a Vladimíra Vacka (*1947) –, distributorů, ale především písařek a písařů, jejichž jména si již dnes často nevybavují ani samotní vydavatelé. Na šíření „protistátních tiskovin“ se kromě toho podílely desítky, ne-li stovky nejrozdílnějších zprostředkovatelů a příležitostných spolupracovníků, jejichž statečné chování v časech nesvobody už historie bohužel dodatečně nezaznamená.

Jestliže se přesto pokusíme sestavit stručnou historickou mapu brněnského samizdatu, činíme tak

s vědomím všech naznačených limitů – a také s nadějí, že někdejšími aktéry samizdatového literárního života bude stát zato ozvat se autorovi či editorovi, doplnit potřebné informace a opravit dílčí nepřesnosti.

I.

Za jednoho z „otců“ brněnského samizdatu můžeme považovat básníka Jiřího Kuběnu (vl. jm. Jiří Paukert, 1936–2017), který mezi přáteli již od počátku 50. let šířil své rukopisné sbírky. V letech 1958–1959 vydával spolu s dramatikem Josefem Topolem edici *Bitov*, pojmenovanou podle hradu, po kterém tehdy prováděl turisty. Ani v liberálnějších 60. letech se Kuběna příliš nesnažil prosadit v literárních časopisech či nakladatelských domech a na jejich konci spolu s přáteli Václavem Havlem, Miroslavem Holmanem, Josefem Šafaříkem a Pavlem Švandou připravil „první číslo“ strojopisného časopisu *Tempo*. V podobě velmi objemného sborníku (okolo 400 stran formátu A4) vyšlo – nakonec jako jediné – na počátku dubna 1968, kdy se rychle měnily zaběhané pořádky nakladatelského provozu. V krátkém období svobodnějších poměrů během tzv. pražského jara bylo rozhodnuto o obnovení měsíčníku *Tvář*, v němž pak Havel působil jako předseda redakční rady, takže se zdálo, že všichni redaktoři i autoři *Tempa* budou mít brzy dostatek publikačních příležitostí a psací stroj nezůstane jejich jediným vydavatelským prostředkem.

Stranou veřejných médií setrvaly v 60. letech i brněnské surrealistické okruhy. Starší z nich, skupinu Vatenes, založil Pavel Řezníček (1942–2018), který již tehdy vydal řadu autorských strojopisů, často s mystifikačními bibliografickými údaji. V polemice s ním založil Arnošt Budík (*1936) literárně-výtvarnou skupinu Lacoste, která od června 1966 vydávala revue *Styx*. Budík ji rozmnožoval na cyklostylu Vysokého učení technického, takže náklad některých čísel přesáhl i stovku exemplářů, a jednotlivé výtisky zasílal i do zahraničí tamním surrealistickým sdružením. Po vpádu sovětských vojsk v srpnu 1968 a Budíkově emigraci se skupina rozešla, její členové však zůstali činní autorsky i vydavatelsky: Jiří Havlíček (*1946) založil skupinu Merlin sedmi a v jejích sbornících *Merlin* posléze publikoval i Pavel Řezníček.

II.

Nástup normalizace zahnal řadu předních básníků a prozaiků, kteří dosud vytvářeli ten nejviditelnější obraz české literatury i atmosféru literárního života, do tvůrčí ilegality. V červnu 1970 se naposledy sešla redakční rada *Hosta do domu* (časopis v té době už dva měsíce nevycházel) a současně nedobrovolně zanikly i téměř všechny pražské literární časopisy. O publikační příležitosti tak přišli Jan Skácel, Milan Uhde, Jan Trefulka, posléze i Oldřich Mikulášek a mnozí další brněnští autoři včetně těch začínajících, jako byl např. Jiří Kratochvil. První pokusy o organizovaný politický odpor vedly k prvním posrpnovým procesům v Praze (z literátů byli odsouzeni např. Vladimír Škutina či Jiří Hochman), v Ostravě (Ota Filip, v jiném procesu Ivan Binar, Petr Podhrázký ad.) i v Brně, kde byli v souvislosti s výzvami k neúčasti ve volbách v listopadu 1971 odsouzeni k mnohaletým trestům mj. politik Jaroslav Šabata, historik Jan Tesař a také Jiří Müller, známý jako jeden ze studentských vůdců 60. let (v roce 1965 se mj. podílel na volbě Allena Ginsberga pražským králem majáles).

Na zúžení, či dokonce ztrátu veřejného prostoru byli mezi umělci nejlépe připraveni ti, kteří o oficiální publicitu nikdy neusilovali. Přesto i jim určitý čas trvalo, než se srovnali s tak zásadní změnou poměrů, v nichž nyní bylo možno nonkonformní umělecké projevy přímo kriminalizovat. Z prostředí tzv. brněnské bohémy, spojené s charismatickou osobností legendárního „demiurga“ Jana Nováka, vzešel na konci roku 1972 strojopisný časopis *Koruna*. Založil ho Pavel Řezníček, který se však v roce 1974 odstěhoval do Prahy. Redakci převzal básník Jiří Veselský a časopis zřejmě vycházel ještě přinejmenším několik měsíců, avšak v minimálním nákladu, a jeho stopa se proto brzy ztrácí. Neztrácí se ovšem stopa samotného Jana Nováka. Některé texty z jeho pozůstalosti vydal Jiří H. Kocman v níže zmíněné knižnici SP Edition a v roce 1985 Novákovu osobnost znovu připomněl strojopisný sborník *Anděl z Cejlu*, do něhož vedle editora Řezníčka a Kocmana přispěli režisér Karel Fuksa, skladatel Miloš Štědroň, básníci Jiří Olič a Zeno Kaprál, výtvarník Jiří Havlíček a další.

Redaktoři a hlavní přispěvatelé pražského týdeníku *Listy* (původně *Literární noviny*), který po srpnu 1968 důsledně trval na ideálech pražského jara, a Husákovým režimem byl proto zakázán již v květnu 1969, se od počátku normalizace scházeli v bytě prozaika Ivana Klímy a pořádali – sami pro sebe – čtení ze svých nových děl. Policie však tyto schůzky sledovala, mnohokrát překazila jejich konání a některé autory odradila od účasti na těch příštích. Za těchto okolností se Klíma rozhodl nechat svou povídkovou sbírku *Malomocní* opsat na stroji a přátelům ji poskytnout k přečtení. Inspiroval tím Ludvíka Vaculíka, který takto rozmnožil svou prózu *Morčata* a posléze zorganizoval Edici Petlice, v níž do roku 1989 vyšlo na 400 titulů především původní české beletrie. Neznamená to však, že by sotva započatá tradice „bytového čtení“ byla opuštěna. Pražští autoři svá setkávání po čase obnovili a praxe neveřejných čtení se postupně zavedla i v Brně.

Na počátku 70. let tímto způsobem představovali svou tvorbu členové brněnského okruhu Jiřího Kuběny a olomouckého okruhu zřejmě první posrpnové samizdatové edice Texty přátel. Jejich čtení organizovali v brněnském bytě Jiřího Frišaufa na ulici Veveří Jiří Kuběna spolu s Jaroslavem Erikem Fričem (1949–2019), který se účastnil počátků olomouckého samizdatu, pak však odešel studovat do Brna. Ke každému pořadu tohoto cyklu, nazvaného Šlápěj v okně (1973–1974), společně připravili strojopisný „program“ v rozsahu 8–10 stran, a bezprostředně po jeho ukončení obnovili vlastní vydavatelskou činnost. V roce 1975 společně vydali sborník *Tauros*, který mj. připomněl zesnulého výtvarníka Mikuláše Medka a na nějž měla navázat stejnojmenná knižní edice. Kuběna v ní sice vydal již jen jeden svazek vlastní poezie, současně však spolupracoval na nové nepojmenované edici Fričově, pro níž se později vžil název *Opisy J. E. Friče* (1974–1979). Vycházely v ní výběry z děl křesťanských básníků různých generací, z tvorby filozofa Josefa Šafaříka a dalších spoluautorů cyklu Šlápěj v okně a také básnické sbírky samotného vydavatele.

Ke strojopisným souborům propojujícím literaturu a výtvarné umění se po letech vrátil básník, dramatik a překladatel Ludvík Kundera (1920–2010). S podobnou „samovydatelskou“ činností získal zkušenost již za protek-

torátu, kdy se autorsky podílel na významném surrealistickém sborníku *Roztrhané panenky* a ve spolupráci s Josefem Istlerem a Václavem Zykmondem vydal několik dalších publikací. V atmosféře dozívající svobody pražského jara v Brně spoluzakládal umělecké Sdružení Q, které roku 1970 stihlo vydat svůj první sborník, pak mu však byla „zastavena činnost“ a publikační zákaz postihl i jeho jednotlivé členy. Ludvík Kundera jim nabídl příležitost publikovat ve strojopisných sbornících původní i přeložené poezie doprovázené grafickými listy, linoryty, akvarely či fotografiemi, které nazýval *Roční doby* (vycházet měly čtvrtletně) či *Volná sebrání*. První sborník z této řady vyšel v březnu 1973, poslední – na základě varování Státní bezpečnosti – o Vánocích 1974. Na jejich stránkách bývali zastoupeni mj. Vítězslav Gardavský, Oldřich Mikulášek, Antonín Přidal, Jan Skácel, Josef Suchý, Milan Uhde či Zdena Záborská, ale i mimobrněnské autoři Josef Hrubý či Emil Juliš. Z výtvarníků přispívali mj. Dalibor Chatrný, Bohdan Kopecký, Jan Rajlich, Miloš Slezák a příležitostně přispěli mj. Jiří Hadlač, Jiří Havlíček, Jaroslav Cheben, Vladimír Komárek, Jánuš Kubíček, Vilém Reichmann a Jaroslav Šerých. Po zániku obou řad pokračoval Kundera ve vydávání vlastní poezie formou ilegálních či pololegálních bibliofilů.

Autoři z okruhu *Hosta do domu* Oldřich Mikulášek a Jan Trefulka patřili mezi první přispěvatele Vaculíkovy Edice Petlice, do níž své texty v polovině 70. let zaslali i Milan Uhde a Jan Skácel, jehož dílo se navíc těšilo značné pozornosti přímo v Brně. Volnou, avšak graficky originální ediční řadu jeho nových sbírek zde vydával docent přírodovědecké fakulty Martin Černohorský (1923–2024) za asistence své studentky Marie Fojtíkové. Skácelova poezie byla spontánně opisována i ve studentském prostředí (a to jak sbírky nepublikované, tak ty, které vyšly v 60. letech a nyní nebyly dostupné ani antikvárně). Básníkovi i jeho kolegům Janu Trefulkovi a Olegu Susovi byly též vypraveny jubilejní či pamětní sborníky.

Od 70. let se v Brně rozvíjel i katolický samizdat, jehož vůdčí osobností byl Josef Adámek (1914–2002). Zprvu působil legálně pod hlavičkou tiskařského družstva Logos, založeného v březnu 1969, a po jeho likvidaci v roce 1971 vydával publikace teologické, filozofické

ŠLÉPĚJ V OKNĚ

představení z tvorby přátel
v bytě Jiřího Frišaufa

pořad první

MIROSLAV HOLMAN

NESETKÁNÍ

/večer z tvorby Miroslava Holmana
k pětatřicetinám básníkůvým/

Brno, Veverří 54

V sobotu 8. prosince 1973

19.30 hod

Zahájení - Jiří Frišauf
hudba /Cz.Niemen/

Šlépěj v okně - Jiří Kuběna
hudba /Cz.Niemen/

Co vašeňo podzimu /motto/

Poezie Miroslava Holmana - Jiří Kuběna
hudba /Dave Brubeck/

Co zbylo z Prométhea, 1973
hudba /gong/

Divadlo v přírodě, 1966
hudba /Dave Brubeck/

Hrdina /"nesetkání"/, 1969
hudba /A.F.Slováček/

Rok k roku, 1963

Struna halasná, 1973

Křehký život, 1972

Na Muráni, 1972

Nocturno I, 1972

Nocturno II, 1973

Nemí co litovat, 1973

Cokoli voní, 1972

Nestřídma střídou střídá, 1972

Zdi zbledlé sluncem, 1972

Mechová houba, 1972

Ohře, 1973

V západu naděje svědkem byti, 1968

Son d..., 1973

/hudba /Dave Brubeck/

Verše čte autor

Pořad připravili:

Jiří Frišauf, Jaroslav Erik Frič
Jiří Kuběna

/ve spolupráci s autorem/

Výběr hudby:

Jiří Frišauf a Jaroslav Erik Frič

Zvuková technika:

Jiří Frišauf

i publicistické, zpěvníky a soubory modliteb. Rozmnožoval také řadu katolických periodik jiných vydavatelů (*Informace o církvi*, *Vzkříšení*, *Znamení doby* aj.). Roku 1981 byl odsouzen k dvacetiměsíčnímu nepodmíněnému trestu, po propuštění se však za pomoci svých dětí a přátel k vydávání a distribuci samizdatu vrátil.

III.

Zásadní vzestup brněnského samizdatu nastal v roce Charty 77. Tehdy se Jiří Müller (*1943), po pěti letech právě propuštěný z vězení, obrátil na Ludvíka Vaculíka s nabídkou rozmnožování petličních titulů a spolu se svou manželkou Bronislavou Müllerovou (1959–2003) a řadou dalších – i mimobrněnských – spolupracovníků hned zahájil činnost. Represe na sebe nenechaly dlouho čekat: k nepodmíněným trestům byli v roce 1978 odsouzeni knihvazač Pavel Roubal (1948–1990) a také Albert Černý (*1937), který se staral o distribuci opsaných publikací. Trestnímu stíhání byl posléze znovu vystaven i Müller; zadržen byl na jaře 1981 po odhalení francouzského karavanu přivážejícího do Prahy exilovou literaturu, a ačkoli k soudnímu procesu nikdy nedošlo, jeho stíhání bylo zastaveno až v prosinci 1989. Kromě nejžádanějších textů dodaných Ludvíkem Vaculíkem rozmnožoval Müller i předlohy z jiných pražských edic a edičně připravil několik původních titulů, mj. memoáry předúnorového primátora města Brna Josefa Podsedníka a několik prací filozofky a teoložky Boženy Komárkové. Publikace Müllerovy edice zprostředkovával jeden z jeho spolupracovníků Petr Zeman (*1947) sanitární porodnice na Obilním trhu Aleši Stráníkovi (*1950), jenž některé z nich spolu se svými přáteli Antonínem Střížem, Zdeňkem Blažkem a písarkou Annou Volánkovou dále rozmnožoval ve vlastní dílně.

Počátkem 80. let do vydavatelské činnosti Müller zapojil i pracovníka Ústavu pro jazyk český Akademie věd Milana Jelínka (1923–2014) a jeho ženu Janu Jelínkovou (*1936), která vyučovala na katedře rusistiky brněnské filozofické fakulty. Opatřil pro ně základní vybavení a dodával jim tituly k opisům. V roce 1983 byl Jelínek penzionován a organizace vlastního vydavatelského provozu se stala jeho hlavním, byť pochopitelně neplaceným „zaměstnáním“.

Nadále se staral o opisy petličních titulů, k vydání však přijímal beletrii i filozofickou, politologickou, historickou a sociologickou literaturu také z jiných zdrojů. Kromě toho se skupinou přátel, mezi něž patřili mj. Vladimír Jochmann (1923–2008), Hana Zlatušková (1935–2013) a Zdeněk Zlatuška (1928–2003), Marie Blažková (*1951) a Jaroslav Blažke (*1938) a Hana Rajnošková (1940–2014) a Leo Rajnošek (1940–2015), pořizovali manželé Jelínkovi překlady zahraniční společenskovední literatury (na základě vlastního výběru či doporučení přátel) a všechny jmenované manželské páry kromě toho zřídily vlastní příležitostné ediční řady. Od poloviny 80. let pomáhali Jelínkovi také s opisy a distribucí samizdatových periodik, nejprve *Kritického sborníku* a *Obsahu*, později též *Sociologického obzoru*.

S Vaculíkovou Edicí Petlice spolupracovala i brněnská básnířka a vydavatelka Iva Kotrlá (*1947), a to nejen jako autorka, ale také jako editorka výročních sborníků *Moravská čítanka*. Výběr z tvorby především brněnských autorů různých generací (od Zdeňka Rotrekla po Jiřího Kratochvila), na jehož přípravě spolupracoval i editorčin manžel Zdeněk Kotrlý (1945–2020), vyšel v letech 1981–1984 celkem čtyřikrát. Do svazku z roku 1982 se podařilo získat i několik nových básní Ivana Blatného, žijícího ve Velké Británii a v té době „znovuobjeveného“ torontským nakladatelstvím Sixty-Eight Publishers manželů Škvoreckých.

Nejen Petlicí, ale i dalšími pražskými edicemi (Edice Expedice, Kvart, Nové cesty myšlení) byl roku 1984 inspirován vznik Edice Studnice. Založil ji herec Mahenova divadla František Derfler (1942–2019), který se soustředil na tituly básnické a esejistické, na memoáry i na odbornou literaturu filozofickou a uměnovědnou.

IV.

Jedním z původních titulů, o jehož vznik i vydání se ve svém vydavatelství zasloužil Jiří Müller, byl sborník *Kus života* k procesu s Petrem Pospíchem, Petrem Cibulkou a Liborem Chloupkem, mladými odpůrci režimu, který se konal v roce 1978 – nejmladšímu z obžalovaných, Petru Pospíchalovi, bylo tehdy čerstvě osmnáct let. Všichni tři jmenovaní se po propuštění vě-

novali vydávání i rozšiřování samizdatových knih, časopisů a dalších strojopisných dokumentů.

Nejznámější i nejkontroverznější osobností mezi nimi byl Petr Cibulka (*1950), který se v roce 1981 odstěhoval do Prahy a staral se o převážení samizdatové literatury mezi Prahou a Brnem. Ačkoli sám i s přáteli (a také se svou matkou Věrou Cibulkovou) opisoval řadu publikací i drobnějších písemností a dlouhodobě rozmnožoval časopis *Informace o Chartě 77* (tzv. *Infoch*), jeho nejvýznamnější role spočívala ve výrobě a distribuci tzv. zvukového samizdatu. Cibulka sbíral a především sám pořizoval nahrávky veřejných i utajovaných vystoupení undergroundových skupin a folkových písničkářů, které pak – pod heslem „Půjčuj! Rozmnožuj!! Rozšiřuj!!!“ – distribuoval zájemcům. Proti režimu vystupoval vždy velmi otevřeně a před soud se tak během 80. let dostal ještě třikrát.

V tomto ohledu byl na tom podobně Petr Pospíchal (*1960), jeho role však byla přece jen poněkud odlišná. Také on šířil samizdatové publikace a nahrávky (aniž by vytvářel koncepční ediční řady), postupně však začal cíleně propojovat nejrůznější skupiny svých vrstevníků i starších a mladších přátel. Již od učňovských let byl jeho blízkým kamarádem spolužák Martin Šimsa (*1959), pocházející z rodiny evangelického faráře Jana Šimsy (1929–2016), který samizdatově vydával mj. časopisy *A co* (1979–1989) a *Dlask* (okolo 1986). Dlouhodobým blízkým spolupracovníkem Petra Pospíchala byl Vuk Kratěna (1965–2021), který spolu se svou matkou Jitkou Kratěnovou vytvořil vlastní samizdatovou vydavatelskou dílnu, v níž vycházela česká beletrie a esejistika i čtenářsky žádané tituly z jiných oblastí. Původní strojopisnou edici především básnických titulů, mezi nimiž dominovalo dílo Bohuslava Reynka, založil další z Pospíchalových přátel, Petr Příkryl (*1962), který také připravil grafický návrh samizdatově vydaného aršíku známek k 10. výročí Charty 77. Do okruhů příslušníků téže generace, jejichž účast na brněnském samizdatovém provozu byla těsně či volně spojena s osobností Petra Pospíchala, dále patřili mj. Pavel Gardavský, Hana a Petr Holcnerovi, Martin Kopecký, Leoš Kučera, Ota Nepilý, Milan Ohnisko, Karel Pažourek, Adam a Jan Piňosovi, Jan Pukalík,

Pavel Srna, Iveta Trojanová-Kopecká, Rudolf Vévoda, Eva „Truda“ Vidlařová, Miloš Voráč, Zuzana a Aleš Žampachovi. V druhé polovině 80. let Pospíchal rozmnožoval čísla *Infochu* a podílel se na jeho distribuci především na jižní a východní Moravě; k jeho mimobrněnským spolupracovníkům patřili mj. Václav Bedey, Pavel Jungmann, Bedřich Koutný, Petr Kozánek a Jaroslav Němec. Velmi aktivní byl v navazování kontaktů s disidentskými kruhy v dalších zemích střední a východní Evropy, především v Polsku a Maďarsku, což v roce 1988 vyvrcholilo jeho zásadním podílem na vytvoření československé redakce Východoevropské informační agentury (VIA), kterou založil spolu s Petrem Uhlem a Janem Urbanem.

Osobitým solitérem brněnského samizdatu byl Ivan Roemer (*1959), zakladatel vydavatelství Červená Karkulka (1985–1989). Své jméno do tiráže samozřejmě nezapisoval, zato se v ní čtenář dočetl, že hlavní nakladatel se jmenuje Vlk, redaktor obalu Myslivec a redaktor obsahu Babička. Roemer svou produkci naplánoval do sedmi edičních řad, v nichž vycházely obvyklé samizdatové tituly, ale taky nedostupné knihy z 60. let (básnické sbírky Jiřího Koláře a Milana Kundery) a do edice Třtina měly být zařazovány básnické prvotiny (nakonec v ní vyšly jen dvě). Přestože vydavatel žil převážně v Brně, knihařské vybavení měl uloženo v Kojetíně a nakrátko se s ním edice stěhovala i do Jihlavy.

S brněnským prostředím nepochybně souvisela edice Žeň graefenberská, přestože vycházela v Jeseníku. Roku 1982 ji založil režisér, dramatik, básník a překladatel Zdeněk Petrželka (*1955, později přijal umělecké jméno Jan Antonín Pitínský), v té době již známý v brněnském divadelním prostředí. Po svém zadržení policií během divadelního happeningu *Pocta Dostojevskému* na České ulici v listopadu 1980 se zde však nemohl umělecky uplatnit, a rozhodl se přesídlit na severní Moravu. Edice přinášela zejména Pitínského překlady polské poezie, zanikla však již v roce 1984, kdy se její vydavatel vrátil do Brna.

Samizdatové opisy pochopitelně vznikaly také ve studentském prostředí. Obvykle nebyly součástí žádných edičních řad, pořizovány byly příležitostně i nahodile a odrážely literární vkus písařů i jejich postupné pronikání

Přijetí u Františka kardinála Tomáška v Praze roku 1988: zleva František Derfler, Sabina Kratochvilová, Jan Kratochvíl a Josef Adámek přicházejí jménem moravských katolíků s iniciativou na pozvání papeže Jana Pavla II. do Československa. Zdroj: archiv Jana Kratochvíla.

Svatba Bronislavy Koutné a Jiřího Müllera v Telecím na Vysočině 14. července 1979 se stala zároveň jedním z největších shromáždění brněnských, vysokočinských a pražských signatářů Charty 77. Na snímku před farním evangelickým kostelem: zleva v první řadě děti farářů Tomáše Bísky a Bohdana Pivoňky; v druhé řadě Milena Šimsová, Jan Tesař, Božena Komárková, Anna Koutná (později Tesařová), Bronislava Koutná-Müllerová, Jiří Müller, Františka Müllerová; ve třetí řadě Zdeněk Vašíček, Daniela Bísková, Jaroslav Mezník, Alice Battěková, Rudolf Battěk, Vilém Müller, Marcela Koutná-Ištvanová, Miloš Ištvan; v horní řadě českobratrští faráři Tomáš Bísek, Pavel Hlaváč a Bohdan Pivoňka, Jana Pivoňková, Drahuše Probošťová, František Bísek, Zuzana Richterová, Stanislav Homola, Milan Jelínek, Věra Roubalová a Pavel Roubal. Foto: Jan Šimsa, zdroj: archiv Jiřího Müllera.

Milá maminko a tatko 121)
 zavřeli mě na 48 hod ^{na Páči}
 od 11 ve ~~20.5.1978~~ ^{1.6.1978} do 10 hod
 ve čtvrtkách. Byl jsem v cele
 na Páči ulici. Zavřený
 byl i Šabata, Dymáček Šimsa.
 Zřejmě „registrace“ návštěvy
 pana Brežněva.
 Jakmile mě propustili, jsem
 sledován takže zatím nevím
 o co jde. Podle situace se
 stavím ještě dnes odpoledne
 v intervalu někdy od 15 do
 19 hod - ale možná ne.

Jestli se však nepříjde
 zítva do 18 hod, tak mne
 zase sebrali. od 11 hod 1.6.1978
do 21,45 hod. 2.6.1978

 teď je pol jedenáct
 čtvrtků.
 Omlouvám se za starosti
 a moc rád bych Vás
 viděl.
 Snědl jsem rajče a hus
 chleba s uhlím.

Vzkaz Jiřího Müllera rodičům napsaný v hodinovém mezičase mezi
 prvním a druhým zadržením (dataci zadržení připsala maminka
 Františka), 1. června 1978, 10:30 hod. Zdroj: archiv Františky Müllarové.

Bronislava Koutná a Jiří Müller po Müllerově
 propuštění z cely předběžného zadržení, kde
 byl držen dvakrát 48 hodin po dobu návštěvy
 sovětského vůdce Leonida Brežněva v Praze roku
 1978. Při této „preventivní“ policejní akci, která
 měla zabezpečit nerušený průběh státní návštěvy,
 byla zadržena řada dalších disidentů, v Brně
 Jaroslav Šabata, Jan Šimsa, Michael Dymáček.
 Brno, 3. června 1978. Zdroj: archiv Jiřího Müllera.

do literární historie i do různých sfér nezávislé kultury. Všechny tyto tendence byly přítomny v anonymní edici studentek filozofické fakulty Jany Bělovské (*1962, provd. Spoustová) a Dany Havlíčkové (*1961, provd. Spěváková), které počátkem 80. let vydávaly díla kolující v samizdatu, ale také oficiálně vydávaná, leč nedostupná, a konečně i vlastní tvorbu. Snahou o koncepční generační pojetí byl veden výtvarný časopis *HA!*, který vycházel v roce 1980 z iniciativy Radka Horáčka (*1959) a Vladimíra Havlíka (*1959), studentů výtvarného oboru v Brně, respektive v Olomouci; vydavatelé v něm prezentovali a reflektovali soudobé progresivní výtvarné umění včetně vlastních happeningů a pracovali s kombinací výtvarných, fotografických a literárních příspěvků.

V.

Striktní postoj vůči komunistickému establishmentu, posílený zkušenostmi s cenzurou, vedl mnohé autory mladších generací k naprosté rezignaci na prosazování vlastních prací v oficiálních médiích a nakladatelstvích a k odmítání účasti na pokusech o jakékoli kompromisy. V Brně byl v této věci dostatečným argumentem marný pokus, který podnikli Jana Soukupová (*1958) a Zdeněk Petrželka, když nabídli nakladatelství Blok sborník poezie mladých brněnských autorů *Uprostřed průmyslové noci*. Rukopis prošel lektorským řízením, posudky konformního kritika Štěpána Vlašína a režimního básníka Josefa Peterky však byly odmítavé, a kniha tak vyšla až v 90. letech. Další sborník mladší brněnské poezie *Tento večer*, který sestavili tiž editoři (a v jehož názvu se přihlásili k osobnosti Ivana Blatného), byl roku 1987 zveřejněn formou kolektivního čtení a o dva roky později zásluhou Karla Courala (*1942) a Zdeňky Tenory (*1962) rozmnožen jako strojpis.

V polovině 80. let zvolna začínalo být možné hlásit se alespoň k některým tradicím 60. let. Jednu z těch brněnských, jejíž kořeny nicméně sahaly až do let dvacátých, se pokoušel ve veřejném prostředí obnovit novinář Jiří Pavel Kříž. Na stránkách *Brněnského večerníku* se jeho zásluhou ke čtenářům vrátili přispěvatelé někdejšího *Hosta do domu* Milan Suchomel či Zdeněk Kožmín, dokonce zde byla

obnovena i osobní rubrika Jana Skácela *Malé recenze*, avšak Křížova snaha o vzkříšení zakázaného časopisu pod názvem *Revue otevřené kultury* ztroskotala po vydání nultého čísla v roce 1985.

Časopis slavného názvu *Host* byl tedy obnoven v samizdatu. Stalo se tak v roce 1985 zásluhou vydavatele Dušana Skály (*1954) a redaktora prvního čísla Zbyňka Fišera (*1959), kteří se nespokojili s pouhými strojopisnými kopiemi. Časopis byl rozmnožován na cyklostylu, rezignoval však na obvyklou časopiseckou periodicitu a souvislost s *Hostem do domu* byla spíše nepřímá (jeho někdejší redaktori na vzniku samizdatového *Hosta* nespolupracovali). Další čísla vycházela v přibližně ročních intervalech a měla charakter objemných sborníků: např. čtvrté číslo vyšlo roku 1988 v rozsahu 828 stran formátu A4. Po odchodu Zbyňka Fišera se na jejich přípravě spolu s vydavatelem redakčně podíleli manželé Iva a Zdeněk Kotrlí, Jana Soukupová, Roman Švanda (*1964) a Radoslav Tejkal (*1952), obálku navrhl Jan Zuziak (1946–2021). Do značné míry (nikoli však výhradně) se *Host* opíral o brněnské autory, a ačkoli se stále zabýval především kulturou a uměním, v houstnoucí atmosféře konce 80. let do něj stále více pronikala politická témata.

Nejen zmíněná napjatá atmosféra, ale i postupné dospívání generace přímo nepostižené traumatem roku 1968 a stále větší činnost uvnitř obtížně definovatelné, ale společensky významné „šedé zóny“, se projevil zvýšenou frekvencí uvnitř dosavadních samizdatových okruhů, ale i vznikem mnoha nových. Kromě toho se měnily vydavatelské techniky: v podnicích se objevovaly první kopírky, které byly stejně jako cyklostyly i nadále hlídány, přibývalo však povolaných, kteří byli ochotni je nehlídat tak přísně. Státní bezpečnost stále obtížněji zvládala monitorovat projevy nespokojenosti, za nimiž už nestáli jen známí a víceméně trvale sledovaní disidenti, ale stále více mladých, v policejních kartotékách dosud nepodchytených občanů. Konaly se bytové přednášky a semináře, do bytů a jiných soukromých prostorů se občas musely uchýlit i divadelní inscenace nebo výstavy a koncerty a stále více se dařilo navazovat nejen politické, ale také kulturní a vědecké kontakty za hranicemi.

Oblast strojopisné literatury vlastně nikdy neopustil Jiří Kuběna, který spolu s trvalým spolupracovníkem J. E. Fričem a olomouckými přáteli z okruhu edice Texty přátel Rostislavem Valuškem, Petrem Mikešem a Eduardem Zachou založili edici soustředěnou na historii a uměleckou současnost Moravy Proglas – Morava (1986–1989). Z téhož autorského zázemí vyšel i časopis *Box*, jehož čtyři čísla Kuběna vydal v roce 1988. Poté navázal užší spolupráci s redakcí křesťansko-konzervativního periodika *Střední Evropa – brněnská verze* (1988–1989), které vzniklo jako v podstatě zcela samostatná moravská „mutace“ časopisu *Střední Evropa*, jež od roku 1984 v Praze vydával Rudolf Kučera. Brněnskou redakci vytvořili František Rychlík (1964–2018), František Mikš (*1966) a Jaroslav Zapletal (1943–2021), na organizační práci kolem časopisu se podílel mj. Radek Nečas (*1964). Do časopisu přispíval pestrý okruh brněnských osobností, jako byli Zdeněk Rotrekl, Petr Oslzlý, Jaroslav Mezník, Milan Uhde, Radomír Malý, ale i Josef Mlejnek z Prahy či slovenský disident Ivan Hoffman.

V katolickém prostředí vzniklo v druhé polovině desetiletí několik nových samizdatových titulů. Členové utajeně působícího dominikánského řádu Milan Norbert Badal (1956–2019) a Miroslav Klepáček (*1963) spolu s Ivanem Odilo Štampachem (*1946) založili časopis *Sursum* (1985–1990), který vycházel ve zhruba půlročních intervalech. O činnosti neformálních katolických skupin referoval čtvrtletník *Společenství* (1987–1989), v Brně a Olomouci vycházel v roce 1989 nezávislý křesťanský měsíčník *Velehrad* a mezi Brnem a Prahou probíhala příprava prvního samizdatového čísla dodnes vycházejícího časopisu *Universum*. V červnu 1989 byl prvním číslem obnoven tradiční literární časopis *Akord*, o což se postaral básník Zdeněk Rotrekl (1920–2013) ve spolupráci s Karlem Couralem a Zdeňkem Tenorou; v samizdatu vyšla dvě čísla, poté měsíčník vycházel veřejně až do roku 2011.

V závěru 80. let byl samizdatový provoz charakteristický postupným stíráním hranic mezi disentem a šedou zónou. Represivní orgány sice v některých případech dokázaly reagoval, ale šíření samizdatových a exilových knih

i časopisů v době stále dostupnějších kopírek účinně bránit nedokázali. Politická situace motivovala k aktivnější činnosti jak stávající vydavatele, tak i jejich nejmladší nástupce.

Nové a náhle dostupné technické prostředky inspirovaly některé vydavatele k úvahám o možnostech počítačové sazby, která by mohla nahradit běžné psací stroje (včetně tu a tam již vyzkoušených elektronických psacích strojů s pamětí). Výhody byly zřejmé: sazbu by bylo možno uchovat pro jakékoli další použití, takže náklad vydávaných publikací by byl teoreticky neomezený a zdroj by nejspíš zůstal utajen i před Státní bezpečností, neboť bylo možné předpokládat, že by si s tehdejšími disketami a cartridgem neporadila. Počítače a veškerá související technika včetně potřebného softwaru nebyly v Československu běžně dostupné, nabízela se však pomoc ze zahraničí. Dříve, než se k pokusům o elektronickou sazbu odhodlali spolupracovníci Havlovy Edice Expedice a než se zakladateli Nadace Charty 77 Františku Janouchovi podařilo o tomto trendu přesvědčit Ludvíka Vaculíka, využil této techniky Jiří Müller v rámci edice *Prameny* (1985–1989). Knižnici soustředěné na odborné texty z oblasti společenských i přírodních věd ji poskytl britská Vzdělávací nadace Jana Husa, která podporovala nejen vydavatelské, ale i neoficiální vzdělávací akce (materiálně i „dramaturgicky“ pomáhala s organizací brněnských bytových seminářů Podzemní univerzity). V roce 1988 mohla edice využít i software *Morning Star* s českou diakritikou, který vytvořil informatik Jiří Zlatuška (*1957). Pečlivě koncipovaná řada obsáhla celkem 12 titulů; zhruba dvě desítky dalších připravovaných mohly posléze vyjít oficiálně.

Reformy Michaila Gorbačova v Sovětském svazu a vývoj v Polsku, kde se chystaly „kulaté stoly“ mezi představiteli moci a dosavadního disentu, k sobě připoutaly pozornost samizdatových vydavatelů odlišných generací. V okruhu Milana Jelínka vznikl časopis *Obraz přítele* (1988–1989) a Ondřej Pospíchal (*1966) se Simonou Hradílkovou (*1969) stihli vydat nulté a první číslo časopisu *Pěna* (1989, další dvě čísla vyšla v roce 1990). Existence obou těchto periodik ilustruje paradoxní fakt, že necenzurované informace o aktuální situaci v politicky až dosud tzv. spřátelených socialistických zemích

bylo koncem 80. let nutno hledat spíše v samizdatových než v oficiálních zdrojích.

Současně se aktivizovala různě profilovaná politická uskupení: někdejší reformní komunisté z klubu Obroda založili časopis *Impuls* (1989), svůj *Brněnský informační bulletin* vydávalo v témže roce Nezávislé mírové sdružení. V rámci hnutí Moravská mládež vznikl časopis *Kaluž na stropě* (1988–1990), redigovaný Daliborem Havlíkem (*1968) a Lubomírem Khýrem (*1969), který však měl především umělecký obsah. Naopak hudební vědec Jiří Stehlík (*1936) začal vydávat časopis věnovaný nejen kulturním, ale také (a především) aktuálním politickým tématům *Nové obzory* (1988–1989).

Značný zájem o domácí i zahraniční alternativní hudbu se projevoval masovým šířením amatérsky i poloprofesionálně pořizovaných nahrávek i doprovodných tiskovin. V této souvislosti jsme již jmenovali Petra Cibulku, který však pocho-pitelně nebyl jediný. Luboš Vlach (*1958), který od roku 1981 v Jihlavě vydával samizdatovou Edici Predikace (1981–1987), se v roce 1986 přestěhoval do Brna, kde o dva roky později založil hudební časopis *Šoť* (1988–1995), využívající i aktuálních zahraničních zdrojů. Vlach ho rozmnožoval pomocí kopírky, a náklad časopisu se proto počítal ve stovkách exemplářů.

VI.

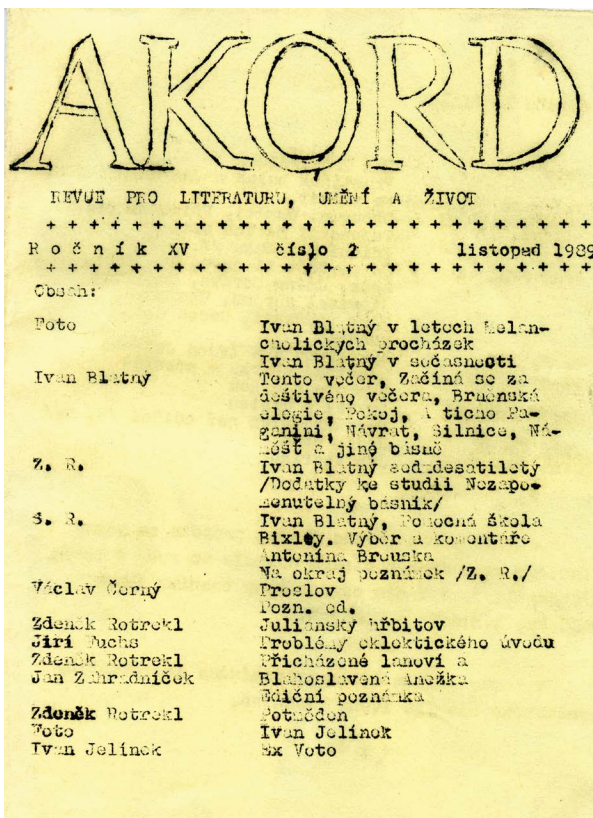
Nedostatečně je dosud probádána oblast výtvarného samizdatu, snad proto, že psané slovo není v této sféře primárním komunikačním prostředkem. Mimo oficiální sektor se uskutečnila řada výstav v soukromých ateliérech či galeriích, jakými byly Galerie Na bidýlku na Václavské ulici nebo Galerie Drogerie – Zlevněné zboží na Kotlářské ulici. V samizdatu nejčastěji kolovaly různé statě věnované jednotlivým výstavám či výtvarníkům i eseje na obecnější témata. Soustavně se vydavatelskou praxí zabýval Jiří H. Kocman (*1947), v jehož SP Edition (1969–1989) vycházely studie i eseje na odborná témata kunsthistorická i literárně-vědná a příležitostně i beletrie. Sám Kocman se ve svých pracích zabýval především technikou knižní vazby. Tomuto tématu věnoval jednotlivé „karty“ vkládané do kroužkového bloku, které jako celek tvořily postupně rozšiřovaný *Kni-*

hařský vševěd, a v letech 1987–1989 oborové ročenky *Knihařské rozhledy*. Osm čísel periodického sborníku *Výběr zajímavostí z domova i ciziny* (1987–1989) vydal galerista Karel Tutsch (1941–2008) ve spolupráci s výtvarným teoretikem Igorem Zhořem (1925–1997). Titul byl zaměřen na odbornou reflexi aktuálního výtvarného dění, zabýval se otázkami mladé generace, umělecké svobody či konceptuálního a performativního umění a pěstoval různé žánry od aktualit přes studie až po rozhovory.

Samizdatové publikace vznikaly a obíhaly také v prostředí různých brněnských „subkultur“. Svě časopisy si vydávali trampové i příznivci country a folkové hudby – v 70. letech jsou doloženy *Tulák*, *Cesta a Obšťastník*, v 80. letech *Brněnský piker*, *Plantážník* a *Folkové noviny* – nebo vyznavači science-fiction, kteří se snažili působit na pololegální bázi – v Brně vycházely časopisy *AF 167*, *Aldebaran*, *Soufan* (a možná i některé další).

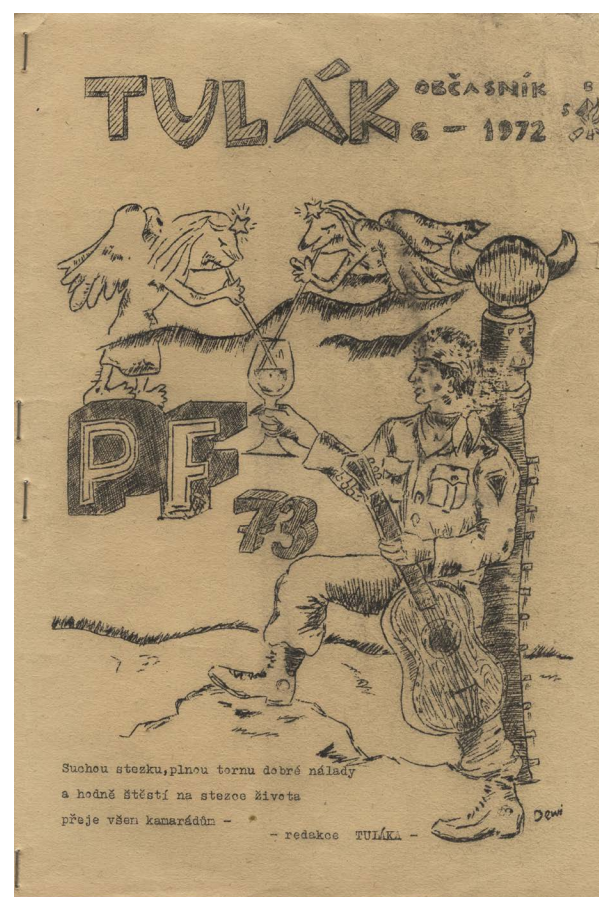
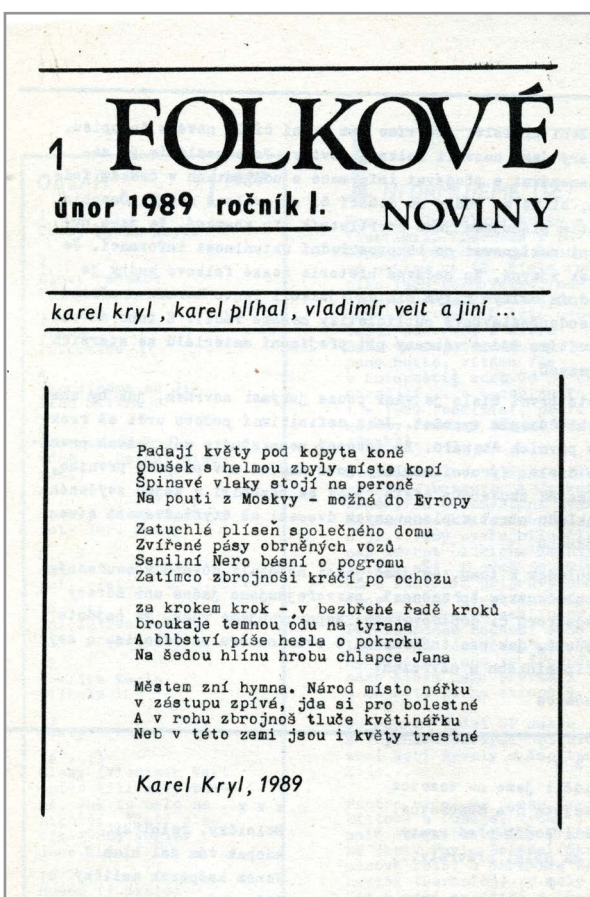
VII.

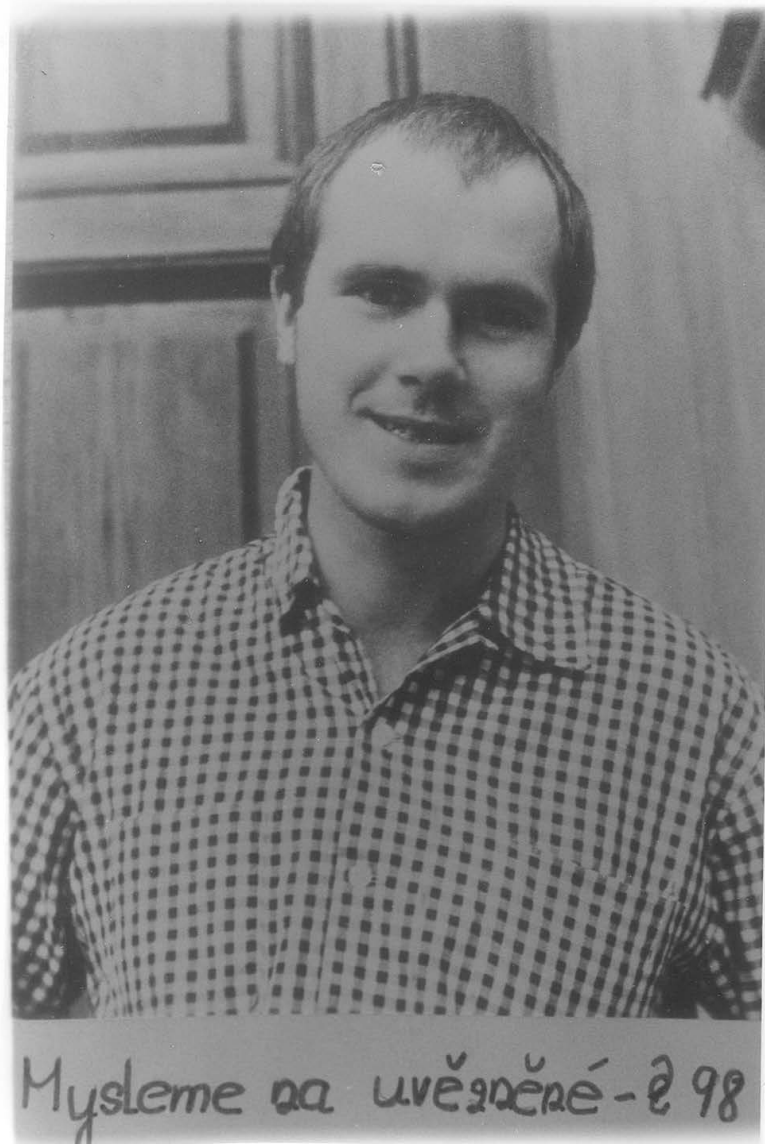
Čím dál tím rychlejší a viditelnější byl koncem 80. let společenský pohyb ve studentském prostředí. Na pražských fakultách vznikaly nové časopisy a ty existující, zaštiťované místními organizacemi Socialistického svazu mládeže (SSM), se více či méně radikalizovaly. Podobný vývoj byl zpočátku patrný i v Brně: redaktoři časopisu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (tehdy UJEP) *Fórum* a redaktoři nástěnného časopisu *Skalpel* na lékařské fakultě se však na jaře 1988 odmítli nadále potýkat se školní cenzurou a se spolužáky z dalších fakult i z jiných brněnských vysokých škol založili *Revue 88*. V její redakci působili mj. Petr Fiala (*1964), David Langar (*1967), Martin Pavelka (*1961), Roman Ráček (*1962), Jiří Voráč (*1965), Vladimír Vyskočil (*1965), Lea Vyskočilová (*1963) a Markéta Zettlová (*1967), kteří v tiráži uvedli svá plná jména včetně adres a školy, aniž by jakkoli skrývali svůj odpor vůči panujícímu režimu. Čtenářům představovali současné občanské iniciativy i umlčované osobnosti a po vzoru pražských *Lidových novin* zvolili taktiku „hry na legalizaci“, která spočívala v žádostech o oficiální registraci zasílaných tehdejšímu Federálnímu úřadu pro tisk a informace. Následovaly však represe

MERLIN 3

Brněnské fantaskní umění
Hájkové Křenkové Svozilové
Gaislera Goldflama Havlíčka
Navrátila Řezníčka

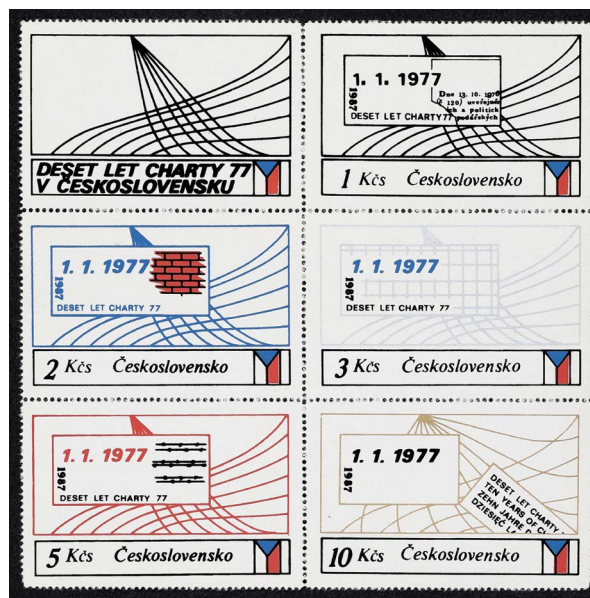

Petr Pospíchal v roce 1986. Fotka se šířila v prvních měsících roku 1987, kdy byl vazebně stíhán pro podvracení republiky čili § 98, jak je pod fotkou napsáno s převráceným paragrafem. Zdroj: archiv Petra Pospíchala.

Arch poštovních známek k 10. výročí Charty 77. Originální podnik Petra Pospíchala a Petra Příkrýla, 1987. Zdroj: archiv Petra Pospíchala.

Technické náčiní, tzv. rámeček s válečkem, na výrobu a rozmnožování samizdatu, 80. léta. Zdroj: archiv Petra Pospíchala. Foto: Pavel Němec.

a výhrůžky nejprve v rámci fakulty, poté pokuty uložené Národním výborem města Brna, výstraha od prokurátora (vydavatelům hrozilo trestní stíhání pro pobuřování a rozvracení republiky) a v jednotlivých případech i výslechy Státní bezpečnosti, krátké věznění a domovní prohlídky. Poslední (v pořadí čtvrté) číslo vyšlo v květnu 1989.

Již v roce 1987 začal Petr Pospíchal připravovat koncepci nového časopisu, který by generačním pohledem postihoval témata z oblasti domácího i zahraničního politického, kulturního, občanského a společenského života i z jejich historie. Redaktorem revue, pojmenované z hlediska konspirace ideálním zájmemem *To* (1989), se stal Miloš Voráč (*1959), za spolupráce Martina Kopeckého (*1961), který spolu se svou manželkou Ivetou Trojanovou-Kopeckou připravil na elektrickém psacím stroji věnovaném Pavlem Tigridem sazbu prvního čísla. Ofsetový tisk zajistil Petr Pospíchal v Polsku; celý hotový náklad (zřejmě mezi 300 a 500 výtisky) redakce převzala v pohraničních horách koncem roku 1988. Redakci druhého čísla převzali sourozenci Jan Piňos (*1960) a Adam Piňos (*1964), dokončené podklady pro sazbu však při domovních prohlídkách zabavila Státní bezpečnost a časopis již nevyšel.

Pouze jedno číslo měl také literární, resp. kulturní, almanach *Bych*, který v roce 1988 připravili Milan Ohnisko (*1965) se Zbyňkem Fišerem, Petrem Pospíchalem, Martinem M. Šimečkou a výtvarníkem Laco Garajem. Projekt byl původně zamýšlený jako časopis a výsledný svazek shrnoval příspěvky shromážděné pro první tři čísla.

Efektní tečku za dějinami brněnského samizdatu učinilo vydavatelství Atlantis. Jeho zakladatelé Jan Šabata (*1952), Karel Coudal, Milan Uhde (*1936) a další reagovali na příhodnou změnu zákonných podmínek o vytváření družstev a požádali stát o registraci a o vydání nakladatelského oprávnění. Jejich postup odpovídal tehdejšímu trendu prosazovat legalizaci vlastní činnosti formou nátlaku na oficiální orgány, které tak byly nuceny stále obtížněji hledat zákonné argumenty pro svá odmítavá stanoviska a snadno se nechávaly usvědčit z rozporu mezi proklamovanou „otevřeností“ a přetrvávající normalizační praxí. Ediční plán

pro první rok obsahoval vybrané tituly z exilové a samizdatové literatury končícího dvacetiletí, s jeho realizací však bylo nutno poněkud posečkat. Družstvo Atlantis bylo registrováno krátce po 17. listopadu a v prosinci 1989 se tak stalo jedním z prvních nezávislých nakladatelství v Československu.

Autor je literární historik, odborník na literární exil a samizdat, samizdatový aktér.

Disent – divadlo – video: bytová a alternativní scéna v normalizačním Brně¹

¹ Tato studie navazuje na autorovu starší práci, která vznikla v rámci mezinárodního výzkumného projektu The Dissident Muse: Critical Theatre in Eastern and Central Europe 1945–1989, pořádaného Theater Instituut Nederland, a byla zveřejněna anglicky v konferenčním sborníku v Amsterdamu na podzim 1995 (česky Divadlo a dissent: Příspěvek k dějinám české divadelní opozice 1970–1989, in *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, řada Q, 1998, č. Q1, s. 23–46).

Jiří Voráč

Tato studie se zaměřuje na divadelní a přidružené aktivity soukromé i veřejné povahy, které byly výhradně nebo částečně spojené s disidentskou subkulturou a širěji s étosem svobodné kultury. Pod danou oblast zahrnujeme jak vlastní scénický samizdat, respektive svépomocné divadlo (bytové divadlo, autorské čtení), tak i projekty alternativních divadel, které cíleně pracovaly se zakázanými autory a potažmo kritickými obsahy. Obě sféry byly sice formálně oddělené, ale reálně se prostupovaly v osobní i pracovní rovině, stejně jako ve vytváření spřízněných diváckých komunit a dalších nezávislých kulturních aktivit, z nichž tu zvláštní pozornost věnujeme videu. Dodejme, že pojem svobodné kultury používáme i z toho důvodu, abychom se vyhnuli pojmům, jako je „opoziční“, „paralelní“ nebo „druhá“ kultura, které mohou příliš implikovat politickou agendu a odvozený status. Současně ale platí, že v represivním režimu je prakticky každé svobodné gesto gestem politickým, neboť znamená narušení systému.

I. Bytové divadlo

Dějiny bytového disidentského divadla začínají v polovině 70. let a celkově souvisí s formováním paralelních struktur, které svépomocně vytvářely prostor k provozování svobodné kultury a k prezentaci zapovězených umělců – autorů, herců, režisérů, hudebníků. Na počátku stál legendární případ *Žebrácké opery* Václava Havla, kterou 1. listopadu 1975 provedlo pražské „amatérské“ Divadlo na tahu Andreje Kroba v hostinci U Čelikovských v Horních Počernicích. I přes nastalé represe divadlo pokračovalo v činnosti a i nadále se specializovalo na Havlovy hry, které později – po nástupu videa – realizoval Andrej Krob i jako videoinscenace.⁵

Pojem „bytového divadla“ je spojen především s Bytovým divadlem Vlasty Chramostové, které mělo první premiéru 4. října 1976 – inscenované komponované čtení ze vzpomínek a básní Jaroslava Seiferta nazvané *Všecky krásy světa*. Do ledna 1980, kdy pod narůstajícími re-

presemi ukončilo činnost, uvedlo celkově čtyři inscenace v asi sedmdesáti představeních, přičemž i v tomto případě vznikly péčí Stanislava Miloty unikátní filmové záznamy.⁶ Bytové divadlo je primárně definováno domácím prostorem, přičemž Vlasta Chramostová zdůrazňuje jeho estetické a morální hodnoty: „Je to experiment zaměřený ke koncentrovanému, chudému divadlu, které nepotřebuje nic — jen samo sebe. [...] Dělali jsme umění svobodně a výhradně podle vlastních představ. [...] Vstupenka nebyla za peníze, ale za odvahu.“⁷

V roce 1976 se konalo bytové divadlo také v Brně: doložena je premiéra hry spisovatele Jiřího Kratochvila *Ubu sapiens* (s podtitulem „patavize“), která se uskutečnila v bytě jeho bratra, sochaře Jana Kratochvila, na Jaselské ulici č. 17, a v níž vedle obou bratrů účinkovali další disidenti Zdeněk Kotrlý, Zlata Zumrová, Dušan Skála, který současně zhudebnil texty a hrál na kytaru, nebo Jan Zuziak, který připravil scénografii. Představení trvalo asi hodinu a mělo podobu čteného divadla, v němž se počítalo s interaktivním prvkem improvizace a zaměnitelnosti rolí mezi hercem a divákem (obsazení se tak mohlo měnit podle toho, kdo přišel).⁸

Nejrozšířenější formou bytového divadla se stala tzv. autorská čtení, která byla realizačně nejjednodušší. Pravidelně četli své hry například Václav Havel a Milan Uhde. Právě „čtené divadlo“ ve formě autorského nebo scénického čtení lze považovat za nejtypičtější projev bytového, respektive disidentského, divadla v Brně.

Autorské čtení: Milan Uhde

Milan Uhde začal s četbou svých textů již v 60. letech, kdy spolupracoval s brněnským amatérským

⁶ Jaroslav Seifert: *Všecky krásy světa* (1976, gramofonová deska 1978), Vlasta Chramostová: *Apelplatz II. Bít se pro Ano a pro Ne též se bít* (1977), Pavel Kohout: *Play Macbeth* (1978, filmový záznam 1978, TV premiéra ORF 1979) a František Pavlíček: *Dávno, dávno již tomu — Zpráva o pohřbívání v Čechách* (1979, filmový záznam 1980, TV premiéra ORF 1983).

⁷ Vlasta Chramostová v rozhovoru s autorem, 25. října 1995.

⁸ Jan Kratochvil a Dušan Skála v rozhovoru s autorem, červen 2024. Oba účastníci se shodují, že se jistě odehrála (nedlouho po premiéře) přinejmenším jedna repríza v bytě Zlaty Zumrové. Podle dokumentu v archivu Jana Kratochvila (titulní list hry s podpisy přítomných účinkujících a ručně připsanou datací) se hrálo ještě o dva roky později, 18. února 1978. Další projekt divadlo už nerealizovalo.

⁵ Divadelní inscenace *Žebrácká opera* (1975) a *Audience* (1976), videoinscenace *Pokoušení* (1988) a *Chyba* (1989). Andrej Krob se také významně zasloužil o vznik a činnost publicistického magazínu *Originální videojournal*.

souborem Divadlo X a s profesionální scénou Satirické divadlo Večerní Brno. Od 70. let měla tato čtení samozřejmě již jen neveřejný charakter, odehrávala se v různých bytech před vybraným publikem, za něž odpovídal hostitel. V některých bytech probíhala tato čtení literárních, ale také například filozofických textů pravidelně (Milan Uhde v takových případech mluví o tzv. pravidelné dramaturgii)⁹, jinde jen příležitostně. Pravidelnou dramaturgii pěstovali například jazykovědec Milan Jelínek (první polistopadový rektor Masarykovy univerzity) s okruhem akademickým, herec František Derfler s okruhem uměleckým, evangelický farář Jan Šimsa s okruhem evangelickým, literární historik Jaroslav Blažke nebo přední disident a klíčový hybatel nezávislých aktivit Jiří Müller, přičemž okruhy byly vzájemně prostupné a přesahovaly disidentské ghetto. Současně je třeba připomenout, že bytová kultura přirozeně zahrnovala i další provázané aktivity, zejména různé přednášky a diskuze; památná jsou například setkání v bytě křesťanské filozofky Boženy Komárkové, která organizoval Jiří Müller a která se zachovala díky publikaci *Rozhovory. Dr. Božena Komárková a její hosté*, obsahující přepis zvukových záznamů diskuzí z roku 1978.¹⁰ Tyto aktivity se postupně vyvinuly až do koncepčních projektů Létající univerzity v 70. letech¹¹ a Podzemní univerzity v 80. letech.¹²

Poprvé četl Milan Uhde v rámci bytových produkcí v roce 1977 svou nikdy nezveřejněnou a posléze z vlastního rozhodnutí zničenou hru *Smrt u telefonu*: „Byla to hra zvláštním způsobem opatrná, některé otázky si nekladla dostatečně přísně. Chtěl jsem ji totiž publikovat v zahraničí, ale současně jsem se obával, abych nebyl stíhán podle paragrafu trestního zákona za

pomlouvání republiky v cizině.“¹³ V 80. letech se autorská čtení rozvinula tak, že se konala zhruba jednou za měsíc.¹⁴

Milanu Uhdemu se podařilo s autorským čtením prezentovat na jaře 1989 i na veřejném fóru, v rámci neoficiálního, leč tolerovaného hnutí Otevřený dialog.¹⁵ A v říjnu 1989 dokonce spolu s Ivanem Klímou četli své hry na oficiální přehlídce Divadlo dnešku v Ostravě. Zvláštním případem je pak Uhdeho opakovaná spolupráce (pod krycím jménem) s veřejným divadlem, a to s Divadlem na provázku, které v letech 1974 až 1987 postupně uvedlo čtyři Uhdeho divadelní texty (tomu se podrobně věnujeme dále).

Scénické čtení: Divadlo U stolu

Formu scénického čtení, tj. s herci (interprety) a inscenačními prvky (scénografie, svícení), pěstovalo brněnské Divadlo U stolu, které roku 1988 založil herec František Derfler: „Divadlo U stolu vzniklo jako pokus čelit stavu úřední reglementace a potlačování české kultury. Mělo jít o volné společenství divadelníků, kteří chtějí číst či inscenovat texty autorů, jejichž jména a díla byla z české kultury po řadu let systematicky vymazávána. [...] Nešlo nám nikdy o to prezentovat bez výběru texty autora jen proto, že je zakázaný, ale o sdělení, s nímž se na nás obrací.“¹⁶

Jako první projekt připravil František Derfler spolu s hercem Janem Vlasákem, skladatelem Jiřím Bulisem a spisovatelem Antonínem Přidalem čtení z literárních a filozofických spisů Josefa Šafaříka *Průkaz totožnosti*. Derfler zpočátku usiloval o možnost vystupovat veřejně, za hranicí bytového divadla, nicméně původně povolená veřejná premiéra (v klubu Na Šelepce) byla na poslední chvíli zakázána. Tak se první představení uskutečnilo o den později, 19. března 1989,

9 Milan Uhde v osobním rozhovoru s autorem, 8. listopadu 1995.

10 Jiří Müller k tomu dodává: „Diskuse nad desítky let starými texty Boženy Komárkové se postupně účastnilo šestnáct významných postav brněnského disentu. Předmluva ke knize obsahuje poznámku, která dobře charakterizuje dobu: ‚Doc. Ing. Antonín Rusek, který emigroval, dr. Jaroslav Šabata a Albert Černý, kteří jsou ve vězení, neměli možnost korigovat přepis magnetofonového záznamu rozhovorů.‘ (Jiří Müller v korespondenci s autorem, červenec 2024) Uvedená kniha vyšla v Müllerově samizdatové edici roku 1980 a reedice roku 1991 v nakladatelství EMAN.

11 Srov. UHDE, Milan. *Rozpomínky. Co na sebe vím*. Praha, Brno: Torst, Host, 2013, s. 396–399. Uhde zde uvádí, že Létající univerzita se v původně zamýšleném systémovém nastavení nikdy neuskutečnila, ale četná přednášková činnost pokračovala i nadále (s. 398).

12 Srov. OSLZLÝ, Petr (ed.). *Podzemní univerzita. Vznik a organizace brněnských bytových přednášek a seminářů 1984–1989*. Brno: CDK, 1993.

13 Milan Uhde v osobním rozhovoru s autorem, 8. listopadu 1995. Míni se poškozování zájmů republiky dle nechvalně proslulého § 112, se sazbou až tři roky.

14 Milan Uhde v osobním rozhovoru s autorem, červen 2024.

15 Otevřený dialog vznikl v roce 1988 z iniciativy divadelníka Petra Oslzlého a výtvarníka Josky Skalníka jako „nezávislé mezioborové sdružení typu Devětsil“ a byl spjat s paradivadelními aktivitami alternativních divadel jako „širšího kulturního hnutí“ (Petr Oslzlý v rozhovoru s autorem, říjen 1995).

16 VORÁČ, Jiří. Pozitivní dramaturgie života. Rozhovor s Františkem Derflerem. *Scéna*. 1991, č. 14, s. 3.

Bytové divadlo Vlasty Chramostové – premiéra hry Pavla Kohouta *Play Macbeth* podle Williama Shakespeara. Zleva Pavel Kohout, Vlastimil Třešňák, Pavel Landovský, Vlasta Chramostová a Tereza Kohoutová. Praha, byt Vlasty Chramostové a Stanislava Miloty, 13. července 1978. Zdroj: archiv Národního divadla v Praze.

Milan Uhde (zádý) čte svou hru *Hodina obrany* na bytové produkci u Jaroslava a Marie Blažkeových, za kamerou Aleš Záboj. Brno, 16. června 1989. Foto: Petr Baran, zdroj: archiv Centra experimentálního divadla, Brno.

VYSOKOŠKOLSKÝ KLUB
V BRNĚ - GORKÉHO 43
12. KVĚTNA 89 VE 20⁰⁰ HOD.

PRŮKAZ TOTOŽNOSTI

ČETBA Z LITERÁRNÍCH A FILOZOFICKÝCH PRÁČÍ JOSEFA ŠAFAŘÍKA

ÚČINKUJÍ: JAN VLASÁK, FRANTIŠEK DERFLER, JIŘÍ BULIS (KLAVÍR).

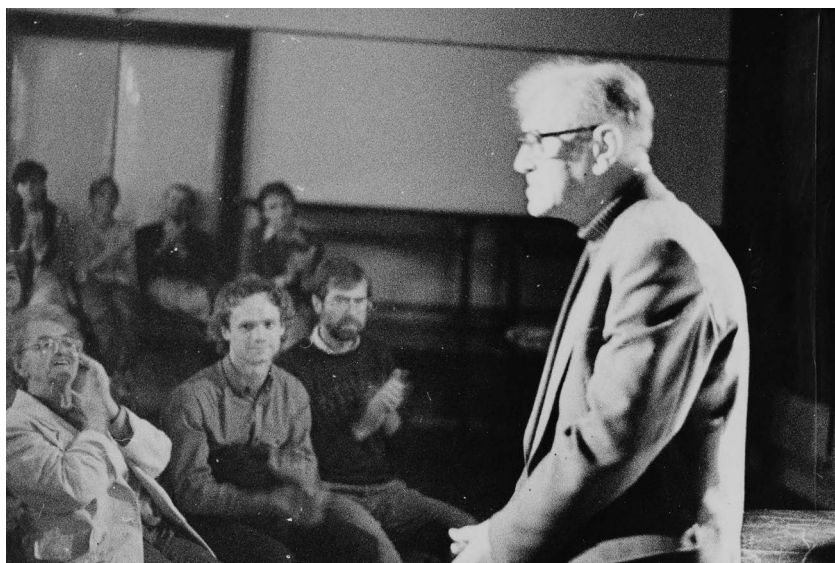
Filozof Josef Š a f a ř í k (1907) se zabývá údělem a možnostmi člověka ve světě technické civilizace. Vydal Sedm listů Melinovi (1948), Člověk ve věku stroje (1969), psal eseje do programů Divadla Na zábradlí a Divadla za branou, jeho esej O rubatu čili Vyznání vyšel ve sborníku Podoby 2 (1969). V sedmdesátých letech napsal Mefistův monolog a nedávno dokončil ošáhlou práci s názvem Cestou k poslednímu.

Josef Šafařík Jan Vlasák

Pozvánka na brněnskou premiéru *Průkazu totožnosti* Josefa Šafaříka v Divadle U stolu 12. května 1989. Autorem výtvarného řešení je Rostislav Pospíšil. Zdroj: archiv Centra experimentálního divadla, Brno.

Divadlo U stolu – Josef Šafařík: *Průkaz totožnosti*, zleva František Derfler, Jan Vlasák a Jiří Bulis. Brno, Vysokoškolský klub, 4. června 1989. Foto: Petr Baran, zdroj: archiv Centra experimentálního divadla, Brno.

Josef Šafařík děkuje divákům Divadla U stolu. V hledišti zleva Anna Šafaříková, Pavel Krška, Rostislav Valušek. Foto: Petr Baran, zdroj: archiv Centra experimentálního divadla, Brno.

v soukromém bytě Jany Soukupové: „Můj byt na Jaselské 8 byl už beztak profláknutý jako disidentský, a hlavně byl opravdu velký. Sešlo se tam třicet nebo čtyřicet seznámých přátel. Hrál se v ložnici mých dětí, která měla kolem 30 metrů čtverečních, František Derfler s Janem Vlasákem seděli pod lampou na křeslech, diváci seděli, kde a jak se dalo. A za otevřenými dvoukřídlými dveřmi do vedlejšího menšího pokoje seděl u příšerného pianu Jiří Bulis, který text doprovázel hudbou. Všichni pak podepsali dopis, který nepřítomnému profesorovi Šafaříkovi sepsali přítomní Antonín Přidal a Milan Uhde.“¹⁷

Veřejné vystoupení se nakonec podařilo prosadit, a to počátkem května v Praze (3. května v klubu Trojická); publikum bylo seznámo na jmenovité pozvánky a přítomna byla řada disidentů, například Vlasta Chramostová, Ivan Havel, Jiří Dienstbier, Radim Palouš nebo František Pavlíček. Brněnská veřejná premiéra následovala 12. května ve Vysokoškolském klubu na Gorkého ulici. Tamtéž se uskutečnila repríza 4. června, a to za osobní účasti Josefa Šafaříka. Tato událost je zachována na videozáznamu Aleše Záboje: detailní záběry na Šafaříka celý film otvírají a během představení se vracejí v působivém kontrastu slyšeného slova a viděného autora, v závěru pak za potlesku publika Šafařík přichází na scénu poděkovat hercům. Záznam tím získává další rozměr historicky jedinečného dokumentu, který přibližuje nejen představení, ale také autora a jeho interakci s dílem.¹⁸

Divadlo U stolu začalo poté připravovat Havlovu *Dopisy Olze*, listopadové události ale posunuly premiéru až na únor 1990. Divadlo pokračovalo v činnosti i nadále (jako nemnoho z předlistopadových aktivit tohoto druhu), a to jako pravidelná scéna.

II. Nezávislé video: bytové záznamy a Sedm zastavení na pouti ke sv. Anežce

Jak už bylo zmíněno výše, ve druhé polovině 80. let se objevuje video jako nová technologie, která rozšířila pole možností nezávislé kultury: umožnila nejen dokumentaci živého dění, ale postupně také tvorbu a šíření nových kulturních obsahů a forem. V Brně v této oblasti významně působil Aleš Záboj a díky jeho přičinlivosti zůstaly mnohé bytové a alternativní podniky zaznamenány a uchovány v jeho archivu (předlistopadová část archivu čítá na dvě stě položek a tvoří historicky neobyčejně cenný soubor).¹⁹ Z bytových čtení je zaznamenáno například Uhdeho čtení hry *Velice tiché ave* v bytě sochaře Jana Šimka 22. března 1989²⁰ nebo čtení *Hodiny obrany* v bytě literárního historika Jaroslava Blažkeho a jeho ženy Marie 16. června 1989.²¹ Nejstarším dochovaným bytovým záznamem je přednáška Zdeňka Urbánka o spisovateli a chartistovi Ladislavu Dvořákovi, která se uskutečnila v roce 1987 v bytě Františka Derflera jako první setkání cyklu Na světlé hodince.²²

„Záznamy se dělaly příležitostně, nemělo to žádnou zvláštní dramaturgii, většinou si to vyžádal organizátor, výjimečně autor – například Milan Uhde, když potřeboval záznam pro zahraničí, tak jsme to natočili bez publika u něj doma. V začátcích jsem většinou používal kameru napojenou na stolní video, nedalo se s tím dělat prakticky nic jiného než souvislý záznam, někdy jsem natočil ještě pár různých záběrů před začátkem, postprodukcí jsem z technických důvodů nedělal, protože při střihu na VHS docházelo k výrazné ztrátě kvality, výsledek byl takový syrový,“ přibližuje Záboj princip spontánní dramaturgie a své-

¹⁹ Archiv Aleše Záboje (nezávislý archiv audiovizuálních záznamů a filmů, Brno).

²⁰ Záznam *Velice tiché ave* má stopáž 1:13 hod., je uložen v Archivu Aleše Záboje pod ev. č. I.A./36.

²¹ Záznam *Hodina obrany* má stopáž 59 min., je uložen v Archivu Aleše Záboje pod ev. č. I.A./39.

²² Záznam *Zdeněk Urbánek o Ladislavu Dvořákovi* má stopáž 3:32 hod., je uložen v Archivu Aleše Záboje pod ev. č. I.A./1. V archivním popisu záznamu stojí, že cyklus inicioval Milan Uhde, ten jej ale připsuje Františku Derflerovi (Milan Uhde v rozhovoru s autorem, červen 2024).

¹⁷ Jana Soukupová v rozhovoru s autorem, červen 2024.

¹⁸ Záznam *Průkaz totožnosti* má stopáž 1:16 hod., je uložen v Archivu Aleše Záboje pod ev. č. III.A./10. Veřejně dostupný je zde: <https://www.youtube.com/watch?v=tAzwQZn3F6I>.

pomocné, technicky velmi limitované produkce a pokračuje: „Výrobu jsem financoval ze svého, kameru jsem měl svou, stolní video jsem si půjčoval od kamarádů, teprve v roce 1989 jsem dostal první podporu – novou kameru od Britů, od Vzdělávací nadace Jana Husa. První záznamy z roku 1986, kdy jsem začínal, zůstaly jen na originální kazetě, později jsem pro zájemce dělal pár kopií, ale kvalita s každou další generací kopie prudce klesala. Distribuce byla živelná, nebo účelová, ale u toho jsem nebyl. Je dost pravděpodobné, že se kopie šířily svépomocně, jako u klasického samizdatu.“²³

Mezi nejstarší záznamy, vyrobené jen v jednom provedení, patří Uhdeho čtení *Modrého anděla* a *Zvěstování aneb Bedřichu, jsi anděl*; oba záznamy putovaly skrze Jiřího Müllera do Československého dokumentačního střediska nezávislé literatury v německém Scheinfeldu. Okolnosti čtení *Zvěstování aneb Bedřichu, jsi anděl*, které se odehrálo v bytě Blažkeových, přiblížil jeho organizátor Petr Oslzlý: „Několikrát jsme to odkládali, protože Milan Uhde to neměl ještě hotové a pak, podle vlastního vyjádření, nebyl na čtení ještě připravený. Nakonec to bylo skvělé, já od té doby říkám, že to bylo nejlepší provedení této hry, které jsem viděl. Kopie záznamu nebyla udělána, protože jsme byli tlačeni časem, Jiří Müller to potřeboval předat kurýrovi.“²⁴

V rámci veřejné alternativní kultury Záboj dokumentoval Divadlo Husa na provázku včetně jeho festivalu Divadlo v pohybu, HaDivadlo, Ochotnický kroužek včetně jeho inscenovaných přednášek o literatuře a umění Výběrové příbuznosti, akce uměleckého hnutí Otevřený dialog nebo výstavní projekty Galerie Drogerie – Zlevněné zboží, v jejichž rámci vznikl speciální cyklus zhruba půlhodinových videodokumentů o vystavujících výtvarnících, které se vždy promítaly při vernisáži.

Vůbec první dokument z toho výstavního cyklu byl věnován Rostislavu Pospíšilovi k vernisáži 12. listopadu 1986, což je současně nejstarší do-

chovaná položka v Zábojově archivu.²⁵ V úvodu dokumentu protagonista vytváří hravě ironický titul *„Rostislav Pospíšil v sérii Zlevněné zboží“*, pokračující parafrází ochranné samizdatové formule *„Natočeno pro moji osobní potřebu a potěchu a pobavení přátel“*. Jádrem je návštěva ateliéru, kde Pospíšil ukazuje a lakonicky komentuje své osobité grafiky s klauny, ptáky či létacími stroji. Návštěva ateliéru je základem i dalších dokumentů z této série, v nichž se jako jednotící značka opakuje rukodělná titulková sekvence. Zvláštním případem z dílny Galerie Drogerie je mystifikační stříhový dokument z roku 1987 o Andym Warholovi, který se tu vyznává ze zájmu vystavovat v Galerii Drogerie – Zlevněné zboží, protože, jak říká hlasem Petra Oslzlého, *„žádný světový umělec si nemůže prakticky ani dovolit u vás nevystavit“*.²⁶

Dalším unikátním projektem je celovečerní barevný videodokument *Sedm zastavení na pouti ke sv. Anežce*,²⁷ který vznikl v létě 1989 u příležitosti nadcházejícího svatořečení Anežky Přemyslovny (12. listopadu 1989). „Podnět vzešel z prostředí řádových moravských kněží, na mě se obrátili Jan Graubner, tehdy farář ve Vizovicích, dnes arcibiskup pražský, a Jiří Mikulášek, tehdy farář v Horanech, po listopadu generální vikář brněnské diecéze. Já jsem oslovil nejdříve Aleše Záboje jako zkušeného kameramana disentu a potom Milana Uhdeho jako scenáristu, aby to vymyslel a napsal,“ uvedl Jan Kratochvil, který projekt reálně zajišťoval.²⁸ Z hlediska výroby šlo o klasický samizdat, který si technicky, produkčně i finančně obstarávali tvůrci z vlastních sil.²⁹

25 Videoportrét *Rostislav Pospíšil* má stopáž 35 min., je uložen v Archivu Aleše Záboje pod ev. č. IV/8. Celý soubor videoportrétů natočených do listopadu 1989 čítá 37 položek, z toho 19 je vázáno na vernisáže, zbylá část je materiál natočený v ateliéru a další podklady. Celý soubor je uložen v Archivu Aleše Záboje v části IV. Záznamy výtvarných akcí, dokumenty o výtvarnících.

26 *Andy Warhol* má stopáž 3 min., je uložen v Archivu Aleše Záboje pod ev. č. IV/12.

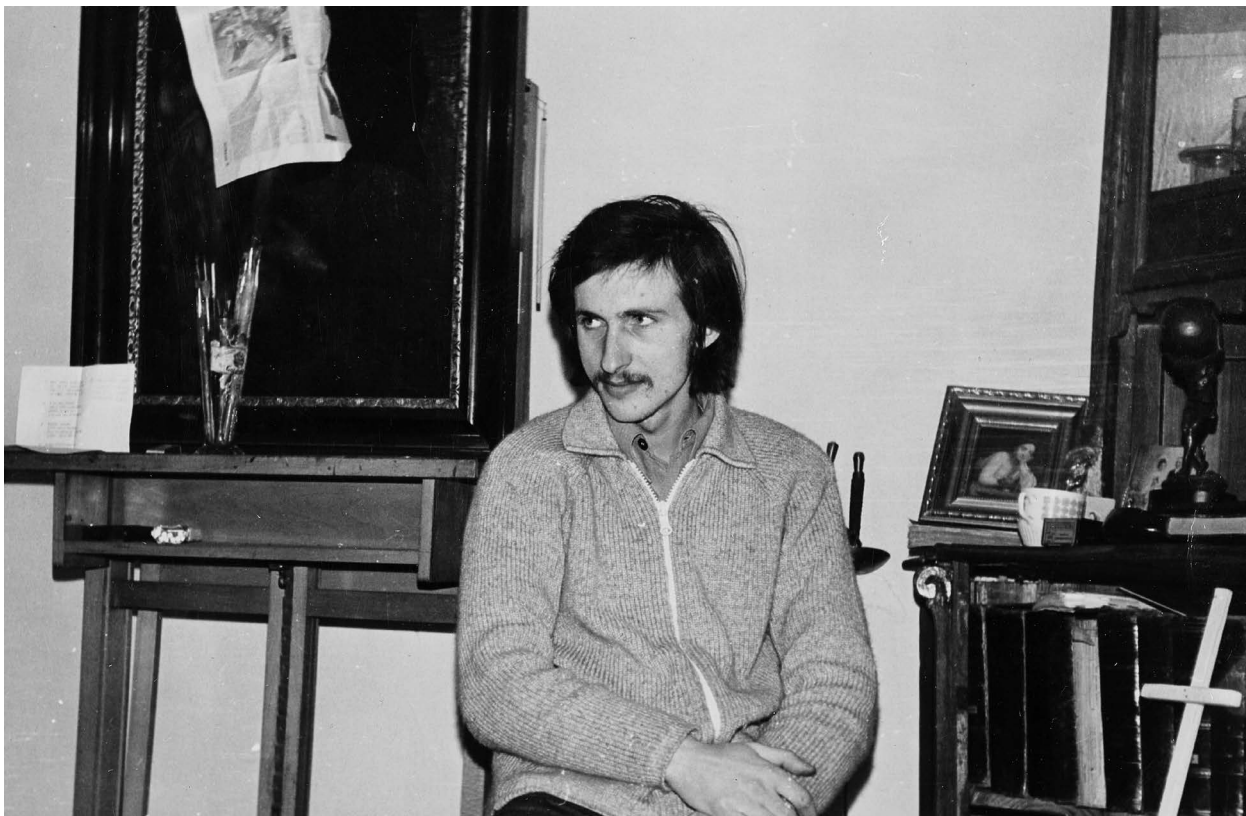
27 Film *Sedm zastavení na pouti ke sv. Anežce* má stopáž 1:09 hod., je uložen v Archivu Aleše Záboje v kategorii Filmy v produkci A.Z. pod ev. č. VII.A./5. Veřejně dostupný je zde: https://www.youtube.com/watch?v=_ZKgi_YZxsl.

28 Jan Kratochvil v rozhovoru s autorem, červen 2024. Milan Uhde ve svých pamětech vyslovuje domněnku, že původcem nápadu byl katolický disident Zdeněk Kotrlý, ale při rozhovoru s autorem této studie potvrdil, že relevantní je svědectví Jana Kratochvila, který s projektem přišel a byl napojený na katolické prostředí (UHDE, Milan. *Rozpomínky. Co na sebe vím*. Praha, Brno: Torst, Host, 2013, s. 468; Milan Uhde v rozhovoru s autorem, červen 2024).

29 Jan Kratochvil upřesňuje, že nezbytné finanční náklady, především na dopravu, hradil ze svého (Jan Kratochvil v rozhovoru s autorem, červen 2024). Na filmu dále spolupracovali Petr Baran (kamera, stříh) a Antonín Kašík (produkce); jako producent – výrobce je uvedena značka AZ (= Aleš Záboj).

23 Aleš Záboj v rozhovoru s autorem, červen 2024.

24 Petr Oslzlý v rozhovoru s autorem, červen 2024.

Bytové divadlo u Jana Kratochvíla (na snímku): premiéra hry Jiřího Kratochvíla *Ubu sapiens*. Brno, Jaselská 17, 1976. Zdroj: archiv Jana Kratochvíla.

Natáčení dokumentárního filmu *Sedm zastavení na pouti ke sv. Anežce*: zleva Jan Kratochvíl, Aleš Zábaj a Milan Uhde se převlékají z cestovního do svátečního před návštěvou Františka kardinála Tomáška. Poslední odpočívadlo před Prahou, 15. srpna 1989. Foto: Sabina Kratochvílová, zdroj: archiv Jana Kratochvíla.

Film byl koncipován v uctivém duchu a ve službě věci, byl určen především věřícím k „posílení a povzbuzení ve víře“, jak slyšíme i v jednom rozhovoru. V úvodu zní báseň Jana Zahradníčka v podání Františka Derflera, který následně hlasem vypravěče spojuje jednotlivá anežská „zastavení“: v rozjímavé spirituální kompozici se postupně vyjevují obrazy z venkovské bohoslužby na jižní Moravě, z Anežského kláštera v Praze na Františku a kláštera klarisek v Oseku a dalších památných míst, z rozhovoru se skladatelem Janem Hanušem, autorem oratoria *Matka chudých*, a jeho libretistou páterem Františkem Trtlíkem (jímž klade otázky sám Milan Uhde a objevuje se přitom i v obraze), z návštěvy ateliéru Sabiny Kratochvilové, která maluje cyklus Anežčiných portrétů, z bytové rozpravy s básníkem Zdeňkem Rotreklem a historikem Radomírem Malým, z divadelního představení mladých věřících slšovické farnosti a v závěru z rozhovoru s Františkem kardinálem Tomáškem v jeho sídelním paláci.

Natáčení probíhalo od srpna do září 1989. Milan Uhde vzpomíná, že k největším zážitkům patřila návštěva u kardinála Tomáška, od něhož dostali tvůrci požehnání, ačkoli církevní hierarchie se jinak na filmu nepodílela. Uhde dále zmiňuje, že někteří oficiální představitelé církve vyložene „nesli s rozpaky“, že film vzniká v disentu, a odmítli v něm vystupovat.³⁰ Jan Kratochvil dodává, že od jistého církevního hodnostáře dokonce přišlo udání a natáčení bylo sledováno Státní bezpečností.³¹

Film byl dokončen na počátku podzimu tak, aby byl k dispozici ještě před listopadovým svatořečením. Originál předal Jan Kratochvil otci Mikuláškoví, o množení a šíření kopií se postarali kněží a katolická komunita, promítání probíhala na farách, ale i v domácnostech.³² Jedno z brněnských uvedení organizoval Jan Kratochvil ve svém bytě v „ekumenickém duchu“: účastnili se nejen katoličtí disidenti Zdeněk Rotrekl a Radomír Malý, ale také levicový Jaroslav Šabata.³³

30 Milan Uhde v rozhovoru s autorem, červen 2024.

31 Jan Kratochvil v rozhovoru s autorem, červen 2024.

32 Milan Uhde uvádí, že film byl rozmnožen asi na dvou stech videokazetách a viděly jej tisíce diváků (UHDE, Milan. *Rozpomínky. Co na sebe vím*. Praha, Brno: Torst, Host, 2013, s. 469).

33 Jan Kratochvil v rozhovoru s autorem, červen 2024. Dále viz pořad České televize *Cesty viry: Znak a svědectví* (2008), kde je filmu věnována část od 6:50 min. <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1185258379-cesty-viry/308298380070003/>

III. Divadlo na zapřenou: zakázaní autoři na veřejném divadle

Specifickým fenoménem svobodné kultury a současně i projevem prorůstání disidentské a alternativní sféry jsou případy veřejných inscenací, jejichž texty napsali zapovězení autoři. Samozřejmě pod krycím jménem, z čehož vychází přívlastek „na zapřenou“, který jsem si vypůjčil od Milana Uhdeho.³⁴ V Brně se v této oblasti obzvláště dařilo, a to právě ve spojení s hrami Milana Uhdeho a také Václava Havla, respektive s inscenacemi Divadla na provázku a HaDivadla.³⁵

Divadlo na provázku: Milan Uhde a *Balada pro banditu*

Milan Uhde začal pod krycím jménem psát již od roku 1971, kdy adaptoval Gogolovu povídku *Nos* pro brněnské Loutkové divadlo Radost. Do roku 1989 takto vzniklo dvaadvacet titulů, ponejvíce pro Divadlo jednoho herce Miroslava Částka, respektive pod jménem Miroslava Částka. Spolupráce s Divadlem na provázku byla ovšem unikátní jednak koncepční dramaturgií, jednak legendárními výsledky. Nabídku ke spolupráci dostal Milan Uhde v roce 1974 na pracovním setkání na chatě Bořivoje Srby (v Ochozu u Brna), který zde vyzval k pomoci zakázaným autorům.³⁶ Výsledkem byly čtyři inscenace uvedené v průběhu let 1974–1987: v prvních třech případech kryl autora režisér Zdeněk Pospíšil, poté režisér Peter Scherhauser a dramaturg Petr Oslzlý. Autor se na vzniku vlastní inscenace bezprostředně nepodílel, na zkoušky ani na premiéru z konspiračních

34 UHDE, Milan. *Balada pro banditu a jiné hry na zapřenou*. Brno: Atlantis, 2001.

35 V těchto souvislostech je třeba připomenout také divadlo VáHa, jehož název je kryptogramem odkazujícím na jméno Václava Havla, jehož hrám se divadlo vedené Romanem Ráčkem chtělo věnovat. První (a nakonec jediným projektem) byla inscenace Havlovy jednoaktovky *Vernisáž*, která měla bytovou premiéru 26. října 1989 v Brně (v bytě Romana Ráčka). Veřejnou premiéru na festivalu ve Wroclawi znemožnilo zadržení souboru na československo-polských hranicích 3. listopadu 1989: „Jeli jsme schválně přes malý přechod, že to tam nebudou tolik hlídat, ale StB tam už čekala a pod záminkou technické nezpůsobilosti auta nám sebrali technické osvědčení a taky vízum a mě dvě hodiny vyslýchali, nakonec jsme se museli vrátit. Veřejná premiéra pak proběhla až po 17. listopadu v rámci revolučního *Rozrazilu* v Divadle na provázku.“ (Roman Ráček v rozhovoru s autorem, červen 2024)

36 Milan Uhde v rozhovoru s autorem, 8. listopadu 1995.

Divadlo VáHa – inscenace jednoaktovky Václava Havla *Vernisáž*. Zleva Miloš Černoušek, Naďa Kovářová a Roman Ráček. Bytová premiéra 26. října 1989 v Brně, snímek je (pravděpodobně) z reprízy 29. prosince 1989 v Kulturním domě v brněnské Kamenné kolonii. Zdroj: archiv Romana Ráčka.

Program k projektu *Rozrazil 1/88 O demokracii*, Divadlo na provázku a HaDivadlo, premiéra 21. října 1988 v Brně. Zdroj: archiv Centra experimentálního divadla, Brno.

ROZRAZIL 1/88 /o demokracii/
scénický časopis Divadla na provázku a HaDivadla

Řídí redakční kruh: Arnošt Goldflam, Zdislav Hejduk/Teatr 77 - Polsko/,
Josef Kovalčuk, Petr Oslzlý, Peter Scherhauser, Eva Tálská

Výtvarný redaktor: Joska Skalník, Ján Zavarský

Hudební redaktor: Miloš Štědroň

Vedle členů redakčního kruhu se autorsky na čísle podílejí Vladimír Čermák
a Miloš Štědroň

Redakční rada: Antonín Blažek, Vladimír Čermák, Ludvík Kundera, Bořivoj
Srba, Jaroslav Štřítecký, Miloš Štědroň, Josef Válka

Herecká realizace: Alena Ambrová, Miloš Černoušek, Arnošt Goldflam, Mariana
Haličková, Vladimír Hauser, Martin Havelka, Ivana Hloužková,
Hynek Chmelař, Vladimír Javorský, Dita Kaplanová, Iva
Klestilová, Josef Kovalčuk, Petr Maláč, Miloslav Maršálek,
Monika Načevová, Petr Oslzlý, Jiří Pecha, Břetislav Rychlík,
Ján Sedal, Peter Scherhauser, Václav Svoboda, Tomáš Turek,
Pavel Zatloukal, Milan Sedláček, Jan Kolařík

Toto číslo je věnováno vzniku samostatné Československé republiky.

Poprvé uvedeno 21. října 1988 v Domě umění města Brna a 28. října 1988
v Junior klubu Na chmelnici v Praze.

Veškerá práva tohoto díla zastupuje DILIA Praha.

Adresa redakce: Divadlo na provázku HaDivadlo
Malinovského nám. 2 KS Šelepova
Brno Brno
601 07 611 00

Divadlo na provázku
HaDivadlo

důvodů nechodil (z týchž důvodů se skutečné autorství tajilo i před ostatními členy souboru včetně nejbližších spolupracovníků).³⁷ Nicméně možnost psát pro konkrétní divadlo a vidět své dílo realizované byla už tak velká satisfakce, říká k tomu Milan Uhde.³⁸ Ve svých pamětech pojmenoval tuto kapitolu vtipnou parafrází: „Husa na provázku mi podala křídlo.“³⁹

Uhde psal na základě objednávky vycházející z dramaturgické volby konkrétního titulu. „Ani jeden titul mě nenadchl,“⁴⁰ uvedl na adresu tří literárních předloh, které dostal od Zdeňka Pošpíšila jako počáteční nabídku. Nicméně úkol přijal a své dramatizace pojal jako svébytné autorské revize původních textů, které přetvořil silným polemickým a kritickým gestem. V *Profesionální ženě* (1974) podle Vladimíra Párala zarámoval vyprávění prostředím psychiatrické léčebny a rozostřil tak obraz mezi světy venku a uvnitř blázince. V *Baladě pro banditu* (1975), volně na motivy knihy Ivana Olbrachta *Nikola Šuhaj loupežník*, chápal postavu Nikoly jako „asociální živel“ a příběhu dal „záměrné anti-šuhajovský tón“.⁴¹ *Pohádku máje* (1976), podle románu Viléma Mrštíka, pojal antiidylicky, přičemž v tomto případě byl obzvlášť skeptický, zda jde o vhodný titul: „Je to lichotnický a sentimentální kus, idylka a já idylik nejsem.“⁴²

Mimořádný ohlas vyvolal zejména muzikálový eastern *Balada pro banditu*, nepochybně i pro Uhdeho skvostné písňové texty a hudbu Miloše Štědrone. Došlo na zvláštní paradox: dílo zakázaného autora doslova zlidovělo, záhy se dočkalo stejnojmenné filmové verze⁴³ a rozhlasového zpracování, takže zakázaný autor nepozorovaně pronikl do masových médií a jeho písně inspirované lidovým uměním se zpívaly u táboráku.

37 Petr Oslzlý uvádí, že o Uhdeho autorství prvního projektu, *Balady pro banditu*, nevěděl ani on a rozpoznal to až o rok později při práci na druhém projektu. JEŘÁBKOVÁ, Olga (ed.). *Vzpomínky Petra Oslzlého*. Brno: Books & Pipes, 2020, s. 91.

38 Milan Uhde v rozhovoru s autorem, 8. listopadu 1995.

39 UHDE, Milan. *Rozpomínky. Co na sebe vím*. Praha, Brno: Torst, Host, 2013, s. 303.

40 Tamtéž.

41 Milan Uhde v rozhovoru s autorem, 8. listopadu 1995.

42 Tamtéž.

43 *Balada pro banditu* (film), režie Vladimír Sís, 1978. Autor se k filmové verzi vyjadřuje odmítavě (*Rozpomínky. Co na sebe vím*. Praha, Brno: Torst, Host, 2013, s. 310), zatímco dramaturg Petr Oslzlý pochvalně (JEŘÁBKOVÁ, Olga ed. *Vzpomínky Petra Oslzlého*. Brno: Books & Pipes, 2020, s. 92).

Další spolupráce se odehrála v roce 1987, a to v rámci projektu *Sabina*, na téma udavačství a kolaborace. Uhde napsal (na základě dokumentárních a literárních pramenů) původní scénář *Prodaný a Prodaná. Příběh fízla Romana. Hudba Bedřich Smetana*, který se nakonec uváděl jen pod první částí titulu⁴⁴: „Druhá a třetí část názvu neprošla, ale jinak cenzura neměla námítky,“ uvádí autor.⁴⁵ Projektu se účastnily tři studiové soubory, každý se svou inscenací: vedle Provázku to bylo HaDivadlo se *Záhadnými povahami*⁴⁶ a královéhradecké loutkové Divadlo Drak s *Prodanou nevěstou*.⁴⁷ Společně byly odehrány na speciálním festivalu sabinovských témat počátkem února 1988 v Praze (Na Chmelnici). Festival státní moc ještě povolila, navazující plánované sympozium s účastí Václava Havla, Milana Uhdeho, Josefa Topola a dalších však již bylo zakázáno; nicméně se později uskutečnilo v soukromí a zahájilo tradici společných setkání divadelníků z disidentských a veřejných kruhů.⁴⁸

Uvedené aktivity jsou ukázkou nejen vynalézávé dramaturgie a konspirační i integrační praxe, ale také vzrůstající umělecké a společenské rezistence, jak dokládá také následující případ *Rozrazilu*.

IV. Divadlo na provázku a HaDivadlo: Václav Havel a Rozrazil I/88 (O demokracii)

Rozrazil je historicky výjimečný nejen podílem disidentů, ale i formu politického publicistického divadla, kterým aktéři programově vstoupili do otevřené konfrontace s mocí.

Rozrazil měl formální podobu scénického časopisu, přičemž tato forma byla přímou reakcí

44 *Prodaný a Prodaná*, Divadlo na provázku, premiéra 28. ledna 1987.

45 UHDE, Milan. *Rozpomínky. Co na sebe vím*. Praha, Brno: Torst, Host, 2013, s. 446.

46 *Záhadné povahy*, HaDivadlo, premiéra 18. září 1987.

47 *Prodaná nevěsta*, Divadlo Drak, premiéra 29. května 1986.

48 Srov. mp: Beznadějně vyprodáno – diskuse se nekoná. *Lidové noviny* (samizdat), březen 1988, s. 17; KOVALČUK, Josef. *Rozrazil I/88 (O demokracii)*. Historie, analýza a rekonstrukce projektu. Brno: JAMU, 2015, s. 18.

divadel na úřední zákaz vydávat vlastní generální periodikum: „Řekli jsme si, když nemůžeme časopis tisknout, budeme ho hrát,“ uvedl k tomu tehdejší dramaturg a jedna z vůdčích osobností Divadla na provázku Petr Oslzlý.⁴⁹ Úmysl vydávat periodikum se promítl do názvu (v podobě datace a číslování) a stejně tak bylo v názvu deklarováno hlavní téma: první číslo bylo věnováno tématu demokracie a uvedení bylo načasováno k 70. výročí vzniku Československa. Toto výročí jako upomínka na demokratickou první republiku (1918–1938) se v posledních letech před revolucí stalo dnem silících demonstrací proti komunistickému režimu, které se odehrávaly nejen v Praze, ale také v Brně na náměstí Svobody. Již tato vědomá souvislost časová a tematická ukázala, že divadla jsou odhodlána jasně demonstrovat své občanské postoje. To ostatně vyjadřoval i působivý název, který v sobě spojoval tři překrývající se významy: význam politický (rozrazit, prolomit, otevřít), význam poetický (odkazuje na známý verš Vítězslava Nezvala z básně o Brně)⁵⁰ a význam ekologický (v přeneseném významu ekologie ducha).

Rozrazil měl všechny náležitosti regulérního kulturně-společenského časopisu včetně redakce a redakční rady. Tomu odpovídala i vnitřní struktura: časopis obsahoval předtočenou pouliční anketu, historickou studii, filozofickou diskuzi, poezii a prózu, minioperu, reportáž jako hraný dokument, recenzi s ukázkami a rubriku Přečetli jsme za vás (aneb Kouzlo nechtěného). Autorství bylo deklarováno jako kolektivní, což odpovídalo jak formě editorského časopisu, tak konceptu autorského divadla. Současně se tím ale kryla jména, která měla zůstat v tajnosti. Nicméně už od počátku se v zasvěcenějších kruzích proslýchalo, že některý z příspěvků napsal Václav Havel, což bylo vzrušující pomyslením a přispívalo k formování projektu jako historické události. Dramaturg a iniciátor Havlova zapojení Petr Oslzlý ve svých pamětech uvádí, že autorství tajil i před tvůrčím týmem, nicméně dramaturg Josef Kovalčuk jej na základě tex-

tové komparace rozpoznal, načež byli všichni zúčastnění zavázáni mlčenlivostí.⁵¹

Václav Havel byl autorem úvodního dramatu *Zítřka to spustíme*, historické meditace o pěti dějstvích, jak zněl podtitul, která reflektuje noc z 27. na 28. října 1918, kdy se rozhodovalo o českém osudu.⁵² Hru napsal Havel přímo pro tento projekt a o jejím vzniku později řekl: „Zavřel jsem se do bytu jednoho přítele, kde jsem si shromáždil nesmírnou hromadu knih a vzpomínek různých pamětníků a tam jsem studoval a vyhledával. Z toho jsem po několika dnech napsal jakousi historickou rekonstrukci, nebo jak bych to nazval. Hra je většinou opřena o autentické texty, někdy trochu parafrázované, leccos jsem si domyslel nebo přidal nebo zhutnil. Byl to pro mne úkol velmi zajímavý, protože jsem nic takového nikdy předtím nedělal.“⁵³ Autorem druhého klíčového příspěvku, dramatické rozpravy *Hostina filosofů*, byl Vladimír Čermák, právník, filozof a politolog, autor monumentálního díla *Otázka demokracie*⁵⁴ (a po roce 1989 mj. soudce prvního ústavního soudu); jeho „hostina“ byla inscenována jako sešlost mukulů (zkratka pro „muže určené k likvidaci“ neboli politické vězně) v táboře nucených prací.

Problémy s cenzurou začaly již před schvalovacím představením, které divadla záměrně oddalovala, aby cenzuru vystavila časovému tlaku, a které se tak odehrálo až krátce před ohlášenou premiérou. Tato taktika vyšla. Premiéra proběhla podle plánu 21. října (1988),⁵⁵ a to za účasti Olgy Havlové (Václav Havel byl ve vazbě), jež přijela spolu s týmem samizdatového *Originálního videojournalu*, který zde natáčel ukázky pro své další vydání.⁵⁶ Během následujícího víkendu byl *Rozrazil* reprízován

51 JERÁBKOVÁ, Olga (ed.). *Vzpomínky Petra Oslzlého*. Brno: Books & Pipes, 2020, s. 208.

52 HAVEL, Václav. *Zítřka to spustíme*. In: *Hry. Soubor her z let 1963–1988*. Praha: Lidové noviny, 1992, s. 487–506.

53 PEKÁREK, Hynek a TAMCHYNA, Robert. Václav Havel – *Zítřka to spustíme*. *Lidové noviny*, 21. října 1995.

54 Souborné vydání vyšlo v brněnském nakladatelství Centrum pro studium demokracie a kultury, 2017, 1400 str.

55 Brněnská premiéra 21. října 1988 v Divadle na provázku, pražská premiéra symbolicky 28. října (v klubu Na Chmelnici).

56 Z brněnské premiéry existuje videozáznam celého představení pořízený Alešem Zábojem, další záznam je z reprízy 7. prosince, který je spolu s *Originálním videojournalem* obsažen na DVD příloze; In: KOVALČUK, Josef. *Rozrazil 1/88 (O demokracii). Historie, analýza a rekonstrukce projektu*. Brno: JAMU, 2015.

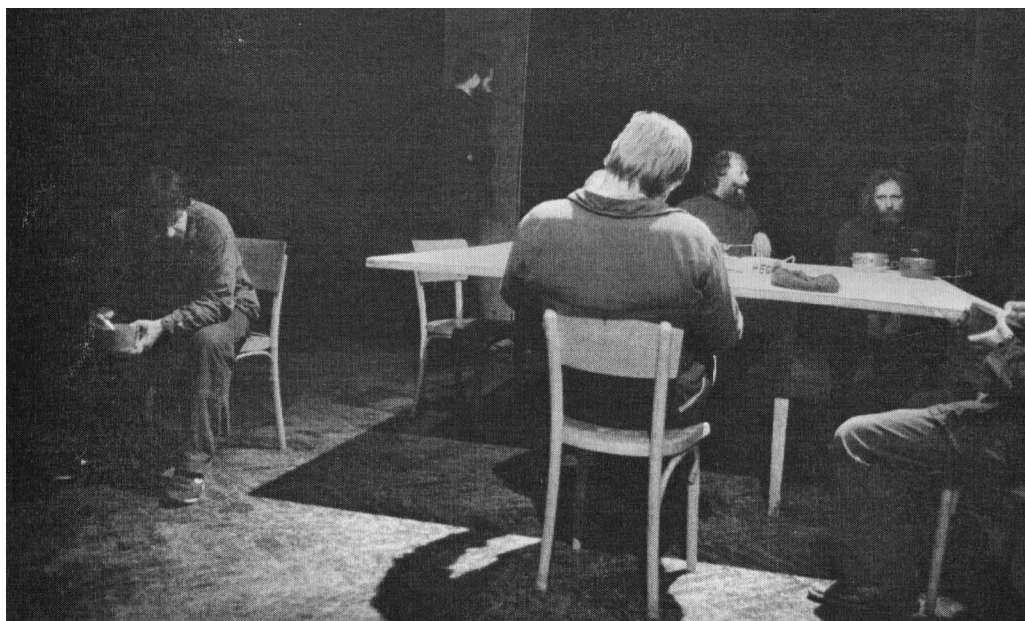
49 Petr Oslzlý v rozhovoru s autorem, říjen 1995. O vydávání tištěného časopisu se hnutí studiových divadel poprvé pokusilo koncem 70. let, kdy vznikl koncept časopisu *Studia*, a znovu na podzim 1987 s časopisem *Divadlo v pohybu*. Oba byly před vydáním prvního čísla zakázány.

50 Báseň Na břehu řeky Svratky ze sbírky *Chrpy a města* (1955).

Rozrazil 1/88 O demokracii, Václav Havel: Zítřka to spustíme, v popředí Miloš Maršálek. Foto: Vladislav Vaňák, zdroj: archiv Centra experimentálního divadla, Brno.

Rozrazil 1/88 O demokracii, Vladimír Čermák: Hostina filosofů. Foto: Martin Vybíral, zdroj: archiv Centra experimentálního divadla, Brno.

hned dvakrát denně a z toho plynul důležitý argument proti cenzuře, totiž že inscenaci vidělo již množství diváků. Cenzura se však záhy vzpamatovala a žádala úpravy. Tvůrci reagovali tím, že na místě případných cenzurních škrtů budou inscenovat „bílé stránky“. Po mnoha sporech byl koncem listopadu vydán příkaz stáhnout *Rozrazil* z repertoáru (v prosinci se uváděl jen dvakrát, v lednu vůbec). Jednu z hlavních mocenských rolí v této kauze hrál vedoucí odboru kultury jihomoravského Krajského národního výboru Karel Dvořák, který v tisku uvedl: „Připomínkovali jsme, že některé věci v představení mohou být zavádějící. Zvláště úvodní anketa, v níž většina hlasů zní negativně. Že by snad inscenátoři nenašli jediného člověka, který by se na téma demokracie u nás vyjádřil zasvěceněji? [...] Měli jsme námitky i proti manipulaci s československým praporem na jevišti a proti scénce, z níž vyplývá, že nábožensky založený člověk nemá u nás šanci udělat maturitu. Měli jsme i další výhrady, například vůči některým citátům.“⁵⁷ Problém ohledně státní vlajky (a hymny) se měl dokonce stát záminkou ke kriminalizaci celého případu pro údajné hanobení státního symbolu.⁵⁸ Disident a strategický politický myslitel Jaroslav Šabata za této situace prohlásil: „Když tohle vyhrajete, [...] režim do roka padne.“⁵⁹

Divadla se nedala. Rozeslala všem redakcím otevřený dopis s žádostí o uveřejnění (to ale učinil jen Hlas Ameriky). Požádala spřátelené právníky o vypracování právní expertizy (zejména ve věci údajného hanobení státní vlajky). Obrátila se na oficiální Svaz českých dramatických umělců s žádostí o podporu, což se ukázalo jako efektivní krok. Svaz vyslal svoji speciální komisi, která se spolu s místními schvalovacími orgány zúčastnila zvláštního uvedení *Rozrazilu* (5. ledna 1989). Inscenaci neshledala „závadnou“ a prosadila zrušení zákazu. *Rozrazil* se tak počátkem února 1989 začal znovu hrát.

V pátek 17. listopadu 1989 se *Rozrazil* hrál v Praze a bezprostředně se protnul s aktuálním

děním: v závěru bylo představení přerušeno a Petr Oslzlý s Břetislavem Rychlíkem přivedli na scénu Romana Ráčka, studenta brněnské filozofické fakulty, který se právě vrátil z Národní třídy, aby jako přímý účastník podal publiku svědectví o násilně potlačené demonstraci. Druhý den se Divadlo na provázku a HaDivadlo účastnily zasedání pražských divadel, iniciovaly zde bezodkladné vyhlášení divadelní stávky a obratem zrušily na ten den plánovaná představení *Rozrazilu*, respektive před shromážděným publikem vyhlásily stávku (jako vůbec první divadla v Československu, neboť první představení začínala již odpoledne). Tím se efektně završila historická role scénického časopisu *Rozrazil*.⁶⁰

Autor je filmový historik, odborník na dějiny české kinematografie a exilu, samizdatový aktér.

57 HAID, Jaroslav a TRÁVNÍČEK, Petr. Hra o hru. *Mladá fronta*, 11. února 1989, příloha Víkend, s. 6.

58 Podle svědectví dramaturgů obou divadel, Josefa Kovalčuka a Petra Oslzlého, v osobním rozhovoru s autorem. Brno, říjen 1995.

59 <https://www.provazek.cz/inscenace/rozrazil-1-88-o-demokracii>

60 Během divadelní stávky v listopadu a prosinci 1989 se *Rozrazil* uváděl jako deník o aktuálním dění, který se posléze proměnil v tematická čísla o Václavu Havlovi, o toleranci nebo o revolučním humoru.

Rozrazil 1/88 O demokracii, scéna s vlajkou, která se měla stát záminkou pro zákaz projektu a kriminalizaci tvůrců. Foto: Vladislav Vaňák, zdroj: archiv Centra experimentálního divadla, Brno.

Anketa s aktéry – vydavateli, redaktory a autory samizdatových periodik

Jiří Voráč

rok a místo narození: 1946 v Olomouci

zaměstnání v době vydávání samizdatu: student teologie, topič, skladník, kulisák, čerpač

zaměstnání po listopadu: farář Církve československé husitské

zaměstnání dnes: farář, duchodce

Jak jste se dostal k vydávání samizdatu,
jaké jste měl motivace a cíle?

K samizdatu jsem se dostal na přelomu let 1969 a 1970, kdy jsem v Praze studoval Husovu bohosloveckou fakultu. Marxistická figura jménem Franta Lón začala na bohoslovecké fakultě přednášet ateismus (sic!). Bylo to zlověstné znamení! Normalizační proces utahuje smyčku! Dech časopisů, divadel, knih se úží. Strangulačních rýh přibývalo.

Centry pasivní rezistence se staly hospody. V Baráčnické rychtě na Malé Straně jsem se setkal s Ladislavem Klímou, přesněji s jeho věrozvěstem Egonem Bondym. Bondy ve mně pro tohoto výstředního filozofa zažehl vášeň. V padesáti výtiscích jsem vydal sentence z Klímových *Průpovědí*, které Bondy připravil. *Průpovědi* jsem prohnal satinýrkou cyklostylové mašiny v Pražském dopravním podniku. To byl můj první samizdat. Kromě mne tam inženýři s náměstkem rozmnožovali *Desatero pro okupovaného intelektuála*. *Desatero* i Klímovy cenné bizarní myšlenky jsme rozdávali po hospodách. Tak začal můj boj s normalizačním bezčasím. Motivací a cílem mé samizdatové práce se stala práce: práce na vlastní identitě.

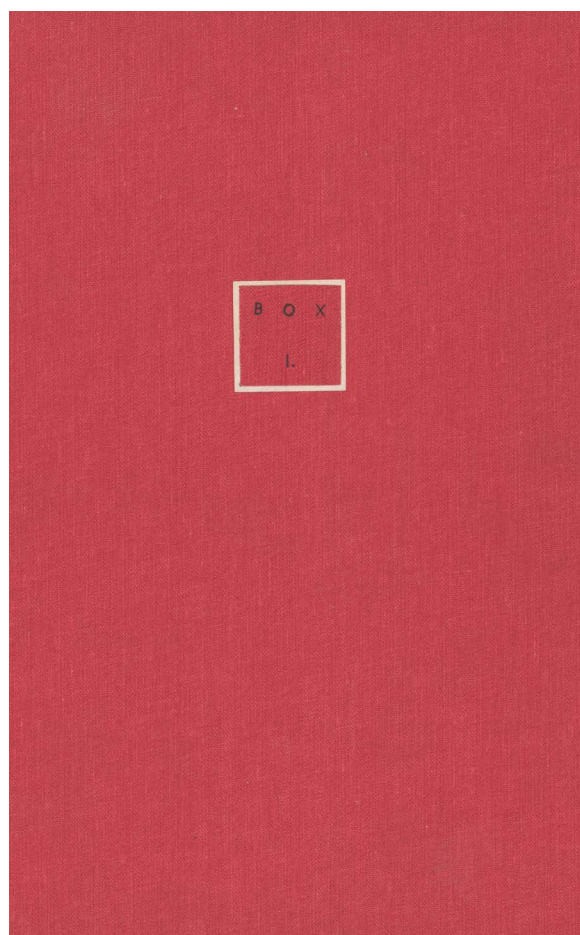
Jak vypadala redakční a vydavatelská
praxe, jak jste spolupracovali s autory,
jak jste sestavovali, vyráběli a distribuovali
jednotlivá čísla?

Vydavatelská praxe se odvíjela od typů edic, sborníků, časopisů (Texty přátel, Enato, Box, Šlépěj v okně, Setkání mezi zrcadly). Např. Texty přátel (cca 380 titulů) se vyznačovaly pestrostí námětů (poezie, filozofie, próza, esej). Snažili jsme se hlavně o texty autorské, dosud nevydané. Redaktory nebyli jen „tři olomoučtí králové“ (Mikeš, Valušek, Zacha), ale i inspirativní spektrum přátel. Každý byl vítán dle biblické zásady „Žeň mnohá, dělníků málo“. Při sklence vína se rychle dojednálo, co kdo

59 Box

Zleva Pavel Krška, Rostislav Valušek a Zdeněk Kopřiva u básníka Jiřího Kuběny po pohřbu filosofa Josefa Šafaříka, Brno-Žabovřesky, 1992. Foto: Milena Valušková, zdroj: archiv Rostislava Valuška.

OBSAH	
Ludwig <u>Uhland</u> , Jitřní píseň	1
... Vyprávění Moravské / Z dopisu M. Holmanovi	2
Genymed	4
Zbyněk <u>Hába</u> , Bezruš	5
3 x <u>Bezruš</u> :	
Plumlov	12
Hrabýň	13
Čepčeh	14
Drahý Zdeňku Gábe / Dopis o Bezrušovi	15
Karel <u>Hlaváček</u> , Návštěva	25
O Salvátora <u>Dalim</u> / Dopis Milivoje H.	27
Host Do Domu	28
Soukromý dopis Kartu <u>Waldheimovi</u>	29
3 x <u>Fuckin</u> :	
Číšek / překl. L.D.	32
Chlapci do pamětníku	33
Árión / překl. L.D. T	34
Čtění Vlastenci ! Katolíci Moravští !	
/Z Provolání <u>Pediství Cyrillo-methodějského</u> /	35
Eliška <u>Kráňchorská</u> , Milenců přání	37
Návrat Jediného Pána / Sen o Šlechtě	38
3 x Básník :	
Quintius <u>Horatius</u> Flaccus, Buda Bít...	44
Reiner Marie <u>Rilke</u> , Básník	45
Vítězslav <u>Holák</u> , Nekomenující prorocy	46
<u>EX</u> : Arvo <u>Valton</u> / Z interview pro LH	47
Souzvuk Dvou srdcí	48
10 otázek pro Jiřího <u>Kuběnu</u> / od Zdeňka <u>Gáby</u>	49
<u>Johann Wolfgang von Goethe</u> , Noční píseň poutníkovy	67

13. 3. 1988

7.K.

a do kdy opíše, sváže a vyzdobí originální frontispicí. Distribuce byla jednoduchá. Jeden výtisk šel do archivu, dva výtisky dostali ti, kdo autorsky přispěli. Zbylé tisky posloužily jako „vstupenky“ k těm, kterých jsme si vážili a pro něž svobodné lidství nebylo fikcí. Namátkou: Bedřich Fučík, Josef Šafařík, Jiří Němec, Jiří Kuběna, Pavel Švanda, Jaroslav Seifert aj. Z těchto misí jsme se obvykle vraceli s rukopisy pro vydání „první ruky“. Vzpomenou aspoň Bedřicha Fučíka (dosud cítím lahodnost jeho slivovice), který přímo pro nás připravil *Svět ve dví*. Tedy básně Jana Zahradníčka z druhého období jeho vězení. Tehdy mi řekl: „Všechny strojopisné knihy je třeba dělat pečlivě, jako by již zítra šly do tisku. To pak bylo i naše krédo. Myslím, že to byl Jiří Olič, kdo vzletně řekl: „... v samizdatu obecně šlo vždy o pravdu a spravedlnost, ale v Olomouci navíc také o krásu.““ K bližšímu seznámení s našimi edicemi odkazují na *Soupis brněnsko-olomouckého samizdatu* ve sborníku *Skleník* (Olomouc: Muzeum umění, 2009, s. 293–320).

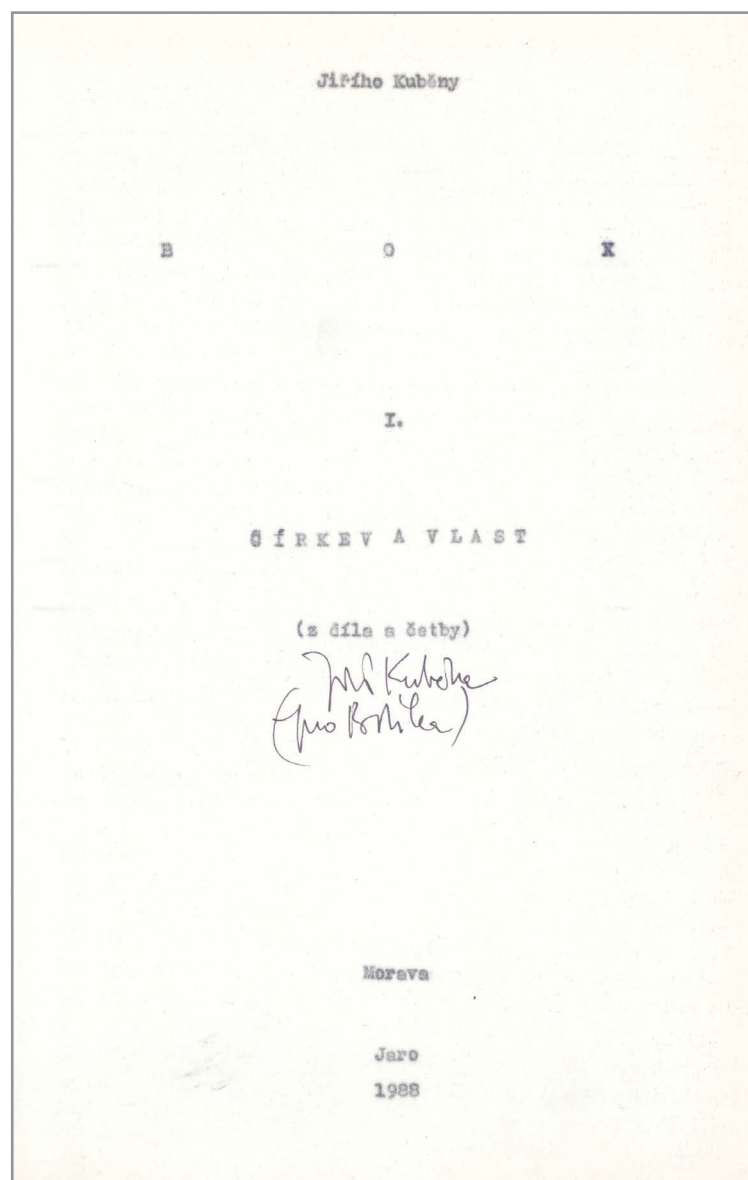
Jaký vliv mělo vydávání samizdatu na váš osobní, občanský a pracovní život?

Léta v samizdatu mi dala možnost potkat se s krásnými lidmi, stát se jejich přítelem. Krásný byl „etický maximalismus“, krásná byla pouta ukutá mezi spolupracovníky společným zanícením pro věc. Svým způsobem byla krásná i chvíle, kdy jeden z aktivistů křesťanského samizdatu, katolický kněz, jezuita František Lízna, žehná s pouty na rukou přátelům v soudní síni. Estébácké výslechy a domovní prohlídky byly časté, úlovek estébáků chabý. V duchu vidím svou úzkostnou maminku, jak estébákům říká: „To je hodný chlapec. Nic zlého neudělal.“ V podmínce jsem byl dvakrát. Ve vězení nikdy. Tužší péči StB jsem zakusil v roce 1977, kdy jsem podepsal dodatek Charty 77 O spisovatelské nesvobodě. K tomu se přimotal Sjezd československých spisovatelů a Vasil Biľak. Ten ve svém projevu zmínil mé jméno, spolu s Egonem Bondym, Františkem Danielelem Merthem, Jiřím Plačkem a Tomášem Pěkným, a prohlásil nás za nepřátele socialismu. Tehdy se rozjela estébácká mašinerie. Pod různými vyhrůžkami, ale i sliby o udělení souhlasu k farářině a také bohaté prebendě, mne chtěli zverbovat k donašečství. Tehdy jsem Rybímu oku (tak jsme náčelníkovi StB přezdívali) odpověděl slovy básníka Josefa Hiršala: „Pane plukovníku, mám svědomí a svědomí je moje jediné spojení s absolutnem.“ Odrážet pekelníky mi také pomáhala báseň-modlitba Josefa Palivce ze sbírky *Pečetní prsten*, kterou jsem si při výslechu v duchu mantricky zpíval:

„Temno je ourodné, neodpírej mu díků. / Co v sebe zavřeno
zas vzejde, zahradníku! // Když rány hněvivé v citlivou kůru
tnou, / vnucují dřeni tvé tu normu ukrutnou, / že přísní andě-
lé svůj souhlas odeprou ti, / váháš-li z trýzně jen svit krásna
vykřísnouti.“ Tuto báseň si zpívám dodnes.

Zleva Josef Šafařík, Jiří Kuběna a Jaroslav Erik Frič na večeru bytového cyklu čtení a rozprav *Šlépěj v okně*. Brno, jaro 1974. Zdroj: archiv Jiřího Kuběny.

rok a místo narození: 1965 v Brně

zaměstnání v době vydávání samizdatu: noční hlídač staveniště

zaměstnání po listopadu: nakladatel

zaměstnání dnes: básník, nakladatelský a časopisecký redaktor, editor a kulturní publicista

Jak jste se dostal k vydávání samizdatu,
jaké jste měl motivace a cíle?

Od roku 1983 jsem se pohyboval v prostředí, jehož byla samizdatová literatura běžnou součástí. Přečetl jsem hory samizdatových a exilových publikací – a tu a tam i něco opsal. Jako úplně první, myslím, Zahradníčkův *Dům strach*, jehož četba mě v dospívání silně zasáhla.

Sborník *Bych* byl původně plánován jako kulturně orientované periodikum, které jsem připravoval se svým přítelem, básníkem a pedagogem Zbyňkem Fišerem (v samizdatu publikoval jako Jakub Jakobeus Junior, v *Bychu* také jako Herbert K. a pod řadou jiných pseudonymů), jenž žil tehdy v Třinci. A také s brněnskými spolupracovníky Petrem Pospíchalem, který mě po svém návratu z druhého věznění v roce 1983 let uvedl do světa disentu, s pedagogem a excelentním vzdělavcem Jaroslavem Blažkem a s bratislavským Martinem M. Šimečkou.

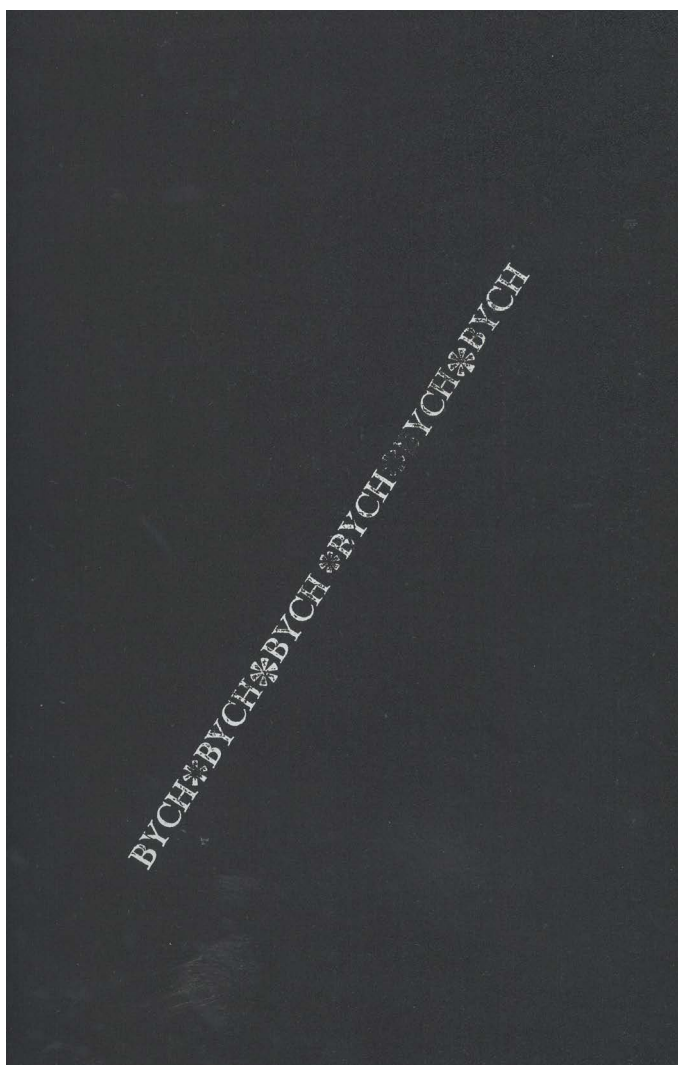
Vzhledem k okolnostem (především mým osobním – vydávání časopisu mi náhle přišlo jako příliš velký závazek) nakonec vyšel toliko almanach, který zahrnoval materiály pro první tři čísla stejnojmenného magazínu, jenž měl dle původních plánů vycházet jako cyklostylovaný čtvrtletník.

Proč jsme věc nazvali právě *Bych*, si už nevybavuji – ale nepochybně proto, že to byl název dostatečně poetický i absurdní. Asi ne náhodou pokračovatelé v kruzích nejmladších samizdatových periodik v Brně nazvali svůj časopis úderně *TO*.

63 Bych

Na návštěvě u Václava Havla na Hrádečku, cca 1982. Zleva Václav Havel, Milan Ohnisko, Jan Pukalík, Petr Pospíchal. Foto: Ota Nepilý, zdroj: archiv Milana Ohniska.

***** O B S A H *****
Vážení čtenáři /M. Ohnisko/.....:2
Slovo úvodem.....:2
Básně /J. Salaš/.....:4
Dospěláci /J. Haidler/.....:11
Jednou ročně /J. Haidler/.....:13
Básně /M. Jiříček/.....:16
Černí pasažéři /J. Hanák/.....:23
Básně /J. Pukalík/.....:26
Když nejde o život... /M. Hořká/.....:33
Redakční rozhovor s Martinem Milanem Šimečkou..:43
Kudy /T. Konwicky/.....:50
Nostalgie čili mastné fleky /H. Böhl/.....:55
Zející výšiny /A. Zinověv/.....:60
Aléluja maticko /jak/.....:76
Ale u nás se mlčí mnohem úporněji /Michail/...:79
V prvopočátku vzdáleně /K. Mužáková/.....:81
Cestovní zpráva o PQ 1987 /J. Haidler/.....:83
Günter Grass šedesátiletý /jjj/.....:91
Přiznání poezie /jjj/.....:93
Frederico Fellini: Ginger a Fred /jjj/.....:96
Fejeton: Mezi časopisy! /P. Pospíchal/.....:97
Básně /M. Ohnisko/.....:101
Děti Arbatu /A. Rybakov/.....:104
Poznámky nad filmy roku 1987 /jjj/.....:111
Z deníku socialistického dítěte /E. Žabková/...:118
Básně - Setkání na severu /J. Jakobeus jr./...:123
Kdo dá? Kdo poví? /Herbert K./.....:127
Proč "Proč?" ? /jjj/.....:130
Anketa.....:133
Básně /K. Křepelka/.....:139
Znám muže u vody /J. Jakobeus jr./.....:143
Insider: zu deutsch: drinsitzer.....:144
"Pí šufajk" /F. Křemil/.....:152
Není pozdě Bycha honit! /P. Pospíchal/.....:155
Směj se, panáco... /J. Haidler/.....:159
Pár kulatých výročí /dd/.....:162
Světadiv /H. Arp/.....:162
***** výtvarný doprovod Laco Garay **

Jak vypadala redakční a vydavatelská praxe, jak jste spolupracovali s autory, jak jste sestavovali, vyráběli a distribuovali jednotlivá čísla?

Dělo se to dávno a mé vzpomínky jsou vybledlé. Jisté je, že jsme se Zbyňkem Fišerem oslovovali autory a autorky z prostředí disentu, jako byli kupříkladu Milan Uhde, Egon Bondy či Jana Soukupová (pseudonym Karolína Mužáková), a také ze „šedé zóny“, jako byl třeba již zmíněný Jaroslav Blažke (pseudonym Jan Bratřík, autor překladů z ruštiny) či Emil Kubát (pseudonym František Křemil).

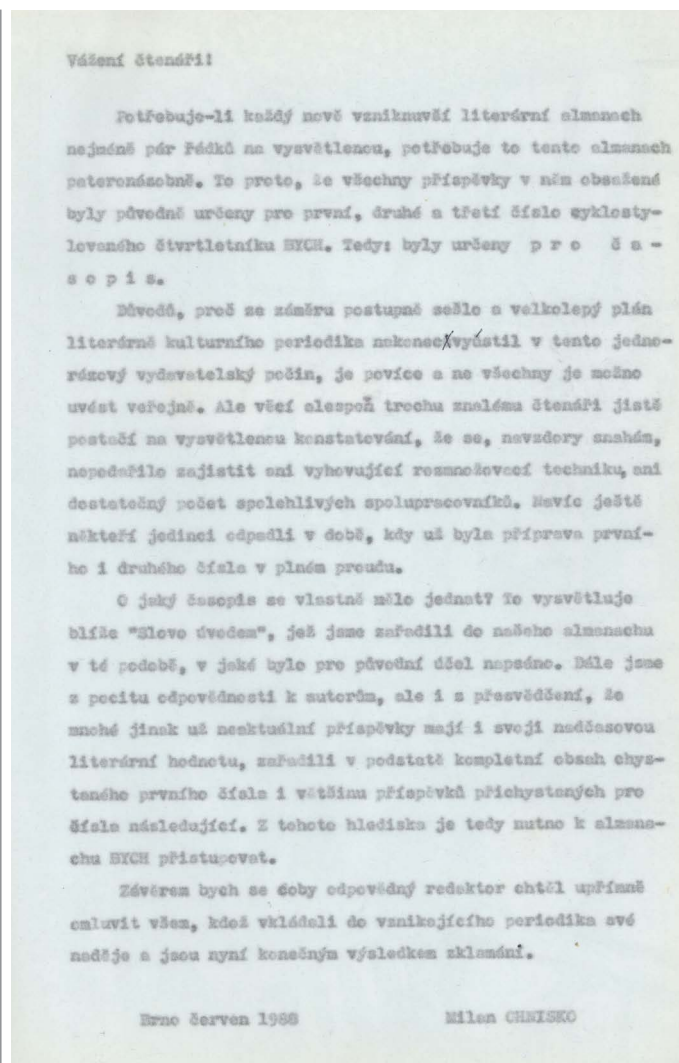
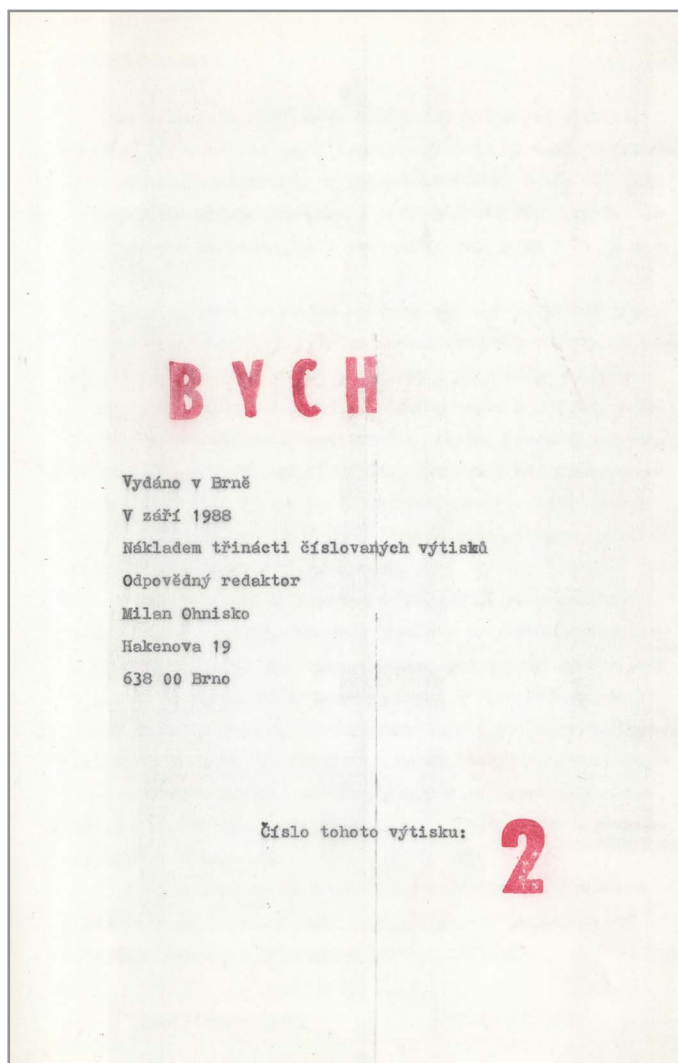
Ilustracemi opatřil almanach brněnský výtvarník Laco Garaj a opsala ho paní opisovačka, která psala i pro jiné disidenty, pokud vím. Na její jméno si již nevzpomínám, stejně tak jako na to, kde se almanach vázal.

Jaký vliv mělo vydávání samizdatu na váš osobní, občanský a pracovní život?

Důsledky pro mě měly primárně styky s disidenty; ty byly – alespoň v mém případě – v hledáčku StB na prvním místě a byly také hlavním důvodem i tématem mých výslechů na Krajské správě Sboru národní bezpečnosti na tehdejší Leninově (dnešní Kounicově) ulici v Brně a také v Praze a jinde. Přímo kvůli sborníku *Bych* jsem perzekvován nebyl.

Milan Ohnisko (vlevo) s Jaroslavem Šabatou. Brno, kolem 1988.
Foto: Ota Nepilý, zdroj: archiv Milana Ohniska.

rok a místo narození: 1959 v Praze

zaměstnání v době vydávání samizdatu: učitel na učilišti v Divákách u Brna, později na střední škole v Českém Těšíně

zaměstnání po listopadu 1989: redaktor v nakladatelství Atlantis, lektor češtiny pro cizince na Masarykově univerzitě v Brně

zaměstnání dnes: docent české literatury na Masarykově univerzitě v Brně

Jak jste se dostal k vydávání samizdatu, jaké jste měl motivace a cíle?

Prostřednictvím přítele básníka a disidenta Milana Ohniska mne počátkem roku 1985 oslovil Jaroslav Šabata jako potenciálního redaktora samizdatového časopisu, který by navázal na legendární brněnský časopis ze 60. let *Host do domu*. Seznámil mne s Dušanem Skálou, který později zajišťoval především výrobu a distribuci, domluvil mi konzultaci s bývalým šéfredaktorem Janem Trefulkou a nechal nám volné pole působnosti. S Dušanem Skálou jsme se domluvili na titulu *Host*, na dělbě práce a přípravě dvou čísel ročně.

Jak vypadala redakční a vydavatelská praxe, jak jste spolupracovali s autory, jak jste sestavovali, vyráběli a distribuovali jednotlivá čísla?

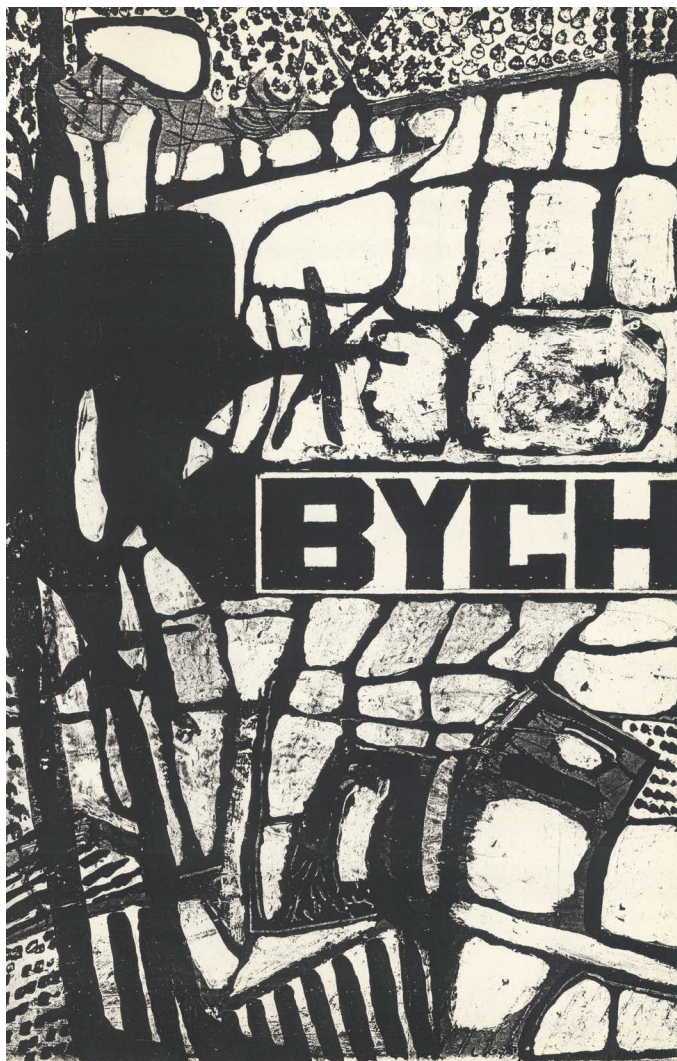
Vedle oslovování autorů, překladatelů a esejistů jsem se věnoval především korekturám rukopisu před sazbou a psaní eventuálních redakčních textů. Tuto roli jsem zastával i v projektu časopisu *Bych* s vydavatelem Milanem Ohniskem. Texty do časopisu ovšem soustředili i oba vydavatelé, Dušan Skála pro *Host* a Milan Ohnisko pro *Bych*. Jak bylo zvykem, zpravidla své autory drželi v anonymitě. Oba také zajišťovali obrazové přílohy, fotografie nebo reprodukce grafiky. Do obou časopisů jsem přispěl pod pseudonymy i autorsky (poezie, překlady, recenze, eseje). Do *Hosta 1* jsem napsal mystifikační úvodník, kde jsem pro StB vydával první číslo za třetí. Bylo mi jasné, že brzy budou výtisk držet v rukou, tak ať si chvíli lámou hlavu tím, co jim už dvě čísla unikalo.

Z *Hosta* jsem se po prvním čísle stáhl a soustředil jsem se na projekt časopisu *Bych*, který jsme v Brně začali připravovat s Milanem Ohniskem, Petrem Pospíchalem a Milanem M. Šimečkou. Tento redakční kruh se během let 1986 a 1987 sešel asi třikrát.

67 Bych a Host

Zbyněk Fišer. Brno, 1985. Zdroj: archiv Zbyňka Fišera.

143

Jakub Jakobeus jr.

ZNÁM MUŽE U VODY

Známa muže u vody. Úm větší voda: osamělejší muž. A jako ostřílený chlup má dražku: loď a flintu.

Za noci s uhasenou tmeou vyplul na hladinu: snad střílit ptáka nebo rybu nad vodou. Naslouchal tiše a napjatě uprostřed vodní plátně s očima zabodnutými v obloze. V nakloněných tvářích se mu zrcadlila hvězdná města. Tu uslyšel nad sebou očekávané štěbetání a snad i šustot křídél a zablýhl rozrušené hejno. Vystřelil. Jako když pánu bohu do oken. A ještě jednou. Sešpale se mu na hlavu pár střípků. A potom kousek od lodí cosi ohnivě buclilo do vody. Ti buclí dlovci! Ne páni to je kusi! Rychle pádlil ke stříkačce obětí. Jak třásl očima, když z vody uslyšel volání o pomoc. Ani hlasout nestačil, když se ložky chytly dlouhé ruce a přes okraj se vyhoupla ukrutná ženská tvář. Ten byl ty, hlupáku? Přerazila ti koště! Ještě že tak blbě mřít. Nechápal nic, ale pomohl jí dovnitř. Z promáčených hadrů tekla špina a ve vlasech měla splihlé pentličky. Za uchem květ bledoucí jako čarodějnice. Ale já jsem čarodějnice. Teď ještě vylov to koště, moule! Nevěšil. Někdo měl nos na hradě karneval a slečinka neodhadla své síly přeplavat přehradu. Nabídl jí usnutí ve svém domku. Ještě to koště, křikla a znovu skočila do vody. A pak rozmlouvající pádlovali a pádlující rozmlouvali. Zapomněl na ptáky a shovívavě se usmíval nadávám a nářkům mladické. To s postřeleným koštětem nemůže létat ani tančit, že nestihne hlavní rej, že je to první slet na sošátku sezóny, a že to není lagrace, když delegát chybí na sjezdu čarodějnic. Šmákl se ještě, když naléval do šaše rum. Běhl se a fňklal dlouho do noci a usnul oblečen, když láhev byla prázdná.

Míha už dávno stoupl, když se probudil. Očtl se smést, ale nemohl nalést smeták: rozrazil okno. Klíč byl zastřen zvenčí. Seběhl k přistavišti: pod předním sedadlem ložky našel rozštípnuté koště s malým bicylem sedátkem na rukojeti.

Některé příspěvky jsme si s oběma Milany posílali poštou. Výsledkem pak bylo souborné vydání textů shromážděných do prvního a druhého čísla zamýšleného časopisu ve formě sborníku, jehož konečnou redakci provedl Milan Ohnisko. *Bych* byl doprovázen grafickými listy brněnského malíře Laca Garaye. Vyšel jako strojopis v počtu 12 kusů, každý exemplář obsahoval jednu originální grafiku a zbývající byly do výtisků zakomponovány jako ilustrativní kopie. Z okruhu našich čtenářů se pak rekrutovali další přispěvatelé, jako např. undergroundově laděný básník David Ostruszka, můj student z učňovky v Českém Těšíně, jehož jsem představil v brněnském samizdatovém časopisu *TO* pod jménem D.OST.

Jaký vliv mělo vydávání samizdatu na váš osobní, občanský a pracovní život?

V době přípravy *Hosta* jsem učil na učilišti v Divákách u Brna; jako začínajícímu učiteli mi k češtině přidělili i výuku občanské a branné výchovy. S tím souviselo zadání zorganizovat pro učně návštěvu muzea SNB (Sboru národní bezpečnosti čili policie) v Brně. Expozice o dopravních nehodách vrcholila návštěvou kabinetu protistátních zločinců. Aktivitu československých disidentů byly prezentovány jazykem, ze kterého se člověku ježila srst. Na jedné fotografii byl Jaroslav Šabata a vedle něj fotky jeho synů, to vše pod velkým nápisem ŠABATOVÉ. Uvědomil jsem si, že mám od něj v tašce zrovna půjčený samizdatový *Český snář* Ludvíka Vaculíka. Naštěstí jsme pak už rychle vypadli ven. Celou exkurzi s námi absolvoval i Milan Ohnisko, kterého se tam podařilo propašovat. Když jsme to pak s Milanem vyprávěli Jaroslavu Šabatovi, nadchnul se pro věc natolik, že se příště vydal do muzea i on s Jaroslavem Blažkem, profesorem téhož učňáku v Divákách – a sice v roli mistra odborného výcviku. Protože dělnickou mládež na vrátnici muzea SNB nikdo nekontroloval, vyhodnotili jsme akci jako zcela bezpečnou. Vše probíhalo dle plánu až do okamžiku, kdy oba Jaroslavové stanuli i se třídou před kabinetem diverzantů. V té chvíli se z expozice protistátních nepřátel vyvalila svita estébáků v čele s brněnskými vyšetřovateli: „Ale pane doktore, co vy tady?“ sesypali se na Jaroslava Šabatu. „To nám půjdete vysvětlit!“ A tak Jaroslav putoval z muzea na vyšetřovnu Státní bezpečnosti.

x x x

Slunce mu vpletlo lístky do copánků,
 voda mu zazurčela v očích, do ouška
 mateří douška stáčí silice, mezi líst-
 ky se zabodávají první stébla a celé
 to zelenkavě a žlutavě voní jarní no-
 vetou. To pro vás, jeho čtenáře a kri-
 tiky: I toto literární číslo chce se
 schoulit jako ježek do vašich dlaní -
 - a kdo neumí vzít ho do rukou, a kdo
 pospíchá - tomu pytel rozpíchá !
 Snad jazyk nezaplete se vám v mnohosti
 jeho ostnů myšlenek. Snad ruce neochab-
 nou louskáním jeho slov, snad ani tento-
 krát nebude třeba zalamovat si je, či
 dokonce lámat hůl nad túrou literaturou.
 Snad i jarní slova pročištěná neztra-
 tila sílu svých zimních a podzimních
 kmotrů. Hosté třetího Hosta literatury
 se o to snažili.

x x x

Poeticko-mystifikační úvodník Zbyňka Fišera pro první číslo *Hosta*, v závěru se Státní bezpečností podouvá matoucí stopa, že jde již o třetí číslo. Zdroj: archiv Zbyňka Fišera.

Vladimír Havlík a Radek Horáček

70

jméno a příjmení: Vladimír Havlík

rok a místo narození: 1959 v Novém Městě na Moravě

zaměstnání v době vydávání samizdatu: student Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci (katedra výtvarné výchovy)

zaměstnání po listopadu 1989: pedagog Univerzity Palackého v Olomouci (katedra výtvarné výchovy)

zaměstnání dnes: profesor Univerzity Palackého v Olomouci a Masarykovy univerzity v Brně (katedra výtvarné výchovy)

jméno a příjmení: Radek Horáček

rok a místo narození: 1959 v Novém Městě na Moravě

zaměstnání v době vydávání samizdatu: student Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity (tehdy UJEP) v Brně (katedra výtvarné výchovy)

zaměstnání po listopadu 1989: pedagog Masarykovy univerzity v Brně (katedra výtvarné výchovy), ředitel Domu umění města Brna (2002–2006)

zaměstnání dnes: profesor Masarykovy univerzity v Brně (katedra výtvarné výchovy)

Jak jste se dostal k vydávání samizdatu, jaké jste měl motivace a cíle?

V.H.: Z vnitřní potřeby experimentovat a vytvořit platformu, kde by se daly tyto experimenty sdílet. Protože to nešlo oficiální cestou, napadlo nás založit vlastní časopis.

R.H.: Potřebovali jsme navzájem komunikovat prostřednictvím svých tvůrčích aktivit. Byla v tom asi i touha navzájem se posílit, důležitou roli hrálo, že Vladimír byl v Olomouci a já v Brně a náš dialog jsme vedli takhle na dálku. Bez mobilů a bez internetu byly dopisy, kresby a fotky dominantním nástrojem. Mluvili jsme také o tom, že by z našich tehdejších happeningů mohl zůstat nějaký záznam, trvalá stopa. Název *HA!* je něco jako výkřik, jako cistoslovce ve smyslu „Ha! Jsme tady a chceme navzájem objevovat a ukazovat svou tvorbu.“

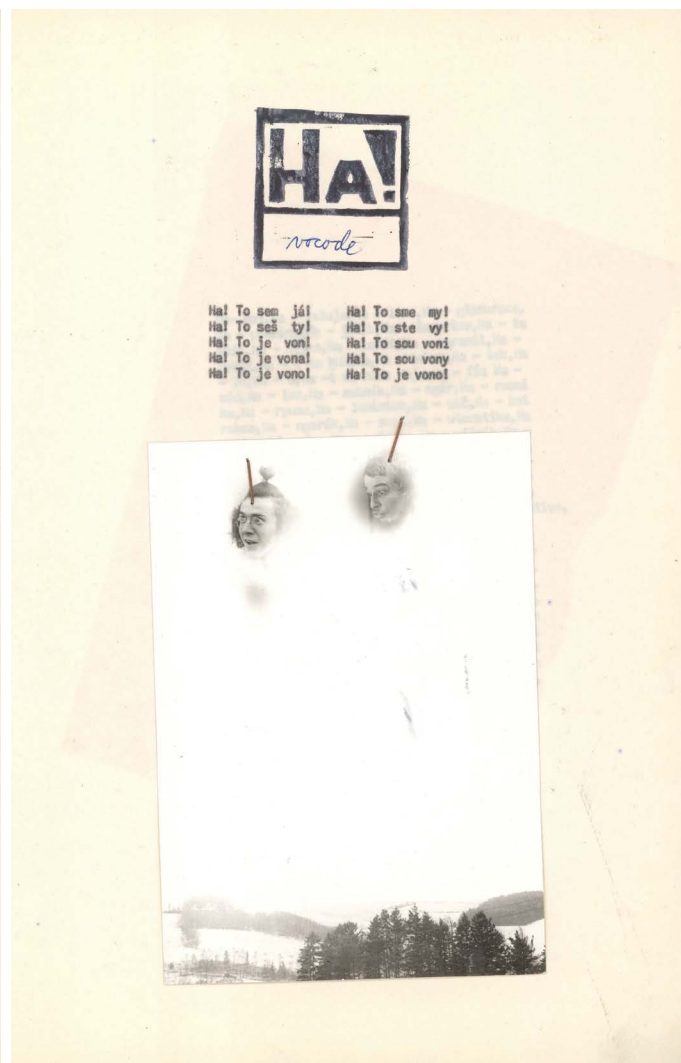
Jak vypadala redakční a vydavatelská praxe, jak jste spolupracovali s autory, jak jste sestavovali, vyráběli a distribuovali jednotlivá čísla?

V.H.: V prvním čísle *HA!* jsme zveřejnili manifest „Jak to chceme dělat“. Prvním krokem bylo pobídnout co nejvíc přátel k zasílání příspěvků po deseti exemplářích. Hlavní zásadou pak bylo nic neodmítnout, všechen materiál scvaknout sešíváčkou do deseti kusů časopisu formátu A4. Deset kusů

HA!

Vernisáž akce *Obrazy-představy-domysly* 19. srpna 1979, budova bývalé školy na bývalé návsi bývalé obce Mušov. Zleva Radek Horáček, Vladimír Havlík, Jakub Zdeněk Škrabal. Foto: Jaroslav Vacek, zdroj: archiv Vladimíra Havlíka.

byl limit, který se dal na psacím stroji naťukat na průklepový tenký papír přes „kopírky“ docela čitelně. S autory a autorkami jsme si dopisovali, materiály jsme přebírali osobně a stejně tak následně distribuovali časopis mezi přispěvatele. Ti samozřejmě půjčovali *HA!* zase svým přátelům.

R.H.: Redaktorský dialog Brno–Olomouc probíhal korespondenčně i osobně, někoho jsme oslovili, někdo si řekl: Ha! – a přidal se sám se svým textem či výtvarným dílem, protože ho *HA!* zaujal. Zcela přirozeně tak vznikala jednotlivá čísla jako kombinace textových, výtvarných či fotografických příspěvků. Technické realizační věci jsme zajišťovali oba, linorytové razítko na obal jsem připravil já, Vladimír zase získal z olomouckého okruhu více přispěvatelů.

Jaký vliv mělo vydávání samizdatu na váš osobní, občanský a pracovní život?

V.H.: Vydávání časopisu výrazně posílilo pocit sounáležitosti se svobodně smýšlejícími jedinci z Olomouce, Brna a Bratislavy. V přímé souvislosti s časopisem jsme perzekvováni nebyli, nicméně policejnímu vyšetřování jsme se nevyhnuli kvůli realizování akcí ve veřejném prostoru.

R.H.: Vydávání *HA!* volně navázalo na akci Mikulášské frňákoviny, kterou jsme jako komunikační seznamovací happening plánovali do brněnských ulic na Mikuláše 1979. Ivo Gryc s Edou Cupákem dokonce složili kytarovou hymnu, která podstatu akce v refrénu popisuje: „Mikuláš umřel, stejně byl svatej, tak nestalo se nic. Na nose s nose, městem se nesem, a je nás stále víc.“ Ti, co přijeli autobusem z Olomouce, byli legitimováni už na nádraží. Mně to vyneslo pozvání „na kobereček“ na děkanátu a pohružku vyhazovu ze studia. Samotná existence časopisu ale konkrétní represe nevyvolala. Patrně jsme zůstávali v izolaci od veřejného dění. Akce v Mušově nazvaná *Obrazy–představy–domy–sny* měla za následek, že mě doma na Vysočině navštívil příslušník Státní bezpečnosti, což souviselo s tím, že jsem v Brně vylepil dva nebo tři plakátky jako pozvánku do Mušova. Happeningová akce se konala v srpnovou sobotu 1979 a volně souvisela se záchrannými aktivitami archeologů, kteří chtěli zachovat mušovský románský kostel před demolicí a zaplavením obce. To se kupodivu podařilo, kostel dodnes stojí na ostrově. Následující pondělí po naší výstavě do Mušova přijely tři „šestsettrojky“ s příslušníky StB, kteří všechny naše realizace fotili. Dodnes jsme ale tuto fotodokumentaci nezískali.

Ha - hoj, Ha - leluja, Ha - lama, Ha - glomerace,
 Ha - ppening, Ha - jzlik, Ha - lapartna, Ha - te
 ntát, Ha - žička, Ha - korát, Ha - ngranát, Ha -
 parát, Ha - t se hukáže, Ha - bakuk, Ha - šek, Ha -
 - lo, Ha - d, Ha - t se něco díje, Ha - fiz Ha -
 sád, Ha - luz, Ha - nebník, Ha - ngár, Ha - rmoni
 ka, Ha - rpuna, Ha - ludníum, Ha - siž, Ha - bst
 rakce, Ha - ngorák, Ha - zard, Ha - utomatika, Ha -
 - utorské právo, Ha - udiěnce, Ha - mižník, Ha -
 telér, Ha - rmáda, Ha - syl, Ha - sfalt, Ha - ra
 b, Ha - pticus, Ha - narchista, Ha - soleta, Ha -
 mphon, Ha - lkohol, Ha - gresor, Ha - gent, Ha -
 lkoholik, Ha - bstinent, Ha - drbolcové, Ha - bs
 olutní Ha - žičárna, Ha - gonio, Ha - dministrativa,
 Ha - nalfabet, Ha - kt Ha - hatej, Ha - jdy na
 kutě, Ha - postolis Ha - ntysož, Ha - narchijní
 k, Ha - podobně, Ha - sfalt, Ha - jkú, Ha - tnosf
 éra, Ha - ppening, Ha - austrálie, Ha - asie, Ha -
 merika, Ha - frika, Ha - zbuka, Ha - ppening, Ha -
 vno, Ha - ba, Ha - sapis is Ha - sapis, Ha - vše
 nej Ha - vlik, Ha - vřenej Ha - ráček, Ha - vše
 ný fšící, Ha - t žije Ha - vanguarda, Ha - t ži
 je Ha - lapartna, Ha - t žije Ha, Ha - t se li
 di zblázně, Ha - Ha, Ha - ha, Ha, Ha, che, ch
 e, cbe

oranžové snění

rok a místo narození: 1954 v Hodoníně

zaměstnání v době vydávání samizdatu: signatář Charty 77, písničkář, zootechnik, horník v uranových dolech, archivář, topič, stavař, lešenář, kopáč

zaměstnání po listopadu 1989: majitel tiskárny, zakladatel kozí farmy, sýrařská praxe v zahraničí

zaměstnání dnes: afinace sýrů

Jak jste se dostal k vydávání samizdatu, jaké jste měl motivace a cíle?

Ve svých sedmnácti letech jsem se seznámil se spisovatelem Jiřím Kratochvilem. V té době jsem psal písňové texty a s kytarou hrál občas po brněnských klubech. Jiří Kratochvil byl takovým mým průvodcem po světě literatury a psaní. Seznámil mě s Janem Trefulkou, Milanem Uhdem a samizdatovou literaturou. Okruh evangelického kněze Jana Šimsy pro mne zase otevřel oblast duchovní. V roce 1984 mě napadlo, že by mohl být v Brně samizdatový časopis. Chtěl jsem se držet tradice prvorepublikového časopisu *Host*, který přestal vycházet v roce 1929. Pozdější *Host do domu* (skončil v roce 1970) s ním měl jistou kulturní a společenskou spojitost, ale jeho socialismu jsem se chtěl vyvarovat. Motivace? Vydávat, vydržet co nejdéle a odolat jakýmkoli tlakům, které nastanou.

Jak vypadala redakční a vydavatelská praxe, jak jste spolupracovali s autory, jak jste sestavovali, vyráběli a distribuovali jednotlivá čísla?

Příspěvky do časopisu *Host* jsem přepisoval se dvěma až třemi písaři na cyklostylové blány a každý z nich měl samostatné číslování. To proto, aby se v případě zásahu StB nemusel přechíslovávat celý časopis znovu. Nic se nedalo moc dopředu plánovat. Obálku dělal Honza Zuziak. Petr Cibulka mě zkontaktoval s Radkem Tejkalem, který navrhoval a překládal články z angličtiny, němčiny a francouzštiny. Další příspěvky chodily od manželů Kotrlých a spousty dalších. Přispívala Jana Soukupová, Boris Mysliveček mi dělal výtvarného a technického poradce. Nikdy jsem nevěděl, kdy číslo vyjde. Na cyklostylu jsem všechno tiskl sám. Počet výtisků byl minimálně 300 kusů. Poslední, páté, číslo mělo kusů 1000.

75 Host

Dušan Skála a Dáša Hlavsová na undergroundovém festivalu v Pomezí u Poličky na statku Stanislava Homoly, 26. července 1980. Zdroj: archiv Dušana Skály.

HOST

OBSAH :

Podvojnost, Vincentovi.....	Ká.....	str. 1
Josef Škvorecký.....		str. 2
Objev v Čapkovi.....	Josef Škvorecký.....	str. 3
Vlastimil, bratr Dannyho.....	Jan Šimsa.....	str.11
Jan Zuziak.....		str.15
Masky Jana Zuziaka.....		str.15
Hrozba, Testament.....	Olaf Trunschke.....	str.18
Poznámky k poznámkám.....	Pavel Švanda.....	str.19
Nová pravopisná patálie ?.....	Mj.....	str.21
Libor Filípek Kadlec.....		str.24
Je to pod čár/k/ou.....	Pha.....	str.35
Folklórní ekologové v Lanžhotě.....	Karolína Mužáková.....	str.37
Die Podlužaken.....		str.39
Barča.....		str.42
Oražení a ponížení.....	Jan Šimsa.....	str.43
Drahý Raule Wallenbergu.....	Pepo.....	str.49
Co pan architekt netušil aneb Když se chce, všechno jde.....	Aš.....	str.52
Slunce vychází nad Valdicemi.....	Ahp.....	str.54
Orchestra.....	Ahp.....	str.55
Škola - náklad života.....		str.56
Rozhovor s Boženou Komárkovou.....	Jan Šimsa.....	str.58
Trvání po smrti.....	Ladislav Klíma.....	str.72
Bohatý v Rusku.....	John Updike.....	str.84

Příloha / na pokračování /:

Nikdo odtud neodchází živý.....	Jerry Hopkins	str.1-
	Daniel Sugerman	

Abych měl finanční prostředky na první a další čísla, domluvil jsem se s chartistou Petrem Hrdinou, otcem šesti dcer. Pracovali jsme spolu na stavbě hotelu v Brně, který stavělo JZD Slušovice. Já jako brigádník, on jako zaměstnanec. Platy tam byly velmi slušné. Dohodli jsme se a on si v České spořitelně vzal půjčku 20 000 Kčs, kterou jsem mu splácel. Tak jsem měl do začátku na papír, blány, tisk i honoráře. Například překlad ukázky z knížky o Jimu Morrisonovi *Nikdo odtud neodchází* živý stál tehdy 2800 Kčs, to byly velké peníze. Tisk černobílých i barevných fotografií, koláží apod. jsem zařizoval ve státních ofsetových tiskárnách, samozřejmě přes osobní kontakty a vztahy. Distribuce probíhala tajně, osobně, přes prostředníky. Byly s tím spojené kuriózní situace. Jeden z pražských distributorů pohybující se kolem Jazzové sekce, Petr Holeček, si ode mne odvezl asi 100 ks *Hosta*. Cestou z Brna do Prahy mu na dálnici praskla hadička brzdové kapaliny. U jeho škodovky za chvíli zastavila policie, Veřejná bezpečnost. Osazenstvo auta mělo vlasy na ramena, přesto se o ně příslušníci doslova otcovsky postarali a pomohli jim auto opravit. Naštěstí nechtěli vidět, co je v kufru, jak bylo běžným zvykem.

Jaký vliv mělo vydávání samizdatu na váš osobní, občanský a pracovní život?

Je důležité říci, že bez své bývalé ženy Jitky bych nic z toho nedokázal. Byl jsem signatářem Charty 77, takže jsem vedle samizdatového *Hosta* tiskl pro pražský VONS (Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných) informační bulletin zvaný *Infoch* (Informace o Chartě 77). Dělal jsem toho hodně a mělo to pochopitelné následky. Propouštění ze zaměstnání v dělnických profesích, fyzické ataky ze strany StB, pobyty v cele předběžného zadržení, domovní prohlídka, vazba a následné podmíněné odsouzení. A taky problém s bytem. Kolem roku 1980 jsem pracoval jako topič u OPBH (Podnik bytového hospodářství) v Brně. Měl jsem dobré pracovní hodnocení, tak mi mistr nabídl možnost získání domovnického bytu na Pellicově ulici. Měl jsem vyplnit žádost. Do toho jsem se pustil v poledne v Sekt baru Venuše, kam jsem v té době dost často chodil. Asi po deseti minutách se otevřely dveře a do Venuše vešel jeden z mladších příslušníků StB v takovém delším elegantním kabátě. V šatně, která byla hned u dveří, si ho odložil. Oni se tehdy snažili být nenápadní. Když jsem ho uviděl, zavolal jsem na celou vinárnu: „Ale, ale, od kdy chodí do Venuše státní bezpečnost?“ On totálně zpanikařil, rychle popadl kabát a vyběhl ven. Já měl během pár

minut žádost o byt vyplněnou a nesl ji na podnik. Když jsem se kolem páté hodiny do Venuše vrátil, dozvěděl jsem se od osazenstva, že asi patnáct minut po mém odchodu tam vtrhla speciální policejní jednotka ozbrojená škorpiony v doprovodu StB a všechny návštěvníky lustrovala. Hledali mě. Ten byt jsem tehdy samozřejmě nedostal.

A pak tu byl neobjasněný pokus o vraždu. Jiří Kratochvil si přál, abych ho seznámil s Jaroslavem Šabatou. Schůzka byla domluvená na čtvrtou odpoledne, 3. října 1985. Ten den byl v Brně koncert Nico. Počkal jsem s Jirkou před hotelem Continental, kde se měli sejít, a navzájem jsem je představil. Cestu domů si pamatuji do ulice Körnerova u Cejlu, pak jsem se probudil v nemocnici. Po šesti hodinách v bezvědomí. Na temeni jsem měl patnácti-centimetrovou tržnou ránu a dvanáct stehů. O pět let později, v lednu roku 1990, jsem se stavil na policii a nechal jsem si zavolat kapitána Sokola, který býval můj vyšetřovatel. Zeptal jsem se ho přímo, jestli to byla jeho práce. Řekl, že jeho ne, ale za své kolegy že ručit nemůže.

Setkání chartistů, jejich přátel a rodinných příslušníků na statku Stanislava Homolý v Pomezí u Poličky, cca 1978, zleva evangelický kněz Jan Šimsa, evangelický kněz Tomáš Bísek, Dušan Skála, Stanislav Homola, jeho manželka Růžena, zcela vpravo manželka Jana Šimsy Milena. Zdroj: archiv Dušana Skály.

rok a místo narození: 1958 v Brně

zaměstnání v době vydávání samizdatu: uklízečka

zaměstnání po listopadu 1989: zástupkyně šéfredaktora *Moravských novin*, potom šéfredaktorka několika novin a časopisů (*Moravský expres*, *Moravský jih*, *Moment Bobby*), ředitelka a redaktorka nakladatelství Petrov, redaktorka nakladatelství Bonus A a Doplněk

zaměstnání dnes: redaktorka brněnské redakce *MF Dnes*

Jak jste se dostala k vydávání samizdatu, jaké jste měla motivace a cíle?

Někdy v roce 1984 mě oslovil Dušan Skála, který se rozhodl navázat na brněnský literárně-společenský časopis *Host do domu* a vydávat jej coby chartista a pronásledovaný disident zcela undergroundově. Osobně jsem měla radost, že po psaní do komunistického *Brněnského večerníku* (básničky a recenze na knihy a divadelní představení) můžu psát někam, kde se za to nebudu stydět.

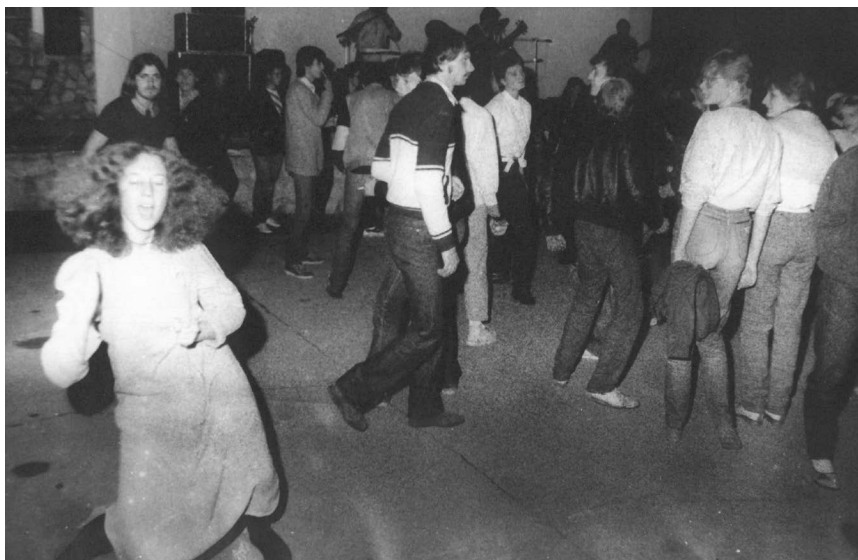
Jak vypadala redakční a vydavatelská praxe, jak jste spolupracovali s autory, jak jste sestavovali, vyráběli a distribuovali jednotlivá čísla?

Kromě úplně první úvodní reportáže v prvním čísle samizdatového *Hosta*, kterou jsem dělala na hodech v jihomoravském Lanžhotě, jsem pro toto periodikum napsala rozsáhlé rozhovory Tři večery s Petrem Cibulkou a Nejmladší z rodu Šabatů, dále jsem editovala profily a vybírala z básní zakázaných básníků. Moje vlastní básně tam vybral Dušan a s mým souhlasem ztotožnil mé pravé jméno s pseudonymem Karolína Mužáková. StB to stejně určitě věděla. Co do *Hosta* chce, o to mě Dušan pokaždé osobně poprosil. Redakční práce byla z drtivé většiny na Dušanovi, stejně jako výroba čísel včetně shánění papíru a později snad i tiskárny, kde mu *Hosta* dovolil tajně vyrábět jeho kamarád. Distribuci zajišťovali kamarádi a brněnská podzemní šeptanda.

Jaký vliv mělo vydávání samizdatu na váš osobní, občanský a pracovní život?

Už před *Hostem* jsem pracovala v dělnických profesích, hlavně proto, že lepší místa s nutností ohnout hřbet před normalizační mocí mi byla odporná. Uklízela jsem, lepila plakáty, vydávala obědy – na tom se tedy nic nezměnilo. Když jsem začala dělat pro časopis *Host*, a navíc jsem v bytě měla celý archiv disidenta Petra Cibulky, přišla rozsáhlá domovní prohlídka a pak opakované výslechy na StB, většinou ve věznici v Brně-Bohunicích, někdy na tehdejší Lenince (dnešní Kounicova ulice). Poštou mi chodily odporné anonymy s výhrůžkami, co se stane mně a mým dětem. Následovala snaha mi děti přes tehdejší sociálku odebrat, to se naštěstí nepodařilo.

79 Host

Jana Soukupová (v popředí) při reportáži pro první číslo samizdatového *Hosta* na hodech v Lanžhotě, září 1984. Foto: Rostislav Čuřík, zdroj: archiv Jany Soukupové.

HOST 5

ZDENĚK ROTREKL Slovo úvodem k ex
 JAN ZAHRADNÍČEK Zastavení
 ZDENĚK ROTREKL Jan Zahradníček
 F.Š.R Ivan Blatný
 JIRÍ KRATOCHVIL Via mala Brunensis
 TEREZA BOUČKOVÁ Indiánský běh
 PETR ŠEVČÍK Teorie milostných dopisů
 JAROSLAV MARÁK Horyhraně
 LAĎA Vzpouora neschopných
 -LEK- Morava a dějiny
 JAN ŠIMSA Otazníky nad...
 PE Mail art v čs. kontextu
 PETR SEDLECKÝ Reálný socialismus a...
 ARMANDO VALLADARES Vzpomínky z...
 KAROLÍNA MUŽÁKOVÁ Jan z rodu...
 ALDOUS HUXLEY Nebe a peklo
 FRIEDRICH DÜRRENMATT Achterloo
 H.C. ARTMANN Píle a úsilí
 ANDRZEJ BURSA Zvířata hraběte...
 SAMUEL BECKETT První láska
 EDWARD STACHURA Fabula rasa
 SIGMUND FREUD Sebezobrazení
 VLADIMÍR MATOUŠEK
 JONI MITCHELL Z každého soudku...
 MAJÍ SVĚHO KRÁLE
 VOKNO
 JERRY HOPKINS
 Nikdo odtud neodchází živý
 DANIEL SUGERMAN
 ZBYŠEK SION Amora

Host - nezávislý občasník pro filozofii, literaturu,
 výtvarné umění, hudbu a

Leden 1989 - říjen 1989

Uzávěrka 31. října 1989

Hlavní redaktor - Dušan Skála, Brno, Krokova 26

Redakční kolektiv - Jana Soukupová, Brno, Jaselská 8

Roman Svanda, Brno, Jaselská 8

Jitka Skálová, Brno, Krokova 26

R. Gudelack

TOTO ČÍSLO VĚNUJE REDAKCE MANŽELŮM TIGRIDOVÝM

rok a místo narození: 1964 v Brně

zaměstnání v době vydávání samizdatu: student Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (tehdy UJEP), historik Muzea Kroměřížska v Kroměříži, základní vojenská služba (tehdy povinná)

zaměstnání po listopadu 1989: profesor politologie, rektor Masarykovy univerzity v Brně, ministr školství

zaměstnání dnes: předseda vlády

Jak jste se dostal k vydávání samizdatu, jaké jste měl motivace a cíle?

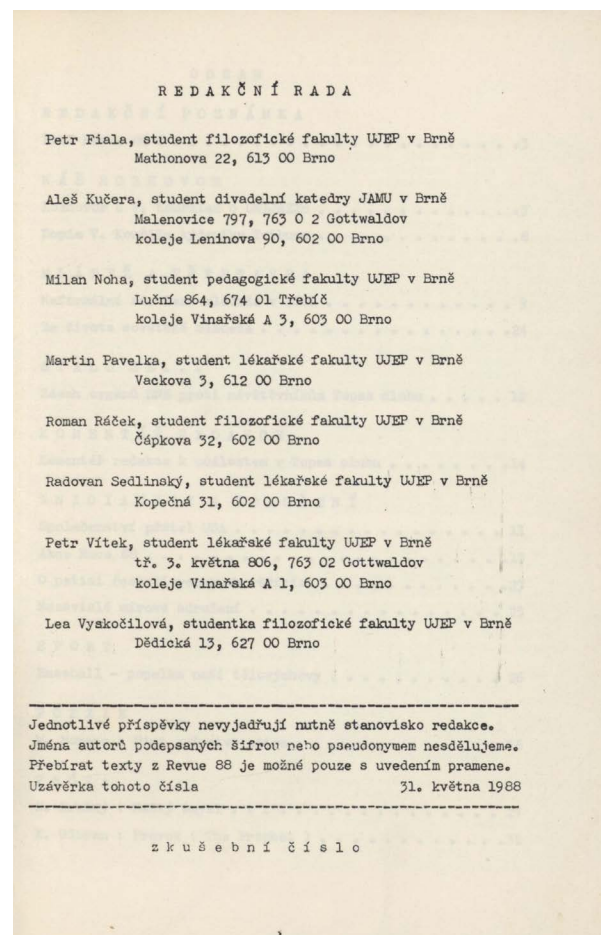
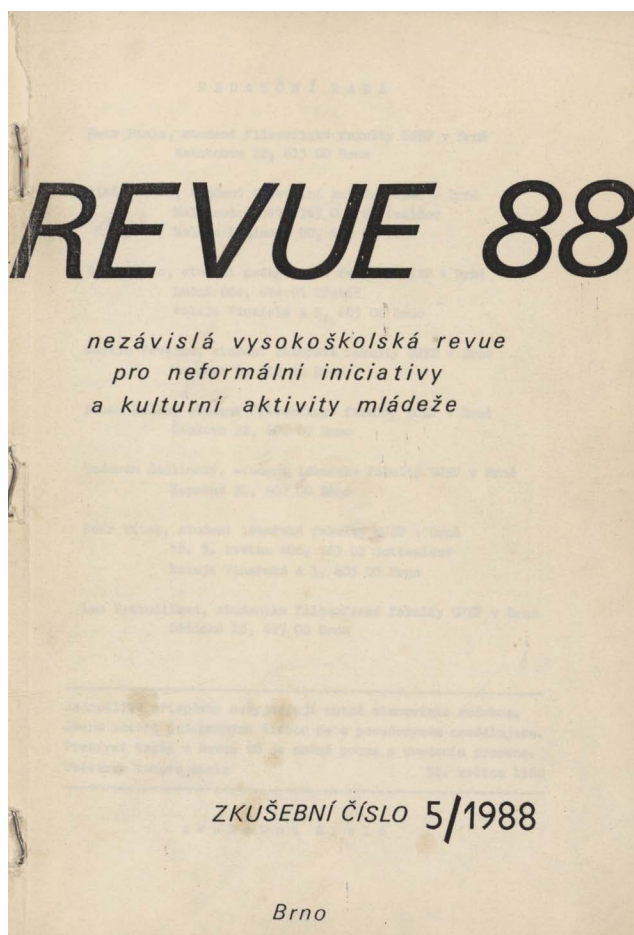
Revue 88 byla do značné míry pokračováním mých tehdejších aktivit. Už několik let jsem se účastnil Podzemní univerzity a skrytého náboženského života a vydával jsem vlastní literární, resp. náboženský, samizdat. Současně jsme se snažili se skupinou studentů změnit studentský literární časopis *Fórum*, oficiálně vydávaný na filozofické fakultě, tak, aby se dal číst. Různé cenzurní zásahy a omezování nám ale ukázaly, že to nakonec nepůjde. *Revue 88* v sobě pro mě spojovala obě tyto zkušenosti a byla pokusem vytvořit něco nového. Neměl to být úplně klasický samizdat, s omezeným dosahem ke čtenářům, ale naším cílem bylo oslovit i ty vysokoškolské studenty, kteří by se samizdat báli číst. Proto jsme se tvářili, že žádáme úřady o povolení k vydávání, o němž jsme věděli, že je nedostaneme, ale hlavně jsme udělali jednu netypickou věc: uvedli jsme svá jména. Bylo to riskantní, komunisty to však alespoň na chvíli trochu zmátlo, ale hlavně to fungovalo. *Revue 88* byla šířena k širší skupině vysokoškoláků, než bychom to dokázali tradičním samizdatem.

Jak vypadala redakční a vydavatelská praxe, jak jste spolupracovali s autory, jak jste sestavovali, vyráběli a distribuovali jednotlivá čísla?

V redakci se sešli studenti z různých fakult a prostředí – a to se ukázalo jako výhodné i pro sestavování časopisu. Ne všichni, kteří byli podepsaní – a je potřeba všechny ocenit, protože uvedení jména bylo spojeno s odvahou – aktivně tvořili redakci. Mě ta práce bavila. Redaktoři byli moji přátelé, těšilo mě se s nimi scházet a přemýšlet nad koncepcí jednotlivých čísel a pak je dávat dohromady. Znal jsem manžele Vladimíra a Leu Vyskočilovy, přátelil jsem se s Romanem Ráčkem a Jiřím Voráčem, se kterými jsem předtím už dělal řadu věcí. Radovan Sedlinský byl jeden z mých nejbližších přátel a spolužák z gymnázia, ale také jsme spolu vytvářeli katolické společenství Martina Středy, ze kterého jsem potom také získal k podpisu *Revue 88* Markétu Zettlovou a Ivana Zálešáka. S Martinem Pavelkou jsem se už znal také z dřívějška, mimo jiné jsme spolu byli v polovině

Petr Fiala během výkonu povinné vojenské služby u stavebního praporu. Horažďovice, jaro 1989. Zdroj: archiv Petra Fialy.

80. let v Polsku, kde jsme přes výjimečný stav viděli úplně jiné možnosti nezávislého života než u nás. V *Revue 88* jsme se snažili, aby jednotlivá čísla reagovala na události ve vysokoškolském prostředí, abychom korigovali oficiální propagandu a drželi se témat, která byla zajímavá pro vysokoškolské studenty. Myslím, že se nám to podařilo.

Jaký vliv mělo vydávání samizdatu na váš osobní, občanský a pracovní život?

S následky jsme samozřejmě museli počítat. Myslel jsem si, že nás přinejmenším vyloučí ze školy. To se ale nestalo. Z historického pohledu je jasné, že režim už slábl, a proto prošly i věci, které by dříve byly nepředstavitelné. Něco mě ale přece jen překvapilo. Počítal jsem s tím, že nás budou různě zastrašovat a vydírat, hrozili nám z fakulty, z rektorátu a posléze i prokurátor. Za tragikomické ale považuji to, že si pozvali naše rodiče a začali jim domlouvat, ať nám to rozmluví, a současně vyhrožovat, že nás vyhodí z univerzity. Mně tehdy bylo 23 let! I k takovým absurditám tehdy docházelo. Po studiu jsem nemohl najít práci, v Brně vůbec ne, nakonec mě přijali do okresního muzea v Kroměříži. Osvícený ředitel se ke mně choval pěkně. Směl jsem sice oficiálně dělat „jen“ starší dějiny, jimž jsem se přitom odborně nevěnoval, abych se ani nepřiblížil 20. století, ale fakticky jsem měl dost prostoru pro vlastní aktivity. Protože jsme nenašli dost pokračovatelů z řad studentů, kteří by byli ochotni v *Revue 88* uvést jméno, podepsal jsem ještě dvě čísla jako absolvent, i když původní představa byla, že to budou jen studenti. Vánoční číslo jsem podepsal z vojny, kde jsem byl od října 1988. Tam mi režim dával naplno najevo, co si o mně myslí. Různě mě přesouvali, až jsem skončil u stavebního praporu. Zpočátku mě vůbec nepouštěli domů, občas mě zvali k různým „pohovorům“, tedy spíše výslechům, které měly i podobu frašky. Třeba se mě ptali, co vím jako „stoupenec Charty 77“ o výbuchu nálože před národním výborem v Ústí nad Labem. Od jara 1989 se ke mně ale postupně začali chovat slušněji, dokonce někteří důstojníci i s jistým respektem, i když ještě v říjnu 1989 při odchodu z vojny mě přeřadili z absolventů mezi poddůstojníky s tím, že „přece vím za co“. Ale to už se neodvratně blížil konec komunistické diktatury, k němuž významně přispěl právě odpor vysokoškolských studentů.

REDAKČNÍ POZNÁMKA Proč Revue 88?

Rozhodli jsme se vydávat tuto revui, abychom vyplnili mezeru ve sdělovacích prostředcích, podmiňuje přetrvávající nezdravé klima v naší společnosti. K pozitivním společenským změnám chceme přispět i my tím, že budeme nebojácně prosazovat pravdu tam, kde byla dosud maskována lží, budeme podporovat diskusi o palčivých otázkách našeho života, zasazovat se o spravedlnost a veřejnou kontrolu tam, kde je to potřeba.

Časopisy na vysokých školách jsou vydávány fakultními nebo celoškolními výbory Socialistického svazu mládeže. Ten jim propůjčuje jednotný politický zorný úhel, který mnohdy neumožňuje reflektovat současnost v její pravé polarizované podobě. Nezávislost naší revue míníme právě nezávislost na jakémkoli uniformním vidění, strnulosti a z toho pramenící cenzuře, která nedovolí publikovat nic, co by se vymykalo oficiální šabloně.

Svazácký tisk se nezabývá mnohými oblastmi, které leží mimo rámec svazáckých zájmů, přestože se bezprostředně dotýkají mladých lidí. Jsou to otázky víry a vyznání, mnohé kulturní aktivity, jako např. rocková a alternativní hudba, amatérské divadlo, právo zakládat zájmové organizace a sdružení, otázky zkrácení vojenské základní služby, náhradní vojenské služby, možnosti neomezeného cestování do zahraničí, svobodného výběru a příjmu informací, přístupu ke vzdělání a mnoho dalších.

Přesto je svazácký tisk jediný, který naše mládež má. Chtěli bychom ukázat, že na pozitivních společenských přeměnách se lze podílet i mimo centrálně řízené struktury. Přestavba, o níž se v naší společnosti v poslední době tolik mluví, vyžaduje součinnost všech a uplatnění různých metod a stylů práce. Měli bychom si zajímat významné místo neformální přístupy, na které bychom se chtěli zaměřit v Revue 88 tak, aby se postupně stala prostorem pro výměnu názorů neformálních iniciativ a kulturních aktivit mládeže u nás.

Chtěli bychom zavést dialog o tabuizovaných tématech, k tomu nám budou sloužit pravidelné ankety. Pravidelně také budeme informovat o životě mládeže v zahraničí a podporovat styky mezi všemi mladými lidmi v naší rozdělené společnosti. V kulturních rubrikách budeme přinášet informace o zajímavých akcích hudebníků, výtvarníků a dalších umělců. Na stránkách Revue 88 najdete poezii i prózu, literární recenze i sociologické studie, zajímavosti ze sportu, eseje i politické komentáře. Chceme se orientovat převážně na původní tvorbu našich mladých brněnských i mimobrněnských přátel a hledat přátele nové, kteří uvítají možnost publikovat v nezávislé vysokoskolské revui, určené především mladým čtenářům.

Své příspěvky, nejlépe psané strojem a v několika kopiích, nám může na uvedenou adresu zaslat nebo osobně doručit každý, kdo má zájem s námi spolupracovat. Redakce ručí za zachování anonymity těch, kdo budou publikovat pod šifrou nebo pseudonymem. Rozsah příspěvků není nijak omezen, revue může mít 15 stejně jako 300 stránek. Omezen není nijak ani okruh příspěvatelů, vedle studentů, absolventů a učitelů vysokých škol to mohou být i středoškoláci, učni a dělníci, všichni, které spojuje zájem o společnou věc.

Redakční rada není uzavřená skupina, naopak rádi mezi sebou přivítáme další zájemce o práci v redakci, ať už budou souhlasit se zveřejněním svých jmen a adres, nebo budou chtít pracovat anonymně.

Bez nezištné a veřejnosti skryté pomoci mnoha našich spolužáků a přátel bychom se neobešli ani při přípravě tohoto čísla. Patří jim za to náš dík a současně nás to zavazuje, abychom vytrvali v našem úsilí. Budeme-li se i nadále setkávat s takovou podporou a zájmem, věříme, že se

nám práce bude dařit.

Číslo, které držíte v rukou, je číslo zkušební. Má mnoho nedostatků, které bychom chtěli s Vaší pomocí odstranit do začátku zimního semestru 1988, kdy vyjde 1. řádné číslo Revue 88. Do září 1988 zpracujeme všechny Vaše došlé připomínky tak, aby už 1. číslo bylo v souladu s představami čtenářů, bez chyb a omylů, na které nás doufáme upozorníte. Forma i obsah Revue 88 je to, co bychom rádi hledali s Vaší stálou pomocí.

Toto zkušební číslo zasíláme vedení brněnských vysokých škol, kde studujeme, se žádostí o technickou pomoc při přípravě jednotlivých vydání. Počet čísel a jejich náklad závisí především na možnostech redakce, zejména je jím přístup k perspektivním, např. počítačovým technikám. Uvítáme proto, ozve-li se nám někdo, kdo umožní vydávat Revui 88 pomocí tiskárny osobního počítače nebo jiným podobným způsobem.

Rádi se sejdeme k besedě o naší práci s redaktory mládežnického tisku. Nakolik bude dialog o sporných otázkách a rozdílných stanoviscích konstruktivní, záleží na přístupu obou stran. Formou zatím tištěným mládežnickým časopisům konkurovat nemůžeme, máme však elán a chuť konkurovat jim svým obsahem.

Revi 88 budeme podle možnosti distribuovat mezi brněnskou i mimo-brněnskou mládeží, kterou současně žádáme, aby naší práci pomohla tím, že revui předá svým přátelům a známým, aby kolovala, a omezený náklad se tak dostal k co možná největšímu počtu čtenářů.

Revue 88 je neprodejná a distribuuje se zdarma. O náklady na ni se dělí redakční rada s přáteli, kteří projeví svůj úmysl některému z jejích členů.

Máte-li možnost poskytnout Revui 88 většímu počtu svých známých, zvláště v místech, kam by se revue jinak nedostala, můžete si ji objednat na uvedených adresách a po domluvě vyzvednout osobně nebo sdělit adresy, máme jednotlivá čísla zasílat poštou.

Těšíme se na Vaši spolupráci, zejména na dopisy s připomínkami k naší práci a novými náměty.

Redakční rada

V Brně dne 27. května 1988

rok a místo narození: 1967 v Brně

zaměstnání v době vydávání samizdatu: student Vysoké školy zemědělské v Brně

zaměstnání po listopadu 1989: soukromě hospodařící biozemědělec

zaměstnání dnes: podnikatel v oblasti obnovitelných zdrojů energie a termochemické recyklace

Jak jste se dostal k vydávání samizdatu, jaké jste měl motivace a cíle?

K *Revue 88* mě přivedl Roman Ráček, začal jsem tam pracovat od druhého čísla. Má motivace vycházela z mého přesvědčení, že nesvobodný nefunkční totalitní režim může padnout, když se lidé přestanou bát. Velkým osobním vzorem se mi stal můj děda Jan Langar, který byl za svoje politické přesvědčení odsouzen ve vykonstruovaných procesech s tzv. Zelenou internacionálou v 50. letech a byl vězněn v komunistických koncentracích a uranových dolech v Jáchymově. S ním jsme vedli politické rozpravy o svobodné společnosti a poslouchali Hlas Ameriky.

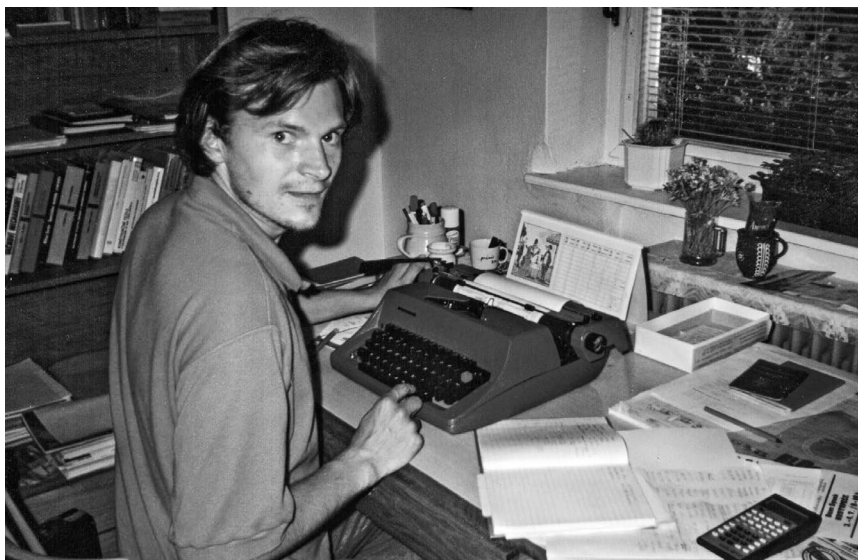
Jak vypadala redakční a vydavatelská praxe, jak jste spolupracovali s autory, jak jste sestavovali, vyráběli a distribuovali jednotlivá čísla?

Mé úkoly při tvorbě *Revue 88* byly ryze technické. Podílel jsem se hlavně na výrobě a na distribuci. Z dnešního pohledu je takřka nepochopitelné, že jsme museli kopírovat stránky v jediném brněnském zařízení na Zelném trhu, každý v jiný čas a s jinými stránkami, abychom zachovali konspiraci. Mým dalším úkolem bylo přinést *Revue 88* na Vysokou školu zemědělskou, kde jsem tehdy studoval. Mám pocit, že se podařilo dostat časopis snad do každého kruhu, studenti si to po přečtení předávali dál, takže časopis putoval po celé škole. S *Revue 88* se pojily i jiné aktivity. Především jsme se účastnili protikomunistických demonstrací v Praze v průběhu let 1988 a 1989. S dalšími kamarády jsme jezdili na demonstrace taky do Bratislavy nebo jsme z Polska, z Čenstochové dovezli *Infoc* (Informace o Chartě 77). Nebo jsme vyrobili letáky, které obsahovaly výzvu k výměně dětských zbraní za plyšové hračky, a ty jsme v Brně rozdávali dětem.

Jaký vliv mělo vydávání samizdatu na váš osobní, občanský a pracovní život?

Kvůli šíření *Revue 88* na škole jsem byl předvolán na rektorát, kde mi šéfové strany sdělili, že „podprůměrný student“ nebude kazit dobré jméno školy. Tak jsem dostal možnost tzv. přerušení studia, což prakticky znamenalo ukončení, a ze školy jsem odešel v zimním semestru 1988. Na podzim roku 1988 mi domů do Hustopečí zavolał Vladimír Vyskočil,

85 Revue 88

David Langar u psacího stroje, který sloužil jako prostředek k výrobě a rozmnožování samizdatu, 1988. Zdroj: archiv Davida Langara.

Setkání redakce *Revue 88* po třiceti letech. Zleva David Langar, Vladimír Vyskočil, Roman Ráček, Martin Pavelka, Petr Fiala a Jiří Voráč. Brno, Anthropos, 8. ledna 2019. Zdroj: archiv Martina Pavelky.

že Státní bezpečnost provádí domovní prohlídky a zabavuje pasy. Z Brna do Hustopečí to nějaký čas trvá, tak jsem na nic nečekal, uklidil materiály a odjel do Drážďan v tehdejší Východním Německu, kde jsem zůstal schovaný do podzimu 1989, i když jsem občas domů zajel. Pracoval jsem ve vinařském podniku v Radeboilu, kde jsem byl jediným vystudovaným vinařem, vinařství jsem vystudoval na střední škole ve Valticích. Účastnil jsem se i častých demonstrací, které v Německu začaly dříve a razantněji než u nás. Velmi silným zážitkem bylo bourání Berlínské zdi. A taky přehazování mých německých kamarádů na zahradu německého velvyslanectví v Praze.

Revue 88 před prokurátorem

Skupinka vysokoškoláků převážně z brněnské alma mater se rozhodla vydávat vlastní časopis Revue 88, aby v praxi použila metodu svobodného hledání pravdy.

Zkušební číslo o 32 stranách formátu A5 se objevilo koncem května minulého roku s podtitulem nezávislá vysokoškolská revue pro neformální iniciativy a kulturní aktivity mládeže. Redakční rada, složená z posluchačů filosofické, lékařské a přírodovědecké fakulty UJEP a z JAMU, byla v časopise uvedena plnými jmény i s adresami. Seznamuje čtenáře s dosud tabuizovanými tématy - například s přípravným výborem UNIJAZZ, s peticí všech věřících, se Společenstvím přátel USA. Dává prostor ukázkám z prózy a poezie mladých, dosud nepublikovaných autorů. Informuje o neformálních sdruženích v SSSR. Zamyšlí se nad zákazem přehlídky amatérských rockových souborů ve vysokoškolském brněnském TOPAS Clubu, kde pak došlo k zásahu veřejné bezpečnosti...

Nadšení tvůrců se projevilo i při výrobě časopisu. Příspěvky si sami přepsali, oxerokovali několika čísel v oficiálním rozměrovacím středisku sami zaplatili. (Bdělý vedoucí ovšem bezprostředně informoval patřičná místa.) Zkušební výtisk zaslali na rektorát se žádostí o technickou pomoc při přípravě chystaného časopisu. Další dobu se nic nedělo. Potom

si rektor UJEP, prof. PhDr. B. Čerešňák, CSC., pozval jejich rodiče. Ačkoliv se proti tomu tvůrci revue ohradili, setkání vyznělo jako výhrůžka nejen studentům, ale i rodičům. S redaktory se pak sešli prorektoři UJEP. Od nich se dozvěděli, že pro universitu nejsou žádnou redakcí, protože Revue 88 není registrována, a proto se jako jednotlivci dopouštějí přestupku. Obsah časopisu (bez vyjádření k jednotlivým článkům) označilo vedení školy za špatný. A univerzita prý žádný další časopis nepotřebuje...

Redakce Revue 88 pak požádala Federální úřad pro tisk a informace a Jihomoravský KNV o registraci časopisu a o zahájení připomínkového řízení. A chystala první číslo - za stejných výrobních i finančních podmínek jako zkušební - jen s pozmeněnou redakční radou. Připravili jej v několika výtiscích k začátku školního roku. Obsah (36 stran formátu A5) neklamal očekávání čtenářů. Přináší mj. informace o další nezávislé aktivitě - Demokratické iniciativě, dopis Nezávislého mírového hnutí se žádostí o zkrácení základní vojenské služby, první část seriálu na ekologické téma, popis strahovských událostí z roku 1967. A také vyjádření šéfredaktora týdeníku Kmen Sýse k nultému číslu revue: "... Bohužel musím říci, že mi Váš časopis

pis připadá jako bulletin Svobodné Evropy..."

Represivní zásahy na sebe nenechaly čekat. Děkanáty filosofické a lékařské fakulty udělily třem tvůrcům Revue 88 důtky, proti čemuž se postižení odvolali. FOTI zamítl registraci časopisu s odůvodněním, že periodický tisk mohou vydávat pouze právnické osoby. Na následné odvolání vyzněla odpověď úřadu stejně. Odbor kultury Národního výboru města Brna zahájil proti časopisu přestupkové řízení, které dosud neskončilo. Redakce se též obrátila na ČSV SSM. Z jednání vyplynula potřeba vysvětlit celou záležitost na výročních svazáckých konferencích filosofické a lékařské fakulty. Na konferenci první fakulty se o Revue 88 nejednalo, z druhé pak redaktory vykázali.

Pak ale udeřilo. Členové redakce dostali na 25. ledna 1989 předvolání ke krajskému prokurátorovi v Brně JUDr. Pavlu Indroví, kde dostali výstrahu: pokud budou pokračovat ve vydávání nelegálního časopisu, který má podle expertizy KS SNS protistátní a protisocialistický obsah, nežádoucím způsobem ovlivňuje studentskou veřejnost, zkracuje činnost orgánů státní moci, nekriticky hodnotí současný společensko-politický vývoj v ČSSR atd., atd., vystavují se nebezpečí stíhání podle § 100 odst. 1 písmene a) trestního zákoníku, případně paragrafu obdobné povahy. Na dotaz, jak zákon vymezuje protisocialistickou a protisocialistickou činnost, se předvolání dozvěděli z úst krajského prokurátora, že to záleží na momentální trestní politice státu.

Dosud věřili, že žijí v právním státě, nastupující cestu k demokracii. V co budou věřit dál?

Drahuše Proboštová

TOMÁŠ DVORÁK, čtyřladvacetiletý technik n. p. Konstruktiva, je od 22. října 1988 vězněn ve vyšetřovací vazbě v Ruzyni. Je obviněn, právě tak jako JUDr. Hana Marvanová, z trestného činu pobuřování.

Tomáš je aktivní katolík a jako hluboce věřící byl vždy přesvědčen o nutnosti nenásilného řešení rozporů mezi státy i uvnitř společnosti. V roce 1984 patřil k zakladatelům skupiny Mladé umění za mír, která však byla brzy po vzniku likvidována státními orgány. Je jeden z prvních pěti signatářů prohlášení NMS a zároveň člen redakční rady Bulletinu NMS.

Radek Zeman

CO SE MI LÍBÍ A NELÍBÍ

Růžena Vasková, blahé paměti, říkala, že libost a nelibost jsou nejvyšší estetické pocity - že je má i pes. To je pravda, ale dodal jsem, že je člověk může povýšit nad psí rovinu. O což se pokusím teď - a to z vážených důvodů. Právě mi totiž nedávno jeden důstojník StB, že jsem v redakční radě LN, na schůzce té rady nechodím a do těch LN nepíšu. Slíbil jsem, že se polepším.

Tak to se mi líbí, že mi to vytkl. Líbilo se mi, že nevyhrožoval, neldl a mně nespílal - jak býval jejich zvykem.

Velice se mi líbil projev předsedy vlády Adamce v Anežském klášteře. Že nikdo nemá monopol na pravdu, že je třeba dialogu - a jindy krásná slova.

Líbil se mi redaktor u kulatého stolu v TV, když odsuzoval toho policajta na Floridě, co kopal do ženy. Souhlasím! Jenže já bych odsoudil surovosti všech policajtů světa, kteréhokoliv světa. Líbil se mi i další účastník, nevím už jeho jméno, takový tlustý - říkal, že nemluví jako člen národního výboru, ale jako komunist. A že si Prahu rozbít nedáme. Ne, nedáme! Co bych já tu pak cizincům za krávy a památky ukazoval? Chraňme Prahu, ruče pryč od Prahy, komunisti i nekomunisti!

Líbila se mi řeč prokurátora ČSR a ministra spravedlnosti, když v "souvislosti s procesem představ-

by hospodářského a společenského života" hovořili za prohlubování socialistické demokracie v ČSSR. V tom předvěst se mi sice nelíbí ten počet druhých pádů, ale to je už věčný úřední sloh. Já horuji taky za demokracii. Jen se bojím, když jde o prohlubování demokracie socialistické, abychom neklesli moc hluboko.

Ale nelíbí se mi, když se v tisku objevila žádost nějaké ženy, aby naše policie byla ještě tvrdší. To už by byla docela stejná jako policie fašistických států a totalitních režimů!

Nelíbí se mi, když vládnoucí skupina si říká vládnoucí třída a namlouvá si, že za ní stojí "drtivá většina národa". Bojím se, aby ji nerozdrtila. Co znám z dějin, takové námluvy nevedly k něčemu dobrému a takové vlády vstoupily do dějin s chmurným předanamením.

Nelíbí se mi, když to dojde tak daleko, že musí někdo některé vlády světa říci NE, vyhlásit občanskou neposlušnost a neuvádat ji za vládu, ale za život nebezpečnou moc, nebo řečeno křesťanský - že nejsou vládcové, ale nevěrní správcové, nevěrní v malém i velkém /čímž nemíním jen korupce/.

Teď se mi nelíbí, že těch věcí, co se mi líbí, je poměrně málo. Ale za to já nemůžu.

Josef Zvěřina

rok a místo narození: 1961 v Brně

zaměstnání v době vydávání samizdatu: student Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně, od června 1989 politický uprchlík v Paříži

zaměstnání po listopadu 1989: postgraduální studium psychiatrie ve Francii

zaměstnání dnes: dětský psychiatr, psychoanalyticky orientovaný psychoterapeut; vedoucí lékař jednotky terapeutické zástupné rodinné péče a konzultant lékařsko-psychologické ambulance na oddělení dětské psychiatrie ve veřejné Specializované nemocnici EPS Étampes, Francie

Jak jste se dostal k vydávání samizdatu, jaké jste měl motivace a cíle?

Do redakce *Revue 88* jsem se včlenil po roční odmlce ve studiích medicíny, bylo to na podzim 1987. Účastnil jsem se už prvních přípravných schůzek, které se uskutečnily u Vladimíra Vyskočila v jeho domě v Obřanech. Romana Ráčka z filozofické fakulty, který redakci později otevřel dveře svého bytu, jsem znal již dříve z klubu na Křenové. Dění kolem redakční práce se nečekaně načas stalo mým hlavním smyslem boje proti zruddné každodennosti tehdejší totality. Její součástí na fakultě byl i nástěnný oficiální studentský časopis *Skalpel*, beznadějně vzdálený mým zájmům.

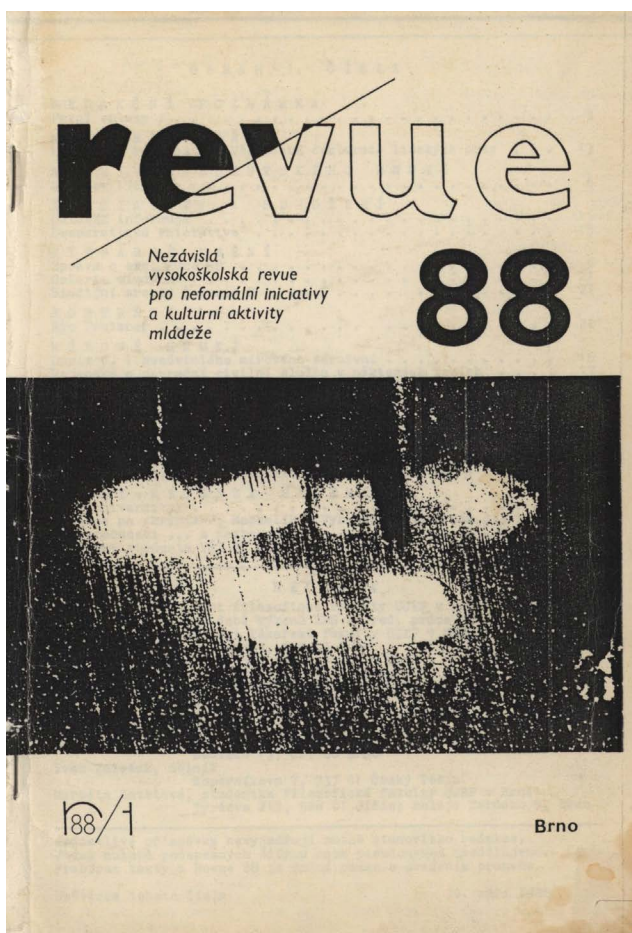
Jak vypadala redakční a vydavatelská praxe, jak jste spolupracovali s autory, jak jste sestavovali, vyráběli a distribuovali jednotlivá čísla?

Publikací svých krátkých překladů v *Revue 88* jsem se snažil poukázat na nedostupnost tehdy zavržené psychoanalytické literatury. Dělal jsem fotokoláž z budapeštského koncertu Human Rights Now!, který se uskutečnil u příležitosti 40. výročí Všeobecné deklarace lidských práv. Nejpodstatnější ale bylo posílení pocitu vnitřního osvobození, který práce v redakční radě konkretizovala, a dále sdílení smysluplného politického směřování. Setkávali jsme se taky s redakcemi dalších samizdatů, dobře si vzpomínám na setkání se *Střední Evropou* v přízemním bytě na Kotlářské, ve funkcionalistickém bytovém domě s elegantní černou kachlovou fasádou. Setkávali jsme se i se studentskými časopisy, které vycházely oficiálně, konkrétně v Praze s *Kavárnou AFFA*. Do práce pro *Revue 88* se zapojovali taky lidé mimo redakci, třeba Roman Šoller dodal návrhy titulní strany revue, Jindřich Kučera nakreslil komiks a Hana Nytrová připravovala další. Při tajné přípravě, tisku a manuální výrobě jednotlivých čísel jsme si užili nezapomenutelné chvíle napětí.

89 Revue 88

Martin Pavelka na zahradě domu Vladimíra Vyskočila v Brně-Obřanech, 1987. Foto: Vladimír Vyskočil, zdroj: archiv Martina Pavelky.

OBSAH 1. ČÍSLA	
REDAKČNÍ POZNÁMKA	3
První ohlasy	3
NAŠE REPORTÁŽ	13
Koncert v Budapešti a Všeobecná deklarace lidských práv	13
ARCHIV STUDENTSKÉHO HNUTÍ	6
Strahov 1967	6
INICIATIVY A SDRUŽENÍ	15
UNIJAZZ informuje	15
Demokratická iniciativa	15
VÝTVARNÉ UMĚNÍ	5
Zpráva o akci Ruce 88	5
Galerie mladých	21
Studijní archiv Galerie H	21
PORTRÉTY	22
Rio Preisner	22
MÍROVÁ HNUTÍ	16
Dopis č. 1 Nezávislého mírového sdružení	16
Vojenská a náhradní civilní služba v některých zemích	17
KOMENTÁŘ REDAKCE	24
Bez komentáře	24
ZE ŽIVOTA SOVĚTSKÉ MLÁDEŽE	27
Sovětský dětský fond	27
EKOLOGIE	28
Dědictví otce, 1. část seriálu	28
ÚVAHY - RECENZE - POLEMIKY	4
Idea univerzity	4
Recenze na skriptu J. Machalíka: Vyb.kap.věd.ateismu, díl 1.	25
O zbytečnosti ... a nezbytnosti	34
Stížnost studenta VŠZ J. Klementa	35
REDAKCE	
Petr Fiala, absolvent filozofické fakulty UJEP v Brně	
/v době výkonu ZVS se red. práce nebude účastnit/	
Martin Pavelka, student lékařské fakulty UJEP v Brně	
Vackova 3, 612 00 Brno	
Petr Pich, student strojíenské fakulty VUT v Brně	
Svitavská 33, 614 00 Brno	
Roman Růček, student filozofické fakulty UJEP v Brně	
Čápkova 32, 602 00 Brno	
Jiří Voráč, student filozofické fakulty UJEP v Brně	
Štefáčkova 1, 628 00 Brno	
Lea Vyskočilová, absolventka filozofické fakulty UJEP v Brně	
Dědická 13, 627 00 Brno	
Ivan Zálešák, dělník	
Koperníkova 7, 737 01 Český Těšín	
Markéta Zettlová, studentka filozofické fakulty UJEP v Brně	
Tyršova 217, 506 01 Jičín; koleje Tvrdošova 5, Brno	
Jednotlivé příspěvky nevyjadřují nutně stanovisko redakce.	
Jména autorů podepsaných křídrou nebo pseudonymem nesdílujeme.	
Přebírat texty z Revue 88 je možné pouze s uvedením pramene.	
Uzávěrka tohoto čísla	30. září 1988

Třeba při úniku s čerstvými fotokopii od veřejné kopírky OČE na Zelném trhu před pronásledováním legendární „volhou StB“ do labyrintu městských pasáží v paláci Alfa a jimi až do půjčeného bytu Anděly Kučerové na Jánské. Tam jsme se nejdříve hodiny skrývali a pak v dalších dnech redakce očíslovala, složila a sešila výtisky nového čísla. Nebo při ukrývání originálních dokumentů ve sklepech, na půdách a u známých. Nebo při využívání reproduktu Potravinoprojektu k tisku některých částí čísel revue. Můj otec v podniku pracoval a vědomě pomohl, ale zajímalo by mě, co si myslel reprodukční technik, který výtisky vyrobil sice ochotně, avšak velmi obezřetně.

Jaký vliv mělo vydávání samizdatu na váš osobní, občanský a pracovní život?

V polovině března 1989 jsem se vracel večer z fakulty do svého domovnického bytu na Vackově ulici, kde už čekali tři muži s povolením k domovní prohlídce. Vzpomínám si na nečekaný pocit bezmoci, když v tichosti a metodicky pročmouchali a prohrabali moje malé útočiště. Následně mě odvezli k výslechu do bohunické věznice. Hrozili mi soudem v rámci tehdy připravovaného procesu se Stanislavem Devátým. Tato situace ale nebyla tím hlavním motivem k emigraci do Francie v červnu 1989. Dokončil jsem školu a čekala mě vojna, které jsem se obával, neboť se o mě zajímala vojenská kontrarozvědka. A hlavně mi bylo jasné, že nenajdu ucházející pracovní místo a že můj zájem budoucího psychiatra o psychoanalýzu budu moci uspokojit jen „venku“. Tak jsem využil čerstvé známosti s francouzskými žurnalisty, kteří na radu pařížského exulanta Zdeňka Vašíčka přijeli do Brna dokumentovat alternativní kulturní aktivity za železnou oponou a které jsem provázel při setkáních v lokálu Ochotnického kroužku a v tehdejší bytě Ivy Bittové. Po mém příjezdu do Paříže mně poskytli první střechu nad hlavou.

Po prázdninové odmlce držíte v rukou 1. číslo nezávislé vysokoškolské Revue 88. Od vydání zkušebního čísla uplynula jistá doba, během níž došlo k jednání s představiteli rektorátů UJEP a JAMU, některým změnám ve složení redakce a také všestrannému zhodnocení dosavadního čtenářského ohlasu.

S napětím jsme očekávali, jak bude Revue 88 přijata v akademických kruzích. Rektorům UJEP a JAMU jsme zkušební číslo zaslali ihned po jeho vydání. Delší dobu se nic nedělo, naše žádost o pomoc při vydávání Revue 88 zůstala bez odezvy. První viditelnou reakcí rektora UJEP prof. PhDr. B. Čerešnáka, CSc. bylo písemné pozvání našich rodičů k jednání na rektorátě. Zaslali jsme s. rektorovi dopis, v němž jsme konstatovali, že rodiče nejsou kompetentní nás zastupovat a vyjádřili jsme zájem o osobní setkání s ním.

Naše schůzka s vedením univerzity, zastupovaným prorektory UJEP prof. PhDr. W. Smrkou, CSc. a prof. MUDr. B. Bednaříkem, DSc., se uskutečnila několik dnů před jednáním s. rektora s některými rodiči.

Na setkání se s. prorektory jsme byli informováni, že pro vedení univerzity nejsme žádnou redakcí, ale vystupujeme jako jednotliví studenti, protože Revue 88 není registrována. Byli jsme upozorněni, že z téhož důvodu se dopouštíme přestupku. Dále jsme se dozvěděli, že univerzita nemá zájem o další časopis a nepotřebuje jej. Zkušební číslo bylo s. prorektory vcelku hodnoceno velmi špatně, k obsahu jednotlivých článků se však nevyjádřili.

Ohlas Revue 88 mezi studenty, kterým je určena především, je však velmi dobrý a mnohokrát nám vysokoškoláci zdůrazňovali, že chtějí, aby Revue 88 nadále vycházela.

Jako skupina občanů - vysokoškolských studentů chceme vydávat Revui 88, aniž bychom podléhali školským institucím, univerzitě či jednotlivým fakultám. V žádném jednání nevystupujeme jako studenti konkrétní školy. Za svoji práci bude i v budoucnu zodpovědný pouze redakční kolektiv, neobracejte se proto na redakci prostřednictvím škol.

Dialogu s vedením brněnských vysokých škol se v žádném případě nevzdáváme, protože se domníváme, že může být prospěšný oběma stranám. O všech našich krocích informujeme příslušné funkcionáře.

Uznali jsme oprávněnost výhrad, které mělo vedení UJEP k Revui 88 a, abychom mu vyšli vstříc a dialog usnadnili, požádali jsme Federální úřad pro tisk a informace a JmKNV o registraci Revue 88. Zároveň tyto instituce žádáme o zahájení připomínkového řízení k naší žádosti.

Děkujeme čtenářům za jejich dopisy, podle možností se snažíme postupně odpovídat. Na to, jak malý náklad mělo zkušební číslo, musíme s podivem konstatovat, do jakých vzdálených míst se zatoulalo. Ozývají se čtenáři z Prahy, Bratislavy, Liberce, Hradce Králové, Plzně... Dověděli jsme se, že se Revue 88 dostala nejen do menz a poslucháren, ale i do různých úřadů a podniků. Myslíme si, že se tak úspěšně daří překonávat mnohé dříve zdánlivě nepřekonatelné bariéry.

Mrzí nás, že se našli takoví, kteří námi zdarma distribuovanou Revui 88 prodávali až za 40 Kčs, /výrobní náklady přitom činily cca 23 Kčs za kus/. Znovu opakujeme, že na nákladech se podílí redakce spolu s těmi, kdo projeví svůj úmysl některému z jejích členů. Revue 88 je neprodejná.

Těšíme se na Vaše další dopisy, zejména s konkrétními připomínkami k naší práci. Chcete-li v Revui 88 publikovat, zasílejte své příspěvky v pěti strojopisných kopiích a vždy doporučené s doručenkou nebo lépe osobně na uvedené adresy.

Redakce uvítá další zájemce o redakční práci. Zveřejnění jména a adresy není podmínkou. Několik desítek aktivních spolupracovníků nám již pomáhá anonymně a zcela nezištně, jejich podpora morální i materiální má pro nás velký význam, tím spíše, že se jedná většinou o naše spolužáky a přátele, nedávno absolventy. Redakce je otevřena všem mladým lidem, bez ohledu na prostředí, odkud pocházejí, a dosažené vzdělání. Nezapomínáme na to, že ne každý mohl svobodně zvolit školu, která by jej vzdělávala.

- r e d a k c e -

rok a místo narození: 1962 v Brně

zaměstnání v době vydávání samizdatu: student Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně (tehdy UJEP), po přerušení studia (v létě 1988) topič, strojník chemické úpravy vod ve spalovně odpadků a umývač oken

zaměstnání po listopadu 1989: dramaturg Divadla Husa na provázku, režisér a herec divadla VáHa („s ještě předrevoluční inscenací *Vernisáže* od Václava Havla jsme tehdy objeli celé Československo“), později knihkupec a nakladatel, profesionální hudebník na volné noze (Pavel Fajt a Pluto), scenárista, korektor, copywriter a ghostwriter, moderátor, alternativní muzikant (Roman Ravin a Swayambhu) a muzikoterapeut

zaměstnání dnes: copywriter a vychovatel

Jak jste se dostal k vydávání samizdatu, jaké jste měl motivace a cíle?

V létě 1987 se mi ozval Vladimír Vyskočil s nápadem založit nezávislý studentský časopis. S Vladimírem jsme už dřív na brněnském Gymnáziu Elgartova dělali časopis *E*, divadlo poezie VADIDLO i undergroundové bytové divadlo, takže jsme se dobře znali po tvůrčí i názorové stránce. Na schůzce, kde jsme to začali rozvíjet, jsme se sešli s jeho spolužáky z lékařské fakulty v čele s Martinem Pavelkou a mým spolužákem z filozofické fakulty a z Podzemní univerzity Petrem Fialou. Všechny nás spojovala nespokojenost s tehdejšími státním režimem a lákala nás představa podílet se na tvorbě nového účinného nástroje, který by přispěl ke zlepšení společenské situace. Chtěli jsme rozproudit debatu o problémech společnosti mezi vysokoškolskými studenty a rozptýlit jejich tehdejší pověstnou pasivitu v této oblasti. Aby neměli strach si náš časopis vzít a číst, rozhodli jsme se vydávat jej zcela veřejně, přesně dle dikce platného tiskového zákona, což zároveň mělo otestovat, jak je režim ochotný dodržovat vlastní zákony. V tomto nás inspirovaly právě vznikající *Lidové noviny* a vlastně i Charta 77, již jsme vzdali nenápadně nápadný hold svým důkladně prodebatovaným názvem *Revue 88*, jenž odkazoval i k tematické pestrosti příspěvků a nepravidelné periodicitě.

Jak vypadala redakční a vydavatelská praxe, jak jste spolupracovali s autory, jak jste sestavovali, vyráběli a distribuovali jednotlivá čísla?

Část z těch všech odvážných studentů, kteří se podepsali pod *Revue 88*, tvořila z praktických důvodů jakýsi výkonný základ redakční rady, v němž jsem našel skvělé přátele a obdivuhodné spolupracovníky schopné dobrat se konsenzu. Petr Fiala, Martin Pavelka, Vladimír Vyskočil a já jsme s tím začali, od druhého čísla přišel, jako citelná posila, Jiří Voráč

93 Revue 88

Roman Ráček a Vladimír Vyskočil (zezadu) na premiéře *Indiferentní krajiny* bytového divadla poezie „Consilium Abeundi“ (což byl pobočný projekt Vadidla). Komorní inscenace samizdatové poezie Alberta Kaufmanna se odehrála zjara 1984 na dvoře a v podkrovní domku Vladimíra Vyskočila v Brně-Obřanech, kde vznikla idea *Revue 88* a kde bylo na sklonku léta 1987 i úplně první setkání některých pozdějších redaktorů. Zdroj: archiv Romana Ráčka.

Příspěvky Romana Ráčka v *Revue 88* č. 1 ze září 1988 (s. 24)
a *Revue 88* č. 1 Vánoční příloha z prosince 1988 (s. 27).

komentář redakce "Bez komentáře"

@Roman & Jindřich

10.6.1988

děkuji za zasluku i za dopis. Bohužel musím říci, že mi Váš časopis připadá jako bulletin Svobodné Evropy. Všichni můžeme konstatovat mnoho a mnoho případů - ale důležité je řešení. Vy vlastně nic pozdějšího nenavrhujete. Je to asi jako kdybych neustále vypravoval, že mi někdo seškrabal báseň, místo co bych psal básně další a další. Píšete o diskusi, ale čtenář nenajde jediné vystoupení "druhé strany." Takhle by šlo spíše o monology na jedno téma. Některé skutečnosti, které uvádíte - pokud mohu posoudit - jsou jistě neblahé, ale znovu tvrdím - bez konstruktivismu nikam nedojdeme.

S pozdravem

Karel G.

Dopis Karla Sýse, šéfredaktora týdeníku Kmen, redakci Revue 88.

KLIDOVÉ MOTIVY / Matěj Morava /

V zajetí ČerModBílu
No a...?

Červenář od modráků bíláhev nám otvírá	Bledší nás prázdná slova Slepěme pouze doma	Slabohatí odvážnou nikdykoliv nepoznají
v barvách pastí strupitomy mlhák oči zastírá	Ži hodněkde daleko kde stesk vaří na měkko	Neměnností vyčkávášné svou hlaSYTOST zlobně hájí
Z mlhy troubí hlásetvoří slibolavý pohodokvas	NO A...možná umět větřit vyplácí se víc než plínky	Zválede nás podchlaZují z bot i vřle pokročit
Hurány už ne tak silně opatrně slyšíme zas	Možnávyky na přiblížNos vytváhřejí podpodmínky	Svědomýš přec do rtů hryže Srdce čerpá z pravdy křik
Všeptávají slepčumilky že jsou lepší nežli pít	k širokému rozvinutí všeoklidové NO-A-LICE	Hody hody s doprovody pod zdmi hlušeč ztlučen hrách
Do hlavyheň nerozdmychá kdo už jednou zklamal KLID	by se mohlo uchovati klidu s ledem ještě více	Hlasy srdcí nechápvouk neumličí v mlčínách
rePOLUCE hřeší za nás celostátní problemy	UCHOvánek vyposlouchá jak se kašle a jak pyšní	Chťají domov maviťjší Chťají LÁSKU a ne HRU
slepotápe skutečnosti mijí se se spojenci	Kdo se díví víc než jiní nazývá se opozitník	Zaslepenis znásilhuje šleníčí DŮVERU
Láheverem nešlo páčit z masystému poslušnost	kterého je potřebafnout očerničit vymazatknout	Pozděšení z následeků může zničit celý dům
STÁTU QUO však stačí zcela strachorobná jhostejnost	nikdy už se k němu neznat navždy mučit ŠACH - PAT hrou	může zničit vlastní vlast i když je to zatím past
Sám si sobě je již každý předevládcem nemocným	ignorovat vybočeních vyděračů citových	
ZVYKopaná jáma jiným doupětem zas honosným	NO-A-JÁLNOST přisílje všem lhostejnokroj klidový	

/ 1988 /

a od třetího čísla nám hodně pomáhal, hlavně technicky, i David Langar.

Redakční debaty i pře byly někdy řádně ostré, ale vždy platilo pravidlo souhlasu všech. Návrh redakčních poznámek pokaždé někdo zpracoval (často ve dvojici) a finální verzi jednotlivých formulací jsme pak společně pilovali, až jsme se dobrali uspokojivého výsledku, který se zapsal. Jinak měl každý z nás nějaká svá zajímavá témata i zdroje. Jedno z mých důležitých témat bylo životní prostředí, k němuž jsem tehdy přes své známé z časopisu *Veronica* získal neuvěřitelné materiály. Neznámý člověk mi na smluveném odlehlém místě dal batoh plný papírů. Byla v něm dlouhodobá studie o celkovém stavu ČSSR – o stavu služeb, průmyslu i životního prostředí a jejich vzájemných vazbách tak, jak se vyvíjely posledních patnáct let. Studii si nechala vypracovat vláda a ústřední výbor KSČ, aby věděly, jak na tom opravdu jsme. Šlo o pomačkané průklepy, desáté kopie čistopisu, které odvážná uklízečka posbírala z košů na Akademii věd. Luštil jsem to celé léto 1988, ale od druhého čísla do konce jsme měli v *Revue 88* seriál, který prozrazoval, že vládcové přesně věděli, k jak moc zářným zítřkům nás za dobu své vlády dovedli.

Jaký vliv mělo vydávání samizdatu na váš osobní, občanský a pracovní život?

Vydávání *Revue 88* mělo na můj život velký vliv, ale jsem rád, že jsem to zažil. Ač jsme měli dvě děti, souhlasila moje tehdejší žena Naďa Kovářová s mou účastí na projektu i s tím, že značná část příprav a výroby se bude odehrávat u nás doma, za což jsem jí vděčný. Taky jsme se stěhovali, takže v bytě na Čápkově ulici vznikala první dvě čísla *Revue 88* a na náměstí Svobody ta další dvě. Důležité materiály jsme schovávali v bezpečných archivech u Tomášů Zlámala a Bělky. Jako ostatní jsem prožíval ony vícekrát popsané výtky a represe, včetně absurdního výstupu u krajského prokurátora. Ale tlak se projevoval i jinde. Po přerušení studia v létě 1988 jsem hledal práci. Všude mě s nadšením přijali, ale záhy s omluvou (výmluvou) zase vyhodili. Topiče, který musí v zimě obíhat tři kotelny, každou na jiném kopci, nikdo dělat nechtěl, tak mě tam nechali, ale měl jsem časté noční přepadové kontroly.

Nakonec chci zmínit méně známý fakt, že jsem 12. října 1988 podepsal za *Revue 88* petici vydavatelů samizdatů v rámci Výboru na obranu Ivana Polanského, který dostal čtyři a půl roku za vydávání samizdatu (a měl pět dětí). V ní jsme, mimo jiné,

žádali, aby jej buď pustili, nebo aby zavřeli i nás, všechny redaktory samizdatů, protože vlastně děláme to stejné co Polanský. Mně to dával o půlnoci podepisovat Petr Cibulka, takže jsem si této věty nevšiml, o to jsem byl překvapenější, když mě asi po čtrnácti dnech odvezli do bohunické věznice, kde mi sarkastický kapitán StB ukazoval celu, abych prý věděl, do čeho jdu, a tvrdil, že mi přece plní přání. Tam, u výslechu, jsem také tu větu v kopii naší petice uviděl, tak jsem ani nemohl moc protestovat. Kdyby nešlo o pár let vězení za pobuřování a podvracení republiky, tak by to byla vlastně docela komická situace. Naštěstí mě pan doktor Jiří Machourek z věznice vyreklamoval, ale případ zůstal otevřený, proto mě taky na podzim 1989 už zpět na fakultu nechtěli vzít a znovu mi jen prodloužili přerušení studia – než se to vyřeší. Tu petici podepsalo přes devadesát redaktorů samizdatů, což se prý před tím ještě nikdy nikde nestalo, takže i pro komunisty to bylo překvapivé a docela rozsáhlé, proto asi Polanského v prosinci 1988 nakonec propustili. A v roce 2016 byl na paměť této události ustanoven Mezinárodní den samizdatu.

Jak se vyráběla *Revue 88*

Snaze o maximálně legální způsob vydávání jsme se pokoušeli přizpůsobit i formu *Revue 88*. Chtěli jsme ji odlišit od tehdy běžných samizdatů psaných většinou na psacích strojích na tenké a docela chatrné průklepové papíry, a proto jsme se upnuli na černobílé xeroxy firmy OCÉ, jež byly tehdy novými a jedinými veřejně dostupnými kopírkami v Brně, které umožňovaly relativně luxusní tisk. Získali jsme totiž finanční podporu asi 3000 Kčs na každé nové číslo od Jaroslava Šabaty z okruhu Charty 77, což zprostředkoval Vladimír Vyskočil. Každý z nás také přispíval dle svých možností a něco jsme vybrali od dalších dárců. U jednotlivých čísel stála výroba mezi 23 a 30 Kčs za kus, proto se náklady, dle aktuálních možností, pohybovaly od 100 do 200 kusů. Abychom neporušili zákony, *Revue 88* jsme neprodávali. Každý, kdo nám chtěl přispět, se stal dárce.

Zvolili jsme praktický a dobře přenosný formát A5, který navíc trochu šetřil papír. Dvě A4 se mohly zmenšit na jednu, ta se rozřízla, a tak jsme získali stránku časopisu. Při množení v OCÉ šlo o čas, než si obsluha všimne obsahu, proto jsme zavrhli oboustranný tisk a stránky jsme řadili prostě na sebe. Vlevo jsme to secvakli na třech místech

kancelářskou sešívačkou, spony případně přelepili úzkým proužkem bílého papíru a elegantní číslo *Revue 88* bylo na světě.

Originální mustr každých dvou stran však měl rozměr A3 – byly to většinou dvě A4 strojopisu, fotek, komiksu či kreseb nalepených na A3. Z bezpečnostních důvodů jsme museli originály jednotlivých dvoustran někde zmenšovat na finální A4. Z počátku to šlo i na veřejné kopírce, od druhého čísla jsme však raději využívali pro přípravu hotových dvoustran pomoci přátel na podnikových kopírkách – významná byla pomoc např. tatínka Martina Pavelky. Řezání stran fotořezačkami a rozdělování a řazení stran do čísla ještě šlo, ale sešívání bylo problematické kvůli tloušťce čísel i pro větší tuhost xeroxových papírů. Museli jsme shánět co nejdelší spony, třeba čalounické, a sešívačky častovat i ranami kladivem, takže odcházely jedna za druhou. Na poslední čísla nám přátelé propašovali z Holandska velikého sešivacího „koně“ na největší spony, ale i ten měl posléze dost. A třeba „vánoční číslo“ jsme museli předdírkovat hřebíkem, jinak bychom je vůbec nesešili. Výsledná čísla *Revue 88* však vypadala dobře.

Grafiku obálky „zkušebního čísla“ jsme z časových důvodů trochu odbyli – tvořila ji bílá strana, na níž byl propisotem napsán název a podtitul, vrocení, místo a označení čísla. Propisot byla pomůcka grafiků – na průhledných fóliích byly z jedné strany barvou natištěny fonty, které se přeškrtnutím propiskou z druhé strany nanesly na papír. Lea Vyskočilová, která se na vzniku *Revue 88* podílela spolu se svým manželem Vladimírem, měla tehdy plné desky propisotových fólií s různými fonty, a když se zrychlená debata o vizuálu obálky táhla už moc dlouho, vzal je jednou Vladimír na schůzku a velice rychle jsme vybrali velký font na název i ty ostatní a vyrobili jsme minimalistickou obálku.

Po ohlasu „zkušebního čísla“ jsme pro první oficiální číslo chtěli i propracovanější obálku, proto jsme uspořádali konkurz mezi spřátelenými grafiky. Vyhrála grafická koncepce Martinova kamaráda Romana Šollera, kterou doplnila fotka Vladimíra Vyskočila. Až do konce vydávání *Revue 88* už zůstala grafika stejná, jen jsme měnili Vladimírovy fotky a názvy čísel.

Obsah byl pro nás maximálně důležitý, ale přece jen to byly samé texty. Ani použitelné fotografie jsme neměli. Chtěli jsme to alespoň minimálně vizuálně oživit, takže jsme do „zkušebního čísla“ propašovali, místo chybějících fotek, komiks, jenž

s uměleckou nadsázkou popisoval absurditu brutálního policejního zásahu ve studentském Topaz klubu při rockovém koncertu. Podle mého suggestivně dramatického líčení je na první dobrou nakreslil můj kamarád a kolega z divadla Vadidlo Michal Beneš. V oficiálně „prvním čísle“ jsme už měli stránku fotek z koncertu Human Rights Now! z Budapešti i graficky odlišnou Deklaraci lidských práv. A jako reakci na článek režimního básníka Karla Sýse, který náš časopis nazval bulletinem rádia Svobodná Evropa, jsme přidali poznámku redakce v podobě komiksu, který tentokrát v lehce komickém stylu nakreslil kamarád Martina Pavelky – loutkář a výtvarník Jindřich Kučera. Ve „vánočním čísle“ jsme měli asi nejvíce fotek – všechny z budapešťského koncertu exilových písničkářů Jaroslava Hutky a Vlastimila Třešňáka, které přivezl Jirka Voráč se svou tehdejší ženou Zuzanou. S Martinem Pavelkou jsme se rozhodli dát čtenářům ještě jeden dárek pro zasmání a zároveň zavést novou příležitostnou přílohovou rubriku „Okénko kuriozit“. Dostaly se nám do rukou groteskně absurdní básně nějakého armádního kapitána, jež jsem doplnil esherovsky zapeklitým logem a drobnými pérovkami staroanarchistických bomb, neboť nám připadalo, že to bylo – co báseň, to bomba! Poslední, „májové“, číslo bylo opět prosto všech fotografií i komiksů, a protože to nevypadalo na pokračování ve vydávání, jako výtvarný prvek jsme na samý konec čísla dali básničku s obrázkem z prvorepublikové čítanky, kterou Martin Pavelka našel doma po svém dědečkovi. Svým poselstvím nám připadala docela příhodná, jako poslední příspěvek v *Revue 88* i jako jakási vnitřní naděje nás, kteří jsme ji připravovali a jako ti motýlci se snažili o život ve svobodě.

rok a místo narození: 1965 v Brně

zaměstnání v době vydávání samizdatu: student Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně (tehdy UJEP)

zaměstnání po listopadu 1989: profesor Masarykovy univerzity, zakladatel a dlouhodobý vedoucí katedry filmové vědy, filmový historik

zaměstnání dnes: profesor filmu na FAMU v Praze a na Akademii umění v Banské Bystrici

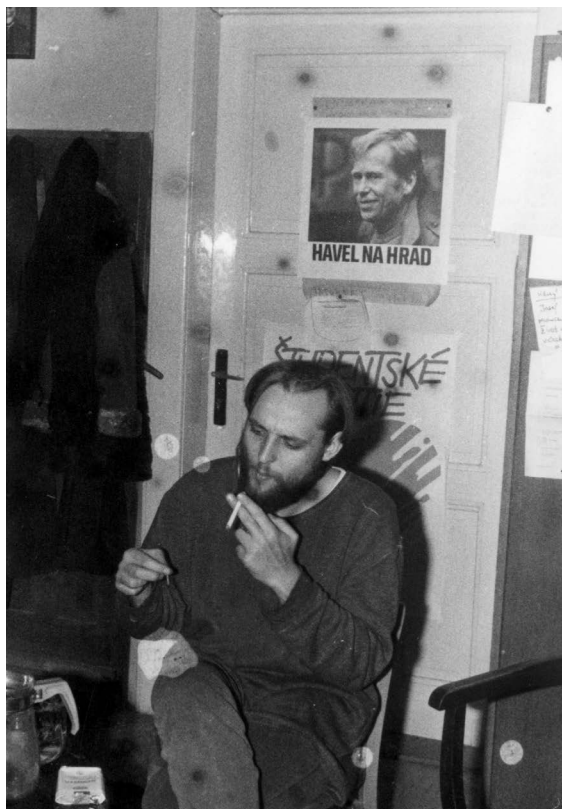
Jak jste se dostal k vydávání samizdatu, jaké jste měl motivace a cíle?

Občanskou univerzitu jsem měl – s trochou nadsázky řečeno – doma od narození. Rodiče byli aktivními členy katolické farní komunity a v tomto smyslu vedli i své tři syny, což se v malém industrializovaném Adamově vymykalo běžné normě. Klíčový podnět přinesl v době mé puberty můj o šest let starší bratr Miloš, který mě uvedl do vzrušujícího světa zakázaných činností, jako byl samizdat, Hlas Ameriky a nezávislá kultura. Třetím krokem byl příchod do Brna na univerzitní studia. Zde už vedla cesta logicky k disidentskému prostředí a k děláni samizdatu. Během studia na filozofické fakultě jsem vyzkoušel redakci oficiálního časopisu, ale nešlo to, záhy jsem se dostal do konfliktu s vydavatelem, kterým byl oficiální Svaz mládeže, jemuž vadilo, že jsem nebyl členem této „povinné“ organizace (na celé fakultě nás takových bylo pár) a že si jako redakce počínáme moc nezávisle a kriticky. Samizdat zůstal jedinou smysluplnou možností.

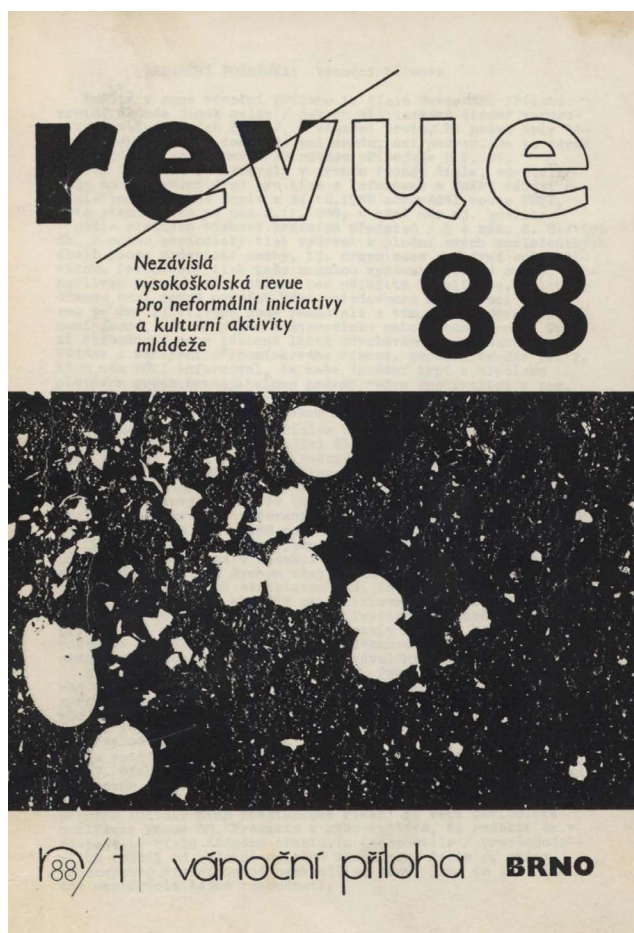
Jak vypadala redakční a vydavatelská praxe, jak jste spolupracovali s autory, jak jste sestavovali, vyráběli a distribuovali jednotlivá čísla?

Revue 88 byla jedinečná nejen svým profilem vysokoškolského samizdatu, ale také svým étosem. Redakce šla do otevřeného střetu s mocí, když zveřejnila svá plná jména, včetně školy a adresy. Byla to svého druhu troufalost, která ale současně fungovala jako jistá obrana před perzekucí, neboť my jsme tím dávali najevo, že neděláme nic nelegálního. A tento dojem jsme podpořili tím, že jsme požádali o registraci časopisu, a když jsme ji nedostali – bylo samozřejmě jasné, že ji nikdy nedostaneme –, tak jsme se odvolali a tak pořád dokola. A mezitím jsme argumentovali, že v procesu registrace zatím nebylo definitivně rozhodnuto, a co není zakázáno, je povoleno. A všechny naše kroky i úřední ústrky

99 Revue 88

Jiří Voráč v listopadu 1989 jako jeden z předáků studentské stávký, sídlo stávkového výboru na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity (tehdy UJEP).
Zdroj: archiv Jiřího Voráče.

OBSAH VÁNOČNÍ PŘÍLOHY 1. ČÍSLO	
REDAKČNÍ POZNÁMKA	
Vánoční bilance	3
STALO SE ... /28. ŘÍJEN V BRNĚ/	
Paradox	6
O jedné taképropagandě	8
NAŠE REPORTÁŽ	
Český folk v Budapešti	17
NÁŠ ROZHOVOR	
O Masarykově společnosti hovoří prof. PhDr. M. Jelinek, CSc.	24
ARCHIV STUDENTSKÉHO HNUTÍ	
Celostátní konference vysokoškoláků-Praha 1965	11
ZE ŽIVOTA SOVĚTSKÉ MLÁDEŽE	
Komsomolské procesy 1937 - 1938	16
PORTRÉTY	
Jaroslav Hutka, Vlastimil Třešňák	23
EKOLOGIE	
Dědictví otců, 2. část seriálu	29
POEZIE	
M. Moreva: Klidové motivy	27
Z. Voráčová: Dobrá voda	28
PRÓZA	
V. Gardavský: Dopis čtvrtý	40
POZNÁMKY - ÚVAHY - RECENZE - POLEMIKY	
O sofistice, trapnu a mouřenínch sněb	9
Politika poezie	35
Rozporuplné svědectví	36
Trestní stíhání studenta VŠZ j. Klementa zastaveno	37
Hledání domu pro dva	38
Komplexní hodnocení studenta	42
VYBRALI JSME Z DOPISŮ	43
OKÉNKO KURIOZIT - VÁNOČNÍ DÁREK	
REDAKCE	
Petr Fiala, absolvent filozofické fakulty UJEP v Brně	
David Langer, student agronomické fakulty VŠZ v Brně	
Gottwaldova 22, 693 00 Hustopeče	
Martin Pavelka, student lékařské fakulty UJEP v Brně	
Vackova 3, 612 00 Brno	
Petr Plch, student strojní fakulty VUT v Brně	
Svitavská 33, 614 00 Brno	
Roman Růček, student filozofické fakulty UJEP v Brně	
/do 1. září 1989 přerušeno studium/	
nám. Svobody 2, 602 00 Brno	
Jiří Voráč, student filozofické fakulty UJEP v Brně	
Štefáčkova 1, 628 00 Brno	
Vladimír Vyskočil, student lékařské fakulty UJEP v Brně	
Slepá 15, 613 00 Brno	
Jednotlivé příspěvky nevyjadřují nutné stanovisko redakce. Jména autorů podepsaných šifrou nebo pseudonymem nesdílujeme. Přebírat texty z Revue 88 je možné pouze s uvedením pramene. Uzávěrka této přílohy 31. prosince 1988 Jen pro vnitřní potřebu redakce	

jsme hned zveřejnili. Součástí této taktiky bylo i to, že jsme nevydávali nová čísla, ale takzvané přílohy prvního čísla, čili jsme „nepokračovali v trestné činnosti“. Kolem *Revue 88* jsme vyvíjeli i další aktivity zaměřené na vysokoškolské studentské prostředí. Konkrétně jsme přišli s projektem vzniku nezávislého studentského svazu a připravili jsme návrh pro své fakulty – já jsem tento projekt přednesl na shromáždění filozofické fakulty v dubnu 1989. Další velkou akcí byla studentská petice za propuštění Václava Havla z vězení po tzv. Palachově týdnu v lednu 1989, tam se ale nakonec sešlo jen něco přes sto podpisů z Brna, Prahy, Olomouce a Ost-ravy. Tehdy nic moc nenaznačovalo, že by se studenti stali hybatelem společenských změn, a my jsme se to snažili změnit.

Pokud jde o výrobu *Revue 88*, všichni dělali všechno, respektive každý dělal, co mohl: psal, redigoval, kopíroval, skládal, distribuoval. Já jsem například psal komentář k brněnské demonstraci u příležitosti 70. výročí republiky 28. října 1988, kde proběhl policejní zásah, nebo filmovou kritiku na jeden z nejzajímavějších filmů tehdejší doby *Dům pro dva*. Nebo jsem se podílel (spolu se svou tehdejší ženou Zuzanou) na reportáži z budapeštského koncertu exilových písničkářů Vlastimila Třešňáka a Jaroslava Hutky nebo (s Martinem Pavelkou) na rozhovoru s Milanem Jelínkem o snaze založit Masarykovu společnost. Už tento drobný výčet naznačuje, že *Revue 88* byla koncipována „revuálně“ – jako obsahově pestrá a tematicky rozkročená od politiky po kulturu, od občanské společnosti po ekologii či historii, od publicistiky po původní literární a výtvarnou tvorbu. Klíčovým momentem výroby bylo množení na veřejné kopírce – podle hesla pod svícem největší tma; probíhalo to konspirativně tak, že každý měl část nenavazujících stránek, aby text nedával smysl. O to zábavnější pak bylo dát to dohromady.

Jaký vliv mělo vydávání samizdatu na váš osobní, občanský a pracovní život?

Nejdříve se nás snažili vystrašit univerzitní funkcionáři tím, že nás vyhodí ze školy, a jako první varování jsme byli předvoláni před fakultní kárné komise a dostali jsme děkanské důtky, to bylo v listopadu 1988 a týkalo se to lékařské a filozofické fakulty. Odvolali jsme se proti tomu k rektorovi, a když ten důtku potvrdil, poslali jsme stížnost na oba funkcionáře na ministerstvo školství. Spolu s tím běželo přestupkové řízení na městském národním výboru, každý z nás dostal pokutu, tu jsme ale odmítli zaplatit

(protože registrační proces stále probíhá). Vrcholem bylo počátkem roku 1989 předvolání před krajského prokurátora Pavla Indru, který nám sdělil, že naše činnost má „protistátní a protisocialistický obsah, nežádoucím způsobem ovlivňuje studentskou veřejnost, zkresluje činnost orgánů státní správy, kriticky hodnotí současný společensko-politický vývoj, udržuje styky s Chartou 77 a dalšími nelegálními seskupeními“, a jestliže v tom budeme pokračovat, tak se vystavujeme riziku trestního stíhání podle paragrafu o pobuřování a podvracení republiky. Tak jsme si to vyslechli a šli jsme dělat na dalším čísle, které vyšlo v květnu 1989.

rok a místo narození: 1965 v Brně

zaměstnání v době vydávání samizdatu: student Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně (tehdy UJEP)

zaměstnání po listopadu 1989: lékař

zaměstnání dnes: lékař

Jak jste se dostal k vydávání samizdatu, jaké jste měl motivace a cíle?

Inspirace Chartou 77, proto název *Revue 88*. Celý koncept se zrodil v mé hlavě. Písmenka na obal jsem vystříhal z knížky *Typografie*. Každý výtisk sponzorovala Charta 77, a to prostřednictvím Jaroslava Šabaty, od kterého jsem peníze přebíral – byly to tři tisíce na zaplacení kopírky.

Jak vypadala redakční a vydavatelská praxe, jak jste spolupracovali s autory, jak jste sestavovali, vyráběli a distribuovali jednotlivá čísla?

Práce byla kolektivní, já jsem vozil *Revue 88* na všechny vysokoškolské koleje v Brně, na ty větší jsem dával až třicet kusů. Vozil jsem tam i *Infoch* (Informace o Chartě 77), všude jsem měl člověka, který to distribuoval dále. Do *Revue 88* jsem zpracoval materiály o studentském hnutí, které mi předal Jiří Müller, studentský předák z roku 1968 a disident.

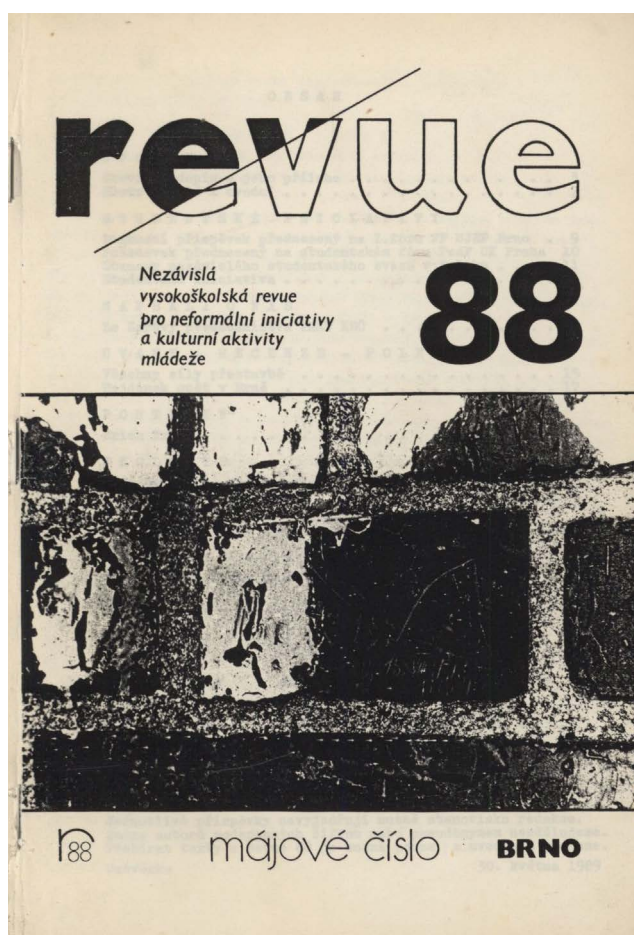
Jaký vliv mělo vydávání samizdatu na váš osobní, občanský a pracovní život?

Jednou nás v bytě navštívil student Báňské univerzity z Ostravy se zájmem o členství v redakční radě. Byl to jistý Zifčák, agent StB, který 17. listopadu 1989 sehrál roli mrtvého studenta na Národní třídě. Byl to tak okatý estébák, že vyletěl dveřmi ven dřív, než stihl instalovat štěnici. Tu jsme tam měli až později. Všichni brněnští chartisté mi rozmlouvali podpis Charty 77, abych dostudoval.

Před každým významným výročím mě vyslýchala StB na půdě univerzity, za přítomnosti děkana Lamberta Klabusaye a tehdejšího rektora Bedřicha Čerešňáka. Už tehdy bylo vidět, že režim měl strach ze studentů, otázky směřovaly výhradně k tomu, co studenti chystají. Strávil jsem krásné čtyři dny ve vazbě, to doporučuji každému intelektuálovi. Tam mi obyčejní policajti chodili do restaurace pro třešňový kompot a jídlo. A neustále se omlouvali. Naproti v cele seděl Milan Uhde, budoucí předseda parlamentu. Oba jsme byli vybaveni malou tužkou, takže jsme si psali pomocí putovního *Rudého práva*.

Vladimír Vyskočil na zahradě svého domu v Brně–Obřanech, kde se konaly nezávislé kulturní a společenské akce, 1986.
Foto: Lea Vyskočilová, zdroj: archiv Vladimíra Vyskočila.

OBSAH	
ÚVODEM	
Otevřený dopis a jeho příloha	3
Slovo "Ještě k úvodu"	7
STUDENTSKÉ INICIATIVY	
Diskusní příspěvek přednesený na I. fóru FF UJEP Brno	9
Požadavek přednesený na studentském fóru PedF UK Praha	10
Stanovy nezávislého studentského svazu v Polsku	11
Studentská iniciativa	13
NAPSALI O NÁS	
Ze Zprávy předsednictva JmKV KSČ	14
ÚVAHY - RECENZE - POLEMIKY	
Všechny síly přestavě	15
Hejdněk opět v Brně	17
PORTRÉTY	
Erich Fromm	19
EKOLOGIE	
Dědictví otců, 3. a poslední část seriálu	25
POEZIE	
Zbyněk Fišer, /dvě ukázky/.	22
POHÁDKA NA ZÁVĚR	
Josef Zemla: Honba za motýlem	32
REDAKCE	
David Langer	Gottwaldova 22, 693 01 Hustopeče
Martin Pavelka	Vackova 3, 612 00 Brno
Roman Ráček	nám. Svobody 2, 602 00 Brno
Jiří Voráč	Štefáčkova 1, 628 00 Brno
Vladimír Vyskočil	Slepá 15, 613 00 Brno
Jednotlivé příspěvky nevyjadřují nutně stanovisko redakce. Jména autorů podepsaných šifrou nebo pseudonymem nesdílujeme. Přebírat texty z Revue 88 je možné pouze s uvedením pramene.	
Uzávěrka	30. května 1989

rok a místo narození: 1966 v Třebíči

zaměstnání v době vydávání samizdatu: topič, správce kulturního domu Semilasso v Brně – Králově Poli

zaměstnání po listopadu 1989: redaktor, šéfredaktor

zaměstnání dnes: šéfredaktor nakladatelství Books & Pipes a revue *Kontexty*, předseda Právěho břehu – Institutu Petra Fialy, zakladatel a předseda správní rady Centra pro studium demokracie a kultury

Jak jste se dostal k vydávání samizdatu, jaké jste měl motivace a cíle?

Motivace vydávat samizdatový časopis byla nejspíš dvojitá. Za prvé, dostat se k nějakým zajímavým textům, informacím, myšlenkám i lidem, a za druhé, dělat v tom komunistickém marasmu něco, co by člověku alespoň trochu dávalo smysl. Kdo nezažil komunismus na vlastní kůži, nemůže nikdy pochopit, jak velký hlad po kvalitních knihách a ideologicky neovlivněných tiskovinách tehdy panoval. Ani ten hrozný pocit marnosti a beznaděje, že to tu máme navždy, nebo alespoň nadlouho. Proto ty stovky hodin titěrné práce s opisováním textů a jejich množением, i když se tím riskoval kriminál. Z dnešního pohledu to asi moc nedává smysl, ale co měl člověk v té komunistické kleci dělat, aby se nezbláznil? Dnešním slovníkem bych snad mohl i říct, že to tehdy byla taková psychohygiena.

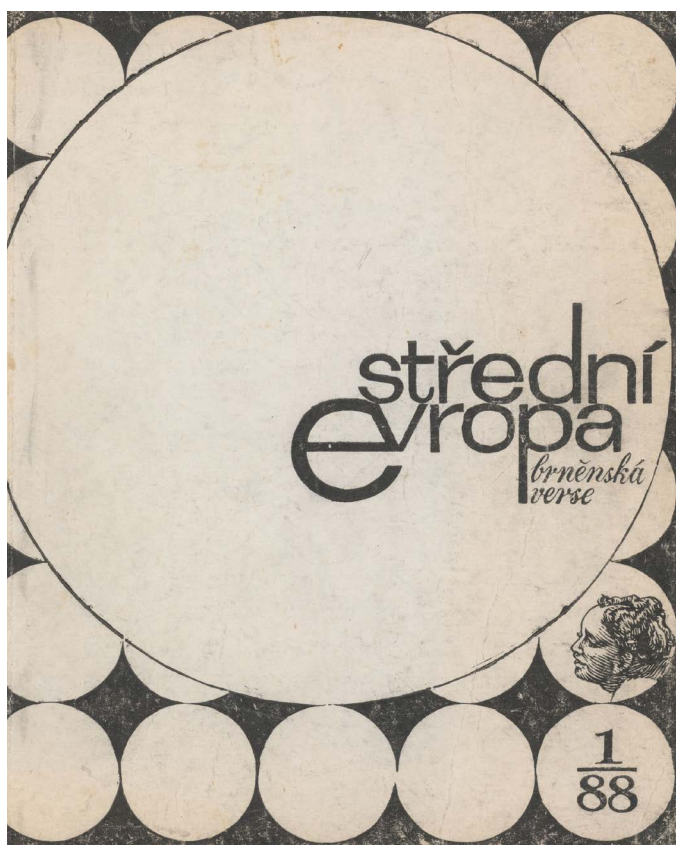
Jak vypadala redakční a vydavatelská praxe, jak jste spolupracovali s autory, jak jste sestavovali, vyráběli a distribuovali jednotlivá čísla?

Zprvu jsme s Františkem Rychlíkem začali sbírat materiál a kontakty pro vlastní časopis, už si ani nepamatuji, jak jsme ho chtěli nazvat. Vzpomínám si, že jsem o tom tehdy jednal s Lubošem Vlachem, jenž se zabýval především alternativní hudbou, ale měl spoustu kontaktů i na lidi kolem nezávislé literatury. Pak nás ale někdo seznámil s Dušanem Skálou, který nás přesvědčil, že nemá cenu v Brně tříštit síly, takže jsme se nějaký čas podíleli na vydávání Dušanova časopisu *Host*. Chystalo se tehdy čtvrté číslo, takový megalomanský svazek o více než osmi stech stranách, ale spolupráce s ním nám moc nefungovala. Nějak jsme si nesesdli, měli jsme o časopise jinou představu a on nás k jeho skladbě moc nepustil, takže jsme se začali poohlížet jinde. Zajímavá nabídka přišla z Prahy z časopisu *Střední Evropa*, kontakt na jejího šéfredaktora Rudolfa

Střední Evropa – brněnská verze

František Mikš (vlevo) a František Rychlík
na svatbě prvně jmenovaného. Kuřim, jaro
1989. Zdroj: archiv Františka Mikše.

O B S A H

Úvodní poznámka

Zdeněk Rotrekl
Existence Moravy ve střední Evropě

Střední Evropa

Krešimir Fijačko
Polibky a pohlavky pro dlouho spící krasavici
Adam Michnik
Velký kontrareformátor

Cesty

(-pb-)Nora Beloff
Pochybné dědictví po Titovi
Nikolaj Djordjević
Titovy koncentráky I.

Vybrali jsme pro vás...

František Jedermann
Ztracené dějiny

Literární příloha

Karel David
Texty

Glosy - kritiky - recenze

Petr Oslzlý
Příspěvek na konferenci v Obecním domě v Přese
Karel Novotný
Byla jedna výstava...

(Všechny příspěvky jsou otištěny bez vědomí a souhlasu autorů)

Kučeru tehdy Františku Rychlíkovi zprostředkoval, tuším, spisovatel Jaroslav Formánek. Od Rudolfa jsme dostali nabídku dělat v Brně moravskou mutaci *Střední Evropy*, jež by spočívala v tom, že bychom z pražského časopisu přebírali zhruba polovinou obsahu a zbytek dodávali sami. Časopis by se pak distribuoval hlavně v Brně a na Moravě. Rudolf Kučera nám poskytl i nějaké vybavení a trochu peněz do začátku. Někaké finance jsme později, asi po dvou či třech číslech, dostali i od Václava Havla.

První tři čísla se opisovala na rozmnožovací blány – texty opisovala hlavně Marcela Ševčíková (dnes Severová), občas moje tehdejší manželka Barbora (dnes Přidalová) a někdy i František Rychlík – a pak se množila na cyklostylu, což byla dost úmorná práce. Cyklostyl jsme tehdy získali od vydavatele *Vokna* Františka „Čuňase“ Stárka, vzpomínám si, že jsme pro něj jeli s Radkem Nečasem („Suchákem“) někam na venkov. Byl to starý mechanický stroj poháněný klikou, který nejspíš sloužil už komunistům za protektorátu, ale nepamatuji si přesně značku. Ale tu proceduru, nasazování blan, promazávání a točení mám, myslím, pořád nějak zafixovanou, rychle bych si asi vzpomněl, byly to stovky hodin. Dělalí jsme to většinou s Františkem Rychlíkem, nejprve u něj v bytě na Kotlářské ulici, pak u mé tchyně v Brně-Komárově a nakonec v Ořechově na Vysočině u mého kamaráda Vladimíra Hlavsy. Obálku navrhl výtvarník Blahoslav Rozbořil, který ji pak vyryl jako linoryt a tiskli jsme ji u něj doma na nějakém starém tiskařském mandlu. Proklady jednotlivých rubrik nám dodával Mirek Švejda, který tehdy pracoval jako sazeč v *Rudém právu*. Později jsme od Rudolfa Kučery dostali psací stroj s pamětí, což nám práci dost ulehčilo. První číslo vyšlo v červenci 1988, druhé v říjnu téhož roku. V únoru 1989 vyšlo číslo 3 a dvojčíslo 4/5 pak v září 1989. Plánované šesté číslo už nevyšlo, začali jsme místo toho chystat oficiální časopis. Náklad byl kolem 70 až 100 kusů, dvojčíslo 150 kusů. Distribuce probíhala živelně přes spolupracovníky a autory, tak jako u jiných samizdatů. Nepamatuji se, že bychom časopis prodávali, ale je možné, že některá čísla ano, byla to ale spíše forma dobrovolného příspěvku redakci.

Časopis jsme od počátku dělali s Františkem Rychlíkem, který byl tehdy také kotelníkem a časopisu se věnoval opravdu naplno. Byl něco jako šéfredaktor, i když jsme tomu tak tenkrát neříkali, vznikalo to celé v anonymitě. V redakci působil ještě Jaroslav Zapletal. Nepodílel se přímo na výrobě časopisu,

ale chodil na redakční rady a pomáhal s obsahem a kontakty. Byl o generaci starší než my, ročník 1943, vzdělaný a inteligentní člověk, jenž po roce 1968 musel pracovat v dělnických profesích někde u státních silnic. Do časopisu psal pod pseudonymem Karel Novotný, byl, myslím, i autorem prvních edičních úvodů k číslům. Ke konci ho nahradil „šestatřicátník“ Jiří Kuběna, básník a velmi excentrická osobnost. V mládí se přátelil s Václavem Havlem a měl spoustu zajímavých kontaktů, což nám velmi pomohlo, i když to s ním občas nebylo jednoduché. Z brněnských autorů u nás otiskovali texty Zdeněk Rotrekl, Petr Oslzlý, Jaroslav Mezník, Radomír Malý a Milan Uhde, tiskli jsme básně Karla Davida, Karla Křepelky či již zmíněného Jiřího Kuběny. Ze Slovenska k nám psal písničkář a disident Ivan Hoffman. Hodně jsme se tehdy věnovali Moravě a uspořádali jsme na toto téma i velký kulatý stůl, z něhož vyšel obsáhlý záznam v čísle 3.

Samozřejmě nejdůležitější postavou byl Rudolf Kučera, zkušený pražský disident (ročník 1947), jenž nám poskytoval nejzajímavější texty z pražské *Střední Evropy*. Bez jeho rad a pomoci by náš časopis vypadal úplně jinak. Otiskli jsme studii Milana Kundery *Únos Západu aneb Tragédie střední Evropy*, na niž polemicky reagoval Josef Hradec (pseudonym Josefa Mlejnka), studii o Sudetech od Františka Jedermanna (pseudonym Petra Příhody) a řadu dalších autorů. Důležitou část obsahu tvořily překlady textů zahraničních autorů zvukných jmen, např. Rogera Scrutona, Timothyho Gartona Ashe, Zbigniewa Brzezinského, Henryho Kissingera, Milovana Djilase či Adama Michnika. V rubrice *Cesty* jsme se v obsáhlých materiálech věnovali situaci v jednotlivých zemích sovětského bloku (Jugoslávie, Rumunsko, Albánie).

Zkouším si v těch samizdatových časopisech číst po více než třiceti letech, dřív nebyl důvod, možná jsem se i trochu bál. Vznikaly ve velmi primitivních podmínkách, žili jsme v informační blokádě, byli jsme mladí a nezkušení, mnoho názorů jsme od té doby přehodnotili. Ale navzdory tomu, že se to celé dělalo „na koleně“, tam není zase tolik chyb a řada textů je zajímavých a kvalitních, i když dobově podmíněných. Nejvíc mě však překvapilo, a vlastně i potěšilo, že ta základní struktura a orientace časopisu, kterou jsme tehdy v samizdatu vytvořili, ono rozkročení od politiky přes historii a kulturu až po literaturu a poezii či výtvarné umění (včetně větší délky textů), se vlastně dost podobá tomu, jak vypadá dvouměsíčník *Kontexty*, který vydáváme

dnes. Takže tu základní linii držíme tři a půl deseti-letí. Ostatně vždy jsme říkali, že jsme konzervativní časopis. Někdy v roce 1988, během tajné schůzky samizdatových časopisů – brněnské *Střední Evropy* a studentské *Revue 88* –, jsem se také seznámil s Petrem Fialou, s nímž časopis (a knihy) vydáváme dodnes. Takže *Kontexty* jsou vlastně i průnikem dvou dřívějších samizdatů.

Jaký vliv mělo vydávání samizdatu na váš osobní, občanský a pracovní život?

Pracoval jsem v té době jako správce kulturního domu Semilasso v Brně – Králově Poli, později jako topič a elektroúdržbář po kotelnách, takže jsem měl zprvu na časopis dostatek času. V roce 1988 jsem se ale oženil a v prosinci se nám s Barborou narodila dcera Eliška, takže to začalo být složitější. Neměli jsme kde bydlet, neboť nás soudruzi vypudili z „neoprávněně obsazeného“ bytu po emigrantech na pavlačáku na Václavské ulici na Starém Brně tím, že nám napřed vypnuli plyn a poté i elektřinu. Bydleli jsme pak se ženou u tchyně v relativně malém bytě v Brně-Komárově, starali se o dítě a při tom jsme tam kompletovali a sešivali samizdaty. To nebylo úplně jednoduché. Někdy v té době jsem měl první výslech ve vazební věznici v Brně-Bohuniciích, ale nebylo to kvůli *Střední Evropě*, nýbrž pro šíření tzv. *Infochu*, časopisu *Informace o Chartě 77*, který jsem tehdy v několika kusech odebíral od Petra Pospíchala a dále distribuoval. Odmítl jsem v té věci vypovídat, takže mě nechali jít. O *Střední Evropě* se tehdy vyšetřovatel nezmínil, myslel jsem si tedy, že jsme dobře utajení a nevědí o nás, což se později ukázalo jako velká iluze. Pochopitelně věděli všechno, měli záznamy ze sledovaček, fotky, naše kontakty s jinými disidenty. Sledovali nás a fotili dokonce i při tom, když jsme převáželi psací stroj s pamětí a materiály k mému kamarádovi Vladimíru Hlavsovi na Vysočinu. Vše měli dobře připraveno, tak jako u jiných, a čekali pouze na povel shora, koho mají pro výstrahu sebrat a poslat do kriminálu. My jsme byli tehdy hodně mladí a neznámí, takže to nakonec odnesli známější disidenti. Zavřeli tehdy, myslím na jaře 1989, Dušana Skálu, seděl i Petr Cibulka. A pak už přišel listopad. Takže mě ta moje samizdatová „psychohygiena“ nakonec nepřišla moc draho, neseděl jsem, ani jsem nebyl jinak zvlášť pronásledován. Naopak se stala dobrým odrazovým můstkem k mé pozdější vydavatelské a autorské dráze.

Úvodní poznámka

Dostáváte do rukou první číslo moravské mutace STŘEDNÍ EVROPY. Základní verze, vydávaná ústřední redakcí, je v mnohých oblastech naší republiky prakticky nedostupná. To, jak víme, má své příčiny v omezeném počtu výtisků a ve spletnosti cest, jimiž se dnes u nás šíří nepohodlné slovo. Tu to mezeru by měla částečně zaplnit naše verze, která chce však zároveň sledovat i své specifické redakční záměry. Na Moravě dosud trvá absence vlastního časopisu, který by přinášel fakta, informace a názory umožňující hledat naše místo v dějině a kulturním rámci Evropy. Zdůrazňujeme, že nás zajímá právě tento bytostný rámec; vojensko-politické mapy budoucnosti přenecháme Prozřetelnosti boží a samozřejmě specialistům na nejobecnější zákonitosti. Jsme přesvědčení, že svou volbu můžeme naplnit jen jako časopis otevřený kritickému, avšak soudnému myšlení. Myšlení nespoutanému prohanými totalitními schématy, také však nezkaženému strýcovským provincialismem a nenávisťou emocionality. Nebudeme časopisem přísně vědeckým, chceme myslet v hodnotách, jímž věříme. Nicméně služba hodnotám, které prokazaly pro náš národ svou nezastupitelnou cenu právě v dobách zběsilého ničení všech tradic, nás zavazuje k pravdě. S vědomím rizika, které s sebou toto rozhodnutí nese, chceme se spolu s vámi pokusit o hledání naší identity jako Moravanů. Zdá se nám, že právě v tomto kontextu dnes vesměs předchází špatné odpovědi dobrým otázkám.

Nehodláme upřednostňovat intelektuální zájmy žádné generace. Skutečnost, že publikujeme kontroverzní a diskutabilní názory, ještě neznamená, že je také ke zbytku sdílíme. Zajímá nás pravda a skutečné hodnoty, ať promlouvají odkudkoliv. Nerozlišujeme tedy striktně ani mezi oficiální a neoficiální kulturou. Nicméně naše tolerance má jasné hranice. Na stránkách STŘEDNÍ EVROPY budeme tisknout i málo známá literární díla. Nehodláme však být almanachem začínajících autorů. Budeme sledovat uměleckou kvalitu a respektovat zájem čtenářů.

Konečně ještě poslední technická poznámka: obsah prvního čísla by měl být jakousi výchozí osnovou časopisu i do budoucna. Chceme věřit, že se jeho obsah i rozsah bude vyvíjet v kontaktu s čtenářem. Naš časopis si najde účinné korigující zpětné vazby. Byla-li uskutečněna jednosměrná cesta slova k vám, musí být možný i opačný pohyb.

+ + + + +

Nyní pár poznámek k obsahu prvního čísla. Po úvodní poznámce začínáme časopis z úvodu 10. čísla Střední Evropy, v němž redakce specifikovala svůj vztah ke konzervatismu. Prvním příspěvkem je studie Zdenka Rotreklia "Existence Moravy ve střední Evropě", kterým bychom chtěli zahájit diskusi na moravské téma. Proto budeme na tomto místě nadále otiskovat příspěvky týkající se tohoto tématu. V následující části nazvané STŘEDNÍ EVROPA přejímáme některé zajímavé články z posledních čísel ústřední redakce a otvíráme rubriku CESTY, v níž se chceme zabývat kulturními, politickými a historickými zvládnutými středoevropských zemí. Tento cyklus zahajujeme možná poněkud neobvyklým pohledem do jugoslávských poměrů. V rubrice VYBRALÍ JSME PRO VÁS přetiskujeme práci Františka Jedermanna "Ztracené dějiny", zabývající se problematikou česko-německých vztahů. Tento fenomén je v tomto případě zajímavým způsobem demonstrován na osudech našeho pohraničí.

V LITERÁRNÍ PŘÍLOZE vám představujeme brněnského básníka a textaře Karla Davida. V poslední rubrice GLOSÝ-KRITIKY-RECENZE, kterou hodláme v budoucnu značně rozšířit a prohloubit, přinášíme dvě aktuality: závazný a obsažný projev Petra Olzského na konferenci v Obecním domě v Praze a fejetonisticky laděnou zprávu Karla Novotného o jedné neobvyklé výstavě.

Mnozí čtenáři nás vybízejí, abychom explicitněji, takřka programovým způsobem, projevili svou konzervativní orientaci. Problém je v tom, že náš konzervativismus není ideově vázán k žádnému současnému politickému systému, k žádné politické straně, církvi či jiné instituci. Není ani ideologicky fixován, protože konzervativismus nemá u nás žádnou svébytnou tradici a budoucí středoevropská antitotalitní konzervativní teorie se teprve zvolna začíná rodit.

Dále jsou nám cizí jakékoli výlučné nacionální kulturní aspirace, neboť jsme poučení z neblahých politických a společenských důsledků moderního nacionalismu. Vycházíme z názoru, že pravým fundamentem kulturní svobody ve Střední Evropě může být pouze svobodná koexistence jednotlivých národních kultur, jejichž společným zdrojem byla a je křesťansko-židovská kultura. K tomu zdroji se vracíme: tato kultura je možná historicky již ve svém soumraku, ale přesto zůstává i do budoucna pro nás jediným zdrojem skutečných hodnot, hodnot, které nebyly odstraněny, negovány nebo překonány žádným pokrokem, žádnou revolucí, žádným totalismem. Co ostatně soudit o socialismu, který nebyl schopen doposud vytvořit žádný nový kulturní sloh či styl a dosavadní kulturu "inovoval" pouze rasovou nebo třídní nenávisť.

To je tedy základ našeho kulturního konzervativismu, který je zásadový a nesmíří se s žádnými reformními pokusy končícími nanejvýš v kompromisech. S úctou k Bohu, člověku a majetku se nedá taktizovat. Celá historie Střední Evropy nás ostatně bolestně poučila, že v otázce nejvyšších hodnot nelze již ustoupit ani o krok, nelze se smířit s žádnou poloprávdou. Pouze plná restituce evropských kulturních hodnot nás ještě může zachránit před hnilobou rozkládajícího se tzv. reálného socialismu.

C politických programech a vizích je předčasné mluvit, již dnes je však možné říci, že se lišíme od těch, kteří zužují politiku pouze na otázku moci a ztotožňují ji proto s umělou a násilnou tvorbou většin jakožto jedinou cestou k cíli. Dějinné cesty jsou nevyzpytatelné a dobrý politický systém je spíše darem těm, kdo k němu dožráli. Tam, kde vládne nemravnost a prohnílost, se sluší hlavně v tichosti pracovat na vytváření možných lepších podmínek pro budoucí přijetí něčeho nového. A v tom je podstata naší konzervativní orientace, která nemá vskutku nic společného s okázalým aktivismem různých demokratizačních procesů, které dnes okolo nás všude bují...

(z úvodu 10. čísla STŘEDNÍ EVROPY)

Z technických důvodů je nutné podkládat stránky přiloženým listem.

rok a místo narození: 1945 v Konici (okr. Prostějov)

zaměstnání v době vydávání samizdatu: dramaturg Divadla na provázku v Brně

zaměstnání po listopadu 1989: poradce prezidenta a ředitel Kulturní sekce Kanceláře prezidenta republiky Václava Havla (1990–1992), umělecký šéf Divadla Husa na provázku v Brně (1992–2002), ředitel Centra experimentálního divadla v Brně (1993–2018), rektor JAMU (2018–2022), profesor JAMU v Brně

zaměstnání dnes: vedoucí jednoho ze tří ateliérů dramaturgie a režie Divadelní fakulty JAMU v Brně

Jak jste se dostal k vydávání samizdatu, jaké jste měl motivace a cíle?

Od poloviny 70. let jsem byl pravidelným odběratelem samizdatů nejprve pražského – s tím mě jako první seznámil filozof Zdeněk Vašíček – a posléze i brněnského původu. Vydavatelem strojo-pisného samizdatu jsem sám nikdy nebyl, blízko jsem měl k brněnské edici Studnice, vydávané Františkem Derflerem, a k Pramenům, vydávaným Jiřím Müllerem. Od prvního čísla jsem se autor-sky podílel na samizdatové *Střední Evropě – brněnské verzi*. Zakladateli byli Františkové Mikš a Rychlík, kteří patřili do okruhu v našem bytě realizované Podzemní univerzity. Ta byla vlastně takovým vzdělávacím samizdatem – od prosince 1984 do listopadu 1989 jsme do brněnského prostředí živě uvedli ve čtyřiceti seminářích dvacet sedm pozoruhodných žen a mužů: filozofů, politologů, ekologů, kunsthistoriků, spisovatelů, hudebních skladatelů, malířů i architektů. Vedle této naší britské sekce běžela v Brně ještě francouzská sekce u manželů Jany a Milana Jelínkových. Specifickým způsobem samizdatu byla také undergroundová Galerie Drogerie – Zlevněné zboží, kterou jsme provozovali společně s přítelem výtvarníkem Rosťou Pospíšilem v prodejně s drogistickým zlevněným zbožím v Kotlářské ulici. Jednalo se o přesně promyšlený koncept „svobodných výstav v ne-svobodné společnosti“, který měl za cíl udržovat alespoň základní (a nezbytné) znaky svobodného uměleckého a kulturního života.

Jak vypadala redakční a vydavatelská praxe, jak jste spolupracovali s autory, jak jste sestavovali, vyráběli a distribuovali jednotlivá čísla?

Galerie Drogerie probíhala bez úředního souhlasu, který tehdy každá výstava i vernisáž musely mít. Výstavy jsme díky ochotě prodavače Drahoše Svatoně realizovali jako výzdobu prodejny za

Střední Evropa, Galerie Drogerie, Podzemní univerzita

Petr Oslzlý uvádí videoportrét Jana Steklíka, který právě snímá otisk ňadra pro svou pověstnou ňadrovku. Galerie Drogerie – Zlevněné zboží, vernisáž v salonku restaurace Praha, Brno, 17. března 1987. Foto: Jaroslav Kořán, zdroj: archiv Petra Oslzlého.

Jan Steklík (v popředí v bílém plášti prodáváče) na své vernisáži v Galerii Drogerie – Zlevněné zboží, Brno, 17. března 1987. Foto: Jef Kratochvíl, zdroj: archiv Centra experimentálního divadla, Brno.

běžného provozu. Vystavující v zapůjčeném bílém plášti obsluhoval (spolu s Drahošem) nakupující účastníky vernisáže. Součástí Galerie bylo vydávání videosamizdatů ve formě portrétů vystavovaných výtvarníků. Malý reálný výstavní prostor prodejny jsme tak rozšiřovali velkým „imaginárním prostorem“, který většinou sestával z návštěvy ateliéru vystavovaných autorů a prezentací co největšího počtu jejich výtvarných děl.

První výstavu jsme realizovali a první videoportrét k této příležitosti natočili v listopadu 1986, takže jsme asi o rok předešli pražský *Originální videojournal*. Natáčení bylo pro nás tehdy hodně technicky náročné. Na počátku jsme měli jen kameru, kterou si Aleš Záboj půjčoval od bratra, a vše jsme nahrávali na stolní videorekordér, který jsme získali s pomocí londýnské Vzdělávací nadace Jana Husa. Ta nám později poskytla prostředky i na vlastní kameru. Několik těchto portrétů později natočil i Michal Hýbek, hlavní kameraman *Videojournalu*. Distribucí pak bylo promítání v rámci druhé části vernisáže v dnes již neexistujícím salonku dnes již neexistující restaurace Praha (na rohu Lidické a Pionýrské ulice), kam jsme televizi i rekordér museli donést z našeho bytu. Vznikla tak série unikátních osmnácti portrétů výtvarníků, kteří tehdy nemohli oficiálně vystavovat. Jako u samizdatu jsme i v jejich titulcích uváděli, že byly „natočeny pro vlastní potřebu a potřebu našich přátel“. Naše brněnské a pražské „videoizdatové“ aktivity se propojily hned v nultém čísle (na podzim 1987) *Originálního videojournalu*, s nímž jsem začal redakčně spolupracovat a který do rubriky *Náš host* zařadil náš fiktivní rozhovor s Andym Warholem. Trikově jsme s Alešem Zábojem, Rostou Pospíšilem a Mirkem Pospíšilem sestříhali a namluvili autentický rozhovor s Warholem z videokazety o současném umění přivezené jedním přednášejícím Podzemní univerzity. Warhol mým hlasem anglicky, „s moravským přízvukem“, vypovídá o svém umění a zájmu vystavovat v Brně v Galerii Drogerii – Zlevněné zboží. V dalších číslech pak *Originální videojournal* podrobněji informoval o naší galerii a také o scénickém časopisu Divadla na provázku a HaDivadla *Rozrazil 1/88: o demokracii*. (Rozrazil byl mimo jiné divadelní reakcí na to, že nebylo povoleno námi navržené vydávání tištěného časopisu, takže šlo o jakýsi scénický samizdat.)

Jaký vliv mělo vydávání samizdatu na váš osobní, občanský a pracovní život?

Odbírání samizdatů, spolupráce na jejich vzniku a konečně i produkce našich vlastních videosamizdatů Galerie Drogerie bylo pro mě stylem života, stejně jako jím byla opozičně orientovaná divadelní tvorba. To vše bylo snahou o svobodné žití v nesvobodné společnosti a zároveň pokusem, jak přispět svým dílem k osvobození společnosti. Život to ovlivňovalo úplně ve všem. Patřily k tomu cenzurní zákazy v divadle a jejich překonávání, případné výslechy (oficiálně pojmenovávané jako „podávání vysvětlení“), zabavení pasu atd. Naštěstí přes všechny moje osobní – i naše rodinné – aktivity v disidentské sféře u nás doma nikdy policejní prohlídka nebyla, nicméně i na tu jsme byli připraveni a měli jsme připraveny všemožné skrýše – aspoň pro ty nejnebezpečnější samizdaty, u všech by to pro jejich početnost nešlo.

rok a místo narození: 1959 v Rychnově nad Kněžnou

zaměstnání v době vydávání samizdatu: učitel výtvarného oboru Lidové školy umění v Rosicích u Brna

zaměstnání po listopadu 1989: vrátný (železniční stavitelství, Brno) a současně student

Masarykovy univerzity v Brně (sociologie, sociální politika a práce)

zaměstnání dnes: docent Masarykovy univerzity v Brně (katedra výtvarné výchovy)

Jak jste se dostal k vydávání samizdatu, jaké jste měl motivace a cíle?

Přizval mě František Mikš (a asi i František Rychlík), byl jsem rád, že mohu realizovat výtvarně řešenou obálku, uplatnit svoje grafické schopnosti a zařízení, být nápomocen v záležitostech knihařského zpracování.

Jak vypadala redakční a vydavatelská praxe, jak jste spolupracovali s autory, jak jste sestavovali, vyráběli a distribuovali jednotlivá čísla?

Nejprve jsem rozkreslil a do lina vyryl obálku (návrhy jsem, předpokládám, konzultoval) a pak tisknul na tónovaný polokarton obálky. Patrně jsem se podílel i na zavěšení do obálek a na knihařském zpracování. Myslím, že František Mikš (nebo asi oba Františkové) přicházel asistovat. Později přicházeli i s cyklostylem a aspoň jedno číslo u mne tiskli. Byl po babičce jsem obýval sám; proměnil jsem ho v ateliér podle svých představ. V prostorné předsíni jsem měl vybavení na grafiku, především menší starý mandl s gumovými válci (někde ho objevil můj otec a od počátku mi sloužil na tisk linorytů). Po „strýci Macháčkovi“ jsem zdědil starší knihařské vybavení, deskový lis a především menší stolní řezačku na ořez knižního bloku. V půli 70. let jsem se učil knihařem, takže jsem věděl, co s tím, řezačku jsem uměl rozmontovat a před časem jsem ji věnoval Vyšší zlínské soukromé škole umění.

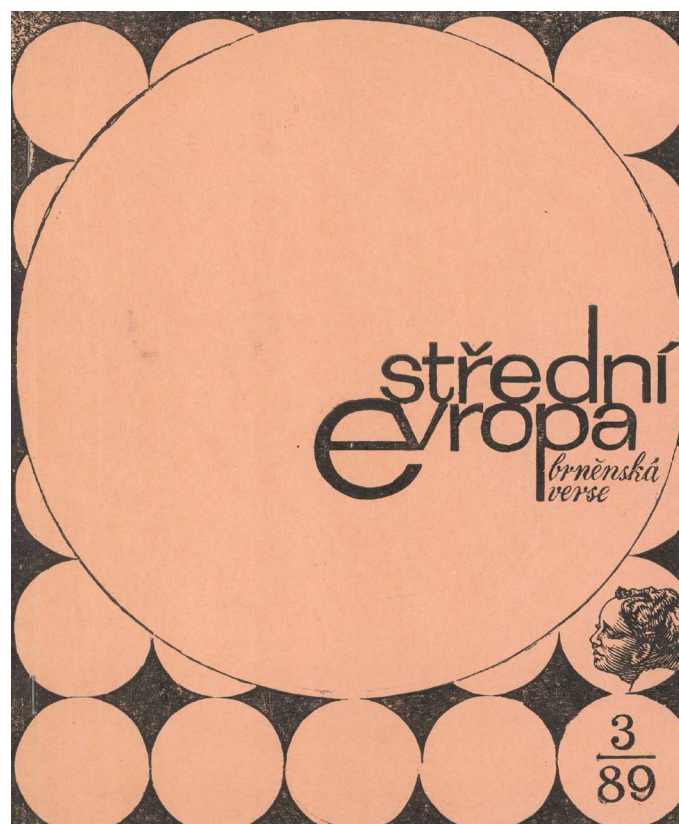
Jaký vliv mělo vydávání samizdatu na váš osobní, občanský a pracovní život?

V zásadě žádné dopady, tedy negativní, moje spolupráce neměla. Pozitivní oproti tomu určitě; seznámil jsem se s dalšími zajímavými a příjemnými lidmi. Nevybavuji si žádnou příhodu, myslím, že konspirace už byla v tom čase také minimální.

115 Střední Evropa – brněnská verze

Blahoslav Rozbořil při výrobě rekvizit pro inscenaci *Ananas* legendárního divadelního souboru Ochotnický kroužek. Brno, Klub Šelepova, 1987. Zdroj: archiv Blahoslava Rozbořila.

Jak se tiskla brněnská *Střední Evropa*

Blahoslav Rozbořil

Soupis zobrazených předmětů

linorytová matrice obálky pro *Střední Evropu* – *brněnskou versi*

rydlo na linoryt

tiskařská (ofsetová) černá barva v plechovce

váleček na přenášení barvy na matici

špachtle na roztírání barvy

skleněná deska na roztírání a navalování barvy

stolní mandl s gumovými válci

stolní knihařská řezačka na ořez knižního bloku

Postup tisku

Na skleněnou desku se nanasla a rozetřela barva pomocí špachtle, válečkem rovnoměrně rozválela a po zbavení nečistot (žmolků barvy) se válečkem opakovaně a v několika směrech nanasla na matici obálky. Ta byla předtím podle kresebné předlohy vyryta rydly různých profilů do linolea – písmo musí být přitom vyryto zrcadlově obráceně! Barvu, která zde byla použita, ovšem nebylo možné nikde zakoupit (vynesena tajně z podniku TISK, Brno, n. p.)

Pro polotuhý obal byl zvolen běžný tónovaný polokarton, tisklo se pouze na přední stranu.

K tisku sloužil starší stolní mandl s gumovými válci připevněný ke stolu. Šrouby na bocích mandlu umožňovaly regulovat tlak při tisku. Na sololitové desce, vložené mezi válce, byl umístěn čistý papír se zakresleným formátem obálky a v něm pak zakresleným obrysem matrice. Na tento obrys se umístila naválená matrice (barvou nahoru) a na ni (do předkresleného formátu obálky) se opatrně pokládal papírový

přířez obálky. Shora se přiložily papíry či kartony, pro rozložení tlaku a ochranu tiskového podkladu (tzv. makulatura), a sololitová deska se s matricí a papíry protáhla lisem – otáčením na boku umístěnou pákou. Na druhé straně mandlu se pak makulatura odklopila a potištěný karton se vyjmul (a poté i matrice, na niž se znovu naválela barva pro další výtisk).

Potištěné obálky bylo třeba sušit (zhruba do druhého dne) buď rozložené někde na stole, na posteli anebo zavěšené jako prádlo na kolíčkách.

Vytištěné časopisy se lepily ve hřbetě lepidlem Herkules (stoh několika časopisů byl až do ztuhnutí lepidla pod tlakem v deskovém lisu); pak se zbylé tři strany ořezávaly na stolní řezačce, aby měl časopis úhledně hladkou ořízku. V řezačce se nejprve otáčením horního kola blok časopisů úzkou kovovou lištou lisu znehybnil a pak zatažením za dlouhou páku ostrým nožem oříznul.

Foto: Pavel Němec.

rok a místo narození: 1966 ve Vyškově

zaměstnání v době vydávání samizdatu: domovnice OPBH (obvodní podnik bytového hospodářství) v Brně-Veverčí

zaměstnání po listopadu 1989: studentka sociologie, sociální práce a politiky na Masarykově univerzitě v Brně

zaměstnání dnes: OSVČ

Jak jste se dostala k vydávání samizdatu, jaké jste měla motivace a cíle?

Ke spolupráci na samizdatu mě oslovili František Mikš a František Rychlík. Měla jsem již dřívější zkušenosti se strojopisným přepisem knih pro vydavatelství Červená Karkulka Ivana Roemera. Přepis knih i textů pro časopis mě bavil, protože jsem tak měla příležitost číst literaturu, poezii a odbornější texty, které nemohly být publikovány. A navíc to bylo čtení s multiplikačním efektem! Mohla jsem přitom uplatnit dovednost „psaní všemi deseti“, takže přepis nebyl nijak namáhavý, i když se jednalo v součtu o mnoho set stran.

Jak vypadala redakční a vydavatelská praxe, jak jste spolupracovali s autory, jak jste sestavovali, vyráběli a distribuovali jednotlivá čísla?

Pro časopis jsem pracovala na přepisech textů na mechanickém psacím stroji na rozmnožovací blány pro cyklostyl. Tehdy jsem bydlela v bytě na Čápkově ulici a zde tedy přepis vznikl. Texty a blány přinášeli a odnášeli, tuším, František Mikš i František Rychlík. Občas jsem se setkala i s dalšími spolupracovníky a autory.

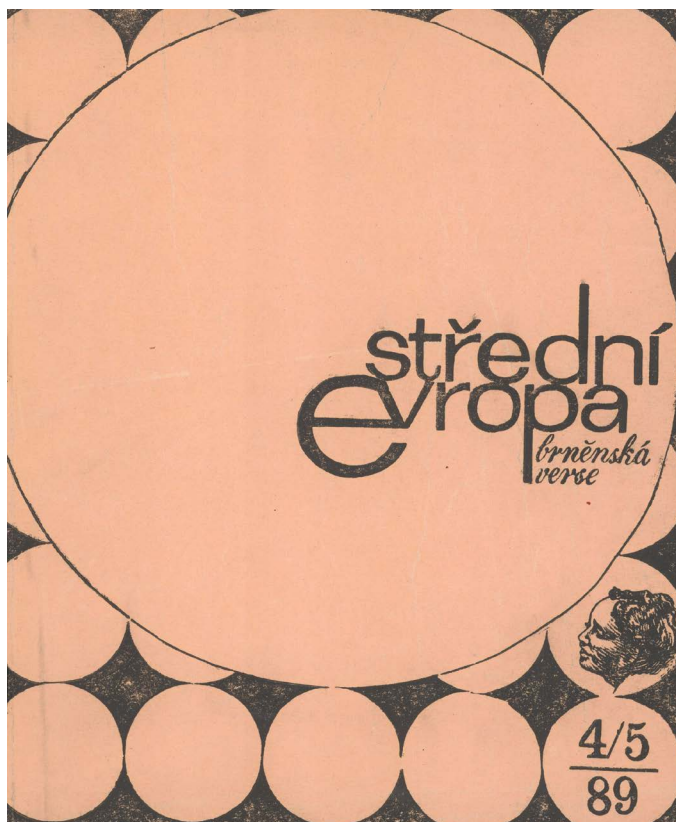
Jaký vliv mělo vydávání samizdatu na váš osobní, občanský a pracovní život?

Nevím, jestli byl můj byt sledován. Nikdy jsem po tom nepátrala. Žádné potíže jsem v souvislosti s realizací přepisu pro časopis nezaznamenala.

119 Střední Evropa – brněnská verze

Marcela Severová (tehdy Ševčíková) na undergroundovém koncertu. Křepice, 1987.
Zdroj: archiv Marcely Severové.

Úvodní poznámka	6
MORAVA	
Tomáš Jílek Exhibice básnickova nebo skutečný problém ?	9
-zh- Moravo, Moravo... ..	19
-kn- Na Moravě je všechno lepší... ..	24
Jaroslav Mezník Dějiny národa českého v Moravě II.	40
Albert Vyskočil Idea křesťanského národa	57
STŘEDNÍ EVROPA	
William Pfaff Střední a východní Evropa	87
Viktor Hladíř Střední Evropa	99
Wolfgang Grassl, Barry Smith Politika národní rozmanitosti	111
CESTY	
Mark Almond Setup bez pádu /Rumunsko pod vládou Ceaușesca/	122
VYBRALI JSME PRO VÁS...	
Claudius Za českým heraldikem	141
Karel kníže ze Schwarzenbergu Svoboda a totalita	150
Josef Podsedník Kronika mého života /ukáзка z paměti/	162

rok a místo narození: 1963 v Novém Městě na Moravě

zaměstnání v době vydávání samizdatu: Tisk, n. p., Brno

zaměstnání po listopadu 1989: Lidová demokracie, nakladatelství Sursum

zaměstnání dnes: nakladatelství, tiskárna, knihařství Sursum v Tišnově

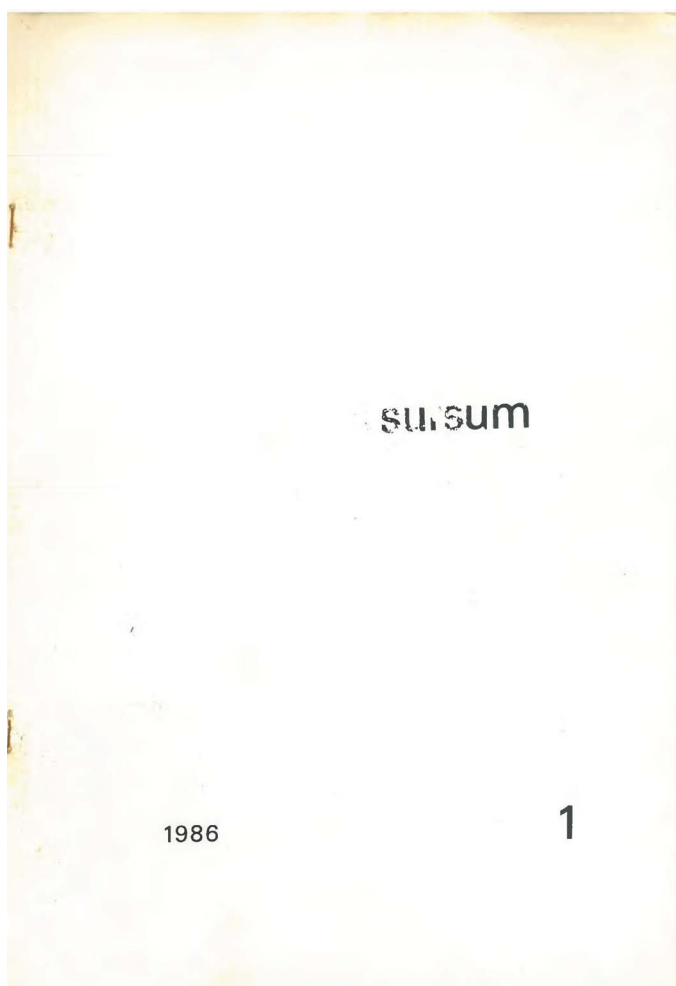
Jak jste se dostal k vydávání samizdatu,
jaké jste měl motivace a cíle?

Koncem 70. a začátkem 80. let jsem se seznámil díky evangelickému faráři Bohdanu Pivoňkovi ve Svratouchu s Ivanem a Helenou Klímovými. Tehdy jsem se učil knihařem a zájem o literaturu byl u mne prvořadý. Pozval jsem Ivana Klímu na autorské čtení do Brna, a tak začaly bytové semináře a setkávání zájemců. Ivan Klíma mne představil a doporučil Milanu Uhdemu a Janu Trefulkovi. Předtím jsem se seznámil s Karlem Křepelkou, který pracoval v chemigrafii *Rudého práva*, a díky evangelíkům i s Milanem Badalem, který byl velikým znalcem literatury i filozofie, a pro mne, člověka z vesnice, vzorem sečtělosti. Na jeho doporučení jsem začal hltat literaturu, pro začátek mi napsal asi sto padesát titulů a autorů, bez kterých bych si těžko doplnil poznání a vzdělání. Milan v té době vstoupil do dominikánského řádu a začal studovat na kněze, já vstoupil do třetího řádu sv. Dominika (tzv. terciáři) a začaly pravidelné přednášky z teologie, kosmologie, filozofie, literatury atd. Přednášeli Dominik Duka, pozdější arcibiskup pražský, primas český a kardinál, Jan Rajlich, Jordán Vinklárek, Augustin Prokop a další. Jako knihař jsem začal vázat knihy pro bratry dominikány a potřeba literatury rostla. Po dohodě s Milanem Badalem a Karlem Křepelkou jsem navrhl, že když nemůže vycházet potřebná literatura oficiálně, mohli bychom ji vydávat sami. Protože v té době Státní bezpečnost rozbila nějakou vydavatelskou strukturu na Moravě, potřebovali dominikáni nějaké nové tiskařské možnosti. Dominik Duka nám tedy, asi ze zahraniční pomoci, pořídil nový cyklostyl. Na něm jsem pro dominikánský řád tiskl *IDI*, českou verzi mezinárodního časopisu dominikánů. Současně jsme připravovali nový časopis a hledali pro něj název. Nechtěli jsme pokračovat pod názvem prvorepublikové dominikánské revue *Na hlubinu*,

121 Sursum

Zleva Milan Badal, Pavel Tolner, místní pan farář P. František Hnila – salesián a Miroslav Klepáček při dokumentaci zločinů komunismu spáchaných na církví, Rajnochovice (okr. Kroměříž), červen 1989. Foto: Jan Zahradníček jr., zdroj: archiv Miroslava Klepáčka.

O B S A H :	
Malé zamyšlení /úvod/	1
Modlitba Sv. Otce Jana Pavla II. ke sv. Cyrilovi a Metodějovi	2
Ostatky svatých Cyrila a Metoděje uchovávané v naší vlasti	3
Slavorum Apostoli /resumé encykliky/ . . .	13
Půjdu s radostí pěší a bos!	15
Antonín Cyril Stojan	18
Kongregace sester sv. Cyrila a Metoděje	20
Metodějův rok v české literatuře /nad knihou F. Neužilá-Rezenské J. J. / . . .	21
A. Merhautová-D. Třeštík: Ideové proudy v českém umění 12. století /recenze/ . . .	23
S. Tugwell: Učenost, svatost a spiritualita	24
Cesta k dokonalé lásce /meditace nad novým kodexem kanonického práva/ . .	41
K. Křepelka: Don Quijote z Petrkova . . .	43
B. Reynek: Mráz v okně	47
První sníh	50
Advent u nás	51
Vzpomínka	52
Blázen	53
Portrét B. Reynka /fot./	-
Bohuslav Reynek	54
Karel Křepelka: Básně	55
Beatifikace O. Tiva Brandsmy	60
Cesty Jana Pavla II. /1979-1981/	62
C. Tresmontant: Bible a antická tradice /recenze/	70

neboť by bylo příliš jasné, kdo časopis vydává. Já byl v té době nadšen Josefem Váchalem, který jako vyučený knihař, tedy kolega, knihy napsal, vyřezal do dřeva a vytiskl. A jím byl inspirovaný i název *Sursum*, z latinského *sursum corda*, čili vzhůru srdce. Začali jsme tedy vydávat časopis a postupně i jednotlivé knižní tituly. Například Skácelovy recenze, které obětavě přepsala na cyklostylové blány Alena Prokopová z Prahy (sestra hudebníka Michala Prokopa). Přes ni jsem se dostal i k Jazzové sekci a tiskl zpravodaj i pro ni. Zajímavá byla i spolupráce s dominikánem Jakubem Zemkem, který žil na Moravci a pro nějž jsem vázal všechny podklady do Říma pro blahoslavení a později svatořečení sv. Zdislavy.

Jak vypadala redakční a vydavatelská praxe, jak jste spolupracovali s autory, jak jste sestavovali, vyráběli a distribuovali jednotlivá čísla?

Literární stránku jsme připravovali s Karlem Křepelkou, Milan Badal dodával texty teologické a naučné. Spolupracovali jsme s Dominikem Dukou, manžely Halasovými, otcem Stanislavem Krátkým, který mne křtil i biřmoval, Radovanem Zejdou a mnoha dalšími. Kvůli nebezpečí zatčení nikdy nikdo nejmenoval, od koho má podklady, kdo se podílí atp. Velmi se to osvědčilo. Tiskl a vázal jsem všechno já a s pomocí manželky a občas nějaké dobré duše jsme snášeli jednotlivé listy do knih. Ořezávání a šití knih probíhalo v tiskárnách a knihařstvích, kde jsme pracovali. V té době jsem také od spolužáka, jehož otec měl ještě původní knihařskou ruční dílnu, odkoupil stroje i písmo, a mohl jsem vázat knihy bez omezení. Důležitá byla také spolupráce s jinými vydavateli, např. Luboš Pospíšil (později nakladatelství Cesta) řekl, že Dušan Skála má zrovna nepotřebnou kolovou řezačku, a tak jsem si ji půjčil. Ta byla pak několik let v přízemí domu u Ivoše Binde- ra, také dominikánského terciáře. Krom toho jsem spolupracoval s Radovanem Zejdou, který v té době připravil a nechal přepsat kompletní dílo Jana Zahradníčka. Knihy jsem vázal doma a na několik z nich jsem připravil ručně barvený papír. Bylo to o to zajímavější, že štočky na nápisy na hřbety knih pro tisk mi odlili v Rudém právu v Brně, kde jsem několik měsíců pracoval.

Jaký vliv mělo vydávání samizdatu na váš osobní, občanský a pracovní život?

Celá tato činnost mne formovala a vytvářela kompletní strukturu mého života. Silná byla setkávání se Zdeňkem Rotreklem, který mne vzal do společnosti dalších osobností, jako byli Radim Palouš, Václav Benda, Václav Havel nebo Jiří Dienstbier. Sám jsem

si mimořádně vážil a stále si vážím Ivana Vyskočila, se kterým jsme se přátelili a strávili také nádherné chvíle, když nám předčítal své povídky. Samizdat mi pomohl taky ke studiu na jazykové škole v Brně, kde byl tenkrát tajemníkem Radovan Perka, který tam nad potřebnými držel ochrannou ruku. Od té doby je mi vydavatelství vším.

Není to prohlášení a není to program.
Jsme si vědomi toho, že platí jen to, co je uděláno.
A tak tento úvod je pouze malým zamyšlením
nad tím, co by mělo být uděláno.
Je zde citelná mezera po kulturním periodiku, z něhož by byla
zřejmá duchovní orientace ukazující k nadčasovým hodnotám.
Nechceme tedy vytráčet pouhé zbožné čtení, a nechceme pouze
rozmnožit množství tiskovin, které jen zaflekují letité díry
na fasádě řídkou maltou neoficiálnosti.
Říkáme-li, že zde chybí periodikum s duchovní orientací, ří-
káme totéž jako bychom řekli, že v základech stavby chybí "ká-
men úhlavý". A nechceme a nemůžeme být pouhým cběžníkem pro
vnitřní potřebu katolického ghetta.
Tedy proto.
A především proto, abychom tiše a s veškerou vyzývavostí poko-
ry řekli poněkud trpkou myšlenku, že jest velice snadné uvě-
řit mně nadpřirozeným pravdám, a neuvěřit přitom pravdě,
jejíž nadpřirozenost tak samozřejmě tkví v řádu přirozeném,
že je velice lehké ji přeslechnout. Totiž že duch vane jak chce.
Tedy také proto a především proto.

Modlitba ke svatému Cyrilovi a Metodějovi, kterou pronesl
14. 2. 1981 Svatý otec Jan Pavel II. při mši sv. v kostele
sv. Klimenta v Římě:

"Svatí Cyrile a Metoději, vy jste zanesli s podivuhodnou
oddaností víru národům žijícím po pravdě a po světle:

pomáhejte, aby celá církev v hlásala stále ukřižovaného
a zmrtvýchvstalého Krista, Vykupitele člověka.

Svatí Cyrile a Metoději, vy jste byli při svém těžkém
a tvrdém misijním apoštolátě vždy hluboce spojeni s církví
v Cařihradě i s Petrovým stolcem v Římě:

pomozte, aby obě sesterské církve, katolická i pravoslav-
ná, překonaly v lásce a v pravdě vše, co je rozděluje
a dosáhly brzy vytoužené plné jednoty!

Svatí Cyrile a Metoději, vy jste sblížili různé národy
v upřímném duchu bratrství a ke všem jste nesli Kristovo po-
selství o všeobecné lásce:

pomáhejte, aby národy evropského kontinentu pamětlivě
svého společného křesťanského dědictví žily ve vzájemné
úctě ke skutečným právům a k solidaritě a stali se strůj-
cí míru mezi všemi národy světa!

Svatí Cyrile a Metoději, vy jste puzeni Kristovou láskou
opustili vše, abyste sloužili evangeliu. Chraňte církev Boží:

mne, nástupce Petra na římském stolci, biskupy, kněze,
řeholníky, řeholnice, misionáře, misionářky, otce, matky,
mladíky, dívky, děti, chudé, nemocné, trpící, aby byl
každý z nás tam, kam ho Boží Prozřetelnost postavila,
čestným dělníkem na Pánově sklizni. Amen."

rok a místo narození: 1960 v Brně

zaměstnání v době vydávání samizdatu: různá příležitostná dělnická zaměstnání

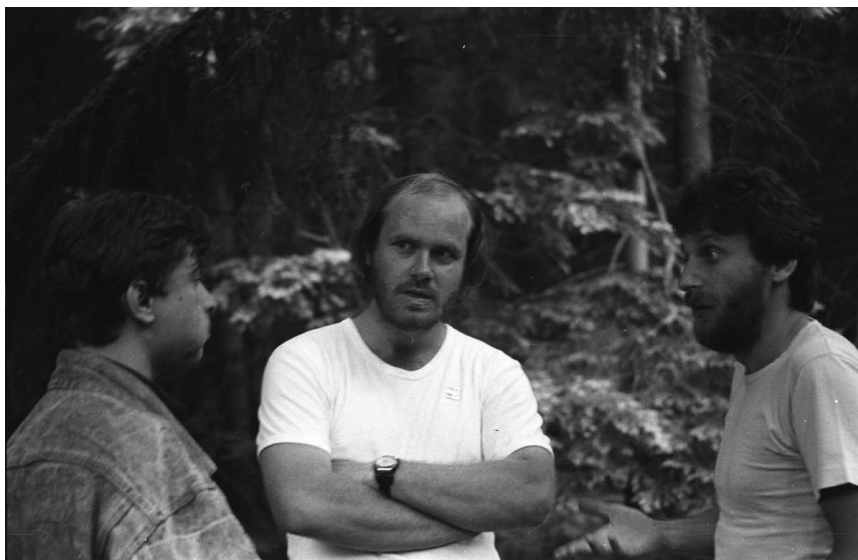
zaměstnání po listopadu 1989: velvyslanec, veřejný činitel, poradce různých vysokých státních činitelů, podnikatel, konzultant v ochraně investic, netitulovaný odborník na střední a východní Evropu, cestovatel, publicista, občanský aktivista

zaměstnání dnes: na volné noze

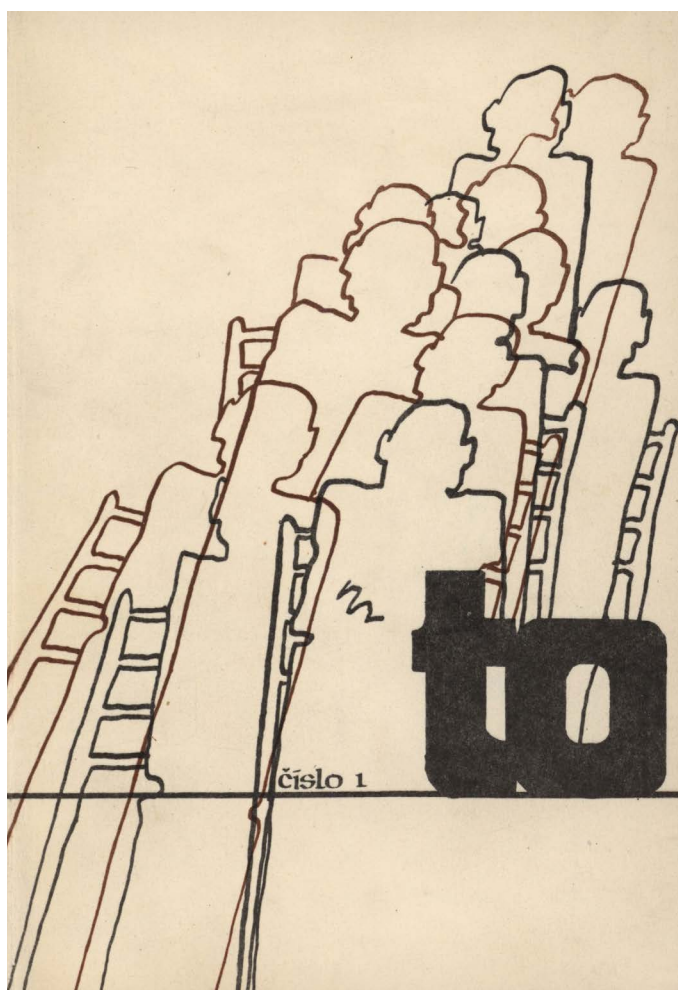
Jak jste se dostal k vydávání samizdatu,
jaké jste měl motivace a cíle?

Samizdat se v mém životě objevil současně s Chartou 77. Ta mě, tehdy sotva sedmnáctiletého tiskařského učně, oslovila hned svým základním *Prohlášením*. Připadalo mně naprosto samozřejmě pomáhat její činnosti a nevzpomínám si, že bych o tom měl jakoukoliv pochybnost nebo že bych zvažoval dopad nějakých možných represí – že člověk musí zvládnout to, co přijde, to jsem s jistotou věděl už tehdy. Začal jsem opisovat na psacím stroji různé krátké samizdatové texty, které se ke mně dostaly. Tehdy v roce 1977 to byly především několikastránkové informační texty a krátké literární útvary, jako třeba fejetony Ludvíka Vaculíka. Anebo nesmírně důležité jednostránkové „Poučení, jak se chovat při výslechu“. Autor nebyl uveden, ale myslím, že jím byl Petr Uhl. To byl zásadní text a bylo třeba jej šířit, pomáhal sebevědomě obstát vůči nátlaku a vyhrožování ze strany Státní bezpečnosti. Opsané samizdatové texty jsem pak šířil, občas je někdo další také opsal a šířil dál. Na psacím stroji se opisovalo na průklepový papír prokládaný kopíráky, jedno opsání tak dalo až čtrnáct kopií.

Tehdejší politický režim se mi jevil ponižující a odporný, ale svoji činnost jsem nepovažoval za nějaký – jak se v současnosti říká – boj proti komunistům, to by bylo nepřijatelné zúžení perspektivy. Byla to pro mě součást úsilí o svobodnou kulturu a také o lidská práva. Charta 77 měla pozitivní program a ten jsem zcela sdílel. Kultura byla jeho samozřejmou součástí. Charta tehdy dávala jakékoliv činnosti obrovskou motivaci, sílu a dopad a také určitou morální ochranu, když jsem se ve svých osmnácti ocitnul poprvé ve vězení.

Petr Pospíchal (uprostřed) na československo-polských hranicích s polskými disidenty Mirosławem Jasińským (vlevo) a Zbigniewem Janasem, Kralický Sněžník (nebo Borůvková hora), 1988. Zdroj: archiv Petra Pospíchala.

SLOVO REDAKCE

Dobrý den. Je teď hodně samizdatů. Zkusili jsme to taky. Zdá se nám totiž, že nezávislých publikací není nikdy dost. A vás prosíme o kapku tolerance - i my jsme si vědomi, že toto první číslo má ještě nějaké ty svoje mouchy, o čemž se bohužel můžete přesvědčit na stranách 25, 78, 146, 164. K jejich vyhubení nám pomůžete i vy svými připomínkami, poznámkami a příspěvky všeho druhu.

Naše počáteční pocity byly téměř slavnostní. Přiznáváme, že jsme se z prvních stránek radovali jako malí kluci. Avšak těsně před uzávěrkou nás potkala velmi smutná událost: zemřel náš přítel, vzácný člověk, básník, k němuž jsme všichni měli blízký vztah. Dovolte nám, abychom jeho památce věnovali toto první číslo, výsledek naší několikaměsíční práce, kterou po celou dobu pozorně a se zájmem sledoval. Zároveň otiskujeme vzpomínku, kterou mu věnovali jeho nejbližší přátelé. Ve druhém čísle pak uveřejníme jeho básně.

V tomto redakčním úvodu se vyhýbáme výkladům jednotlivých rubrik, jejich záměru a smyslu. To všechno by mělo vyplynout z obsahu samého.

Naše plány jsou na samém začátku. Budeme vděční za každou pomoc, radu, nápad - prostě za jakoukoli formu spolupráce.

První samizdatové texty jsem dostával především od evangelického faráře (tehdy skladového dělníka) Jana Šimsy a od katolického aktivisty a vydavatele Josefa Adámka. Nedlouho poté jsem začal navazovat kontakty v Praze, takže jsem pak už méně opisoval samizdat a více propojoval lidi a organizoval bytové kulturní akce. Ve druhé polovině 80. let jsem se podílel na vydávání některých brněnských samizdatových časopisů. Nejvíce organizačně, částečně autorsky a také propojováním lidí. Měl jsem široké zázemí lidí, kteří se mnou v utajení nebo v částečném utajení pracovali na různých činnostech a mnohdy o sobě navzájem nevěděli. Samizdat pro mě znamenal svobodné myšlení a sebevědomé pohrdání represí. Umožnil mi rozvíjet se tak, jak by mi to ten konvenční svět, který mě obklopoval, nemohl umožnit.

Jak vypadala redakční a vydavatelská praxe, jak jste spolupracovali s autory, jak jste sestavovali, vyráběli a distribuovali jednotlivá čísla?

Činností, na nichž jsem se podílel, bylo více a byly dost různorodé. Dobrá organizace činností znamenala nejen dosáhnout výsledku a vydat něco, ale především co nejvíce omezit rizika represí vůči spolupracovníkům, třebaže většina tehdy aktivních lidí, zvláště ve druhé polovině 80. let, byla s možnostmi represí srozuměna. Mívali jsme, třeba v případě redakce časopisu *TO*, pravidelné porady, pověřovali se úkoly a shromažďovali jsme nápady. Vyhledávali jsme autory, překladatele, pomocníky. Pracnější samizdaty jsme od roku 1986 tiskli pokud možno v Polsku. Měli tam přece jen mnohem lepší možnosti a technologie tisku a znamenalo to menší riziko vyzrazení – kontakty jsem měl takové, že nebyl problém to domluvit. Redakční příprava proto musela být precizní, pak už nebylo možné nic opravit. Nejpozoruhodnějším samizdatem, na němž jsem se zásadně podílel, byl samizdatový aršík poštovních známek k 10. výročí Charty 77. Celou přípravu, od nápadu až po předání tiskové předlohy s rozkresy barev a popisy, jsme dokázali zvládnout i udržet ve dvou lidech – Petr Příkryl a já. Záměr vyžadoval všechno najednou – nápaditost, konspiraci, preciznost a složitou logistiku. Myslím, že výsledek je krásný i po téměř čtyřiceti letech. A také jedinečný.

Jména lidí, s nimiž jsem spolupracoval na vydávání informačních, časopiseckých nebo knižních samizdatů, nechci uvádět. Všechny bych vyjmenovat nemohl a nechci, aby se někdo cítil opomenutý. Byly jich desítky. Včetně lidí ochotných ukrývat u sebe samizdatový archiv, chodit do hor

Jaký vliv mělo vydávání samizdatu na váš osobní, občanský a pracovní život?

na schůzky s Poláky anebo kohokoliv či cokoliv odvézt autem. Každý z nich byl pro společnou věc podstatný a často nezastupitelný. Všech si dodnes velmi vážím.

Vydávání samizdatu mělo na můj život zásadní vliv, který přetrvává dodnes. Formovalo mě, dodávalo mi sebevědomí i potěšení, rozlehlo svobodu, vědomí podílu na větší, zásadnější věci. Dopady byly pro můj životní příběh rozhodující. Důstojně přetrvat všechny represe – brutální pronásledování, opakované věznění – nebylo snadné, ale necítil jsem se jako oběť, byl to přece důsledek mé vlastní svobodné volby v nesvobodném světě.

A JEŠTĚ JEDNO SLOVO

Na počátku jsme byli nuceni stvořit slovo. Rozhodli jsme se totiž, že půjdeme tradiční cestou a časopisu dáme název. Ale znáte to – člověk sice přesně ví, co všechno takový název musí obsahovat, má spoustu oprávněných požadavků, ale stejně ho To nenapadne. To přišlo až mnohem později. Jeden z nás si řekl, že by to mohlo být slovo v češtině nejužívanější a nejobyčejnější. Dlouho na to slovo nepřicházel, až na To přišel. Čím více jsme o tom přemýšleli, tím více jsme si uvědomovali, jak zvláštní je To slovo.

Tak především – nehledejme v tom zkratku pro Táborový oheň nebo Tajnou opozici. Prostě To je. Slovo je To velmi demokratické, nikomu nevnučuje žádnou svazující představu. Každý si pod tím může prostě představit co chce.

Z hlediska formálního To pak splňuje všechny základní požadavky – je To zvukné, snadno zapamatovatelné, stručné, pádné a lehce vyslovitelné snad všude na světě, což nám může usnadnit vývoz například do Ghany.

Krásným paradoxem pak je to, že je To slovo jednoznačné (to je vždy jen to a nic jiného) a zároveň všeznačné (může to být naprosto cokoli).

Čtenáři přitom naprosto jasně a polopatě sdělujeme, že nám jde o To.

Má To ještě jednu kvalitu – konspirativnost: už jsi To dostala?, co o Tom víte?, každý To má rád, těžko se To sežene.

A na závěr – ať se vám To líbí nebo ne, máte smůlu – existovat To totiž bude pořád, nezávisle na vás, nezávisle na nás, nezávisle na nich.

VZPOMÍNKA

JAN PUKALÍK ZEMŘEL

14. září pozdě večer podle svého vlastního rozhodnutí opustil tento svět. Ukončil tím poslední ze svých životních krizí.

Narodil se 24. července 1963. Po dokončení základní školy už žádnou další organizovanou výukou neprošel. Touha po vědění ho však vedla ke stálému sebevzdělávání. Psal poezii, do níž ukládal touhy a smutky svého srdce. Básněmi své přátele často hluboce oslovoval.

Byl signatářem Charty 77. Mnohokrát byl vyslýchán, byl také vyšetřován a souzen. S rozvahou a samozřejmostí se zastával pronásledovaných.

Honzík, jak ho většina přátel oslovovala, prošel ve svém životě mnoha zákrutami a bolestmi. Záchvěvy životního štěstí – a nebylo jich příliš – bývaly záhy vystřídány beznadějí tak hlubokou, že z ní nakonec našel jen jediné vysvobození.

Do srdce mnoha svých přátel vtiskl natrvalo obraz své citlivé a laskavé povahy. Bytostně toužil po pokoji a naplnění, jichž se mu nyní, jak věříme, dostalo v podobě věčné.

V Brně 21. září 1988

Simona Hradílková
Milan Ohnisko
Petr Pospíchal

rok a místo narození: 1959 v Brně

zaměstnání v době vydávání samizdatu: student Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (tehdy UJEP), od 1987 průvodce v Muzeu města Brna

zaměstnání po listopadu 1989: středoškolský učitel v Ústavu sociální péče pro tělesně postiženou mládež v Brně, posléze na Akademickém gymnáziu v Brně

zaměstnání dnes: nakladatelský redaktor a editor (nakladatelství Druhé město ad.)

Jak jste se dostal k vydávání samizdatu, jaké jste měl motivace a cíle?

Existenci samizdatu jsem zaznamenal v době, kdy jsem zběhl z technických studií a po jistých peripetiích zamířil k humanitním oborům, to bylo kolem roku 1980. V tomto čase zlomu jsem pracoval v Janáčkově divadle jako kulisák a k seznámení se samizdatem došlo právě v šatně kolegů kulisáků, patrně v jedné z pauz mezi přestavbami. Ze čtenáře jsem se brzy stal i samizdatovým aktivistou – šířitelem a přepisovačem. Tím mé opoziční postoje získaly další rys coby protest proti zmaru a kulturní devastaci. Cíl byl jasný: svépomocí šířit díla autorů, pro něž měl bolševický režim přichystán jediný osud – zapomnění. Větším projektem se mi později stal *Slovník českých spisovatelů*, na jehož přepisování bylo zapojeno více lidí, mezi nimi můj mladší bratr Jiří. U několika z nás pak ve stejný den proběhly domovní prohlídky. Stalo se na Mikuláše v „roce Orwellově“.

Jak vypadala redakční a vydavatelská praxe, jak jste spolupracovali s autory, jak jste sestavovali, vyráběli a distribuovali jednotlivá čísla?

Na podzim 1987 jsme se poznali s disidentem Petrem Pospíchálem, který mě přizval k právě vznikajícímu časopisu. Šlo o vytváření okruhu spolehlivých příspěvů, ladění podoby a redigování ambiciózního projektu (částečně inspirovaného revuí *Lettre Internationale*), který po více než roce vyšel pod názvem *TO*. Záměrně recesistický název („zvučný, stručný, snadno zapamatovatelný i vyslovitelný snad všude na světě“) zajišťoval jako slovo všeznačné spolehlivou konspiraci. Časopis měl téměř dvě stě stran, blokovým tématem byl stalinismus, následovaly různorodé rubriky, od závažných až po ryze zábavné, původní texty i překlady, básně i povídky, součástí byly i medailony autorů.

Miloš Voráč (vpravo), Zbyněk Fišer a Věta Foralová na dvoře Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (tehdy UJEP), cca 1983. Zdroj: archiv Miloše Voráče.

To - číslo jedna	
<u>OBSAH</u>	
Slovo redakce	
A ještě jedno slovo	
<u>BLOKOVÉ TÉMA : STALINISMUS</u>	
Úvod	3
Adam MICHNIK - Smělejší sny (Otázky kolem stalinismu)	4
Vůdce, car a Ejzenštejn	24
David DUNN - Dobrý fabián padlý mezi stalinisty	31
Ludmila UVAROVOVÁ - Vasilij	39
<u>PŮVODNÍ ROZHOVOR PRO NÁŠ ČASOPIS</u>	
Zbigniew BUJAK - Je třeba být ve střehu a opatrně balancovat	48
<u>POLEMIKA</u>	
Günter KUNERT - O smyslu protestu	54
<u>POEZIE</u>	
David OST - Básně	59
<u>REPORTÁŽ</u>	
František KŘEMIL - Vlakem do Dajr az-Zoru	70
<u>POVÍDKY</u>	
Martin KOPECKÝ - povídky	73
<u>OSOBNOSTI</u>	
Diana PINTO - Raymond Aron	82
Raymond ARON - Paměti	85
<u>ROZHOVOR</u>	
Josif BRODSKIJ - Člověka je možné zachránit	101

To - číslo jedna	
<u>HISTORICKÝ SUBJEKTIV</u>	
Zbigniew MARKOWSKI - Geneze, vývoj a pád plánů na československo-polskou federaci	105
<u>LITERÁRNÍ PŘEKLAD</u>	
Arsenij TARKOVSKIJ - povídky	119
<u>ZAPOMENUTÁ EVROPA</u>	
Úvod	128
PETR - Sicílie	129
<u>ZE SKLEPA ČI Z PŮDY</u>	
Ferdinand PEROUTKA - Revoluce či co?	139
<u>DOKUMENTY</u>	
Projev Borise JELCINA	142
<u>ŘÁDKY Z KULTURY</u>	
LITERATURA - S.P.Zalýgin o románu "1984"	
- Příběh o vládě teroru	
FILM - Nedoceněný debut	
DIVADLO - Hrdina a byrokrat	
TISK - Informace o sovětských časopisech	
- Brněnská ekologická Veronica	
HUDEBA - Dobrý den, pane Hutko	145
<u>KLENOTNICE MOUDROSTI</u>	
Kim IR-SEN - Ču-čche	161
<u>LISTOVNÍ TAJEMSTVÍ</u>	
Jiří KALOUSEK - Milá Yveto Fordová	166
<u>DOBRÁ NÁLADA</u>	
Pomerančová alternativa	170
<u>MALÝ KURS PRAKTICKÉ DEMOKRACIE</u>	
	175
<u>KVÍZ</u>	
Chcete nahlédnout do svého vnitřka?	177

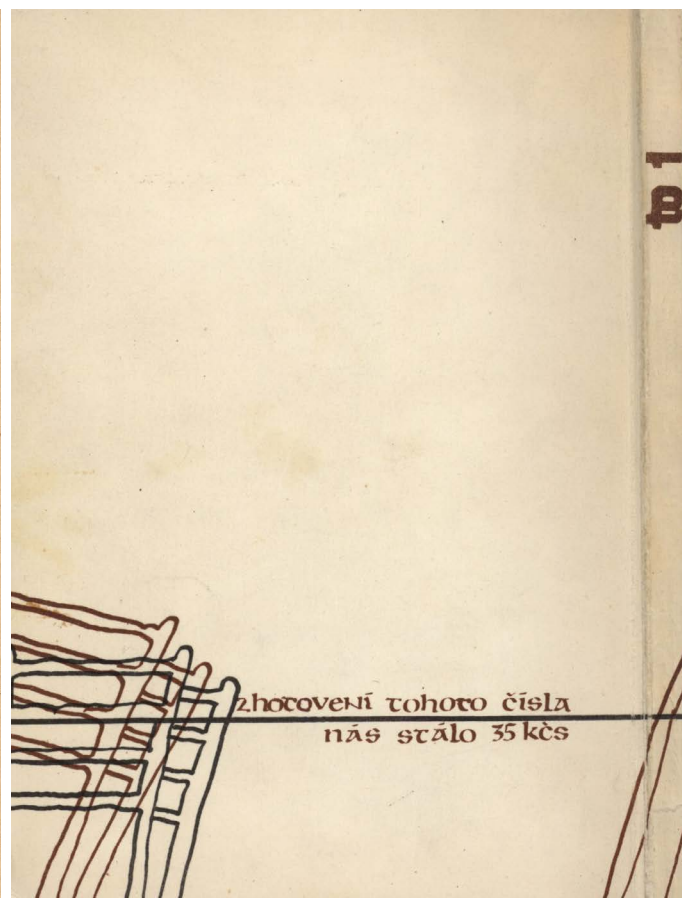
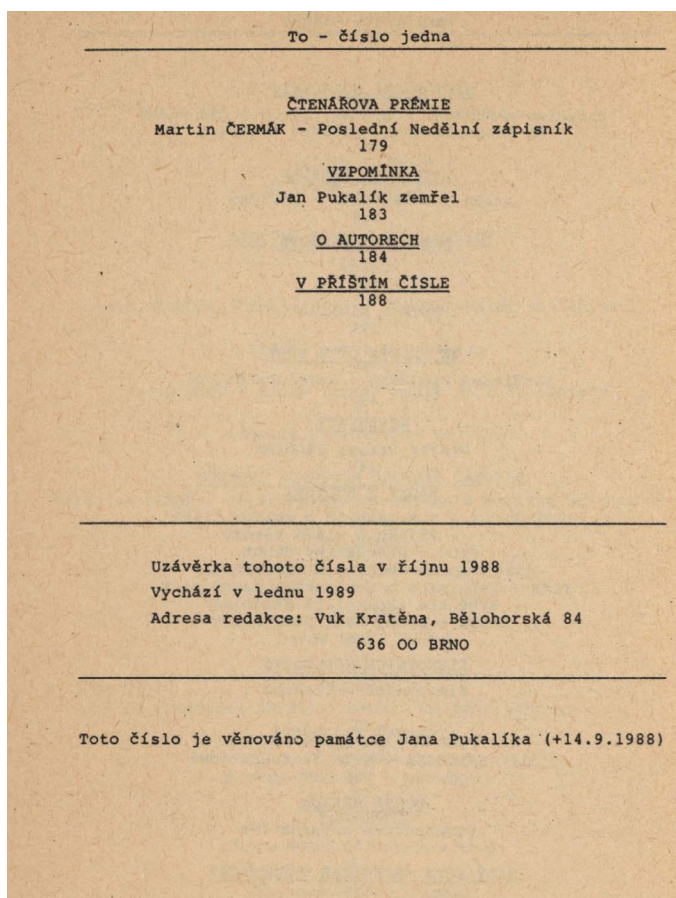
Redakci tvořil malý a spolehlivý tým – za celou dobu intenzivní práce nedošlo k vyzrazení. StB zásah proti členům redakce nakonec provedla, ale naštěstí s takovým zpožděním, že *TO* bylo v té době již téměř rozebráno. Strategicky výtečným kontaktním místem se pro četné přispěvatele a spolupracovníky stala Měnínská brána přímo ve středu města, kde jsem v té době pracoval jako průvodce Muzea města Brna. V časopise jsme uvedli kontaktní adresu člena redakce, což nebyla běžná praxe. „Zhotovení jednoho čísla nás stálo 35 Kčs“ – touto formulací na obálce jsme chtěli předejít postihům za „nedovolené obohacování“. *TO* bylo tištěno v Polsku – stalo se tedy plodem mezinárodní spolupráce. Náklad jsme si s polskými přáteli předávali v horách na slovensko-polské hraniční čáře. Že jsme při dlouhém sestupu s obrovskými krosnami unikli pozornosti, lze přičíst snad jedině tehdejšímu závalům sněhu a lenosti strážců hranic.

Jaký vliv mělo vydávání samizdatu na váš osobní, občanský a pracovní život?

První domovní prohlídka proběhla 6. prosince 1984. K razii za účasti dvou estébáků došlo v Adamově v bytě rodičů, kde jsem se léčil po nepovedené operaci kolene. Poté následovala prohlídka v mém brněnském podnájmu. Na konci dne si odvezli k „expertíze“ desítky samizdatů, o něco později přišla série výsledků na vyšetřovnách v komplexu bohunické věznice. Během adamovské prohlídky se udála kuriózní situace. Ve chvíli příjezdu estébáků jsem měl v zadním pokoji rozdělanu práci – právě jsem přepisoval hesla ze samizdatového *Slovníku českých spisovatelů*. V nestřeženém okamžiku se mi však v tom dvoupokojovém bytě povedlo něco neuvěřitelného – zahladit stopy. K systematické prohlídce celého bytu, k níž jeden z estébáků přivezl předsedu národního výboru a z práce moji maminku, došlo brzy poté. A jediné místo, které spadlo mimo jejich pozornost, bylo zákoutí s klobouky v maminčině skříni. Pod nimi zůstal nepovšimnut předmět doličný – kupa průklepáků s čerstvě přepsanými hesly zakázaných spisovatelů. Psací stroj se mi však do úkrytu nevešel, takže: zabaven.

Před druhou prohlídkou, v březnu 1989, si pro mě přijeli do práce, tedy na Měnínskou bránu. Štára proběhla v malém bytě před zraky ženy Yvetty v pokročilém těhotenství a dvouapůlletého syna. Na konci si opět odvezli k „expertíze“ samizdaty, očekávali však především důkazy o mém spojení s časopisem *TO*. O něco později následovaly opět výsledky. Nejvýraznější pozdvižení během pro-

hlídky vyvolala PF 89, recesistická koláž bratrovy tehdejší ženy Zuzany vytvořená z názvů článků ze stranické tiskové pochodně – *Rudého práva*, která byla vyhodnocena jako protistátní tiskovina.

Edice pramenů: faksimile vybraných článků

Bych (září 1988)

Petr Pospíchal: Fejeton: Mezi časopisy! Jaroslavu Šabatovi k šedesátým narozeninám. Bych, září 1988, s. 97–100.

Box (jaro 1988)

Jiří Kuběna: Vyznání moravské. Z dopisu Mirku Holmanovi z 12. ledna 1988. Box, jaro 1988, č. 1, nestr.

HA! (únor 1980)

Ho [= Radek Horáček]: Jaké byly frňákoviny? HA!, únor 1980, č. 1, s. 10–11.
Vladimír Havlík: BUM!, HA!, únor 1980, č. 1, s. 12.

Host (květen 1985)

Jan Šimsa: Oražení a ponížení. Host, květen 1985, č. 1, s. 43–48.

Revue 88 (květen 1989)

Redakce: Otevřený dopis redakce z 23. února 1989 a Ještě k úvodu. Revue 88, květen 1989, s. 3–8.

Střední Evropa – brněnská verse (únor 1989)

Redakce: Morava ve střední Evropě – diskuse.
Střední Evropa – brněnská verse, únor 1989, s. 8–31.

Sursum (únor–březen 1986)

sk [= Stanislav Krátký]: Půjdu s radostí pěší a bos.
Sursum, 1986, č. 1, s. 15–17.

To (leden 1989)

Op [= Ondřej Pospíchal]: Zbigniew Bujak. Je třeba být ve střehu a opatrně balancovat. Původní rozhovor pro náš časopis. To, leden 1989, s. 48–53.

Protokoly o provedení domovní prohlídky a související dokumenty

Protokol o provedení domovní prohlídky u Jany Soukupové (Host) 1. listopadu 1988.

Protokol o provedení domovní prohlídky u Martina Pavelky (Revue 88) 16. března 1989.

Informace o Chartě 77 (listopad 1988)

Údaje o nových politických vězních. Informace o Chartě 77, 1988, č. 20, s. 13–15.

V samizdatu nově vyšlo. Informace o Chartě 77, 1988, č. 20, s. 18–19.

ВУСН*ВУСН*ВУСН*ВУСН*ВУСН*ВУСН

FEJETON: MEZI ČASOPISY!

/Jaroslava Šabatovi k šedesátým narozeninám/

Když se píše fejeton, nemá se spěchat. Pisatel, psavec, písmák či také psanec má v poklidu sedět nad svým psacím strojem a rozvážnými údery vytvářet na papír takový sled slov, který by dal smysl, hezky se četl a také trochu pobavil. To bych ovšem rád, ale uvědomil jsem se dnes ještě k jedné záležitosti. Půjdu k Milanu Ohniskovi. Šeptavými cestami zaslechl jsem jakési zvěsti a tuším, že Milanovo pozvání bude s těmito zprávami souviset. Na svět totiž přijde prý nový časopis. Dobře, říkám si. Ale není to jen tak, soukromě a varovně si zároveň svedám ukazováček přes ruku.

Časopis teď už vlastně vydává někdo. Možná, že to dokonce je taková móda. Nevím, podívejme se ale, co dělá kupříkladu takový Jan Šimeš. Za svých studentských let vydával časopis Blask. A nyní vydává už, myslím, osmatřicátý ročník. Vydavatelská přestávka se mu zdála zřejmě už úmorně dlouhá, zato doba zase docela vhodná. No, přibližně, šestatřiceti letech.

Doba hláskosti vůbec vyvolává mezi lidem touhu číst a tedy i psát a vydávat. Hláskně například nedávno přišel k nám host. Vlastně - vyšel náš Host. Tlustý je dost.

Semizdatové časopisy po léta bývaly bylinami vzácnými, toliko na dobře hnojených, prosluněných stránkách rostoucimi, v krajině zdaleka nechráněné. Naopak, adupávané a všelijakým potířím vystavované. Leckteré uvedaly dříve, než řádně vyhnaly stvol. Cesta doby se však poněkud stáčí, kočáru kola akřípou, jak srdnatě sehybá a uhání. Nynější kočí ovšem se na veřejnosti nyní moc neukazuje.

Anebo Sursus. Vzhůru. Nový katolický semizdatový časopis. Vzhůru srdce, seplesej nad tou nabídkou

fiktivních podzemních samizdatových pultů, které nás
síc co násic, doufejme, začne sílit.

K Milanovi nemám dalekou cestu. Kolem dětského
hřiště sejdu dolů k roklí, obejdu ji a vydám se na-
horu po stráni cestou značenou rozšlapaným ovocem s
neustálými nálety agresivně bzučících vos. Zasyřen
nad cvrkáním cvrčků, současně^{ov} ošemetnou situací v Per-
ském zálivu a nad libostí, již mi způsobuje vlhký, sklá-
nější se stín, rozhrnuji nohama výsledky přicházejí-
cího podzimu a než se naději /vidá, jak se to slůvko
dere do textu/, jsem tam.

Dále je tu Moravská čítanka. Národ Moravanů, k
nerozesnutí jiný, než pobratimci ze země praetcovy.
Prondrůd ochraňující zbytky své, moderními masnédi
značně procezené odlišnosti. Poslední praporec morav-
ský, praporec Šlikův? Ale kdepak! Moravské tradice
literární, hájená křesťanskými spisovateli v čítance
Moravanů.

O rohožku u vchodových dveří tenisky otírám za-
dělí pořádně, protože jsou dost uleptané od rozšlapan-
né hmoty planých jablek, trnek a mičurinsky sladkých
špendlíků, jimž se stejně v Čechách říká jinak než zde.
Výtah jede rychleji než náš. To je zajímavé, dům je to
docela stejný.

Brnem také mihá se občas teoreticko-politický
občasník Diskuse. Občas, zato svezepě. Jeho padesáté
páté číslo mihlo se právě kolem mne. Že do něho píše
politikové nenapravitelní, bylo v minulosti nejménou
dost tvrdě vyskoušeno. Literárním kultivátorům mohly
by se diskuse zdát příliš suché, ale pozor: doba je
vážná a ke zvlhčení duchovních rtů je příležitost
jinde. Politikové a politologové usilují totiž zlepšit
poměry a nikoli pouze náladu. Věřím, jak je znám, že
s případnými novými poměry objeví se i nálada do-
cela nová.

Uhoštěn fernetem v uhlazeném bytě polo plném knih,
rozhlížím se, jako všude kam přijdu, po knihovně.

"Dát hlas všem ..." Štu a pokyvují hlavou. Tak.

Novináři se ptou nyní, zda to, co právě má se snad dít, znamená tání /odmák, odwylš, оттепель, odmeka, thaw, dégel/ či jen vlídně nastavenou medvědí tlapu. My zatím strojíme /protože přestrojovat nemusíme/ literární dklady štenářstvu dosud netušícímu zcela nic. Blažení pocitem, jaký nastává, když vznikají nové věci, kocháme se alespoň na chvíli, než hlobová myšlenka zalomí chrup v naše uspokojení: nebude to tak snadné!

Nevíš, kde by se dalo sehnat KM balíků papíru?

Inu nevím - a to nepředstírám jen proto, abych tímto způsobem případně nevyzradil, že vím. Vyzradit nemohu, nevím. Ale je to velmi těžké, tuším.

A nějaké překlady?

Nevím, předstírám nyní, aškoliv v křesle jsem řekl, že bych snad něco věděl. Časopis, povídám, měl by mít ovšem výtvarníka. A o něm já, nepředstírám, nevím. A vůbec, víc mi neříkej, zatím mi stačí to, co vím.

Však já bych ti víc ani neřekl.

Ne, i kdybys řekl, já bych stejně slyšet nechtěl.

Kdybys řekl, slyšel bys, já ale neřeknu.

Však říkám, neříkej.

Těžké je - teď už nepovídám, ale pokračuji v psaní fejetonu - vláci káru samizdatu. Takový poutník nejdnou by raději spočinul na kmeně u okraje cesty. Spíše jako soumar mohl by si připadat takový literárně-kulturní poutník. Pocházky, shánění, zařizování, přemlouvání, korigování, práce fyzická i redaktorská, tedy duševní. A užitek duchovní, jenže rizika naturálně tělesná. Takový samizdatový redaktor si může připadat jako podivný hybrid. Je zločincem i kulturním činitelem. Čtenáři totiž právě u samizdatu dělají se na dva tábory. Jeden má štení samizdatových časopisů v pracovní náplni, druhý je šte až po práci. A takový redaktorský poutník nakonec nejdnou spočinout je nucen. Naděje však se mi znovu vtírá do tematu. Páde může, přeje nedávných ledů začínají podmílat do-

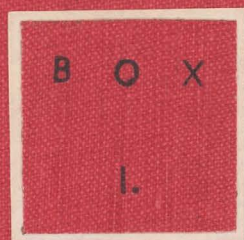
posud pevné břehy a samizdatoví redaktoři se čile prohánějí po svobodě, jak my říkáme tomu jinak úplně přirozenému stavu, pro něž staří Hunové neměli žádný výraz, ptáci. Zasníl jsem se však, jako Libuše, poněkud dál.

A pomáhá ti s tím někdo? Rozhostila se slova, která si nyní nemohu vzpomenout. Dobře, dobře, nechceš-li jmenovat, nejmenuj.

Téma se postupně stočilo jinak. Ne, nevím, co ten a ten čládek, dlouho jsem ho neviděl. Haně je vynikající. Dinu Věrný jsem bohužel nikdy neslyšel, leda že bys mi tu kazetu půjčil. Ta se úplně ztratila ze světa, Irena, že? Pokání rozhodně stojí za vidění, té ruštiny je ale mizerně rozumět. No ale, chtěl jsem se ještě zeptat, jak se ten časopis vlastně bude jmenovat? Cože? Bych? Hm, Bych.

Tak Bych! Boží bžím dolů po ztemnělé louce, tenisky v ruce. Sentam něco trochu zabolí i přes nevyklou stvrdlou kůži. Ale tráva je příjemně měkká, dráždivě studená, ale přesto uklidňující. Vládne váhový chlad pozdního léta. V naprosté tmě se snadno vyhlídí do dálí, oči se nemusí soustředit a lze si zvolit bod libovolně vzdálený. Takže vyhlídím. Duch hláskosti totiž jako ten vítr vané kam chce a křídla samizdatu se pokrývají peřím.

Petr POSPÍCHAL, září 1987

Jiřího Kuběny

B

O

X

I.

ŠÍRKEV A VLAST

(z díla a četby)

*Jiří Kuběna
(pro Bohuslav)*

Morava

Jaro

1988

(Z dopisu Mirku Holmanovi
z 12. ledna 1988)

... VYZNÁNÍ MORAVSKÉ .

Já vůbec nejsem tak naivní, abych myslel, že pro své národní citění budu hned všude sklízet sympatie: a po nikom to nežádám. Taky pro mne není žádný argument, že Ty jsi třeba Chod a Hanička rozená na Jánském vršku. Z toho hlediska já bych byl čistokrevný Slezan: neboť má maminka je z Opavy, otec (ze samého pomezí) Slezské Ostravy. To je nesmysl!

Národ přece - vědomí národnosti - není jen "árijská legitimace" ("Blut und Boden") - je to vědomě stejně se orientující duchovní pospolitost - lidí sice spjatých s určitým kusem Země Bohem nám daným - osudem a třebas i krví (není nezbytné!) pro nás předvyvoleným: národ však především je Duchovní Volba. A tu jsem vždycky cítil hluboké ponížení, že musím dopřekonejšek ohskurních rubrik psát: národnost - česká, když jsem Moravan, rodná řeč: čeština, když jí je - moravština (až do těch filologických detailů, že základem tzv. "češtiny" je "nářečí" východomoravské, od Uherského Hradiště, od Velehradu, kde dodnes se mluví nejčistší, nejvytříbenější "češtinou"). Vždyť to je do nebe volající nesmysl!

Jaký já jsem Čech? A proč? Řekl jsem pouze, pokud jde o tu duchovní orientaci, že můj svatý není svatý Václav, světec pasivity a zlomenosti, teková nádherná lilie do vázy (a jistě po svém, ve svém kódu, českém kódu - někdo i daleko víc: jak jsem se mu obdivně vyznal ve své básni Svatý Václav Ze Skály a nad Jezerem, psané k 1050. výročí jeho mučednické smrti!), svatý Václav, jistě rovnorodá, sčoudně štíhlá a vznešená postava v galerii raně středověkých evropských světců - ale ne někdo, kdo by mne byl schopen obhájit a uhájit v mém mnohem starším a úplně jiném, ne occidentálním, ne západním a ne germanofilském duchovním prostoru - ale v prostoru cyrilometodějském; mí svatci jsou Cyril a Method, řečtí bratři, Blíženci, přišli od Soluně a hovořili našim jazykem (jazykem - své - lásky k nám, kterému se naučili z lásky k nám!); mou vlastí je - jak věřím ne pouhých 150, ale nejméně 300 let (až k samému Samoviv kontinuitě své sahající), dávno před nějakou Prahou existující Velká Morava pro svou dobu obecně dnes všude po světě uznávaná velmoc, skutečně evropský, kulturní stát, duchovně orientovaný směrem k latinskému jihu a současně i východnímu, řeckému katolictví; a dále jsem řekl, že já nejsem žádný potomek ani vyznavač Husův a jeho herese (herese kterou neomylně nestráví prostě žádný Moravan: Moraven srdcem a po duchu!), té herese, která je (a zřejmě i nadále zůstává) základním kamenem (i rozlišovacím lakmusem) češství.

Nechci to rozvádět, ale domnívám se, že jako každý člověk na světě mám i já právo na duchovní volbu své pospolitosti skutečné, pospolitosti duchem. Nikoho do ní netlačím. Ale třebas bych byl sám, a první - a jsem si vědom, že je hodina teprv troglodytů! - mám právo na své národní sebeurčení.

Národ se vždycky určuje jen odspoda, jen od jednotlivců - ale přitom nejprve vždy jen - duchovně - jen ve svých špičkách (a bez zbytečného hluku a křiku na veřejnosti, nejdřív jen potichu a jemně - tak píkající po špičkách): modelován jsa svými zárlivými Pygmalióny s neodpouštějící náročivostí (nekonečně dlouho: právě teď, před ukončením!) když jde o vše - neboť jde o vše! - vteřinu před oživenutím "sochy" - teď když práce musí

precítěna ("odvedena") až do špiček prstů (jak říkával Polykleitos). Někdo se rozhodnout musí !

Já už dál tu hanbu - že nemám národnost, že nejsem (vědomý a hrdý) syn svého (nahlas vyznaného) Národa, snášet nebudu ! Samozřejmě ji mám (tu hanbu - i tu národnost, třeba nepřiznanou, veřejně nevyznanou): a nejsem sám. Ale budu-li vůbec první, kdo se k ní má odvalu veřejně přihlásit (a sklídit za to třeba i pohoršení svých nejbližších), bude mi to ctí.

Jsem MORAVAN, ne Čech, nikdy Čech, mluvím řečí moravskou, ne českou, nikdy českou - moje vlast je Marava, a žádné Čechy, a už vůbec ne infamní, hrůzné, bohorouhačské (bohovražděné!) "Česko" (ten obłudný výplod našeho zdivočelého, prohnílého, nekonečně zkorumpovaného, nestoudného každou sebemenší hodnotu okamžitě špinícího, rozkládajícího, relativisujícího) Liberalismu, atd atd; také má církev je Církev římsko-katolická sice, ale pro mne personifikovaná především svou diecézí brněnskou (olomouckou), tady na Moravě, a tedy zkráceně, ale podstatně Církev MORAVSKÁ - mimochodem jediná skutečně živoucí církev v tzv. českých zemích.

Toto všechno jsem řekl, a to bez nejmenší politické ambice. Politika je umění moci, umění možného. Možné tu zatím - mezi samými spícími mrtvolami - není vůbec nic. Možná je pouze budít. Každé probuzení bolí. Ale s druhé strany každý Národ, a což teprve národ po víc než tisíciletém spánku se budící - má samozřejmě právo na své mráčky, na svou rozmrzelost, na své neporozumění, ano otrávenost, že mu někdo nědá pokoj, že zas něco vymýšlí, že ho radši nenechá v jeho Blaniku, jeho Blanaku - to jest pod přikrovem věcí běžných, známých a zažitých - v propasti jeho indolence, v propastném spánku, skutečně tisíciletém, nadále raději SPÁT. Toto všechno беру, mám na to ohled; Lazar také napřed z Hrobu postupoval v tváři smrtelně bledý a nohy mu museli teprve rozvázat.

A беру - při všem přátelství, ba víc než přátelství (protože my dva opravdu, přes všechno mlčení jsme si blízcí: Bože jak blízcí!) - i to, že problém oslovení MORAVOU, touto naší nezaměnitelnou, a od české zcela rozlišnou (stejně jako od polské, slovenské, rakouské rozlišnou...) mentalitou a tradicí nemusíš nikterak Ty počítovat jako problém svůj. I když zdůrazňuji: jde o vlast duchovní, společenství srdcí Duchovní, : já také, až zrozen v hlavním městě Krále Ječmínka, Prostějově, jsem přitáhl až co dvanáctiletý (z Prahy do Brna) ze svého Betlehéma do svého Nazareta (na cestě a útěku před všelijakými Herody, oklikami dějin). Ale moje VLAST je Zde (ZDE NĚKDE), a můj Národ jsou Ti, Které Miluji, a kteří stejně duchovní hodnoty cítí, a žijí - a pro ně jsou ochotni umřít (a defacto za ně ta-ké už dávno - umírají!) : i když třeba zatím je ne všichni a ne stejně máme odvalu přiznat a pojmenovat.

To všechno tedy ano (...).

Jestli jsem se nechal tzv. "unést" a byl třeba nějak nevhodně osobní, anebo příliš vyzývavý: to mi promiň z toho srdce. Je třeba mít nekonečnou, svatou Trpělivost: a smysl má jen to (a zvítězí jen to) v čem bude, v čem je Láska, větší Láska: víc bdělosti, a méně Spánku : K Bližnímu, Bohu, Vtělenému Slovu Kristu Ježíši.

MORAVA není nějaký můj výmysl. Je to problém TOTOŽNOSTI. Identity. Dnes je někdo ještě jako tak ochoten vyznat CÍRKEV -ale skoro nikdo ne - tady na Moravě - VLAST. A přitom : CÍRKEV A VLAST - spasí nás jen to obojí, jen to obě-nejen skála Petrova, ale i Moravská Země, I Hlas Lidské Krve: nespasí nás pouhá Láska Boha, Boží, ale i Člověka (Bližního Srdcem, Rodem a-Po Duchu), NÁROD

J a k é b y l y " F r ů á k o v i n y ?

Ve svém bloku mám pod datem 1.11.1979 poznámku: "Happ. - Systematik - nějaký courání po městě". .. A to je začátek. Když jsem chtěl ten kolektivní pohyb nějak konkretizovat, vzpomněl jsem si, jak Erika kdysi přišla do LŠU s papírovým nosem - FRŮÁKY!! - a nejbližší zajímavé datum? - 6.12.-Mikuláš! Dalo to hodně vymýšlení a shánění, než jsme mohli spolu s Gríšou napsat na plakáty - ZO SSM č.1 Pedag.fak. pořádá

MIKULÁŠSKÉ FRŮÁKOVINY 6. 12. 1979

1/v 14,30 si účastníci nasadí frůák a běží do ulic
2/při setkání se pozdraví tlesknutím frůáků a představí se
3/po hodině courání se shromáždí na Zelném trhu
4/shromáždění se odeberou do dětského domova v Pisárkách
5/kde předáme dárky a podle možností děti pobavíme
Podmínka účasti: 1/frůák, 2/dárek, 3/jakýkoli hudební nástroj
S vědomím předsedy naší ZO jsem tyto plakáty vyvěsil na fakultách: pedag., filos., lék., práv., a architektury. To bylo v pondělí 26.11. Většina našich známých už ale o akci věděla, takže základ snad i dvacetí lidí byl v podstatě zajištěn. Všichni se docela těšili.

V pátek 30.11. přiběhl ráno do kreslírny kulturní referent FV a nervózně mluvil cosi o nesmyslné akci, že o ní nikdo neví a že děkan prý vyrazí iniciátory ze školy a že mám jít okamžitě za předsedou FV SSM. Ten mi řekl, že je to akce sice výborná/akutěně - chápal ji jako hezký útok na měšťáky/, ale protože s. děkan zjistil, že FV není informován, tak se prý rozčílil - prý neexistuje, abyhom chodili s nosy po městě, takže musíme akci zkorigovat na menší počet lidí a rozhodně se stáhnout ze středů města. Prý by mohlo dojít ke konfliktu s VB.

Nakonec jsem ještě v pátek posílal dopisy, že: Sraz se přesouvá do prostoru Mendlova nám. v 15,15h. - totéž jsem v pondělí psal na všechny plakáty, navíc s velkým - JEN PRO POZVANÉ - čímž jsme vyloučili/byli nuceni vyloučit/ možnost masové účasti vysokoškoláků/Obligátní tehdy věta: "Veď nás tam do celej kruh"/

JENŽE - Když se v pondělí s prorektor Sýkora dočetl, že akce skutečně má proběhnout, okamžitě telefonoval na děkanát pedag. fak. - což jsem se dozvěděl večer od sekretářky děkanátu/pracuje ve FV SSM/ - a celá akce byla zakázána, plakáty staženy. V úterý dopoledne jsme s Gríšou na architekturu poslední zahovalý plakát přelepili cedulí NEKONÁ SE a on ještě vzteklo i trochu labužnický dopsal /ZÁKAZ/. Že jsme se museli omlouvat v dětském domově, to nikoho nezajímalo. Mimoto: V pondělí večer se měla konat scházka/Hynek, Erika, Radka, Jakub a já/ - zkouška improvizáční ~~křesna~~ klauniády 2 - pohádky Jak šel hloupej Frůák do světa - divadýlka pro děti, jehož scénář jsme napsali spolu s Hynekem/Libor Kalina - místopředseda FV SSM/ - OVŠEM -

- ovšem konala se schůze ČSV na níž:1/Hynek byl pokárán, že ačkoliv o akci věděl, nenahlásil ji na vyšších orgánech/předseda FV tvrdil, že by zdárně proběhla, byla-li by včas hlášena/

2/Předseda ČSV SSM s. Holoubek argumentoval tvrdě proti a také volně citoval prorok-tera: a/akce M. Frňákoviny by mohla být zneužita jako politická

~~sta~~ provokace

b/"že se to podobá akcím 60.let"

c/že by mohlo dojít k pouličním výtržnostem

d/nebezpečí církevního tmářství

e/že akce vůbec opí politickým podtextem/předseda FV mi doslova citoval páně Holoubkův výrok "nosy proti režimu"/

f/že je vůbec špatná doba/což mi opravdu řekl předseda

FV s. Friedman, který mluvil také o všeobecném "strachu"/

Faktem je, že právě předseda FV hodnotil náš nápad velice kladně, chápal/snad víc než já sám/, že se chceme vymát těm přežitkům s pitvorným maskovaným mikulášem i čertem a na druhé straně skutečně provokujeme ty, kteří už zapomínají na humor a upadli do jakési všednosti a lhostejnosti. Kritizoval nás ovšem zato, že jsme měli od počátku spolupracovat s FV a také předem informovat VB nebo Městský NV.

Já osobně přiznávám, že jsem chtěl zkusit připravit happening s masovou účastí /snad i 200 lidí/. Chtěl jsem také dokázat, že právě SSM jest organizací, umožňující mnohé formy aktivity -

- výsledek však už známe -

- ostatně - kdesi na magnetofonovém pásku u Edy je hezká frňáková píseň - hymna/Eda a Gríša/ speciálně napsaná, mj. s textem: "Mikuláš umřel, stejně byl svatej, tak NESTALO SE NIC."

ZPRÁVY z Brna z 6.12.1979

14,30 - na ulici České jsem potkal nezvykle mnoho příslušníků
Veřejné bezpečnosti

14,35 - mi na Nám.svobody Vladimír s Edou řekli, že už dvakrát prodělali kontrolu obč.průkazů/"Tak vy jste z Olomouce?"/

14,50 - vím od Edy, že Gríša říkal:

1/Na SNE mají prý hlášku, že z Olomouce má přijet 200 lidí na demonstraci

2/Že Zelný trh je hlídán a že tam nemáme chodit

?????

asi 21 hod. - začíná p. Míjemná vinná noc v km Cupákovně

- Co ještě dodat? ..

vladimír havlík

poem about my sad life

BUM!

quite
quiet

HOST

Jan Šimsa

Připravovali mě na ně už v předškolním věku. Potkávali jsme je na Pankráci u soudu. Chodili v soukenných oblecích, s kulatými čepicemi z práce ve volnějším tvaru a doprovázeli je dva postarší dozorcí. Na nás děti se smáli a na maminku mávali, nebo to snad bylo obráceně. Míval jsem z nich zkraje trochu strach, ale maminka mi vyložila, že to nejsou lidé zlí, ale lidé v neštěstí.

Bylo mi deset, když se můj otec stal jedním z nich. Byl na Karlově náměstí, to se ještě dalo z novoměstské věže psát vzkazy prstem na zeď. Pak byl v Terezíně, přes dva roky v Mnichově-Stadelheimu, u soudu ve Stuttgartu, při eskortě na skok v Ulmu, na Pankráci, aby doputoval v Dachau. Od té doby to byli přátelé nejen mých rodičů, ale také mí, ať už tam zůstali, byli tam, přišli odtamtud nebo tam měli jednou přijít.

Ve dvaceti jsem se proplížil večer do neosvětlené kanceláře chotěbořské věznice, abych si pohovořil se Zdenkem. O čtyři roky později jsem v PtP poslouchával vyprávění vynikajících expertů, někdy i politických. Hodně jsem o vězeních a táborech četl a věděl.

Moje žena se věnovala historii odboje, publikovala studie o odbojářích a jejich vězení a spolu jsme vydali jako knížku výbor z unikátní sbírky dopisů, ucelených textů a zápisků z pěti let vězení mého otce. Až do stadia sloupcových korektur dotáhlo nakladatelství před 12 lety překlad dopisů a studií německého theologa odbojáře Dietricha Bonhoeffa, jehož Haftbericht o berlínské věznici Tegel mne svádí ke srovnání s Bohunicemi.

Alle pak mne Sváta Karásek po těch svých osmi měsících upozornil na nesnáze s těmi opravdu nepolitickými, kteří nečekali nic ani od osmašedesátého roku a vůbec od ničeho a nikoho, nezajímají je knihy a písně, neslibují si nic od života, který je pro ně břemenem a jeho čas něčím, co je třeba zabít. Navazoval s nimi prý hůře než s vyšetřovateli a dozorcí. A to byl Sváta ! Ten přece ze všech mých bratří a kolegů dával nejvíce pozor, když Ježíš říkal : "Vyjdiž na cesty a me-

zi ploty / "A ovšem také věděl dobře, proč Ježíš řekl: "V žaláři jsem seděl a přicházeli jste ke mně." A proč apoštol na pomínal křesťany: "Pomněte na vězně, jako byste spoluvězňové byli !" A proč v Bibli není nikde žádný rozdíl mezi politickými a nepolitickými.

Další ostřejší paprsek mi svítl při čtení reportáže Otky Bednářové, jak šla navštívit Klementa Lukeše a ocitla se ve vězeňské nemocnici. Do čtení se mi zdálo, že je třeba požadovat statut politických vězňů. Ale s ním by se Otky nesetkala s tou mladou postiženou číšnicí. Neukázalo by se, že žernov pokažené justice nedrtí nejvíce novináře, faráře, dramatiky a politiky, ale chudé lidi, které nikdo nezná. A kterých se nikdo nezastane, a když tak učiní politická intelektuálka, tak dopadne tvrdá odvěta na ni nebo na postižené. V daném případě dopadla na obě.

Po chartovním plesu provedl pronikavý rozbor paragrafu proti "příživě" Václav Havel. Naše vězení jsou vsutku přeplněna, ale nejen dělníky pro údajnou příživu, ale také horníky, číšníky a nádeníky, jakožto i bufetáři, hajnými a zřízenci, lidmi neintelektuálními kvůli dalším zpotvořeným, gumovým paragrafům, jichž lze podle potřeby použít vůči komukoliv.

Oba prorocké fejetony mne dovedly na hranici dosavadního postoje. Musím totiž přiznat, že jsem sdílel s mnoha dalšími faráři, profesory, novináři a reformisty představu, že je jakýsi podstatný rozdíl mezi politickým a civilním vězněm. Nespravedlivě postižený je ten politický, a přinejmenším by se s ním mělo jednat jinak, aspoň jako za první republiky či podle zákona a předpisů. K té představě patří domněnka, že kriminály a soudy musí být, neboť patří mezi nástroje a zbraně, jimiž vrchnost brání tomu nejhoršímu ve společnosti, jež by se bez příslušníků a žalářů zhroutila.

Za hranice tohoto postoje jsem se dostal až na cele. Přes všechnu už předškolní přípravu jsem byl začátečník ve vztahu k civilním vězňům. Zprvu jsem měl na cele samou stodevítku, a to je skoro politický paragraf. Ovšem aplikuje se i na kluky zadržené v noci v Bratislavě bez občanských průkazů, které jim odňali strážci Tatranského národního parku, když tam chtěli rozdělávat oheň. A poněvadž měli zálesácké dýky a mapu Jugoslávie a přišli do rukou zkušeným vyšetřovatelům, tak dostali přípravu ozbrojeného přechodu státních hranic a po-

Kad je nezachránili psychiatři a neulili na "pakárnu", tak tam jsou dodnes a podle protisocialistického, kastovníckého učení o recidivismu na celý život.

Po pěti měsících Bohunic jsem se dostal na Bory. Míval jsem až závrať z toho množství tváří, postav, povah, osudů, rozsudků, příběhů a neštěstí. Všechna vězení a tábory v dějinách jsou fantastická svou koncentrací spousty lidí na malém prostoru. Nástupy na jídlo na centrálu byly pro mne vždy show ve velkém stylu. Kostymy, zbytky mundurů vítězných i poražených armád, byly malebné. Masky zálesácké, zbojnické, divošské, cikánské, tvarohové, pikvikovské, ale jako v pravé jedničce hlavně mladé.

Kdykoliv se mi někdy neznámí muklové z cizích úseků nelíbili nebo jsem se až děsil pohledu na jejich postavy, vygumované inertní obličejy, popelavé tváře zbrázděné muklovsky "oraženými" rysy, tak jsem se nutil si představit, jaký je pohled na nás, na "dřevěné komando", kam jsem se dostal díky aktivitě mé ženy a blahoslavenému výboru na obranu mne a dalších. V patře nad sebou jsem den jak den vídal nastupovat jednoruké, jednonohé, poloslepé, chromé, jejichž přítomnost, podobně jako setkání se slepými mne vždy zahanbilo, jako bych za tu hanbu lidského pokolení sám mohl.

V takových chvílích zděšení či smutku při pohledu na lidi zbavené důstojnosti, svérázu civilu, lidskosti domova, minulosti a budoucnosti, mladých lidí určených k postupnému utloukání, se mi rozpadávaly beztak už trosky dějinného a sociálního optimismu XIX. století. Co by tomu řekla Matylda Wrede, anděl vězňů, anděl vězňů, třebaš za cara ve Finsku viděla lecos? /Její předkové se setkali v zajetí na Sibiři s českými bratry./ Kde jsou výhledy socialistů na reformu vězeňství?

Socialistický pohled na zločinnost byl dán původně tím, že je to nemoc společnosti a vina společenského řádu. Změňte řád a zločinnost postupně zmizí! Nyní za toho "reálného" se kriminalita plánuje podle ekonomiky a na základě smluv ministerstva spravedlnosti a jeho ústavů s příslušnými národními podniky. Podle původního socialismu mají bezplatné soudy léčit a ne trestat, ničit, ubíjet. Vyšetřovací vazba má být zrušena nebo zkrácena na několik dní a ne trvat měsíce a roky a ještě platit. A dnes? Dnes tam nejdeš- ne "na státní

útraty", jak, to ~~mnozí znají z literatury~~ a z detektivek, ale platit všechno, stravu, byt, obsluhu, ~~soudy, advokáta, škody:~~ částky rostou, dlužník to nemůže splatit - to je jeden z ekonomických základů trvalého recidivismu.

Byli socialističtí a komunističtí advokáti, co hájili chudé lidi a ty, kdo se brali za jejich práva; vzpomínali jsme na Ivana Sekaninu a paní Gertrudu. Jakmile se dnes advokát pokusí svého klienta hájit a ne "spolupracovat" s vyšetřovateli a prokuraturou, je sám stíhán. Výkon trestu se měl podle socialistické vize proměnit v léčebný proces, při němž psychologicky připravení ošetřovatelé budou hledět na provinilce jako na nemocného. Pobyť v léčebně vyústí v návrat do lidské společnosti, která každého přijme s otevřenou náručí a novou důvěrou. Podle učení o recidivismu v reálném socialismu nesmí trestaný člověk být zaměstnán nikde, kde by si vydělal, kde by měl hmotnou odpovědnost. Jeho dluhy vzrostou a dříve nebo později se vrátí do výkonu, tam už má kamarády a vyzná se tam.

Největší tíhu vidím v tom, že jde o seskupování lidí, kteří se nesmějí a nemohou bránit. Jejich občanská práva jsou omezena na minimum. Starají se o ně lidi, kteří je většinou lidsky, morálně ani intelektuálně nepřevyšují a umějí pouze vyzkoušenými, účinnými metodami je držet při intenzivní práci v podzemních nebo jiných špelunkách.

Výsledkem jsou ovšem obrovské peníze, plán je plněn a příslušným lidem jsou vypláceny prémie, navíc kamsi mizí horentní rozdíly mezi normami. Odsouzený dostane nepatrné kapesné, část výdělků přijde rodině, ostatní jde na účet ústavní péče, na dluhy. Lidé jsou tímto systémem lámáni, připravováni pro konformitu, pro systém nejméně dvojí pravdy, mimikrové pokrytectví a vedení k nezřízené účtě k místním veličinám s absolutní pravomocí. Za starozákonních časů to byli Baalové, podle sovětského vzoru jim říkejme pachanové. Systém zde vyzkoušený se postupně šíří do společnosti.

Častěji jsem ovšem měl myšlenky a vize jiné než trudné. Někdy jsem si nesl z centrály ešus s jídlem a prožíval jsem sváteční vytržení. Už ve vazbě jsem cítil jakousi až mystickou blízkost vězňů všech věků - už od starozákonního Josefa, jehož egyptský příběh jsem podrobně vyprávěl podle Bible i podle Thomase Manna mladičkému polskému spoluvězni.

Vzpomínal jsem na Jana Křtitele, náboženského ~~preroka~~, který seděl za politiku a ~~kterého tanec pávabné dívky přitah~~ vil o hlavu. Ježíš byl vydán do rukou lidských, ve vazbě dlouho nepobyl. Kriminálu si užil Jan Hus, bolely ho zuby a zvracel krev, Jan Augusta seděl na Křivoklátě čtrnáct let, velkou část v kládě. A to nepočítám přátele, kteří ve vězení byli nebo už přišli domů nebo se tam jistě jednou dostanou, nepřipomínám ruské disidenty, wilmingtonskou desítku a už připomenutého otce a Bonhoefera. Zvláště vězeňské existenciového otce jsem porozuměl hlouběji a pronikl jsem do tajů vydané knížky, jejíž rukopis jsem před lety pětkrát opisoval a měl pevně v paměti.

Ve výkonu bylo méně soukromí, méně meditací, méně usebrání. Bylo to méně poustevnické a méně sváteční. Ale zase kolem kypěl muklovský život, v němž je, jak známo, hodně srandy, občas kamarádství a tu a tam anonymní čin pomoci, solidarity, dále setkání s přáteli starými i novými, rozhovory, diskuse, vyprávění, dopisy.

A byly ovšem i patetické chvíle. 17. listopadu přišel na nástup Oldřich Tomek se zarudlýma očima plnýma slz, jak vzpomínal a modlil se za spolustudenty, kteří před skoro čtyřiceti lety byli po jeho pravici a levici vybírání k popravám. Nebo když nás Tomek učil zpívat koledy, z nichž jednu jsme měli spolu s dalšími lidovými písněmi zpívat při vánočním večírku.

A byly tu i chvíle bezmezné lásky k muklům bez rozdílu věku, charakteru, víry, národnosti, přesvědčení a hlavně bez rozdílu toho, proč tady nebo v jiných věznicích žijí, žili, živořili a umírali. Prožíval jsem chvíle až pošetile nadšené radosti, že jsem tady a nikoliv jinde, že jsem dostal taky osm jako Sváta a že třeba už na mne pak také náš Martin dá jako na Svátku. Měl jsem chvíle silného pocitu sounáležitosti se všemi těmito lidmi pokřivenými, protivnými, plivajícími na dálku do záchoda / málokdy se trefujícími/, zchromlými tělesně i duševně, v ohavných hadrech, odříznutými od rodin, s nepřijatelnými názory na ženskou otázku, vykořisťovanými, pokořenými, uráženy.

V celku bych mohl pobyt v našich ústavech jen doporučit. Člověk s určitými zkušenostmi, s jakýmsi vzděláním a zaměřením zde může dojít větší specifické váhy, kterou budou

mít jeho slova i činy, bohužel i jeho omyly a nedostatky. Ale není to vhodné pro lidi mladé, s malým vzděláním, pro lidi bez nadání pro mystiku a duševní aktivitu i bez možnosti ji realizovat.

A nechci zatím myslet na nutné reformy. Chtěl jsem jen naznačit, co mi přinesl kratičký pobyt dvou dnů a osmi měsíci v pohledu na chudé dnešních dnů, na bezdomovce, na vykořeněnce, které by "venku" mohl do lidské společnosti zařadit jen Magorův "laskavý společenský řád", jak mi řekl s nesouhlasem, když jsem se nahlas zamýšlel nad lidmi, kteří jakoby už ani jinde žít neuměli a nemohli než z "výkonu do výkonu."

Vzpomínal jsem Pavla a jemu podobné. Ten ve svých jednatřiceti letech měl za sebou už jedenáct let tam. Nepočítám dětské domovy a internáty od šesti let. Teď sedí tři a půl roku za jedny tesilové kalhoty a hraniční čáru s Polskem.

Pochopil jsem tam, že Ježíšův výkřik: "Chudé zajisté máte vždycky před sebou!" není jen varování před charitou, která může vyhladovět duši, ale též burcující výkřik, který probouzí z konformního snu, že už "chudých není", že už "ponížených a uražených není", že jsou jen zanedbatelné, nepodstatné, vbrzku odstranitelné nedostatky dobrého sociálního řádu, v němž bylo zrušeno vykořisťování člověka člověkem.

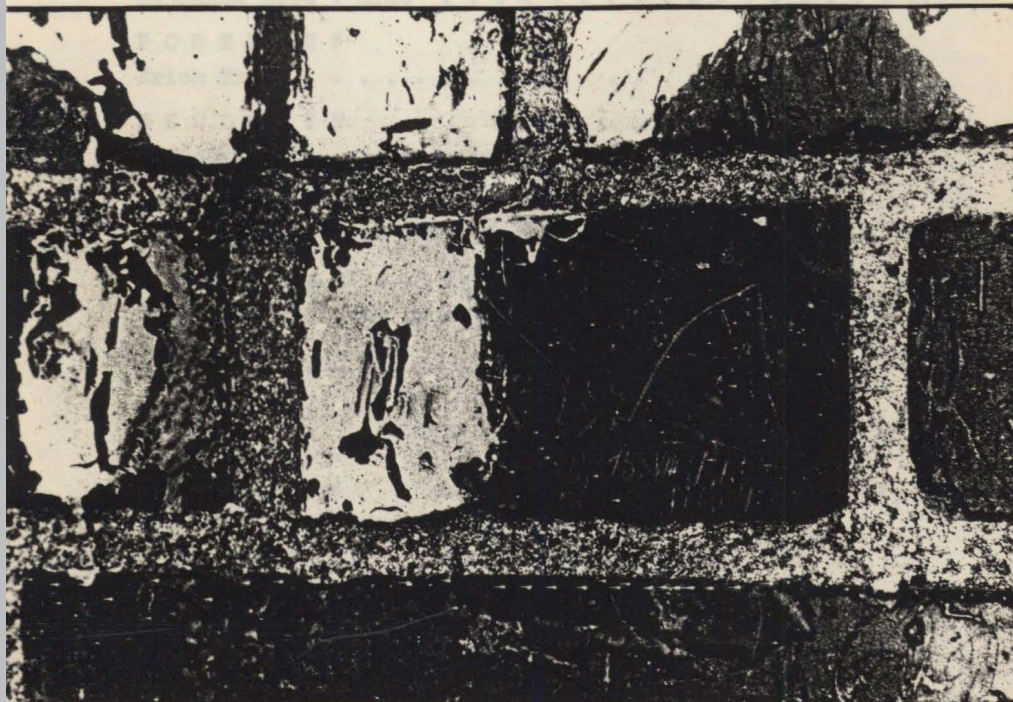
A cítím se daleko více spjat s těmi, kteří uvažují o zřízení výboru na obranu i spravedlivě stíhaných a s Jaroslavem, který brzy po návratu navrhoval vyhlášení budoucí amnestie pro vyšetřovatele a dozorce, neboť jsme věznění i s vězniteli. A úžeji spjat s těmi, kdo pro obranu nespravedlivě stíhaných byli sami stíháni a octli se mezi těmi, kteří svou existencí jsou soudem nad naší intelektuální reformistickou samospravedlností.

Jsem spjat s těmi, kdo tam jsou a kdo tam byli a kdo tam půjdou, ať jsou to Otky, Dany, Jarmily, nebo zase Václavové, Albertové, Jirkové, Petrové a Ladislavové. Spjat s těmi, kteří se tam octli a ještě octnou, aby naplnili slovo: "V žaláři jsem seděl a přicházeli jste ke mně."

revue

Nezávislá
vysokoškolská revue
pro neformální iniciativy
a kulturní aktivity
mládeže

88

188

májové číslo

BRNO

nezávislá vysokoškolská revue pro neformální iniciativy
a kulturní aktivity mládeže

OTEVŘENÝ DOPIS

státním orgánům, společenským organizacím,
občanským iniciativám a sdělovacím prostředkům

Obracíme se na Vás formou tohoto otevřeného dopisu, protože jsme vyčerpali různé možnosti, jak legálně pokračovat v redakční práci na našem studentském časopise Revue 88 a svou další činností se vystavujeme riziku trestního stíhání a předčasného ukončení studia. Ohlas, který Revue 88 jako nezávislý vysokoškolský časopis vyvolala, nás však zavazuje, abychom ve svém úsilí vytrvali.

Časopisy na vysokých školách jsou vydávány fakultními výbory SSM. Svazácký tisk se přitom nezabývá mnoha oblastmi, které leží mimo rámec svazáckých zájmů, přestože se bezprostředně dotýkají mladých lidí. Jsou to otázky víry a vyznání, mnohé kulturní aktivity, jako např. rocková a alternativní hudba, amatérské divadlo, ineditní literatura, právo zakládat zájmové organizace a sdružení, svoboda projevu a shromažďování, otázky zkrácení vojenské základní služby a náhradní vojenské služby, možnosti neomezeného cestování do zahraničí, svobodného výběru a příjmu informací, přístupu ke vzdělání a mnoho dalších. Právě těmito otázkami se v Revue 88 chceme zabývat, abychom vyplnili mezeru ve stávajícím mládežnickém tisku, a napomohli tak překonávání nezdravého společenského klimatu. Nechceme být nečinnými svědky morálního rozkladu naší společnosti.

V dosavadních dvou číslech Revue 88 jsme přinesli původní příspěvky o hudbě, literatuře, ekologii, studentském hnutí, sovětské mládeži, československých občanských iniciativách, rozhovory, recenze, úvahy i dosud nepublikovanou prózu a poezii našich spolužáků.

Přestože jiné vysokoškolské časopisy nejsou registrovány Federálním úřadem pro tisk a informace, pokoušíme se v důsledku odmítavého stanoviska vedení škol k naší aktivitě Revue 88 řádně registrovat. Registrační řízení však nebylo přes naše opětovné naléhání dosud zahájeno. Naopak Národní výbor města Brna zahájil ve věci Revue 88 postupkové řízení, které dosud není pravomocně ukončeno. Kárná opatření nám však byla udělena děkany jednotlivých fakult za přestupek, čímž byla zcela ignorována presumpce nevin. Jednání kárných komisí a jejich rozhodnutí byla výsledkem represivního působení, které jediné v našem případě školy uplatnily.

Situaci kolem Revue 88 nyní vyostřil krajský prokurátor, který redakci předvolal a ve své Výstraže kvalifikoval naši činnost jako protistátní a protisocialistickou s tím, že dalším jejím pokračováním se vystavujeme riziku trestního stíhání.

Uvedené atributy připisované Revue 88 rozhodně odmítáme. Tato slova dodnes slouží k potlačování nežádoucí aktivity zdola. Represe, kterým jsou vystaveni v poslední době mnozí naši spoluobčané za své občanské postoje, nás vzájemně spojují a přesvědčují, že nelze ustoupit z vůle a násilí, protože ustoupit v této době by znamenalo souhlasit s tím, že lidská práva zůstanou v naší zemi i nadále pouhými slovy.

Obracíme se na Vás se žádostí o pomoc a podporu. Nejde nám o nic jiného, než abychom mohli jako skupina občanů - vysokoškolských studentů vydávat svůj časopis, v němž bychom mohli reflektovat současnost nezávisle na postojích škol, SSM a jiných institucí. Nabízíme dialog, ale dosud jsme pro něj nenašli partnera, který by byl ochoten s námi diskutovat.

V Brně dne 23. února 1989

Redakce Revue 88

Petr Fiala, absolvent filozofické fakulty UJEP v Brně
t.č. ve výkonu základní vojenské služby

Petr Fiala

David Langar, student agronomické fakulty VŠZ v Brně
Gottwaldova 22, 693 01 Hustopeče

David Langar

Martin Pavelka, student lékařské fakulty UJEP v Brně
Vackova 3, 612 00 Brno

Martin Pavelka

Petr Plch, student strojí fakulty VUT v Brně
Svitavská 33, 61400 Brno

Petr Plch

Roman Ráček, student filozofické fakulty UJEP v Brně
nám. Svobody 2, 602 00 Brno

Roman Ráček

Jiří Voráč, student filozofické fakulty UJEP v Brně
Štefáčkova 1, 628 00 Brno

Jiří Voráč

Vladimír Vyskočil, student lékařské fakulty UJEP v Brně
Slepá 15, 613 00 Brno

Vladimír Vyskočil

PŘÍLOHA K OTEVŘENÉMU DOPISU
státním orgánům, společenským organizacím,
občanským iniciativám a sdělovacím prostředkům

Od května minulého roku usilujeme o vydávání studentského časopisu REVUE 88 s podtitulem "nezávislá vysokoškolská revue pro neformální iniciativy a kulturní aktivity mládeže". K vytvoření nového časopisu nás přivedla upřímná snaha přispět k pozitivním společenským změnám svým vlastním dílem. V našem případě tím, že budeme podporovat diskusi o palčivých otázkách našeho života, nebojácne prosazovat pravdu a zasazovat se o spravedlnost a veřejnou kontrolu všude, kde je to potřeba, neboť pouze dialog a otevřenost může oživit ospalé či dávno spící vztahy (jako např. vztahy mezi učiteli a studenty, starší a mladší generací, vedoucími pracovníky a jejich podřízenými, atd.) ku prospěchu všech. Věříme, že o tento všeobecný prospěch jde nejen nám, ale všem lidem dobré vůle. To je podstata našeho programu, ke kterému jsme zcela přirozeně dospěli na základě výchovy k účtům ke všelidským hodnotám. Tyto z našeho hlediska úspěšné motivy nás však v praxi uvrhly do víru jednání, řízení a odsudků, jejichž cílem je zjevně eliminace naší aktivity, případně nás samotných.

Od počátku jsme se snažili vystupovat a jednat legálně. Při přípravě zkušebního čísla (uzávěrka 31.5.1988) jsme vyšli ze zkušeností, které někteří z nás nabyli v jiných studentských časopisech, pro něž však dosud neexistuje žádný právní dokument, který by jasně upravoval jejich vydávání s přihlédnutím k jejich specifickému postavení mezi ostatními periodiky. Kopii zkušebního čísla jsme zaslali rektorovi UJEP prof. PhDr. Bedřichu Čeršňákovi, CSc. s žádostí o technickou pomoc. Delší dobu se nic nedělo, proto jsme začali půjčovat zkušební číslo ve velmi omezeném počtu jako metodický materiál za účelem zjištění zájmu o naši práci. Následovala první viditelná reakce rektorátu UJEP, jenž jménem rektora písemně pozval k jednání naše rodiče. Okamžitě jsme odeslali rektorovi dopis, v němž jsme konstatovali, že rodiče nejsou kompetentní nás zastupovat a vyjádřili jsme zájem o osobní setkání s ním.

Naše první schůzka s vedením univerzity, zastoupeným prorektory UJEP prof. PhDr. Walterem Smrčkou, CSc. a prof. MUDr. Bohumilem Bednaříkem, DrSc., se uskutečnila dne 30. 6. 1988, pět dnů před jednáním rektora s některými rodiči.

Na setkání s prorektory jsme byli informováni, že pro vedení univerzity nejsme žádnou redakcí, ale vystupujeme jako jednotliví studenti, protože Revue 88 není registrována. Byli jsme upozorněni, že z téhož důvodu bychom se při vydávání dopouštěli přestupku proti zákonu o periodickém tisku (č. 81/66 Sb.). Dále jsme se dozvěděli, že univerzita nemá zájem o další časopis a nepotřebuje jej. Zkušební číslo bylo oběma prorektory hodnoceno velmi špatně, k obsahu jednotlivých článků se však nevyjádřili.

Ohlas Revue 88 mezi studenty, kterým je určena především, byl však velmi dobrý. Vysokoškoláci nám vícekrát zdůrazňovali, že chtějí, aby Revue 88 vycházela. Proto jsme se rozhodli vzít v úvahu upozornění rektorátu a náš časopis přihlásit k registraci.

Po prozkoumání zákona č. 81/66 Sb. o periodickém tisku a Ústavy ČSSR (konkrétně čl. 28 hlavy druhé), již však tento zákon nejméně v jednom bodu odporuje (v Ústavě je právo svobody projevu tiskem, rozhlasem, ... atd. přiznáno pracujícím a jejich organizacím, kdežto ve výše zmíněném zákonu již jen organizacím, přesněji právníkům osobám, kterými jednotliví občané či jejich skupiny nejsou a být nemohou (?)), jsme se přece jen rozhodli požádat Federální úřad pro tisk a informace a JmKNV o registraci Revue 88 zároveň se žádostí o zahájení připomínkového řízení k naší registraci, od něhož jsme očekávali vyjasnění onoho rozporu mezi Ústavou a citovaným zákonem.

Dne 30. 9. 1988 jsme dokončili 1. řádné číslo Revue 88, které jsme spolu se zkušebním číslem přiložili k žádosti o registraci a 24. 10. odeslali oběma kompetentním úřadům. Opět jsme o našich krocích informovali vedení našich škol.

Prorektor Bednařík pozval studující členy redakce na 7. 11. 1988 na rektorát UJEP. Jednání se zúčastnili děkani filozofické (prof. PhDr. Jan Chloupek, DrSc.) a lékařské fakulty (prof. MUDr. Lambert Klabusay, DrSc.). Prorektor Bednařík nám zdůraznil, že svým jednáním porušujeme tiskový zákon, že univerzita časopis nechce, ani nepotřebuje, že je nesmyslné pokračovat v činnosti, neboť náš časopis jistojistě nebude povolen (což jsme v tom okamžiku ještě nemohli tušit - neznali jsme stanovisko FÚTI), a vyzval nás k zastavení činnosti. Naše připomínky ke sporným bodům jednání odmítl vyléchnout.

Studenti FF byli následující den pozváni k děkanovi Chloupkovi. Když jsme děkanovi na jeho dotaz vysvětlili, o co nám prací v redakci Revue 88 jde, uznal poctivost našeho úsilí, které bychom však podle jeho názoru měli uplatňovat ve stávajících strukturách. Markétě Zettlové na téže místě sdělil děkan ústně, aby již nereflektovala na pozvání, kterým ji písemně zval na vyhodnocení nejlepších studentů. Markéta přislíbila, že se zmíněné akce účastnit nebude. Když však poté požádala na děkanátě, aby jí dali děkanovo "doporučení" písemně, nejdříve slíbili, ale o několik dní později, když už vyhodnocení studentů hladce proběhlo, dostala Markéta namísto odpovědi předvolání před kárnou komisí.

13.11.1988 nám bylo doručeno stanovisko FÚTI k naší žádosti o registraci, ve kterém se mj. píše: "podle platných tiskové právních předpisů (§4 z.č. 81/66 Sb.) mohou periodický tisk vydávat k plnění svých společenských úkolů pouze právnické osoby, tj. organizace s právní subjektivitou. Periodický tisk tedy nemohou vydávat fyzické osoby, jednotlivci nebo skupiny občanů bez náležité legalizace. Z tohoto důvodu není možné provést Vámi požadovanou registraci". Dopisem ze dne 23.11.1988 jsme reagovali s tím, že z dopisu FÚTI není jasné, zda se jedná o stanovisko nebo rozhodnutí. Proti rozhodnutí se v zákonné lhůtě odvoláváme a současně znovu žádáme o zahájení připomínkového řízení. Dne 23.12.1988 jsme obdrželi zatím poslední dopis od FÚTI, ve kterém nás informoval, že naše "podání trpí z hlediska platného práva nezhoditelnou právní vadou spočívající v tom, že podatel přihlášky k registraci periodického tisku o názvu Revue 88 není právnickou osobou".

28.11. a 30.11.1988 proběhla s Martinem Pavelkou na LF a Markétou Zettlovou a Jiřím Voráčem na FF jednání kárných komisí. Pavelkovi navrhla důtku a Zettlové s Voráčem napomenutí. Děkanáty ale nakonec ve všech třech případech rozhodly udělit důtky podle §34 odst.1) vyhl. MŠ ČSR č.110/80 Sb. za závažné a zaviněné porušení povinnosti podle §6 odst.1) zák.č. 60/61 Sb. a §4 zák.č. 81/66 Sb., jehož se dopustili svou činností v redakci Revue 88. Proti tomuto rozhodnutí se všichni tři odvolali s odůvodněním, že registrační řízení teprve probíhá, jeho výsledek není dosud znám a jeho očekáváním se žádného přestupku nedopouštějí. Navíc oba studenti FF se účastnili práce pouze na 1.řádném čísle, takže na ně nemůže být vztahován dodatečný postih za otevřený případ zkušebního čísla.

Svým rozhodnutím o odvolání dne 17.1.1989 změnil rektor UJEP rozhodnutí děkanů FF a LF a to tak, že podle §54/2 zák.č. 39/80 Sb. o vysokých školách udělil uvedeným studentům důtku za závažné porušení studijních povinností, kterého se měli dopustit tím, že nerespektovali rektorův příkaz ze dne 30.6.1988 okamžitě zastavit činnost Revue 88. Proti tomuto rozhodnutí se dle rektorova poučení nelze odvolat. Toto rozhodnutí však byli studenti nuceni znovu napadnout. Zprv proto, že změnou vzniklo rozhodnutí v nové věci (dosud neprojednaného skutku), takže proti takovému musí být možnost se odvolat. Za druhé se uváděné skutečnosti nezakládají na pravdě, neboť dne 30.6.1988 nám žádný příkaz rektora nebyl vydán. Pokud je snad takový příkaz zanesen do protokolu z jednání, upozorňujeme, že nám tento ani nebyl zapůjčen k nahlédnutí, ani jsme jej nepodepsali. Za třetí oba studenti FF, jak už bylo řečeno, se jednání 30.6.1988 neúčastnili, jelikož v té době se na práci redakce vůbec nepodíleli! Odpověď na toto odvolání ze dne 15.2.1989 dosud nedostali.

Na rozdíl od členů redakce studujících FF a LF, absolvoval Petr Ploch, student VUT, na fakultní půdě pouze jediný pohovor s proděkanem doc. ing. Františkem Babincem, CSc., ze kterého dostal podepsaný zápis.

JmKNV postoupil žádost o registraci odboru kultury NVmB, který proti redakci 1.čís-
la Revue 88 zavedl přestupkové řízení. První jednání proběhlo 8.12.1988 za účasti vedoucího odboru Dr. Josefa Čermáka, JUDr. Šumbery a referentky Zdeny Hnilíčkové na straně jedné a sedmi členů redakce na straně druhé. Z mnohahodinového jednání vyplynulo, že redakce 1.řádného čísla se žádného přestupku nedopustila, neboť nijak neporušila tiskový zákon (takže čtyři členové redakce byli k jednání předvoláni zcela zbytečně). Otázka přestupku v souvislosti se zkušebním číslem zůstala otevřená vzhledem k nutnosti předvolat i bývalé členy redakce. Přestupkové řízení dosud neskončilo, neboť jsme do dnešního dne neobdrželi žádné rozhodnutí.

V průběhu doby jsme se také snažili získat podporu oficiálních organizací, tzn. právních subjektů, které by vyhojily naši "nezhoditelnou právní vadu". Navázali jsme kontakt s ČSV SSM UJEP, který nás 5.12.1988 přijal na svém zasedání. Vysvětlili jsme zde svoji situaci a reagovali jsme na zkreslené a zkreslující informace šířené o nás a naší práci. Ze vzájemné diskuse vyplynulo, že by bylo vhodné, aby se členové redakce zúčastnili výročních svazáckých konferencí na LF a FF dne 7.12.1988, kde by na případné podobné zmínky mohli reagovat přímo na místě. Svazáci na konferenci LF však při-

tomné členy redakce vyzvali, aby opustili místnost; dokud tam prý budou sedět, jednání nezačne... Z konference FF jsme vyhoštěni nebyli, ale o Revue 88 se zde nehovořilo.

Šokujícím zlomem v událostech kolem našeho časopisu se stalo předvolání členů redakce 1. čísla ke krajskému prokurátorovi v Brně JUDr. Pavlu Indrovi, který nám ve své Výstraze sdělil, že Revue 88 je nelegální časopis, který má podle expertizy KS SNB Brno protistátní a protisocialistický obsah, nežádoucím způsobem ovlivňuje studentskou veřejnost, zkresluje činnost orgánů státní moci, nekriticky hodnotí současný společensko-politický vývoj v ČSSR, nepochybně udržuje styky s Chartou 77 a dalšími nelegálními seskupeními atd. Upozornil nás na to, že svou činností se vystavujeme nebezpečí trestního stíhání podle § 100 (pobuřování) trestního zákoníku nebo podle některého příbuzného paragrafu. Naše úsilí vysvětlit nepodloženost takové expertizy bylo bezvysledné. Na dotaz, jak zákon přesně vymezuje protispoločenskou a protisocialistickou činnost, jsme se z úst krajského prokurátora dozvěděli, že zákony jsou formulovány obecně a jejich výklad se řídí okamžitou trestní politikou státu. Navíc se dovolával naší vysoké inteligence, díky níž bychom měli sami umět takovouto činnost rozeznat. Tím, jak nám krajský prokurátor bezděčně odhalil stav právních norem i praxe, pohřbil v nás poslední iluze o právním státě a právních jistotách našich občanů. Na závěr podotkl, že jeho Výstraha nebude nikde uváděna, a bude použita jen v případném trestním řízení jako přitěžující okolnost. Avšak již několik dní poté, se značka spisu z prokuratury objevila ve výpisu z trestního rejstříku jednoho z našich redaktorů v souvislosti s jeho snahou získat zaměstnání.

Chceme znovu poukázat na zvlášť nepochopitelný paradox: Ačkoli žádné řízení s námi nebylo dosud pravomocně ukončeno, přesto se s námi na všech úrovních automaticky jedná jako bychom byli vinni. Tak je evidentně ignorována presumpce neviny. Naš postup je dodnes zcela legální, resp. nám nikdo dosud nedokázal žádné překročení zákona, ale přitom se stále množí represe.

Octlí jsme se tedy v bodě, který se zdá být kritickým nejen ve smyslu našeho časopisu, ale celého budoucího života. Jelikož jsme vyčerpali všechny nám dostupné legální cesty v řešení naší situace, jsme přinuceni uchýlit se k formě otevřeného dopisu všem těm, o kterých si myslíme, že je v jejich silách našim problémem se zabývat a pomocí nám nalézt cestu k řešení.

V Brně dne 23. února 1989

Redakce Revue 88

..... J E Š Ť Ě K Ú V O D U

Po odeslání otevřeného dopisu došlo k další nečekané akci ze strany KS SNB. Dne 16.3.89 byla v bytě redaktora Martina Pavelky provedena domovní prohlídka odůvodněná trestním stíháním proti St. Devátému, bývalému mluvčímu Charty 77. Během prohlídky byly odebrány věci o které vyšetřovatelé StB před prohlídkou nepožádali a navíc vůbec nesouvisely (i podle přiznání vyšetřovatele případu mjr. JUDr. J. Domínka) s trestní věcí St. Devátého. Ukázalo se, že šlo o snahu zastrašit redakci, neboť prohlídku prováděl mj. kpt. Pavel Skřepek, který se zaměřuje na studenty brněnských vysokých škol, a výslovně - ovšem až po zahájení prohlídky - prohlásil, že mu jde o Revue 88, jejíž vánoční přílohu také zabral. Během akce se příslušníci snažili zastrašovat dotazy na termíny zkoušek, budoucí zaměstnání ap.

Den na to jsme obdrželi odpověď rektora UJEP na naše odvolání ze dne 15.2.89. Sdělil nám: "rozhodnutí o odvolání proti uložení důtky je pravomocné a nelze se proti němu odvolat, obsah Vašeho dopisu přitom nezakládá důvod pro přezkoumání rozhodnutí v mimořádném opravném řízení." Tím byly zcela ignorovány závažné fakty v naší žádosti uvedené, a proto jsme se obrátili již přímo na Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a požádali o přezkoumání postupu děkanátů a rektorátu UJEP ve věci udělení důtek. Kromě podstatné skutečnosti, kterou je fakt, že jsme se jednání, kterým jsou důtky odůvodněny, nedopustili, jsou v této žádosti uvedeny další důležité okolnosti. Při udělení důtky ze dne 16.1.89 totiž nebyly dodrženy ustanovení § 34/1,3,5 vyhl. MŠ ČSR č. 110/80Sb, příp. § 54/3 z.č. 39/80Sb, protože nový skutek nebyl projednán kárnou komisí, nebyl zjištěn skutečný stav věci, nebylo nám umožněno se k věci vyjádřit, nebyla nám dána možnost se proti rozhodnutí odvolat a rektorát se rozhodl udělit nám důtku až více než dva měsíce poté, co se o údajném porušení příkazu dozvěděl. Jak nám 26.4.89 sdělil náměstek ministerstva prof. JUDr. M. Šulista, CSc., naše žádost tentokrát už byla podnětem k zahájení podrobného prošetření případu, které dosud probíhá.

V této souvislosti je nezbytné upozornit na další, mnohem závažnější skutečnost.

Dne 4.4.89 byl náš redaktor David Langar, student 3.ročníku AF VŠZ, předvolán na děkanát své školy, kde odpovídal na otázky související s jeho činností v redakci Revue 88. Na závěr jednání mu bylo oznámeno, že (přítel) bez jakékoli souvislosti s Revue 88) škola odmítá vyhovět jeho žádosti o přerušení studia ze zdravotních důvodů. David má splněny všechny povinnosti semestru, nestačil však ze zdravotních důvodů složit všechny zkoušky. Své rozhodnutí ukončit (!) mu studium odůvodnil děkanát tím, že pracovní neschopnost Davidovi vznikla až na konci zkouškového období. I lékař však písemně potvrdil, že se David léčí od začátku školního roku. S tímto se David odvolal k rektorovi VŠZ, který však rozhodnutí děkanátu potvrdil, tentokrát s odůvodněním, že nesplnil ani studijní povinnosti semestru (což odporuje skutečnosti). Vzhledem k tomu, že se David nemohl proti rozhodnutí rektora odvolat, obrátil se na Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, odkud dosud čeká spravedlivé rozhodnutí.

Nová situace vznikla také v jednání s Národním výborem. Začátkem dubna 89 vedoucí odboru kultury NVměsta Brna, Dr. Josef Čermák, rozhodl "v souladu s ustanovením § 6,1 z.č.60/61Sb. v návaznosti na ustanovení § 4,5/II z.č.81/66Sb. o periodickém tisku, ve znění z.č.84/68Sb. a z.č.127/68Sb." udělit každému členu redakční rady zkušební číslo Revue 88 pokutu ve výši 200 Kčs. V odvolání proti tomuto rozhodnutí jsme poukázali mimo jiné zvláště na to, že řízení proběhlo ve věci zkušební číslo, které není možno posuzovat podle zákona o periodickém tisku. V rozhodnutí ze 16.5.89 Karel Dvořák, vedoucí odboru kultury Jihomor.KNV, změnil rozhodnutí NVmBrna a výše zmíněným obnosem nám nyní bylo uloženo (za)platit za porušení ustanovení § 3 a 5 právní úpravy z.č.94 sbírky z roku 1949(!) o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací. Tentokrát nám už zákon neposkytl možnost se odvolat.

Mezi tím vším jsme však pokračovali v úsilí zajistit možnost naší další práce. Dne 25.4.89 se jeden z našich redaktorů zúčastnil jednání svolaného ideově-výchovnou komisí ČUV SSM, která se pokusila získat a sjednotit názory redaktorů svazáckých časopisů na svůj nově připravovaný "Návrh zásad pro vydávání vysokoškolských zpravodajů SSM". Ve svém příspěvku do diskuse navrhl, aby při přípravě takového "statutu vysokoškolských časopisů" byl brán zřetel na všechny studenty (tedy i ty, kteří neusilují o členství v SSM a jejichž počet stále stoupá), aby totiž podle něj i pro nesvazáky byla nastolena rovnoprávnost v možnostech připravovat a vydávat vlastní vysokoškolské časopisy. V této souvislosti snad stojí za zmínku prohlášení s.Daňhela z MěV SSM Praha, který v rozhovoru pro Mladý svět, který prohlásil, že v nově vzniklém STISu (Studentském tiskovém a informačním středisku, zřízeném redaktory pražských vř. časopisů SSM) jsou vítány i nesvazácké studentské časopisy, které jsou legální. Řekněme, že snad z nevědomosti(?) zapomněl dodat, že právní legalizace vysokoškolského studentského časopisu je v naší zemi dodnes nemožná (a tiskovému zákonu odporují i časopisy vydávané FV (FO) SSM).*

Během 2.kola jednání s ČSV SSM UJEP Brno dne 4.5.89, nám jeho členové sdělili, že se rozhodli nezformulovat oficiální stanovisko k časopisu Revue 88, o jehož zapůjčení nás během prvního kola požádali. Plánují však věnovat prostor přijatelným příspěvkům redaktorů a příspívatelů Revue 88 v časopisu ČSV, jehož první vydání se pokusí připravit začátkem příštího šk.roku. Za tužbu jejich nabídku jsme poděkovali. Věříme, že některé sympatické prohlášení, která jsme z jejich strany k nám vyslechli, se nakonec promítanou i v jejich skutecích.

Taková je tedy nynější situace Revue 88. Zbývá otázka - co dál? Většina redaktorů končí vysokou školu, ostatní nemají dosud jistotu, že ji budou moci zdárně dokončit. S tímto složením redakce proto nelze dále pokračovat. Přesto máme pocit, že by Revue 88 neměla zajít s jednou generací studentů, že její poslání, o němž jsme nezlomně přesvědčeni, je zcela v souladu nejen s obecnými morálními normami, ale i s Ústavou ČSSR, s Mezinárodním paktem o občanských a politických právech a Mezinárodním paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech (ratifikovanými u nás v roce 1976). Proto může být Revue 88 považována za nelegální a protispolečenskou a ... atd. jen těmi, kdo, ať vědomě či nevědomě, tím porušují výše zmíněné zákonné normy, nebo se jimi přinejmenším nehodlají řídit. Z toho plyne, že Revue 88 nadále nepovažujeme za nelegální (její legalizace je víceméně otázka technická) a že bychom proto uvítali mladší zájemce o pokračování sice nelehké, ale o to potřebnější práce v redakci Revue 88, jimž samozřejmě nabízíme pomoc v začátcích. Věříme, že se podmínky pro tento druh činnosti co nejdříve zlepší a přejeme našim nástupcům, aby se jim podařilo umést poslání svobodného studentského časopisu k myslím těch ještě mladších.

Děkujeme jim i vám, kteří jste nás zahrnuli svou pozorností a někteří i přízní.

- r e d a k c e -

* K tomu s.Vachav z FÚTI prohlásil, že v ČSR není registrován ani jeden vysokoškolský časopis. Tyto časopisy, pokud jsou časopisy, vycházejí proti zákonu.

(prosloveno 25.5.89 na semináři redaktorů časopisů SSM na VŠ. Praha)

střední Evropa

*brněnská
verse*

3
—
89

MORAVA VE STŘEDNÍ EVROPĚ

MORAVA VE STŘEDNÍ EVROPĚ

+++++

Zdeněk Rotrekl: Ujal bych se slova z toho důvodu, že jsem problematiku existence Moravy ve střední Evropě iniciativně a iniciačně vnesl do našich středoevropských diskusí. Stalo se tak v roce 1985 studií, která vyšla v samizdatu: v podstatě takový samizdatový seprát, načrtnutí půdorysu, z něhož lze problematiku Moravy nahlížet nejenom z úhlu historického, etnografického, lingvistického (který je velmi pozoruhodný), z ekonomického atd., nejenom z úhlu slivovic, dobrého vína, zabíjaček a folklóru, ale také z takového nějakého souhrnného pojetí kulturně historického. To jsem si dovolil načtnout, zvláště proto, že problematika Moravy je neprávem všemi geografickými sousedy opomíjená, proto jsem podstoupil to riziko zesměšnění a mnohé si znepřátelil. Věc je velice svízelná: překvapí vás jistě, že při jedné univerzitě v Tokiu existuje institut pro výzkum Moravy. A v Brně nebo v Olomouci nic takového není. Jak je to možné?

Jiří Kuběna: Správně bylo řečeno, že vaše studie má význam iniciační, že rozkryla a otevřela problém.

Stať dr. Rotrekla je podle mne základním vkladem do diskuse, z něhož se dá vyjít. S celou emoční bohatostí, s potřebnou šíří, stratigraficky jde do hloubek.

Jen by se nemělo zanedbat, že u Vás nejde jen o interdisciplinární přístup, jde i o bytostný. Ve vašem případě mluví básník. Myslím si, že protipól je onen pragmatický, střízlivý a uvažující přístup, rozvažující co lze teď a v této hodině - i když ne, že by to u dr. Rotrekla vůbec nebylo - , ona hodina Moravy ve smyslu politickém, obecném (politiku odvozují od polis, obec), nás všech se týkajícím, jak ji nacházíme třeba u dr. Mezníka. Naznačuje způsob, odkud by se dalo vyjít, i když na mě až příliš skepticky, ale to je druhotné.

Takže mezi Rotreklem a Mezníkem se podle mne klene dost spolehlivý most, ze kterého bychom mohli vycházet a na který bychom mohli vstoupit. Včetně půdorysu, který nám připravila redakce a který by mohl pod tím proudit jako nějaká proměnlivá - a přece táž řeka. Morava!

Jaroslav Šabata: Zvědavou otázkou: tvůj text je datován v listopadu 1987, ale mluvíš o roce 1985.

J. Kuběna: To je zajímavé a důležité. Jak to bylo?

Z. Rotrekl: Bylo to psáno těsně po Velehradu v roce 1985, aniž bych jej reflektoval. Ten samizdat vyšel až v listopadu 1987 - bez jakékoliv odezvy tu i onde. Z Velehradu 1985 lze pochopit, proč na Moravě, a nikde jinde, vznikla známá petice moravských katolíků o jedenatřiceti bodech, kterou nakonec podepsalo přes půl miliónu občanů Českos-

lovenska. Petice vznikla až v prosinci 1987 a v lednu 1988. O tom jsem po hopitelně nemohl tenkrát vědět. Chtěl bych jen dodat, že každý politik musí počítat s religiozitou moravského teritoria, chce-li sumarizovat posledních čtyřicet let. Moje poslední slovo o problematice Moravy a vůbec katolicity u nás mně bylo z Videožurnálu II vystřiženo na což upozorňuji.

J. Kuběna: To už skáče do prvního bodu otázek, kde se hovoří o moravských specifikách. Je i statisticky doložitelné specifikum: religiozita Moravy, speciálně jižní. Ve srovnání se středočeským krajem nebo severočeským, kde je to katastrofální. Je to však jenom jeden z ukazatelů, ale velmi důležitý.

Z. Rotrekl: Mám s sebou statistická data. Málokdo z vás asi studuje časopis Otázky vědeckého ateismu, ročník 16, číslo 5, strana 470-480, vydáno roku 1988 v Bratislavě. Užasnul jsem, když po čtyřicetiletém totalitním útlaku a likvidaci jakékoliv náboženskosti jsem zjistil tato data: podíl křtů činí - celkový průměr - 44,8%, církevních sňatků 29,5%, pohřbů 62,5%...

J. Kuběna: U těch pohřbů není autocenzura.

Jan Šimsa: Statistika nám mnoho neřekne. Buďte s tím velmi opatrní. Ta čísla znamenají pouze sekularizaci. A je to lživá statistika vycházející z lživých ukazatelů, hlavně nerozebraných. Znáám sbory, farnosti, celé oblasti, kde sice tzv. religiozita je vysoká, ale nábožensky je to umírající. Naopak jsou oblasti, kde je náboženství slaboučké, ale je tam křesťanství budoucnosti. To, co osloví, je kvalita. Záleží na kvalitě!

Z. Rotrekl: Bratře faráři, mluvíte o kvalitě: jistě víte, jaké riziko podstupují rodiče při křtu svého dítěte. A to není kvalita? Vždyť jim to nad smrti zaznamenají do jejich kádrového posudku. A totéž s církevními sňatky. Tahle statistika placeného ateisty Foreta sděluje to minimum. Kvalita, o níž mluvíte, je obsažena v odvaze a v riziku církevního křtu a církevního sňatku. Samozřejmě režimem placený ateista z profese hledá ukazatele co nejnižší, aby bankrot jejich represe nevyzněl tak špatně. Má k dispozici okresní církevníky a jejich záznamy. Ale celostátní procenta mě nezajímají: Slovák to urazí, Moravan je dotčený. Tedy celostátně: pro všechny okresy ČSSR je podíl křtu 44,8%, sňatku 29,5%, pohřbu 62,5%. To je stejné jako u voleb z roku 1946, kdy jádro Moravy volilo stranu křesťanskou. Ze statistiky vidíme, že religiozita v českých okresech je minimální. Čím více jdeme do moravských okresů, zjišťujeme: křtů 57,7%, sňatků 35,3%, pohřbů 77,8%. Konkrétně: Blansko, Gottwaldov, Hodonín, Kroměříž, Třebíč, Žďár nad Sázavou, Frýdek-Místek, Opava, Vsetín, Bratislava a další slovenské okresy. Ale je ještě dalších patnáct okresů, kde hodnota křtu tvoří 71,7%, sňatků 58%, pohřbů 89,1%. To jsou kupř. okresy jako Uherské Hradiště. A mapka statistika mluví dále o slovenských okresech: hodnota křtu 86,2%, sňatku 84,3%, pohřbu 91,7%. Po čtyřicetileté "propagaci" ateismu od oprátek po desetileté kriminály, od rozmetání všech řádů, po

fyzickou likvidací řeholníků, kněží a biskupů, vyházení knihoven do stoupy a neexistenci náboženské literatury, v době, kdy podle marxismu-leninismu-stalinismu náboženská otázka - stejně jako národnostní - přestala existovat, jsou to čísla fantasticky vysoká, i když беру v úvahu hlediska pořizovatele, který chtěl ta procenta mít co nejnižší. Tohle jen tak smést ze stolu považuji za nerealistické; ze stavu naší dnešní současnosti musíme vycházet. Kvalita je obsažena v odvaze pokřtít dítě, uzavřít katolický sňatek. V marxistické Albánii za to kněze popravují. Vysvítá tu dále rozdíl od Čech ("výrazně podprůměrný"), 13,8% křtů, sňatků 3,6%, pohřbů 32%, to jsou okresy od Prahy, Mělníka, Kladna, Pardubic, Kolína po Hradec Králové a Trutnov. Ze statistiky vidíme jasně, kvalitativně, jak uboze jsou na tom Čechy, jak výrazně se odlišuje Morava a nejvýrazněji Slovensko. Prostě fenomén mezi Čechami a Slovenskem i po této stránce. Ty "moravské babičky", jak se o tom kdysi psalo k pouti u sv. Víta, to se týká babiček z Čech, tam převážně byli Moravané, mladí Moravané, a Slováci. Bez nich by bylo na pouti u sv. Víta pár zmíněných babiček.

J. Šabata: Navazuji na tvoji poznámku, že každý politik musí počítat s religiozitou moravského teritoria. Přicházím na tuto besedu po rozhovoru s jedním lidovcem, který podepsal manifest "Demokracii pro všechny". Zeptal se mně, zda jsem ateista. Zdá se, že předpokládal kladnou odpověď. Odpověděl jsem, že nikoli, že ateista nejsem, že jsem - antiateista, a že to ovšem znamená, že můj světový názor ateismus na nějaký způsob zahrnuje...

Z. Rotrekl: Mluvíš jako Karel kníže ze Schwarzenbergu.

J. Šabata: To připouštím, jestli tím chceš říci, že s religiozitou tohoto teritoria nechci účelově kalkulovat, protože je ve mně a snažím se ji pochopit. To je jakési moje soukromé moto pro náš rozhovor.

Redakce: Vraťme se k tomu co svým způsobem skvěle definoval dr. Rotrekl ve své stati - totiž k moravskému životnímu pocitu. Setkali jsme se s pozoruhodně ostrou a jednoznačnou reakcí jednoho vynikajícího pražského sociologa. Byl dvěma čísly brněnské Střední Evropy dost pobouřen a ptal se, jestli jsme blázní, že se tímto zabýváme. Připadá mu to prý jako archaické téma, které dneska nemůže nic přinést. Můžeme o moravském životním pocitu mluvit vskutku tak jednoduše, jak se pokoušíme?

J. Kuběna: Na začátku bychom měli vytknout dvě různá stanoviska, dva přístupy, které jdou do jisté míry proti sobě, ale mohou se i podporovat. Stať dr. Rotrekla je do té míry zásadní, že se tam prolíná šťastným způsobem obojí: samozřejmě v rovině pouhého prvního náčrtu celé problematiky.

Zdůrazňuji, že k otázce Moravy míním přistupovat rovněž jako k interdisciplinární věci, ale to je jen jedna stránka věci, ten náš nezbytný diskursivní rozum, my ho budeme muset hned vzápětí zohlednit. Poprosil bych pak J. Šabatu, aby tento kritický pohled, takto stavěný komplex věcí otevřel. Bude dobré, když se bude při tom držet svatotomášsky nevěřícně všech jednotlivých faktů; máme zde také his-

toriky - prostě bude třeba zohlednit hned na počátku onen poznávací, diskursivní rozum.

To ale není jediný možný, a ani jediný pouze potřebný přístup. To, že Rotrekl riskoval, že otevření problému Moravy vzal na sebe, že "i bláznem pro Krista učiněn byl rád", jak říká sv. Pavel, to už není otázka jen diskursivního rozumu, ale je to otázka postoje: tvořivého postoje bez nějž nic nevznikne - navíc postoje básníka!

A tento postoj, to, že teď a nyní se rozhodují a volím a že národ je především a nejprve akt volby, je pro mne zásadní. Prosím vás: i kdybych byl poslední jediný Laponský Eskymák někde na kře, a to ještě na kře, která mi taje pod nohama, pak jsem já ten národ, pokud se tím národem cítím ("národ, to jsme my", říká Demlovi Otokar Březina), tuhle věc mi nikdo nemůže vzít, a to i kdyby byla souvislá tradice přerušena tisíc nebo dva tisíce let! To byl koneckonců i problém Lorda Byrona, když šel umřít do Misolunghi - za svůj adoptivní řecký a novořecký národ (vzkříšený řecký národ - po dvou tisíci letech). Ta parabola není nevýznamná - třebas se už pak začínalo jinde, a třebas víme, že není nikdy mechanických návratů! My však máme navíc na co navazovat, živě navazovat. Naši bohové nejsou mrtvi, jak ukázal mimo jiné ten Velehrad. Kontinuita Velké Moravy (krevně, územím, v jazyce, v moravské Církvi, cyrilomethodějské) nikdy nebyla přerušena. Jiná věc je, že ve svém vlastním domě jsme byli i cizinci, že na těch tisících let či skoro tisíc sto let se dějinná kolej přehodila a že jsme se ocitli pod hegemonií Západu, že převládl okcidentální vývoj.

Toto všechno bude třeba vyšetřit, ale to už je otázka argumentace racionální a musíme přitom postupovat krůček za krůčkem. Chci říci, že se vždycky budou střetávat ty dva postoje - i ten diskursivní, i ten emocionální. Jestli se však budem pohybovat jenom v rovině emocí, pak nás opravdu mohou - zejména naši západní, střízlivější bratři - mít za bláznů. Musíme zohlednit jak to vyznání, tak i ten racionální postoj. Ale je-li onen bytostný přístup neaporný, pak právě od toho racionálního, problémového, bychom měli začít. Prosím doktora Šabatu.

J. Šabata: Rád bych reagoval na poznámku o sociologovi, pro nějž je moravské téma bláznovstvím...

Redakce: Přímo nehoráznost!

J. Šabata: ...ba dokonce nehoráznost. Vybavuji si Zdeňka Hejzlara, který k němu zaujal v podstatě stejný, výrazně emocionálně zabarvený postoj, když se v roce 1968 vynořilo. Považoval to za neštěstí. Určitě nebyl jediný, kdo to tak cítil. Češi z Prahy to tak nahlas neříkali. Buď ze zdvořilosti a ohleduplnosti ke svým trochu hloupějším krajanům z Moravy nebo prostě z politické taktiky. To nejspíš. Ale Hejzlar byl z Ostravy. Reagoval citlivěji; a reagoval ovšem upřímně jako liberál, jemuž šlo o změnu, o reformu, a pro nějž moravská problematika aktualizovaná hnutím za trojfederaci či za samosprávnou Moravu, byla něčím starým, zapáklým, zvětšelým a archaickým, něčím, co politiku reforem jen komplikuje a co v naší době nemá co dělat. A to je právě ona linie v našem politickém myšlení, která - domnívám se - není naše, a

proti níž bychom zde měli uvést své argumenty. Východiskem a oporou je nám Rotreklův text o moravské identitě, o moravském životním pocitu a duchovním úkolu. A já bych dodal: a o úkolu politickém. V každém případě se s jeho duchem vnitřně ztotožňuji. Hluboce ztotožňuji.

Zdeněk Rotrekl píše, že už několik let lze pozorovat v povědomí obyvatel této části střední Evropy intenzivní znovuvynořování moravské identity, sdílené stále rostoucím počtem obyvatel a umocňované pocitem několikanásobných křivd; a že se tedy zřetelně artikuluje vědomí moravské pospolitosti a sounáležitosti, vědomí odlišnosti od Čech a Slovenska, zkrátka "moravský životní pocit". Mohlo by se ovšem diskutovat o tom, zda něco takového vůbec existuje. Ale zde snad o tom diskutovat nemusíme. Tak se nám diskuse hned na začátku posunuje jinam. Jde o to, moravský životní pocit - vyložit. Pochopit, z čeho vzniká a na jakém pozadí se vlastně moravská identita znovuvynořuje, abych připomněl Rotreklovo slovo.

Jsem přesvědčen, že téma má hluboké pozadí, že si vynucuje prohloubit výklad smyslu našich dějin a především novodobých dějin, protože celá česká novodobá politika je v jistém smyslu politika pragocentrická a tento pragocentrismus se v uplynulých čtyřiceti letech - v důsledku komunisticko-byrokratického centralismu - ještě mnohonásobně umocnil. Mluvím-li o pragocentrismu, neútočím ani v nejmenším proti Pražanům, proti takříkajíc pražskému lidu. Pragocentrickou politiku dělali a dělají ostatně v podstatné míře lidé z Moravy. Bylo by velmi zajímavé zpracovat, jakou úlohu v komunistické politice posledních čtyřiceti let hráli lidé z Brna a Ostravy: Barák, Černík, Kolder a přemnozí další. A nejde jen o jednotlivé osoby, nýbrž o celé skupiny, větší nebo menší, o politické frakce, které měly svoje zázemí v rátlakových skupinách těžkého průmyslu ostravského i v jiných prostředích. To je takříkajíc rub "moravského životního pocitu": jeho pokleslá podoba. Slovu o pragocentrismu rozumím tedy tak, že jde o politiku z hlediska zájmů nejširších vrstev národa nikoli zcela legitimní, protože v nějakém smyslu partikulární. V moravském regionu, a zřejmě především na jižní Moravě, tedy v regionu, který je pragocentrickou optikou odsouván na druhou kolej, a to namnoze záměrně a vědomě, se to pociťuje zvlášť intenzivně. Takže Moravan mezery, nedostatky a manka pragocentricky definovaného "češství" prožívá tížeji. To bych zdůraznil v protikladu k separatistickému moravanství, které Moravana z českého prostoru vyděluje. My jsme Češi, ale v něčem snad výrazněji a hlouběji prožíváme národní problémy, které v pragocentricky utvářené politice dost vážně brány nejsou.

J. Kuběna: Pokud jde o ten pragocentrismus domnívám se, že tzv. normalizace posledních dvaceti let měla - zcela paradoxně - pro náš moravský duchovní prostor jednu výhodu. A to tím, že se vytvořil takový vakuový prostor (ve smyslu kulturním a tvořivém jako všude jinde, tak i v Praze), že poprvé v novodobé historii nebylo a není proč jezdit z Moravy za kulturou anebo pro požehnání někam jinam. My jsme ještě jezdili do Prahy pro pomazání. Podívejte se však na mladé - mladá generace nemá proč a pociťuje to jako cosi absurdního - podívejte se na malá brněnská divadla. Také nevím, za kým jezdit do Prahy třeba pro

poesii - a co hlavné - pro celkovou duchovní orientaci. Tedy poprvé se mladá moravská, brněnská generace kulturně plně staví na nohy, vyrůstá jen ze své vlastní půdy, začíná být autonomní a uvědomuje si sama sebe i bez pražských berel, bez pražské reflexe. Tím se ipso facto ulomil hrot - alespoň kulturního - pragocentrismu.

Pragocentrismus je ale něco, co nevzniklo v žádném případě najednou. Dotknul ses také smyslu českých dějin. Zde je další index hodnot, který bude třeba na pozadí tzv. českých dějin vyšetřit: problém moravanství. Co to vlastně je ta identita moravská, co je Morava, kdo jsme my - z hlediska historického. Nechci to detailně otevírat, to bychom tu seděli několik dní a nocí. Podotknul bych ovšem jednu důležitou věc. Ty jsi tady řekl (a podobně píše dr. Mezník): jsme Češi... Já nejsem Čech, já jsem Moravan. Tento argument je samozřejmě argument ad hoc, ad hominem, je to argument postoje. Není to argument rozumový, ale troufám si říci, že v další debatě bych dovedl uvést argumenty také rozumové, ale jak doufám i rozumné. Velkou roli by tu hrála naše dějinná souvislost, nepřerušená cestou nazpět až k samým kořenům, opravdu až někam hluboko přes tu dynastii Mojmírovců, přes Svatopluka, Rostislava až k samému Sámovi, který byl podle všeho náš první "přemysl", kmenový náčelník. Ale i kdyby se dr. Zástěra mýlil a nejstarší připomínka Sámovy osoby a říše nebyla u nás na jižní Moravě, ve Znojmě (ten nápis SAMO nad vyobrazením Přemysla ve znojemské rotundě prokazatelně je; nevíme ovšem, co přinesou vykopávky, které tam právě probíhají), i kdyby Sámova říše nebyla předpokládanou kontinuální předchůdkyní Velké Moravy - i tehdy jsme již k roku 822 my Moravané vzpomínání ve franckých kronikách skrze naše posly ("legati Marvarorum") zcela samostatně vedle Čechů. I z hlediska státního útvaru dávno před českým státem neexistovaly žádné Velké Čechy, ale údiv, respekt i kulturní zájem budila dynasticky a posléze i kulticky legitimní, svéprávná a - jak víme z přebohatých archeologických vykopávek - také kulturně a civilizačně značně vyspělá říše, naše původní vlast, Velká Morava - etnicky i svým jádrem geograficky táž Morava, jejímiž syny jsme i dnes.

Že tato kontinuita i v rámci zemí Koruny České vlastně nikdy nebyla přetržena ani z hlediska státního (zemského) uspořádání, ale že byla respektována v průběhu dlouhých staletí nepřetržitě až do dob po druhé světové válce, vzpomíná mimochodem sugestivně dr. Mezník. V tomto smyslu i historicky vzato vidím nárok na znovuoobjevenou i deklarovanou identitu Moravy jako národa stejně, ne-li víc - tou slavnou minulostí - oprávněný než je nárok český: nárok Čechů - jako dědiců pozdějšího českého státu - zase na jejich historickou národní autenticitu.

Proto, jsme-li my Moravané vyhlašováni za národ "český", jde tu o vyvlastňování naší (dynasticky a státně dokonce starší, legitimnější) národní identity ve prospěch bratrského národa Čechů. Čechům ovšem nelze upřít jejich víc než tisíciletou hegemonii v zemích Koruny České, zcela v souladu s tehdejší povýtce okcidentální orientací tohoto evropského prostoru v posledním tisíciletí. Ale to je také vše. Jde tedy o převrácení pojmů. Čech zůstává Čechem a Moravan Moravanem.

i jako příslušník národa, ne pouze "regionu", "země" - ať už státní uspořádání bylo a bude jakékoliv. Státy mění svou rozlohu i formy správy (zemské či jiné), ale národy zůstávají. Možná mají Češi málo vlastního národního pocitu, málo si uvědomují své "češství", svou národní identitu. To je však jediná věc, kterou jim my Moravané - ani nikdo jiný na světě - suplovat nemůžeme, jediná věc, ve které se musí vždy znova nacházet a utvářet každý národ sám - nemá-li zahynout.

Podobné je tomu i s tzv. češtinou. To, čemu říkáme čeština, může být stejně tak nazýváno moravština. Jde jen a jen o počáteční rozdělení karet, které připustíme a které jsme dopustili. S obehnanou karetní hrou není nutno napříště hrát. To je velmi důležité. Přijmeme-li však už předem devisu (onu hru), že jsme Čechové, pak jsme opravdu jen ti outsiderští, méně šťastní, méně příčinniví, obvodovější Čechové, Čechové na okraji. Nikdy tomu nemůže být jinak, dokud těžiště Čech bude v Čechách. Moravan, který přizná, že i svou národností je Čech, je nutně vždy i Čechem outsiderem, Čechem mimo Čechy. Také z tohoto špatného svědomí vzniká poslední dobou potřeba obličného, všehopohlcujícího pojmu "Česko".

Ale k tomu jazyku. Nejčistší "čeština" je na východní Moravě, nejčistší češtinou se mluví pod Velehradem. A my tomu říkáme "čeština"! Vždyť je to nejen filologický, vždyť je to i logický nesmysl! Jenom pod Buchlovem se ještě říká živě: "Viděli jsme velká města." Kde se toto ještě jinde řekne, kde tohle v zemích Koruny České - ať nedím v Čechách, v Praze - ještě slyšíte? Nikde! Tzv. čeština je nejčistší na moravsko-slovenském pomezí. Souvisí to s živostí jazyka skutečně žitého z rodné půdy, který, má-li žít, není možný bez religiozity, bez těch poutnických písní, bez Velehradu. Ale to je druhá věc.

Znovu k té národnosti. Co tam je za hodnoty? Krev, místo, jazyk, tradice. Co je tradice? Na prvním místě je to vyznání - přihlášení se k tomu a k tomu duchovnímu odkazu, té a té orientaci duchovních, nutně ne krevních předků. Národ je podle mne otázkou ustavičné adopce. Není podstatné, kde jsem se narodil. Třeba já jsem po rodičích Slovan, ale cítím se být Moravan. Není nejpodstatnější zda mám moravskou krev. Domnívám se, že národ, domov, vlast je záležitostí adoptivní, věc volby. Zrovna jako křest - musím se znova narodit.

Koneckonců: co je církev jako instituce? Tam také panuje adoptivní princip. Není možné někde pouze být. Je to nutno vědomě volit, podle toho a tím žít. Když jsem se narodil do té a té národnosti a přitom ji nevzal, když si nechám sugerovat ten pragocentrismus, tak potom Moravanem nejsem. Musím se jím znova narodit! Zde znova konstituujeme problém národního obrození, ale moravského. Teprve teď. Má jiný smysl než české, protože nám nehrozí nebezpečí germanizace (ať nedím: čechizace), nám teď hrozí nebezpečí nedostatečného moravského sebeuvědomění. Je třeba se vrátit ke kořenům, k identitě. Pro každého může být definice národa jiná. Pro mě je poslední argument národnosti volba. To jen k tomu, jak se lze dívat na národ.

Dr. Mezník říká, že moravský národ není. To je nedorozumění z hlediska generalizace neblahého postavení Moravy během posledního tisíciletí. A ještě jen na poli státnosti. Totiž, že se předpokládá, že osou naší

národní identity, kmenem stromu naší národní existence automaticky s dominancí českého státu byly také Čechy. Souvislý kmen naší národní identity je však po celé délce legitimně moravský, s tím se nedá nic dělat. Když jdu dozadu za těch tisíc let, daleko před Čecha Bořivoje - který přijímá křest přece na Moravě! -, ta kontinuita tu stále je, dávno před českou státní hegemonií.

Jako mocný křesťanský stát a zjevně i jako národ jsme byli konstituováni v předstihu před Čechy. Teprve po r. 908, po vyvrácení Velké Moravy, dochází k hegemonii Čechů a ke zbytnění naší západní větve. Začíná se konstituování českého státu, jemuž se dostalo světla z Moravy. Ne naopak.

Je fakt, že historická kontinuita české hegemonie a naše sekundogeniturní postavení v rámci koexistence s Čechy - a pod nimi - v zemích Koruny České je dnes skoro 1100 let staré. Pokud bychom však chtěli trvat na totožnosti českého a moravského národa jako téhož organismu, rozvíjejícího se jen v různých dvou geokulturních prostorech, pak lze, ba je nutno - přinejmenším historicky vzato - celou věc obrátit naruby. Pak by byl ten kmen jediného národa jednoznačně tady, a je to národ kontinuitně moravský a oni - Češi - jsou tohoto našeho národa jen naše okcidentální větev.

J. Šapata: Naše větev, to je důležité.

J. Kuběna: Ano, oni jsou pak naše okcidentálnější větev, která - nemá-li uschnout docela - by se měla rozpomenout na svůj původní kmen. V žádném případě nejsme my nějakého západního kmene, jemuž evidentně hrozí vykořenění, jen ještě na chvíli se zelenající inferiornější větev východní, jejíž pozvolné uschnutí je jen otázkou času.

J. Šapata: Na tom, že jsem Čech, musím trvat. Slýchal jsem to v dětství každodenně. Vyrostl jsem ve vesnici skoro německé a matka byla Němka. Protikladem německví nebylo moravanství, ale češství. Můj dědeček, velký moravský konzervativce, byl hrdý Čech. Ale Jiřímu Kuběnovi dobře rozumím, protože Moravanem jsem - cítím se jím být. A tak s velkým zadostiučením a mírným pobavením konstatuji, že nikoli my jsme větvi národa českého, ale Češi větvi národa - moravského. Naše větev zde znamená, že jsme jeden dvojdomý národní organismus. To je velmi důležité.

Radomír Malý: Jestli mohu zapůsobit tak trochu jako advocatus diaboli - ne, že bych se s tím ztotožňoval, ale pro vyjasnění pojmů. Setkávám se velmi často, že z Prahy vůči nám argumentují: No prosím, když Moravané jako národ, proč ne Chodové, Východočeši, Hanáci apod. Jestliže tedy Jiří Kuběna říká, že posledním určujícím je to, kdo se k čemu hlásí, potom já mohu říct, že jsem Hanák a Hanáci jsou tedy vlastní národ. Jistě, to co říkám, je absurdní. Říkám to proto, aby byla v naší besedě artikulována rozdílnost, proč se považujeme za Moravu, proč je tedy toto úplně odlišné od jakýchkoliv jiných provincialismů. Nám to třeba je jasné, ale v Praze se to velmi často nechápe. To je jeden důležitý prvek. Druhý - pojem národ. Víte, jinak se to chápe ve střední Evropě, jinak v Evropě západní, jinak se to chápe v Americe. V Británii

se např. setkáte s tím, že Skotové jsou taky národem, oni se cítí být samostatným skotským národem, ale současně se cítí být Angličani. Totéž Walesané. Je to velký paradox, ale je tomu tak. Ptám se tedy: je něco podobného ve vztahu moravanství a češství? To bych k tomu chtěl dodat.

J. Šimsa: Chtěl bych vstoupit do diskuse příspěvkem Jaromíra Procházky "Poznámky k otázce Moravy":

Proces integrace nezbytně v mnohém smazává svéráz a svébytnost Moravy. Ještě před třiceti lety existovala na Vysočině výrazná jazyková hranice mezi východočeským a hanáckým nářečím. Nyní je překryta televizní češtinou. Ustupuje vědomí Moravy. Žák školy na Moravě se nacházející řekne "Kroměříž leží v Čechách", jakkoliv polohu města správně ukazuje na mapě.

I v nejnovějších českých dějinách je na místě mluvit o Moravě. Je evidentní, že odboj proti nacistické okupaci byl na Moravě intenzivnější než v Čechách. Totéž lze konstatovat o obrodném procesu v roce 1968, zejména pak o odporu proti moskevským protokolům a normalizační politice vůbec. Je příznačné, že na Lipnici 1988 Václav Havel na otázku, kdy naposled mluvil k tak početnému shromáždění, odpověděl: "Před devatenácti lety v Nové huti Klementa Gottwalda v Kunčicích." Je otázkou, zda to nelze říci i o nynějších nezávislých iniciativách. V září 1988 vzniklá iniciativa sociální obrany je kromě Prahy zastoupena v šesti místech v Čechách a stejně tak na Moravě.

Obnovení správního celku moravského či moravsko-slezského nemá asi mnoho vyhlídek. Jaroslav Mezník ("Co s Moravou?") shrnuje důvody proti triadistickému řešení. Proti jeho návrhu na kraj "Země moravská" nutno uvést, že svou velikostí by byl mezi ostatními kraji celkem těžkopádnějším. Protože nynější správní dělení nadiktované roku 1960 skřípe na mnoha místech a na Moravě zvláště (krajská hranice mezi Olomoucí a Prostějovem; cesta ze Šumperku na kraj do Ostravy), lze navrhnout tři kraje: Moravsko-slezský s Ostravou, Středomoravský (Horní a Dolnomoravský úval) s Olomoucí a Západomoravský (Dyjskosvratecký úval a Vysočina) s Brnem.

Proč by však muselo zůstat šablonovité členění všech oborů od pékárů až po časopisy podle okresní či krajské příslušnosti? Proč by nemohly vznikat instituce a podniky přes tento rámec? Tedy např. v Brně Moravskoslezský ústav památkové péče. Nebo obdobný svaz divadel. A podobně ve sféře hospodářské.

V každém případě by lidé, jimž otázka Moravy tane na mysli, měli vytvořit příslušné zájmové sdružení s vlastním časopisem, jenž by zkoumal možnosti, kde by uplatnění moravského hlediska bylo obecně prospěšné.

Nedomnívám se, že jde o formulování moravské ideje. Nejsou dějiny moravské, nýbrž dějiny Moravy, jako např. dějiny Brna. Lze trvat - a soudím, že je třeba trvat - na klasické formulaci Palackého: Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. České dějiny neprobíhaly v jedné zemi. Proto nemůžeme přijmout ohyzdný termín Česko. Do budoucna je třeba pracovat k tomu, aby bohatost národního života nebyla setře-

Jiří Kuběna

Jan Trefulka

Radomír Malý

Jan Šimsa

Zdeněk Rotrekl

Jaroslav Šabata

na vyhasnutí polarity česko-moravské. Tolik Jaromír Procházka.

Mám také omluvit dr. Jaroslava Mezníka, který mne před odjezdem do lázní požádal, abych tlumočil jeho stanovisko. Cítí se být Moravanem, ale dává zásadně přednost hledisku svého češství a nad češství klade obecně lidské hodnoty: pravdu, spravedlnost, humanitu. Ani ve státním ohledu není příznivcem partikularity. Odtud jeho stanovisko k návrhu trialistického řešení celostátní federace.

Přestože se necítí být kompetentní mluvit do církevních otázek, domnívá se, že by katolická církev např. utrpěla dělením na moravskou, českou a slovenskou. Není právě předností československého katolicství povědomí o společenství? Neukázaly to poutě a akce, jako byla podpiso-
vá, která začala na Moravě a byla silně podpořena jak slovenskými evangelíky, tak českými katolíky? Není silou katolického křesťanství právě jeho důraz universální?

Pokud jde o základní historické pojetí, vyložil je dr. Mezník ve svém článku, na nějž čeká odezvu. Taky doufá, že dnešní beseda o Moravě a moravanství není poslední a rád se další zúčastní...

K tomu chci dodat: ač je slabostí protestantismu jeho národní a někde až národnostní partikularita, je v našem státě velkou oporou výrazné a uvědomělé evangelictví moravské. Nejsilnější sbory jsou na Valašsku, dva silné jsou na Slovácku, dva na jižní Moravě, silné jsou i sbory na moravské straně Vysočiny. Velkou oporou je však také povědomí sounáležitosti - dokonce u katolíků slovenských, třeba se mu klade zvláště posledních dvacet let mnoho vnějších překážek. Považuji každý pokus o artikulaci a kultivaci společenského povědomí za nesmírně důležitý. Vědomí Moravy, poznávání dějin a historických zvláštností (upozorňuji na studii J. Mezníka o Moravě jako zemi snášenlivosti v XVI. století, kdy sem proudily zástupy nekonformních reformačních křesťanů jako do "země zaslíbené"), studium a snaha po zachování národních a lidových písní, zvyků a zvláštností životního stylu, to vše má svůj velký význam a smysl v době nivelizace a odlidšťování v přetechizované společnosti konce XX. století. Zdá se mi však, že češství má svou programovou stránku, svou ideu, ale moravanství je silné právě jen tím, že zde má moderní češství svou kolébku. Nejen Komenský, ale i Palacký a Masaryk pocházejí z Moravy.

J. Kuběna: Je to obrovský komplex problémů. Musíme jít do středověku a ještě dál na jeho práh. Tady všude se objevuje pojem Boiohemi, Bohemi ve smyslu Čechové, Češi jako určité kmenové a později zemské rozlišení.

Balbín zná zenské vlastenectví, ale rozlišuje vždy Čechy a Moravany. Teprve Moravan Palacký vymezuje dějiny a tím identitu jednoho "Národu českého" - i když ještě důsledně v Čechách a na Moravě. Tedy v žádném "Česku"! Na tom pojmu buduje ovšem dál Masaryk a to dokonce ještě mnohem dál směrem k čechoslovakismu jako k jednomu národu o dvou jazycích. Jakoby nestačil ten už dvojocasý lev!

Jak správně říká Simsa to, nadstavbové češství (vztahované ve smyslu jednoho národa na celou oblast Čech i Moravy - a ne tak dávno i na oblast Slovenska) je tedy záležitost historicky poměrně velmi

krátkodobá. Navíc je to bič, který jsme si - třebaš bona fide - upletli v dějinné ironii na nás sami. Je to náš moravský vynález.

S tímhle "nadstavbovým češtvím" nesmíme však v zájmu spravedlnosti při očištném hledání původní i obrozené naší moravské identity spláchnout i ono historické češství zemské, nou okcidentálnější identitu naší - chcete-li - větve západní.

Narozdíl od skutečně historického kmenového češství je totiž ono "nadstavbové češství" pojem svou podstatou vykořeněný. Má skutečně abstraktní, osvícensko-obrozenecký charakter. Je aprioristicky syntetizující, je to něco, co je "ve vzduchu", a proto to nemá odolnost. Co je tragické pro Čechy? S tímto přijatým "nadstavbovým" češtvím se začalo vytrácet konkrétní historické češství zemské - a postupně pak české národní vědomí vůbec. Neroste to ze země, nemá to odolnost, není to chthonické.

V čem je tedy jiná Morava - jako národní pocit - a v čem jsou jiné Čechy (Češi) - jako národ? I v tom menším národním prožitku dnes; v podstatně menší sebereflexi češství jako živé hodnoty národní. A oni jiní jsou, o tom není nejmenších pochyb. Plně podepisují slova nebožtíka Olega Suse: "Kdykoliv přijedu do Prahy, je tam teplota o několik stupňů nižší než tady." Můžu to posoudit i proto, že jsem 12 let žil v Praze. Pražská mentalita je nepoměrně střízlivější, studenější, ale také cyničtější než naše. Je to asi tím, že oni jsou vysunuti přece jen víc na Západ, na Sever - jako hráz proti Němcům. Cítím ten rozdíl poledníků, je to západní i ve smyslu filosofickém: ten obludný důraz na akci, na všemohoucnost činu, na pragma. Je to okcidentální, západní myšlení i životní prožitek. Málo prostoru pro ducha; a tam, kde přece je, nedovede se vtělit, je spiritualizován, je sterilizován vlastní transcendencí.

Myslím, že neoddělitelné od pojmu moravanství je cyrilometodějství. To je klíčová záležitost. To, co sem přišlo duchovního, to podstatně, Slovo připravené činit sebe - i nás - Tělem, ten spiritus agens i movens, to byl skutečně Cyril a Metoděj. Ta zvěsť křesťanství, která k nám přichází z Východu, z Jihu a z Východu - sice z Říma, ale přesto z Byzance, a ještě předtím z Řecka. Jako historik výtvarného umění mohu zodpovědně říci (bylo by to předmětem samostatného bloku), že tady na Moravě je naprosto jiná výtvarná - i vůbec kulturní - tradice, naprosto odlišná od Čech. Zatímco oni jsou přirozeně otevření Západu, Německu, Francii, my jsme rozevření směrem k antice dolů moravskou branou, k tomu Římu i k jeho lepší východní půli římské říše - k Řecku, a k jeho dědičce Byzanci. Z hlediska těchto katolických tradic, nemyslitelných bez antiky, a koneckonců i ze středoevropské perspektivy podunajské, vídeňské, se naopak plným právem mohou jevit jako provincie Čechy. A ne jen z toho hlediska geografického, jak to vtipně připomíná Rotrekl ve své studii.

Já jsem katolík, mám taky samozřejmě úctu svatováclavskou, ale v tom státnickém, v tom národním smyslu jsou mně bližší Cyril s Metodějem, kteří se dokázali s tím establishmentem servat, než svatý Václav, který začal hned na počátku české státnosti odvádět Velkému Bratru voly a hřivny stříbra. To byla ta západní moudrost v celé své pragma-

tické poplatnosti, přitom v gestu sebevražedné, "nepraktické" spiritualisace, Václava pak nutně musí přijít zkorigovat Boleslav - a tady máme základ české bratrovražednosti: bezmoc ducha neučiněného tělem v konfliktu s onou (zas jinak bezmocnou) bezduchou, brutální mocí. Jako by tu, provždy a dědičně (a žel i neplodně!) měla zápasit "moc bezmocných" s "bezmočí mocných". Tento český konflikt ducha hrdlicího se s tělem (nota bene při absenci duše!) vidím jako velmi zásadní: velmi západní.

Je to však - šířeji - problém celé střední Evropy. Buďto budeme duchovně i fakticky skutečnými pány ve svém domě, anebo vůbec nebudeme. Skutečnými pány však můžeme být jen jako uvědomělý národ, jako svéprávné bratrské národy - a to nejprůkazněji skrze své světce, velikány a hrdiny. Plně však můžeme být jen - jak už upozorňoval Březina - v rámci vyššího celku. Velká Morava takovým vyšším celkem byla. A byl to celek odolný a byl zde dávno před Rakouskem. Jsem-li tedy dejme tomu konzervativce, jsem-li třeba i pro Habsburky (z té lepší stránky), jsem-li třeba i royalista a legitimista, anebo ať už jsem řekněme levicový radikál - vždy bych měl hledat nejprve vlastní možnosti, vlastní vzory, vlastní kořeny. V tomto i ve středoevropském smyslu je Morava - a nejen ta Velká, ale i Morava jako střed jakékoliv příští velikosti v tomto prostoru - neobyčejně aktuální. Myslím, že problém identity je to nejdůležitější.

Čechové oproti nám Moravanům berou i svou vlastní národnost spíše z toho obecného vědomí - dnes přirozeně již vyčichlého, nepřesvědčivého, "nadstavbového", obrozeneckého češství. Toto abstraktní češství je ale vykořeněné, a proto je u nich tak častá liberalisticko-relativistická, pragmaticko-kosmopolitní orientace; pokud raději rovnou ne ta cynicko-nihilisticky "vůbec žádná". Neříkám, že všechno liberální by bylo k zavržení, i když to dnes prožívá na celém světě evidentní krizi. Ale v tom výročí Bastilly možná i očištnou.

Nesporné je, že absence smyslu pro - i svou vlastní - národní identitu je dnes problém český; v širším slova smyslu západní. Blaze těm, kdo si ^{ho} nenechají implikovat! Myslím si dále, že lakmus, kterým se dá celkem bezpečně rozeznat historicky i mentálně identita moravská a česká, je však nejen tato "svobodomyslnost" a relativismus, ale mnohem hlouběji i trauma husitství. Husitství pochopeného jako chiliasticky šílený sen o "srovnání pahorků" odspoda - to jest doslova (sebe)ničivým, permanentním národním "zemětřesením". Husitství pochopeného jako národ trvale osamující, izolující, protože ikonoklastický a protikulturní, to jest v důsledku proti plnosti života obrácený a tedy i protilidský vzdor (ono: "Proti všem!") - zkrátka křeč. Možná se mýlím, ale pro skutečného Moravana je takto se osvědčující husitství prostě nestravitelné. Morava není chiliastická, protože má to antické, katolické Tělo. Morava žije a chce žít tady - a k tomu potřebuje imanenci, pevnou půdu pod nohama. A to opět není možné bez pozitivní víry (víry v život!). Žerotín ano, říkám to pane faráři s velkou úctou k této protestantské postavě, jedné z největších, co jsme jich na Moravě měli. To husitství je však pro nás nestravitelné. Tedy podle mně stojí proti sobě na jedné straně tradice svatováclavsko-husitská (transcendentalisticko-revoluční), v sobě rozeklaná, a na straně druhé tradice

cyrillo-methodějská (duchovně imanentní a pokojně-evolucionistická).

Vedle národních světců a hrdinů, velkých postav všech dob, bylo by dobré vyšetřit zvláště pečlivě skutečný duchovní přínos za posledních určujících asi sto let (od posledních - a vlastně prvních - moravských miléniových oslav cyrilomethodějských): co se učinilo v duchovním a kulturním smyslu nového na Moravě a co v Čechách. Ten moravský duchovní habitus je reprezentován postavami nepřehlédnutelného kalibru, vesměs citíci katolicky, to jest připravenými slovo ne planě spiritualisovat, ale po anticku plně činit tělem - zejména Sušilem, Josefem Florianem, Jakubem Demlem, ale i kupř. A. C. Stojanem, postavami plnokrevně moravskými a v Čechách vesměs nemyslitelnými, - a koneckonců i těmi adoptivními Moravany (zase jsme u té adopce) Březinou a Janáčkem. Taky bychom měli samostatně analyzovat jev pražské "vývěvy": Palacký i Masaryk odchází do Prahy a zahajují nekonečný průvod, kterým se odsává do centra labyrintu dosud neopotřebovaná moravská krev, naprosto nepostradatelná pro posílení byrokratického Mínotaura. To jsou ti Moravané, kteří odešli "dělat Čechy"; ale kdyby jen to: sám mýtus češství.

Jo. Šabata: Pražská "vývěva" - to je důležitý pojem. Vrací nás k tématu pragocentrismu. A naznačuje se jím takříkajíc objektivní dějinně politický základ fenoménu velké národní metropole, která přitahuje a pohlcuje talenty skutečné i domnělé. V tomto kontextu bych však chtěl zdůraznit, že Palacký a Masaryk nejsou jakékoli postavy. Jsou to konstitutivní postavy novodobého češství. Na jejich ramenou vlastně stojíme dodnes. Už jsem naznačil, že komunisticko-byrokratický systém nespádl z nebe, že je nejen plodem hluboké diskontinuity vůči předcházejícím národním dějinám, ale i jejich vyústěním; je vyhrocením něčeho, co zde zrálo dlouhou dobu a co na českou moderní politiku navazovalo. Odtud smysluplnost kritiky Beneše, Masaryka, celého českého obrozenectví včetně Palackého, a tím pádem i Jana Husa a husitství, které přichází z katolického tábora. Nechci nyní diskutovat o tom, co je v tomto pojetí našich dějin slabé. Jen konstatuji, že cosi podstatného vystihuje. A česká filosofie a politika se s tím musí vyrovnat, chceme-li dospět od toho, co jsme nazvali nadstavbovým češstvím k češství autentickému. Nejdůležitější ovšem je, v jakém kontextu o autentickém češství budeme uvažovat. V předcházející úvaze Jiřího Kuběny mně chybí zřetel k něčemu zcela základnímu: zřetel k hlubokému kulturnímu a duchovnímu rozdílu mezi Evropou západní a východní. Autentické češství se může vyvíjet jen v kontinuitě s autentickým evropanstvím. A tím je pro mne evropanství takříkajíc západní, okcident, nikoli východ...

Jo. Kuběna: Zkoriguji to: mezi tím západním a východním leží střední Evropa. Zde bychom se sešli.

Jo. Šabata: Ano, to bych bral, jestliže to pochopíme tak, že středoevropanství je západoevropanství, které se vyvinulo ve zvláštním prostoru - v těsném dotyku s Východem. Ale tento středoevropský svéráz musí být pochopen v kontextu vskutku celoevropském. Zdeněk Retrekl vyzvedl Milana Kunderu za to, že obrátil pozornost k tématu střední Evropy. Pro-

ti tomu nemám námitky. To je jeho velká zásluha. Nicméně Kundera - jak já to vidím - přece jen mluví o střední Evropě způsobem, který ji z evropského kontextu na nějaký způsob vytrhává.

Z. Rotrekl: To se mylíš. On chápe Evropu asi v tomto smyslu: ty okraje (západní, jižní, východní), to je jiná záležitost. Ale ta pravá Evropa se koncentrovala a zhušťovala na malém prostoru v Evropě střední.

J. Šabata: Dobře, považujme střední Evropu za "pravou Evropu". Budeme-li však uvažovat opravdu dějinně politicky (podtrhuji zde slovo "politicky"), neujde nám, že všechny ty okraje nejsou jen nějaké okraje, nýbrž konstitutivní součástí Evropy. To se týká i Evropy východní. Pro Kunderu jakoby Rusko k Evropě nepatřilo. Na to reagoval Šimečka. My, tj. všichni Evropané, nikoli pouze Středoevropané, stojíme před úkolem překonat rozdělení Evropy. Z hlediska světového vývoje je zrušení rozdílu mezi Západem a Východem, mezi oběma dnešními sociálně politickými útvary úkol tak základní, že na něm závisí samo přežití lidstva. Překonat toto rozdělení a tento rozdíl nelze ovšem na základě nějakého kompromisu s komunisticko-byrokratickým (stalinským) principem, nýbrž jen v návaznosti na euroamerickou demokratickou tradici.

Z. Rotrekl: Prosím vás, ta západní koncepce... Řekněte mi to v šesti slovech. Kdy šest s...

J. Šabata: Když šest slov, tak šest slov, byť nevím, proč právě šest slov. Tedy: libertas ecclesiae, libertas christiana, libertas civilis; aneb svoboda církve, její nezávislost na světské moci, svoboda laického křesťanského svědomí a svoboda občanská neboli fenomén spojený s novodobými demokratickými revolucemi.

J. Kuběna: Zase jsem u té revoluce. Počítáš do toho princip tzv. rovnosti? Nemusí to nutně implikovat.

J. Šabata: Proč ne?

J. Kuběna: Jestli ano, tak tady je to závadné, protože rovnost se předpokládá pouze duševní. Nikoliv duchovní, stavovská atd. Pouze duši jsme si rovni, ale ani tělem ne, jak známo.

J. Šabata: S tím nebudu polemizovat, pokud se přirozená rozdílnost mezi lidmi nebude klást proti zásadám občanské rovnosti a tedy proti smyslu celého novodobého převratného vývoje od americké revoluce až po revoluci ruskou. Tento převratný proces můžeme ovšem pochopit jen jako proces veskrze rozporný: jako obrat dopředu a dozadu zároveň; tedy nejen dopředu, nýbrž i dozadu, nejen dozadu, nýbrž i dopředu; a to, zda především dopředu, je věcí naděje založené v tom, co jedinečnou evropskou institucionální revoluci přesahuje a co je zakotveno v nejhlubších zdrojích lidské svobody; čímž jsme původních šest slov doplnili o dvě další: libertas humana.

J. Kuběna: Co zbývá z toho ideálu revoluce? Libertas k tomu patří.

J. Šabata: Libertas tam patří od začátku a ten začátek je svobodou církve na světském panovníkovi nikoli náhodou. To je právě to, co

• východ nezná:úvodní prvek všeobjímající duchovní a kulturní evoluce, která určuje jedinečnou podstatu evropanství.Jím se naznačuje,že tato evoluce nemá vposledku jiný smysl než ten,že zprostředkovává Nový zákon:poznáte pravdu a pravda vás učiní svobodnými.Můžete mně doplnit:svobodnými od hříchů.A já bych dodal,že v takto pojaté perspektivě evropského lidství lze pochopit společného jmenovatele socialistické i katolické kritiky liberálně buržoazního pojetí svobody člověka,ale nikoli jejím posledním slovem.Ale jedno velké ale:čím jasnější je toto poznání,tím rozhodněji se musíme bránit všemu,co míří - byť i velmi skrytě - proti občanským právům a svobodám,neboť takzvaná lidská práva jsou neodmyslitelným rámcem svobody člověka.

J.Kuběna:S ohledem na střední Evropu,kvůli které tady dneska sedíme -ani kvůli východní,ani kvůli západní;aspoň já kvůli západní ne -, se ptám:myslíš si,že střední Evropa jako určitá syntéza, která vzniká tím obrovským zhuštěním,obrovskými historickými tlaky geopolitickými apod.(tady byl vždycky ohromný tlak,proto je tady taky jiná kvalita), myslíš si,že ta jiná,vyšší kvalita by byla možná bez toho Východu?

J.Šabata:Naprosto ne.V tom jsme zajedno.

J.Kuběna:My jsme tady uprostřed takový nárazník...Kdy však došlo ke krizi Evropy,která měla doznění ve francouzské revoluci?Podle mne zánikem Byzantské říše(1453),když ji Západ obětoval.To jsou všechno témata na knihy a knihovny.Jenomže Cyril a Metoděj k nám přišli z Východu.Říkám to všechno jenom proto,že tuto syntézu nemůžeme brát bez Východu.1100 let se tady zdůrazňoval Západ a ten nás dovedl tam,kde jsme.Jenom koriguji,co jsi řekl.Já to Rusko do Evropy počítám.Jde však o to,jaké Rusko.Mám na mysli ten Východ pravý,ortodoxní,ne ten zmanipulovaný,džingischánský;ten Východ,který teď pod Gorbačovem hledá znovu a vášnivě svou identitu.Nedovedu si koneckonců představit soudobé středoevropské myšlení bez Dostojevského,ale ani bez Solženicyna,který je stejně konzervativní a carský.

J.Šabata:Josef Skalický má jednu pozoruhodnou úvahu o osudu či údělu evropského ducha a o jeho křesťanských zdrojích.Jde o velkorysý pokus o takové pojetí dějin Evropy,které by umožnilo pochopit její dvojdomou původnost,zakotvenou v rozdílném vývoji křesťanství a směřující k Evropě integrované na křesťanských základech,tj.integrované na duchovním základu.Z celého zaměření Skalického úvahy pochopitelně plyne,že Východ a Rusko mají v Evropě své pevné místo.

Jan Trefulka:Vraťme se k Moravě a moravanství.Psal jsem o tom už několikrát,ale přiznám se,že dodneška dost dobře nevím,k jakému závěru by měly mé pocity a úvahy vést.Když mám do rubriky národnost napsat Čech,tak mi to vadí.Ale co mne k tomu vlastně nutí,proto to tak musí být?Od počátku našeho státu a po celá dlouhá staletí se ve všech kronikách píše o Moravanech,nikdo v Evropě nepochyboval,že Moravané jsou podle tehdejšího pojetí národ.

J.Kuběna:Samozřejmě,Morava je,teď jenom co s ní?

J.Trefulka:Až teprve ve chvíli,kdy čerstvě zrozené společenské vědy

začaly hledat definice, vznikly pochybnosti a teorie o jednotném "národu českém v Čechách a na Moravě". Nehledě na to, že všichni víme, jak jsou definice v humanitních vědách vratké a proměnné a je tedy problematické, jestli musíme jejich hru přijmout - jak to, že "Češi, žijící na Moravě" dodneška tak samozřejmě cítí svou odlišnost, své moravanství? Příčin je jistě mnoho, nerad bych vytvářel nové mýty a novou moravskou mystiku, ale nevím také, proč bych měl podléhat mystice české koruny a českých králů, na níž stojí dějiny českého státu. Průkazné je, že dlouhá léta, desetiletí, staletí Praha prakticky pro Moravu nic moc neznamenal, život na Moravě se podstatně odlišoval od života v Čechách a Moravané museli myslet v jiných rovinách než Češi, zejména pražští. Vzpomeňme si na tlaky od východu, na Turky, na Bočkajovce, na opakující se vpády, s nimiž se Morava musela vypořádat sama. A přitom Moravan si pamatoval i vpády a nelítostné zásahy z Čech, které nepřímě ovlivnily vývoj na Moravě. Rozhodující byly dva okamžiky, mně je až hloupé před takovým fórem to připomínat. Spytihněv II., cituji z Váškova Přehledu dějin Moravy, "pozval na hrad Chrudim z Moravy tři sta mužů, které znal jako nejlepší a nejvznešenější a když přijeli, ihned je kázal zjímát a dal je v poutech rozsadit po jednotlivých hradech v Čechách." Tak tedy skončila původní moravská, snad "mojmírovská" šlechta a Spytihněv měl svým lidem na Moravě co rozdávat.

J. Kuběna: To byla Katyn!

J. Trefulka: Pak Vratislav II. Je známo, že mu říšská knížata v Mohuči navrhovala, aby se dal jmenovat králem moravským. Říšská knížata si zřejmě uvědomovala, co ta kontinuita znamená. Ale Vratislav to výslovně odmítl, dal se jmenovat králem českým, z Moravy udělal markrabství a rozdělil ji na tři části. Tak vzniká situace, že na Moravě nemohla vzniknout metropole. Ať si myslíte, co chcete, ani Brno, ani Olomouc nikdy nedosáhly toho, aby byly skutečnou moravskou metropolí. Nebylo to možné. Šlechtické rody, které později ovládaly Moravu, Cimburkové, Pernštejnové, Žerotínové neměly žádný zájem na tom, aby v Brně nebo v Olomouci něco vyrostlo. Tak se vytvořila situace, že Morava neměla, nedokázala a nemohla konstituovat žádné centrum národního života. Ale to neznamená, že vymizel pocit moravanství, společného a odlišného moravského údělu. I husitství vypadalo na Moravě jinak než v Čechách a Moravané k němu měli úplně jiný vztah. Česká, pragocentrická politika má ovšem opravdu hluboké kořeny. Pražští královští úředníci, česká šlechta a Praha vůbec žili po staletí v iluzi, že Čechy jsou pořád bohaté a mají nárok na málem velmocenský statut, který je opravňuje vnucovat celému teritoriu své představy. Ve skutečnosti Přemyslovci ani Lucemburkové, ani jakákoliv jiná pražská vláda nezanechali na Moravě valné stopy. Moderní podobu Moravy vytvořila osvícená politika a hospodaření velké moravské šlechty a namnoze i církevního panstva a řemeslná a obchodní zdatnost moravských měst, Brno vděčí za mnohé Habsburkům a jejich správní koncepci. Pociť moravanství se mi zdá proto dějinně naprosto oprávněný a logický. Ale pravda, co teď s ním?

R. Malý: Vrátil bych se znovu k otázce, jestli Moravané jsou národ nebo ne. Upřímně řečeno, nedovedu na tuto otázku spolehlivě a jednoznačně

odpovědět. Tvrdím jenom tolik - buďto Moravané národ jsou, a jestliže nejsou, mají předpoklady, aby se tímto národem stali. Ještě před druhou světovou válkou u takových Rakušanů nebylo národní povědomí, snad jenom u hrstky intelektuálů. Dneska už takových 80% se považuje za národ. Potom tedy není vyloučeno, aby se toto nemohlo opakovat i zde.

J. Kuběna: Vynikající. To je ten moment tvořivosti. Buďto se něco tvoří, a potom to je, nebo se netvoří, a potom to není. Záleží jenom na nás, na postoji k tomu.

R. Malý: Novodobé národy se tvoří asi v 19. století. Zde je třeba si položit otázku, jak to, že idea cyrilometodějská, se kterou přišel František Sušil, se chytla na Moravě, v Čechách vůbec, v Uhrách - konkrétně na Slovensku - byla zafixována již dříve. Na Moravě zapůsobila doslova jako rozbuška. T. G. Masaryk se sám v "České otázce" staví k ní kriticky, vidí v tom něco naprosto umělého, ale přitom se podivuje, jak je možné, že tak zabrala. Navazuji na to, co již bylo řečeno. Zde skutečně bylo nějaké povědomí, nějaký základ, který byl tračován po staletí. Nevycházím z období velkomoravského, což bych jako historik považoval za iluzorní, tady ty spory jestli první byli Moravané a Čechové jsou větev a podobně. Tehdy zde byly slovanské kmeny, které naprosto neměly takového národního povědomí jako teď. Dokonce jsem nedávno četl práci jednoho slovenského historika, který publikuje v samizdatu, který tvrdí - asi se pobavíte -, že Velkomoravská říše by se měla jmenovat Velkoslovenská říše. Docela vážně to dovozuje a má proto argumenty vzaté z lingvistiky. O to se můžeme hádat a stejně nikdo nic nedokáže. Nechtěl bych argumentovat vyloženě etnický a dovozovat existenci moravského národa pomocí těchto argumentů. Ale považuji opravdu za průkaznou moravskou tradici, sahající až k Cyrilu a Metoději, kterou se nepodařilo zlikvidovat ani latinizací, která vlastně pohltila Moravu už v 10. století. Chápu to takto: je to myšlenka jakési jednoty mezi tím okcidentálním myšlením a myšlením orientálním. S tím bych souhlasil s Jiřím Kuběnou. Je-li ta střední Evropa mostem mezi okcidentem a orientem, pak snad střed tohoto mostu je právě na Moravě.

J. Kuběna: Souhlasím s tím, že etnický je to problematické, ale historicky vzato z archeologického hlediska není lhostejné, jestli byl střed této říše v Mikulčicích, případně na Velhradě, případně ve Znojmě.

R. Malý: Mluvit v té době o nějakém středu říše je problematické, protože víme, že tehdejší státní útvary neměly své stálé hlavní město a panovníci cestovali.

J. Kuběna: Mluvme tedy o těžišti. To těžiště je podle výzkumů jednoznačně tady.

R. Malý: Když to takhle zjednodušíme - bylo to moravsko-slovenské pomezí.

Z. Rotrekl: Mám dojem, že pořád upadáme do takového historismu, který je samozřejmě důležitý, který je v tom pocitu mladého Moravana fixován, ale jen jako jedna součást. Fenomén Moravy musíme ohledávat ze všech hledisek, nejenom z historického, ale i třeba etnografického. Morava ne-

ní žádný region. Morava je struktura několika regionů. Je to fantastický celek. Když se na něho podíváme očima Evropana, tak to není jinde nikde shlédnutelné. Máme tady takovou bohatou paletu, a ta nebyla vůbec reflektovaná. Stěžují si na to i ve strukturách existující etnografové. Tohle universum na Moravě existující, nikde v Evropě se neopakující, vůbec nebylo předmětem nějakého bádání, hledání a zjišťování.

J. Kuběna: Nepřipomíná vám to něco? Antické Řecko? Obrovský celek a přitom nekonečně různé republiky. Je vlastně významné, že nemáme žádný střed, že nemáme žádný brnocentrismus. V tom je naše síla.

Z. Rotrekl: Když Augusten Rodin přijel na Slovácko, řekl: "Hellas!"

J. Kuběna: To je ten vliv Řecka, vždyť Cyril a Metod přišli ze Soluně.

Z. Rotrekl: To byl pohled Francouze, který vůbec neměl o Moravě ponětí! Těch úhlů pohledu je mnoho. Rád bych se zmínil o odlišném vývoji ve Vítězném únoru 1948. A volby? To bylo na Moravě zcela jiné. Píší o tom v dosud nezveřejněné studii "Literární život v Brně 1945-1948". Doufám, že ji Střední Evropa uveřejní.

J. Šabata: Rád bych zároveň připomněl předěl mezi Čechami a Moravou na jedné straně a Slovenskem na straně druhé, abychom neztratili smysl pro proporce, když mluvíme o rozdílech mezi Čechy a Moravany. Vede mne k tomu politický zřetel. Politická situace na Moravě je podstatně jiná než na Slovensku. V jistém smyslu, budeme-li hovořit o Chartě 77 a na ni navazující Hnutí za občanskou svobodu, ve prospěch Moravy. Slovensko je jiné než obě české země. Morava není střed mezi Čechami a Slovenskem, nýbrž spíše jakýsi svérázný katalyzátor českého vývoje; když tedy střed, pak střed v českém prostředí. Anebo lépe: druhý a rovnocenný střed vedle Prahy, jehož posláním je popohánět náš vnitřní národní dialog. Jde ovšem o to, od čeho k čemu nás tento dialog vede. Autor polemiky s Kunderou, vystupující pod pseudonymem Josef Hradec, je mně velmi sympatický tím, že svou kritiku liberálního ladění Kunderovy pozice spojuje s vizí přechodu od křesťanské Evropy středověké ke křesťanské Evropě budoucnosti, a přitom zdůrazňuje, že nejde o prostý návrat ke křesťanství, nýbrž o návrat křesťanství, tedy o jeho příchod z budoucnosti, zepředu nikoli zezadu. Celá tato evoluce je podmíněna tím, že se radikálně změnily - to slovo jako marxista musím říci - sociální, ekonomické a politické struktury. To nové, k čemu spějeme, je v křesťanském smyslu autentičtější než to, co bylo. Na to bychom měli myslet, když mluvíme o moravanství. Moravanství je ona komponenta češství, jež ukazuje dopředu, jež nás přibližuje k budoucnosti, jež přibližuje k budoucnosti češství. Mohli bychom parafrázovat Masaryka: naše otázka, otázka moravská, je buď otázkou českou - a jako taková otázkou světovou -, nebo otázkou není. Tuto devizu bych pro lepší porozumění rozvedl a aktualizoval: naše otázka, otázka ustavení samosprávné Moravy je buď otázkou ustavení demokratického a samosprávného Československa a jako taková otázkou evropskou, tj. otázkou ustavení spojené, demokratické a samosprávné Evropy - Evropy, která definitivně prolomí krunýř imperiálních závislostí, v němž světové

společenství stále ještě vězí, nebo otázkou není.

R. Malý: Je výrazný rozdíl mezi moravskou a českou mentalitou. Jestliže v Praze vidí v moravské citovosti něco jalového, pak to může být do jisté míry oprávněné, pokud máme na mysli v oblasti náboženské jenom vnější a povrchní zhožnost, jak se často stává konkrétně na Slovácku. Nesmíme však zapomínat, že také cit je v oblasti náboženské velmi důležitý; není to jenom rozum, je zde zapotřebí zapojit i srdce. Svého času si stěžoval Sušil, že v Praze tohle speciálně chybí. V jednom dopise charakterizuje zbožnost pražskou jako jakési chladné rozumářství. To přežívá a přetrvává i v dnešní době. Je jistě nebezpečí, že nadměrným zdůrazněním citového akcentu v náboženské oblasti může dojít k určitému zjalování; v tom akcentu rozumářském je ale nebezpečí v tom, že se nakonec náboženství stane věcí intelektuálních diskusí a čirých spekulací a ničeho jiného.

Ten apel na srdce na Moravě existuje nejen v oblasti náboženské. Ilustroval bych rozdíl mezi českou a moravskou mentalitou jedním detailem. Když jedu z Brna do Prahy klasickým směrem na Havlíčkův Brod, je možno přesně, aniž se orientujete, kde jste, poznat, jestli jste na Moravě nebo v Čechách. Podle typu staveb, podle toho, jak je dbáno o vlastní příbytek... Vztah Moravanů k půdě je opravdu odlišný od Čech.

J. Šabata: Když už hovoříme o apelu na srdce a o rozumářství, o odlišnosti moravského duchovního ladění od duchovního ladění českého, vnučuje se širší evropský rámec: o pravoslaví se rovněž mluví jako o bytostném projevu citovosti. A západní křesťanství s celou svou tradicí - a zvláště s tradicí katolickou - se chápe jako rozumovější, nechceme-li říci rovnou rozumářská podoba křesťanského ducha. My ovšem přece jen patříme k tomu západnímu proudu a pak bych pracoval - pokud jde o Moravy - s jiným slovem: jsou vážnější, řekl kdysi Karel Čapek v nekrologu za šéfredaktora Lidových novin. Na to slovo jsem si často vzpomněl, když jsem se ocitl v lehčí pražské atmosféře, v atmosféře zvláštním způsobem ironické a skeptické, s její tendencí přecházet problémy, které přejít nejde. Někdy mně tu nutí myslet na Švejka a pak si říkám, že Švejk je opravdu postava povýtce česká a pražská: ale nikoli husitská. Jakoby vyjadřovala jeden pól české duše. Onen pól, který je jen obtížně dostupný indolentnímu Moravanovi, mám-li použít pro změnu slovo Jiřího Kuběny z jednoho z našich starších rozhovorů.

J. Kuběna: Švejk je postava na Moravě naprosto nemožná. Je to taky jeden z těch lakmusů češství, hned po husitství.

J. Šimsa: Švejk je postava protireformace.

J. Kuběna: Ale myslitelná jen v Čechách, jen v Praze. U Kalicha!

J. Šabata: Nechtěl bych tvrdit, že Švejk je na Moravě úplně nemožná postava. A právě v Brně bych si to netroufal tvrdit. Mladý Milan Šimečka říká, že pravé Kafkovo město pro něj je Brno a nikoli Praha. To, že je zde řeč o Kafkovi a nikoli o Švejkovi, nás nesmí mást. Vypovídá to o čemsi zvláštním, o zvláštním moravském češství, které lze uvést ve spojitost se známou charakteristikou Brna jako "předměstí Vídně".

V širším záběru to pak upomíná na to, že jižní Morava navazovala na Dolní Rakousko; v jižním okraji jižní Moravy vlastně Dolní Rakousko v Moravu přecházelo. To je kraj, v němž se narodil a celý život žil můj otec, muž, který - ač velice sečtělý a s nepochybným smyslem pro humor - říkal, že se pokoušel číst Švejka, ale nikdy ho nedočetl do konce, muž, který kritizoval Čechy z "vnitrozemí" a zvláště Pražany, pro jejich přílišný nacionalismus a zároveň pro nedostatek vážného národního citění. A z této zkušenosti bych vyvodil závěr, že moravským specifikem snad je to, že je méně nacionalistická a tedy jaksi univerzalističtější citící a že je to cenný vklad v procesu překonávání českého partikularismu ve všech jeho podobách, včetně oněch, které nabývaly podobu náboženskou. Jedinečnou postavou tohoto procesu je pro mne Masaryk, což se může zdát být podivné z jistého katolického pohledu, který zařazuje Masaryka do jakési dekadentní vývojové národní linie. Ale Masaryk pochopil něco nesmírně důležitého pokud jde o obsah moderního českosti a je naší ústřední postavou dějnotvornou. Jistěže je třeba jít dál, za Masaryka, ale právě u něho se lze učit, jak vytěžit z moravské komponenty českosti to, co je pro budoucnost smysluplné. A za smysluplné považují osobně všechno to, co orientuje k pochopení podstaty jakéhosi zvláštního dějinného provizoria, které žijeme už několik desítek let; a které vyjadřuje stav vyvolaný - abych zde citoval Radina Palouše (tedy Čecha a nikoli Moravana) - přechodem od jednoho eonu k druhému: od eurověku ke světověku.

J. Kuběna: Vracím se k tomu postavení Moravy ve střední Evropě. Myslím si, že to ukázalo velké množství perspektiv a že by se měly jednotlivé tematické okruhy hierarchizovat. Začít samozřejmě od toho národa, po čemu Moravy, českosti apod. Možná by byla jedna z cest okruhy těchto problematik frekventovat v jednotlivých číslech odděleně a vracet se k jednotlivým bodům. Jinak se asi příliš daleko nedostaneme. Poznání celého 19. století na Moravě je klíčové, Sušilův program Církev a Vlast. Kdyby to nepřineslo nic jiného než sebepoznání, tak to má obrovský význam.

Z. Rotrekl: Několikrát tady padlo slovo národ. Víte, mně se velice líbí ta formulace Arne Nováka, ať zní jakkoliv starožitně, toho Moravana a Brnana volbou: "Národ je pojem oblasti duchovně mravní, v níž si generace i věky podávají ruce a pochodně ze svrchovaného příkazu, aby skrze národnost dospívaly vyššího lidství a v něm se propracovaly k vědomí synovství Božího."

Ale nakousli jsme tolik problémů - za kus řeči by také stála otázka Židů a židovství v Brně a na Moravě nebo německví, třeba i ten tragický odsun Němců z Brna. Ale to vskutku až příště...

J. Šabata: Před několika dny, než jsem odjel z Prahy, rozvíjel jeden můj pražský přítel chartista svou pochybovačnou tezi o snahách vyvolat v život politické hnutí, demokratické politické hnutí, které by sdružovalo jak katolíky, tak socialisty různé orientace. Připomněl mně diskusi o francouzské revoluci ve sboru mluvčích Charty 77 a položil jakousi řečnickou otázku: při takových diferencích, při diferencích, které mají staleté kořeny...?! Ale tak se to na levici v Praze vidí všeobec-

ně a vlastně tak trochu i na straně druhé - na pravici; možná, že její pochybnosti jsou ještě hlubší. Tvrdím, že proti této tendenci musíme z Moravy vyvíjet co nejenergičtější tlak, že musíme přesvědčovat o tom, že ideově politické difference, které byly smysluplné v minulosti, již smysluplné nejsou, že ztratily smysl, že musíme nově definovat předpoklady demokratického politického vývoje, a že svoje snažení o samosprávnou Moravu musíme s tímto úsilím, s úsilím o demokratickou a samosprávnou společnost, spojit co nejtěsněji. Na tomto pozadí vůbec není nesmyslné, že tzv. neokonzervativci na jedné straně a levicově orientovaní lidé na straně druhé, lidé s marxistickou genezí nevyjímaje, mohou jít v jednom soudržném proudu. Je to dokonce nezbytné, chceme-li vybudovat demokratickou společnost, chceme-li dospět k demokratickému státu a chceme-li jej udržet v nepřetržitém dialogu. Absurdní se to může jevit v optice, která je závislá na zkušenosti západoevropské. Ale my jsme - politicky vzato - v té druhé polovině Evropy. Máme jinou poválečnou historii. Máme proto povinnost odpovědět na všeobecnou výzvu doby způsobem, který odpovídá naší zkušenosti. To předpokládá jasně odlišit konzervatismus hodnot (Wertkonservatismus, říkají Němci), tj. kvazikonzervativní neboli křesťanské hodnoty a jejich západoevropský, tak či onak partikulární, ideově politický doprovod. A v opoře o nesporné hodnoty evropského ducha a evropské kultury, politickou kulturu nevyjímaje, můžeme pak formulovat a formovat vskutku tvořivou, vpravdě dějnotvornou politickou orientaci. Z Moravy vyšel tímto směrem už ne jeden podnět. To se týká už doby předlednové. Je známo, že oba moravské kraje byly významnou hnací silou prvního velkého pokusu o demokratickou obnovu socialismu. V Praze se napůl žertem a se shovívavým respektem a zpola přezíravě a posměšně mluvilo o "moravských učitelích"; řekl jsem v Praze, ale měl jsem říci: v aparátě ÚV KSČ a v přílehlých prostorách vládních kabinetů. V době úpadku hnutí, na počátku sedmdesátých let, vyšla z Moravy první iniciativa směřující ke koncentraci představitelů všech tradičních ideologických orientací na novém ideovém základě. Podstatně předznamenala Chartu 77 a významně ovlivnila její vnitřní vývoj.

Celá zkušenost utváření nové národní politiky naznačuje, že k cíli dospějeme jen tenkrát, jestliže tyto podněty umocníme v plně rozvinuté moravské iniciativě, tj. v iniciativě bytostně samosprávné. To je domnívám se - náš moravský duchovní a politický úkol. Moravský úkol proto, že jej za nás - za Moravany - nikdo nemůže vykonat.

J. Kuběna: To je velmi vážné slovo. Ale pokud jde o tu "moderní" podobu, volil bych raději výraz "současnou", "dnešní", musíme-li už použít slovo moderna - má to totiž dnes v souvislosti s celosvětovým probíhajícím přehodnocováním toho pojmu nejméně tři významy. Je nesporné, že tato éra, éra modernismu, moderního umění, ztotožňovaná automaticky s avantgardismem, pokrokářstvím, liberalismem atd., se dnes pocituje jako definitivně uzavřená. Nechci tu mluvit o postmodernismu: o něčem aktuálnějším, přítomnějším, o návratu k tradici, k hodnotám - o naší cestě zpět k národní identitě. Má to nepochybně souvislost s tím, že je dnes po celé Evropě velmi živý neokonzervativismus. V tomto smyslu ani otázka Moravy nespadla s nebe.

Redakce: To je nesmírně zajímavá myšlenka. Možná, že právě k ní jsme dnes dlouho nevědomky směřovali. Ano, proč se vlastně vynořuje naše téma naléhavě právě teď, zde a takto? Problém Moravy přece vyvstával v dějinách zcela příznačně vždy, kdy docházelo k velkým myšlenkovým obrátům. Tedy k zásadnímu pohybu v celé kultuře, nejen v dočasné taktické politice. Není tedy všeobecné oživení tradičního moravského pocitu také skutečným důkazem, že hodina, která nastala, je opravdu hodinou konzervativismu? A není pak v tomto smyslu konzervativismus živou reálnou nadějí Moravy?

Vážení přátelé, s touto otázkou dnes naši debatu ukončíme. Velice vám děkujeme a pevně věříme, že naše debata bude mít další, stejně zajímavá pokračování.

+ + + + +

Redakční poznámka na závěr.

Pokládáme všechny osobnosti, které laskavě přijali naše pozvání k diskusi o Moravě za erudované a reprezentativní. Proto jsme do průběhu samotné debaty nijak nezasahovali. Písemně zpracovaný okruh témat, který jsme diskutujícím nabídli, měl jen orientační význam. Vešla nesporných kladů měl náš redakční postup i své nevýhody. V mnohahodinové besedě se objevilo skutečné kvantum zajímavých postřehů i nových odvážně formulovaných myšlenek. Žádný problém však nebylo možné systematicky vyčerpat a uzavřít. Na to byla debata příliš živá a často i temperamentní.

Na tomto místě nutno prohlásit, že naše redakce nechápe problematiku Moravy nějak nezučastněně a akademicky. Otevřeně říkáme, že je to náš niterný problém a že mu proto budeme věnovat patřičnou pozornost. Tento náš postoj ovšem není postojem romantickým. Proto není ani postojem sentimentálním a tím méně demagogickým. Poctivě hledáme pravdu, nikoli důkazy pro nějaké apriorní doktríny. Zdůrazňujeme, že ne vždy se můžeme ztotožnit s některými dílčími argumenty, mlhavými důkazy a čistě emocionálními postoji, které chtějí, zajisté bona fide, hájit věc Moravy. Jestliže je artikulace národního sebevědomí cílem, pak všechny použité prostředky se nutně započítávají a stávají se součástí vlastního cíle. Nezapomínejme, že také národ je věc svědomí. Na druhé straně pokládáme za otázku profesionální etiky, za svou základní povinnost, dát prostor každému, aby se svobodně vyjádřil. Pokud ovšem má co říci a pokud to říci potřebuje.

Co nového přinesla naše redakční beseda? Bylo odkryto něco nového a důležitého? Můžeme proto dnes formulovat některé otázky a závěry jinak? Myslíme si, že ano. Jsme toho názoru, že zaujmout korektní stanovisko k otázce Moravy a moravského národa nyní znamená: 1) Pripustit, že nelze předem tvrdit, že Moravané stále ještě jsou a hlavně budou národem v přísném vědeckém smyslu tohoto slova, tj. v totéž smyslu jak v minulosti určitě národem byli. 2) Nemůžeme-li pro tuto chvíli moravskou nacionalitu nezvratně prokázat vůbec neznamená, že nemůžeme zcela empiricky dokázat její hledání, totiž potřebu značné části

sumsum

1986

1

Půjdu s radostí pěší a bos!

Jubilejní rok smrti svatého Metoděje obrátil naši pozornost na vzácné památky doby cyrilometodějské. Připomínám alespoň několik myšlenek, které nás oslovují a povzbuzují.

Kde je nadšení pro Boží věc, kde vane Duch svatý, tam se setkáváme s radostnou ochotou a obětavostí.

Vzpomeňme na slova císařova na Konstantinovu odpověď před cestou k Chazarům.

Čteme v osmé části panonského životopisu sv. Cyrila: Císař vyhledal filosofa, a když jej našel, vyložal mu záležitost chazarského krále: „Jdi filosofe, k lidem těm a sestav si pro ně řeč i odpověď o svaté Trojici, s její pomocí, neboť nikdo jiný toho nemůže, jak náleží, vykonati.“

On pravil: „Porcučič-li, pane, půjdu s radostí pro takovou věc pěší a bos i beze všeho, co zakázal Kristus svým učedníkům nositi.“ /ŽK 8/.

Tutéz pohotovost a ochotu plnou Ducha svatého vyjádřil svatý Metoděj. Čtvrtá část panonského životopisu sv. Metoděje praví: Když se naskytla taková příležitost, poslal císař jeho bratra filosofa k Chazarům, a ten si vzal Metoděje s sebou na pomoc. Byli tam Židé velmi ostouzející křesťanskou víru. Tu on řekl: „Jsem hotov za křesťanskou víru zemřít“ a nezpěchoval se, nýbrž šel a sloužil svému mladšímu bratru jako otrok, poslouchaje ho. /ŽM 4/.

V odpovědi Metodějevě vidíme další rysy pohotového nadšení: statečnost, která se neleká ani oběti života a vzácnou poslušnost, která odpovídá Kristově výzvě: Kdo chce být prvním, ať je posledním a služebníkem všech!

Podobnou odpověď dali oba solunští bratři před misijní výpravou na Velkou Moravu.

Filosof odpověděl: „Ač jsem zemdlen a churav na těle, půjdu tam s radostí...“. Zde se setkáváme s dalším rysem apoštolského nadšení. Únava a nemoc tvrdě naléhaly na apoštola, ale on dovede říci své ano! /ŽK 14/.

Podobně je mimořádně výmluvná prosba umírajícího filosofa: .."Hle, bratře, my dva jsme byli souspřeží, jedinou brázdu táhnouce a já padám na líše, končiv svůj den, ty pak miluješ velmi horu. Ale kvůli hoře neopouštěj svého učení, neboť jím můžeš býti spíše spasen" /ŽM/.

Díky svatému Otci Janu Pavlu II., že toto místo a zvláště jeho závěr, tak výrazně připomněl ve svém poselství ke kněžské pouti na Velehradě 10. 4. 1985.

Totéž "spíše" předešlo tehdejší lobu stejně jako odvážná pohotovost liturgická a důsledná inkulturace, jak to zhodnotil Jan Pavel II. ve své encyklice "Slavorum apostoli".

To je duch sv. Františka, sv. Dominika, sv. Ignáce z Loyoly, sv. Vincence Paulánského. "Pro Krista i Krista opustit."

Metoděj to plně pochopil a tak se stal "pro všechny vším" /1 Kor 9,22/. Je to zdůrazněno na mnoha místech památek cyrilometodějských. Vzpomeňme aspoň na zprávu o Metodějově smrti: Sešel se nespočetný zástup lidí. Prošli jej se svícem a oplakávali dobrého učitele a pastýře, muži i ženy, malí i velcí, bohatí i chudí, svobodní i otroci, vdovy i sirotci, domácí i cizinci, zdraví i nemocní, neboť všem se stal vším, aby všechny získal /ŽM 17/.

Tak se nám jeví apoštolská pohotovost soluňských bratří jako síla Ducha svatého, která posvěcuje hlasatele i posluchače. Je to cesta ke svatosti znamenáná ne nějakými zvláštnostmi, ale nadšeným, obětavým a vyčerpávajícím plněním základních pastýřských povinností. Totéž připomněl dekret II. Vatikánského koncilu o službě kněžské.

Ještě jeden rys apoštolské práce zasluhuje výslovného obdivu a zhodnocení. Můžeme nazvat soluňské bratry takřka patrony dialogu. Jde o klíčovou práci apoštolských pracovníků zvláště v dnešním světě. Nenajdeme-li sílu k dialogu, nesplníme svůj úkol. Zbraně nikdy nic nevyřešily, tresty přinesly své ovoce, ale ještě více jedu, zákony a dekrety mnoho objasnily, ale nejvíce vykonala láska, bez níž nejen jedinec, ale i církev by byla prázdná. "Kdybych lásky neměl, nejsem nic" /1 Kor. 13,2/.

Dialog lásky jasně proniká celé dílo soluňských apoštolů. Evangelizace a inkulturace je vedena dialogem lásky. Je to dialog otevřený, srozumitelný, plný srdce a světla.

Vztahuje se nejen na vlastní misijní činnost, ale vydává svědectví i mezi mohamedany, mezi židy u Chazarů, ve střetnutí s patriarchou Janem /ŽK 5/ a liturgické apologii v Benátkách /ŽK 16/.

Dialog lásky je výrazným znakem misijního díla sv. Cyrila a Metoděje. Je obdivuhodný a vítězný. Patriarcha Jan nemohl odporovat a zmrkl zahanben /ŽK 5/, Logothet přijal objasnění velikých záhad málo slovy /ŽK 4/, Saraceni nemohli již pokračovat v dialogu, a proto přešli k dialogu násilí - podlehli své zlobě a dali mu píti med /ŽK 6/, odpůrci v Benátkách byli zahanbeni /ŽK 16/ a výsledek dialogu u Chazarů rozhodl první rádce chaganův: "S Boží pomocí povalil tento host všechnu židovskou pýchu na zem a mohamedánskou jako poskvřěnou přehodil na onen břeh řeky" /ŽK 11/. A co Filosof? Vedl dialog srdce, a proto se nedivíme, že se slzami vzdal díky Bohu a všechny vyzval ke sv. křtu. Když mu chagan při loučení nabízel mnohé dary, on je nepřijal, ale řekl: "Dej mi řecké zajatce, kolik jich zde máš. To je mi milejší než všechny dary." Posbírali jich do dvou set a dali jemu. I vydal se s radostí na svou cestu /ŽK 11/.

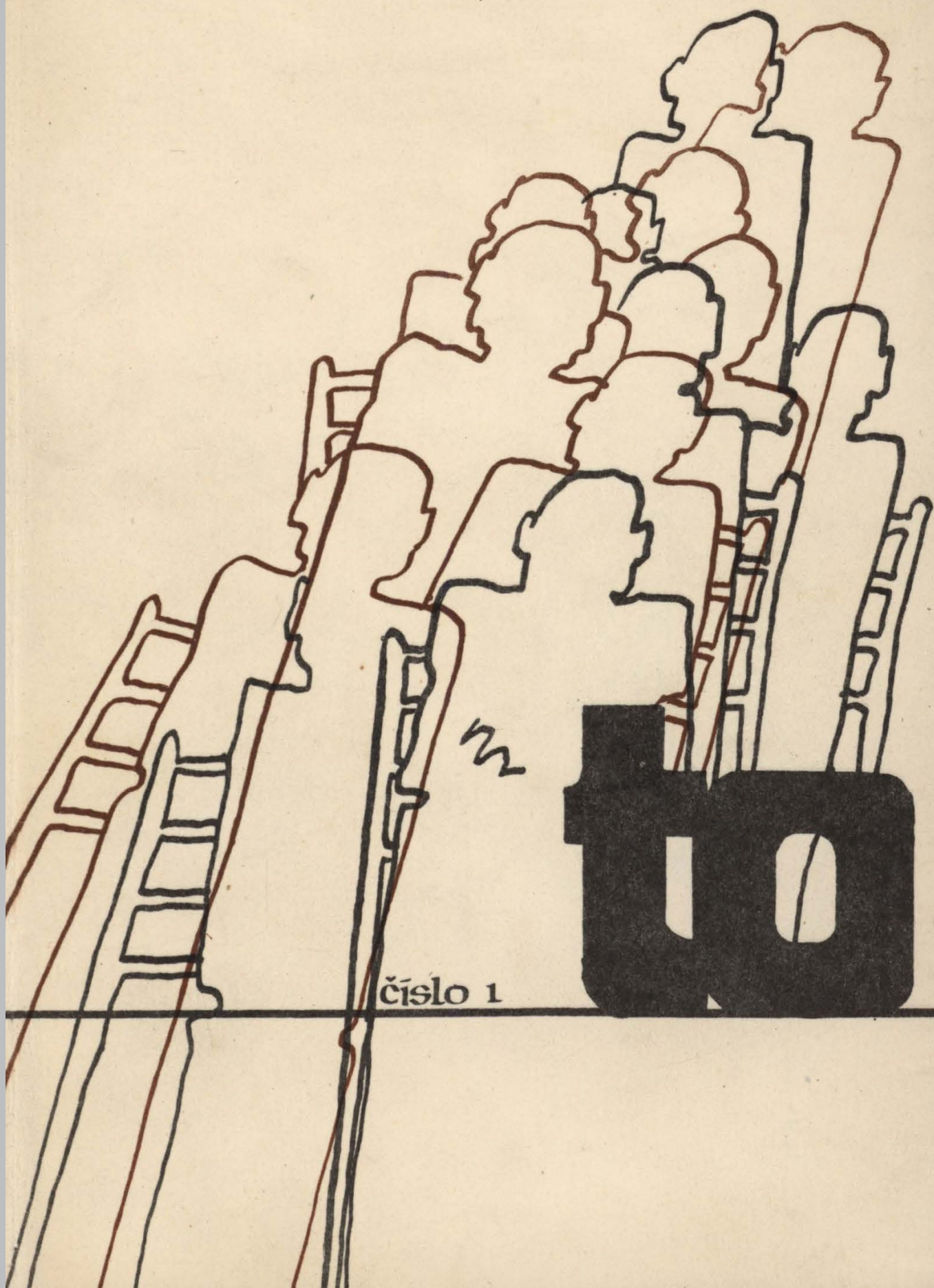
A jak dopadl dialog lásky u Slovanů? Na to odpověděly celé dějiny, na to odpověděl i jubilejní rok 1985. Odpověděl Řím, Westminster, Unienwille u Toronta, Frankfurt, Ellwangen, Stará Boleslav, Nitra, Levoča, Šaštín, Žarošice, všechna místa poutní a místa jubilejních setkání, Diakovo v Jugoslávii a hlavně náš Velehrad!

Pokračujme nadšeně v této odpovědi! Maria za nás prosit nepřestane, dědictví otců zachovej nám, Pane!

/ak/

Pozn. ŽK = Život Konstantinův

ŽM = Život Metodějův

číslo 1

Zbigniew Bujak

JE TŘEBA BÝT VE STŘEHU A OPATRNĚ BALANCOVAT

O: Můžeš se nám představit?

Z: Jsem jedenáct let ženatý, čtyři a půl roku jsem se ukrýval, a tak se nějak stalo, že děti nemáme, ale chtěli bychom je mít. Necelých deset let jsem pracoval jako elektroenergetik v Ursusu. Osm měsíců jsem také dělal v Polfě. Ursus znám nejlépe - továrnu, vedení, dělníky. Jsem s ním také nejsilněji spjat. Co dál? Po vyhlášení výjimečného stavu jsem byl z továrny propuštěn a nebylo mi umožněno se vrátit zpět. Spoléhal jsem na to, že se snad v letošní vlně stávek v Ursusu objeví požadavek přijmout mě do práce a podaří se to vybojovat. Ke stávce bohužel nedošlo, odehrály se pouze malé protestní akce, které ovšem na pozadí toho, co se dělo v Polsku, neměly větší význam. Do Ursusu jsem se tedy ani já, ani přítel Zbýšek Janas nemohli vrátit. Co ještě říci o sobě zajímavého? Je mi třiatřicet let. Věk pro kříž.

O: Jsi křesťan?

Z: Ano.

O: Do kostela chodíš zde v Milanowku?

Z: Tak různě. Praktikuji, ale ne tak, jak by si naši kněží přáli. Ale to jsou už osobní věci... Když už o tom mluvíme, mně se zkrátka polská církev nelíbí. Má přespříliš lidový charakter a je rutinní. Je to divadlo. Pro aktivní věřící není náboženství spojeno s žádným hlubším prožitkem, obsahem. Jde v podstatě o církev velmi povrchní. A chce-li se někdo zabývat otázkou víry

a křesťanství, právě v naší církvi pro to nenajde místo.

O: Kde je má tedy hledat?

Z: Snad u jednotlivých kněží, filozofů a spisovatelů. Takových, se kterými je třeba se seznámit, je několik. Například Tischner a Kolakowski. Jejich díla jsou však dostupná jen těm, kteří o ně projevují vážný zájem.

O: Co děláš ve svém volném čase, máš nějakého koníčka?

Z: Chodím do lesa na houby. Možná proto, že jsem se narodil v Podkově Lešné, jsem s přírodou srostlý a mám ji rád. Tady v Milanówku jsem se usadil z nutnosti poté, co jsem vystoupil z podzemí. Ostatně na náměstí - jak jsi viděl - žádné stromy nerostou. O zálibách je těžké mluvit, protože prostě nemám na nic čas. Na druhé straně jsem vždy rád pracoval se dřevem, vyřezával. Věřím, že mi tento koníček zůstane i do budoucna. Protože jsem nenašel práci, založil jsem podnik na kácení a ošetřování stromů. V současnosti je to pro mne zdroj obživy.

O: Kdy ses začal zajímat o společenské dění a proč? Jak jsi se k tomu dostal?

Z: Můj zájem o věci veřejné se začal projevovat už ve škole a ještě více se prohloubil po příchodu do zaměstnání. Když jsem začal pracovat, náhle jsem jako pod mikroskopem uviděl všechny problémy této země, všechno to nejhorší, co nám tento systém narouboval. Ukazuje to propast mezi tím, co je u nás a co na Západě. Do Ursusu jsem přišel pracovat ve větším kolektivu, vidět co největší množství problémů, navázat různé kontakty. Tam jsem pracoval do roku 1978. Měl jsem chuť něco začít dělat. Ale až když přišel Zbyšek Janas a Arkadiusz Czerwiński, začalo se doopravdy něco dít. V roce 1978 se nám podařilo proniknout k vydavatelství KOR. KOR nám konkrétně ukázal, co je v továrně možné pro dělníky udělat: šlo o využívání jistých existujících struktur a organizací. V dalších dvou letech jsme provedli několik drobných a úspěšných akcí v souvislosti se zlepšováním pracovních podmínek. Později se nám podařilo dostat Zbyška a Arka do odborů prostřednictvím oficiálních voleb a věci se rozhýbaly. Ale to už jsme v roce 1980, kdy začaly stávky a kdy už bylo jasné, že potřebujeme výbor podporující Gdaňsk a pobřeží. Tento výbor se později změnil v Solidarity. Takové byly naše začátky.

O: Jaký vidíš rozdíl v pozici Solidarity v roce 1980 a nyní?

Z: Mohu předložit jistá čísla, která jsou však jen mým odhadem. Tak tedy v letech 1980-1981 měla Solidarity kolem deseti miliónů členů. Dnes, kdybychom spočítali v celé zemi ty, kteří odebírají náš podzemní odborový

tisk, ty, kteří platí příspěvky a jsou tedy nějak organizačně spojeni se Solidaritou, napočítali bychom snad 700 000, možná 500 000 lidí. Optimisté mluví o miliónu. A to je desetkrát méně než před osmi lety. Aktivních lidí bylo před 13. prosincem 1981 kolem jednoho miliónu, což je ohromné množství. Teď máme takových aktivistů sotva 50-70 tisíc. O příspěvcích a odborovém tisku víme toto: sečteme-li všechny tituly samizdatových časopisů v celé zemi, vychází to kolem jednoho milionu exemplářů měsíčně. Největší je samozřejmě Tygodnik Mazowsze, vychází v nákladu 50 000 výtisků. Ostatní větší časopisy dosahují desetitisícových nákladů, například Přehled agenturních zpráv (PWA) a jiné. Ze zveřejňovaných seznamů přispívajících na samizdat můžeme dojít k tomu, že pouze deset procent a někdy i méně platí příspěvky. Struktura vybírání příspěvků je ještě komplikovanější než samotná kolportáž ve specifických podmínkách konspirace. Ještě s jedním jevem máme dnes co do činění. Po propuštění politických vězňů asi před dvěma lety (já jsem tehdy také vyšel), se situace v Solidaritě začala měnit. Pomalu nás za práci v Solidaritě přestali trestat. Ještě před dvěma lety ti mohli zabavit auto, během domovní prohlídky sebrat knihy, časopisy, zkrátka cokoli. Dnes toto všechno přestalo. Je jen málo konfiskací, málo prohlídek, zadržení - pouze od chvíle, kdy byl Lech pozván ke kulatému stolu, podniká policie určitá preventivní opatření. Ale v porovnání s dřívějšími mocenskými zásahy je to procházka růžovou zahradou. Dokonce získávám dojem, že žijí ve svobodné zemi, protože nás jen pozorují. Tolik tedy k Solidaritě. Mezitím ale začaly vznikat i jiné politické iniciativy. Mám na mysli hlavně kluby různého zaměření. Brzy po propuštění politických vězňů vznikly dva známé kluby - Dziekania ve Varšavě a klub Lecha Bądkowského v Gdaňsku, což je podle mého názoru užitečné a prospěšné. V této souvislosti přestala být Solidarity jedinou organizací, která shromažďuje všechny, kteří chtějí něco dělat.

O: Proč ne v Solidaritě?

Z: Za prvé proto, že vláda celou dobu říkala Solidaritě ne a omezuje ji a za druhé proto, že vláda dala klubům prostor a větší možnosti v politické sféře.

O: Opravdu?

Z: Ano, a je možné dokonce říci, že vláda v jisté chvíli v otázce Solidarity ustoupí. Dojde k legalizaci. Budou ale omezovat možnost vzniku a činnost různých nadpodnikových struktur. Solidarity v továrně? Prosím! Ale nad podniky? Tady budou omezovat. Solidarity, která vzniká a pracuje v podniku a jejíž mezipodniková činnost je velmi omezována se sama nutně začne soustřeďovat ve svých otázkách a problémech na věci vnitropodnikové. To je zcela základní stupeň, který je pro to množství

lidí, co by chtěli dělat víc pro zreformování této společnosti, málo. Podnik ví, že prací v jeho rámci není Solidarita schopna politický a hospodářský systém změnit. Proto přestává být atraktivní pro velké množství lidí. Krátce řečeno, z této pozice nebude mít Solidarita na urychlení hospodářských reforem žádný vliv. S přechodem na plánované osamostatnění přestanou mít i stávky svůj účinek, což už teď vyvolává u některých aktivistů nechuť pokračovat v práci pro Solidaritu. Například v Gdaňsku, Štětíně a ve Slezsku mluví aktivisté o velkém oživení, jež je přirozeným důsledkem nedávných stávek. A přesto nedosahuje úrovně z roku 1980. Tehdy bylo v těchto oblastech hned po stávkách téměř tisíc podnikových odborových organizací. To napočítal mezipodnikový stávkový výbor. V současnosti je jich jen několik desítek. Je to sice pohyb a oživení, ale početně na několikanásobně menší úrovni. U nás ve varšavském Ursusu kromě aktivity několika desítek osob žádné větší oživení nepozorujeme. V ostatních podnicích také ne. Myslím, že budou-li u kulatého stolu nebo jinde vyjednány podmínky obnovení Solidarity, tehdy různí podnikoví aktivisté, působící nyní v tajných strukturách nebo dokonce v různých deklarovaných výborech sice k registraci závodních výborů přistoupí, ale neudělají to dřív, než se politikové domluví. Já zatím nebudu riskovat - takové je dnes myšlení. Solidarita je dnes v paradoxní situaci: Lech sice získal ústupky, které povedou k legalizaci Solidarity - to bude evidentní vítězství. Současně však Solidarita v nové politické situaci jako by ztrácela vliv. Bude to sice významná organizace, ale zdaleka ne tak silná jako před osmi lety.

O: Lze tedy říci, že se za těch osm let situace ve společnosti zlepšila, ale pro Solidaritu spíše zhoršila?

Z: Ano, ano.

O: Při srpnových stávkách byl Wałęsa kritizován za příliš smířlivý postoj. Co o tom soudíš?

Z: Poslouchej, tady byly dvě věci. Za prvé - to, co jsem řekl o situaci v Solidaritě, Lech dobře ví. Ví, že odbory potřebují vítězství, ale současně se bude těžko opakovat nový Srpen. On to vidí. V dubnu a květnu byly sice dvě velké stávky, v srpnu dvacet velkých stávek, ale v srpnu 1980 bylo ve stávce v jeden den šedesát podniků. Z osmdesáti dolů bylo před osmi lety ve stávce šedesát. A teď? Pouhých dvacet. To není takové množství. Lechovi je přece jasné, že už to není ta síla, která ničí druhou stranu a nutí ji k ústupkům. Kdybychom byli v situaci všeobecné, velmi silné stávky, nebyl by Lech ústupný. Ale taková situace není. To je jedna věc. Za druhé - po srpnu 1980 jsme byli tak silní, že jsme druhou stranu nemuseli respektovat. Věděli jsme, že nad nimi vítězíme svojí dynamikou. Když došlo ke

konfrontaci, ukázalo se, že jsme silnější a oni byli nuceni použít brutálnějších prostředků. To se stupňovalo. Ukázalo se však, že je příliš naivní myslet na administrativní postihy, protože Solidarita shromažďuje dva milióny lidí. Chtěli pochyťat hlavní aktivisty a mysleli si, že se situace uklidní. Ale ukázalo se, že když my vyzveme k varovné čtyřhodinové stávce, začne stávkovat celá země, konkrétně osmdesát procent lidí. A s takovým způsobem boje si neporadí. Tak jsme došli až k výjimečnému stavu. To byla ohromná dynamika, která nám teď ovšem chybí. Když Lech chce teď vést účinný boj, účinnou politiku, která může Solidaritě něco přinést, musí mít přehled o dění na druhé straně, musí vědět, jaký je ten, kdo bude souhlasit s dohodou s námi. A zdá se, že Lech věděl, co se na druhé straně děje. Zřejmě mu svoji situaci signalizovali: věděl, za jakých okolností oni Solidaritě ustoupí a za jakých ne. A dále: já jsem měl zpočátku určité pochybnosti, jestli by Lech neměl vystupovat s tvrdšími podmínkami. Jenže teď sám vidím, že konzervativní síly ve vládě jsou stále častěji oběťmi útoků, že ztrácejí význam a vliv. Lech tuto situaci zná a bere ji v úvahu. To je v této fázi boje potřeba. Už nejsme tou velkou silou, která si poradí se vším. Ne. Je třeba být ve střehu a opatrně balancovat. Já se v zásadě domnívám, že Lech tu situaci chápe, řídí se jejími zákonitostmi a že to asi dělá dobře.

O: Jaká jsou východiska z hospodářské krize? Jsi optimistou?

Z: Nejsem přílišným optimistou. Jistě, některé věci jsou jasné. Polsko bez pomoci Západu, bez jakéhosi Marshallova plánu se nevypořádá se svými problémy. Teď - pokud vím - Západ dál uvažuje o takovém plánu pomoci a to v širším měřítku celé východní Evropy. A pokud by to opravdu měl být jakýsi plán spojený s pomocí všem těmto zemím soustředěným okolo Ruska, nebude to tak hned, třeba za rok nebo za půldruhého roku, ale až tehdy, kdy bude několik států bloku na reformu připraveno. Být k tomu připraven znamená mít hospodářství vybudované na zdravých zásadách.

O: Ale Polsko na to nemá čas!?

Z: Ano, Polsko na to nemá čas. Předpokládám, že mezitím obdrží alespoň takovou pomoc, která nás hospodářsky a ekonomicky udrží nad vodou. Buď také záležet na momentální hospodářské politice tady v Polsku. Potřebujeme schopné hospodářské vedení, které by ke své práci mělo volné ruce, ale za situace, kdy se mění vláda, to bude velice obtížné. Už proto, že reformám se staví do cesty obrovská administrativní bariéry, které sebeobratnější vláda nemůže odbourat.

O: Takže pomoc musí přijít ze Západu?

Z: Ze Západu může přijít až poté, co si poradíme s byrokratickým aparátem. Protože teprve tehdy bude tato pomoc smysluplně využita. Kdyby přišla teď, byla by promarněna. Ale jak si s tím aparátem poradit? Tady v Polsku se mluví o tom, že je zapotřebí vláda odborníků, kteří si poradí s celým aparátem, i s tajnou policií. S nimi je třeba se vypořádat nejdříve. V srpnu 1980 byla Solidarity tou silou, která aparát blokovala, nedovolovala mu zasahovat do hospodářství. Současná Solidarity takovou silou není, sama aparátem není schopna pohnout. Musíme postupovat malými krůčky, je potřeba trpělivosti. Já jsem přesvědčen, že se nám to podaří. Dále je potřeba dosáhnout demokratických voleb na všech úrovních řízení. Poslední prvek: vytvořit nezávislé soudy, ale v této otázce nejsem optimistou. Vyjednávání u kulatého stolu nebude totiž probíhat tím způsobem, že bychom si mohli diktovat pravidla hry a že během nejbližších měsíců bude stranický aparát vyřízen. Tak to není. Mohou přijmout sebelepší reformní plány, ale později bude třeba celý ten byrokratický aparát eliminovat. To je práce na několik let. Chybí totiž taková mohutná síla, jakou byla dřívější Solidarity. Mezitím se v Polsku trochu rozvine soukromý sektor a přijde zahraniční kapitál. Nebude to ale žádná hospodářská změna. Není tady šance na takový hospodářský růst jako například v Jižní Koreji. Pokud jde o sílu Solidarity, ukazuje se, že jsem pesimistou právem. Nečekám žádná pozitivní překvapení.

O: To je poněkud chmurné zakončení rozhovoru...

Z: Tak dobrá, když tedy nechceš mít ten konec tak chmurný... Máme-li si představovat, jak by se to mohlo vyvíjet pozitivně, vidím jedinou možnost. V současnosti se ukazuje, že proces, který probíhá v Rusku je stále silnější, že se tam něco děje. A to ve chvíli, kdy všichni naši vedoucí představitelé tady v Polsku, Československu a Maďarsku ztrácejí podporu Ruska a jsou nuceni podléhat tlaku společnosti. Ukazuje se, že v Československu máme nové Pražské jaro, že v Maďarsku to vypadá relativně nejlépe, dokonce se něco hýbe i v NDR. V Rumunsku zabijí toho Ceaušeska. V Bulharsku se také něco mění. Potom bude šance na rychlé živelné změny v celém bloku. Aby k tomu mohlo dojít, musí reformy probíhat v několika zemích současně.

O: Děkuji za rozhovor.

-rozmlouval op-

-září 1988-

Čj.: VS-ČVS 231/20-88

Dne 1.11.1988

Předvolání svědka

Jana Soukupová

byl. Iméno, příjmení a data narození
Brno, Jaseňská č. 8

Bydliště

Dostavte se dne 2.11.1988 19 o 8.00 hod.

kam KS SNB Odbor vyšetřování StB, Brno, Jihlavská
č. 92,

Předmětem svědectví je: výslechy
v tr. věci D. Skála

podpis předvolávajícího

Vydat svědectví je občanskou povinností. Přineste s sebou toto předvolání a svůj občanský průkaz. Budete-li žádat náhradu nutných výloh spojených s dostavením, zařídte se podle poučení.

Podle § 104 tr. ř. máte nárok, aby Vám byla uhrazena nutná výdání spojená s cestou na místo výslechu a ušlá odměna za práci. Žádáte-li náhradu jízdného, případně nocležného, musíte předložit jízdenku a doklad o zaplacení nocležného. Budete-li uplatňovat nárok na náhradu ušlé mzdy, musíte si předem nechat potvrdit zaměstnavatelem Váš průměrný hodinový plat v čisté částce. Nedostavíte-li se bez dostatečné omluvy, můžete být předveden(a) a potrestán(a) pořádkovou pokutou až do 500 Kčs (§ 66 tr. ř., § 98 tr. ř.).

Jste-li zaměstnan(a), oznamte svému zaměstnavateli, že jste předvolán(a).

Potvrzení zaměstnavatele

Potvrzuji, že předvoláný(á) má po srážce daně ze mzdy průměrný čistý hodinový plat _____ Kčs a jeho (její) pracovní doba v den předvolání je od _____ do _____ hod. Ušlá odměna za práci mu (jí) bude (nebude) sražena z jeho (její mzdy.).

V _____ dne _____ 19 _____

razítko:

Nepravdivé údaje jsou trestné.

podpis

*) Nehodící se škrtněte!

VS ČVS: 232/19 - 88

V Brně dne 1.11.1988

Usnesení

Podle § 83 odst. 1 tr. ř. nařizují domovní prohlídku u Jany SOUKUPOVÁ,

nar. 6.12.1958 Brno, bytem Brno, Jaselská č. 8

Domovní prohlídka bude provedena v bytě jmenované na výše uvedené

adrese a v prostorách k bytu příslušejících

(adresa a označení místnosti - místa - prostoru, kde bude prohlídka provedena)

neboť je podezření, že se zde nachází věc důležitá pro trestní řízení nebo se tam skrývá osoba podezřelá z trestného činu*)

Prohlídku provede: vyšetřovatel StB + přísl. SNB

Odůvodnění:

Vyšetřovatelem VB MS SNB Brno bylo dne 14.10.1988 podle § 160/1 tr. řádu zahájeno tr. stíhání a současně podle § 163/1 tr. řádu vzneseno obvinění pro přípravu tr. činu hanobení národa, rasy a přesvědčení podle §§ 7/1,198 písm.b) tr. zákona. Petru CIBULKOVÍ, nar. 27.10.1950 Brno, bytem Brno, Vrázova č. 53. V průběhu vyšetřování bylo zjištěno, že obv. Petr CIBULKA poskytl Janě SOUKUPOVÉ vystupující pod pseudonymem Karolína Mužíková rozhovor, ve kterém se vyjadřuje o své tzv. obojstranné činnosti.

Vzhledem k tomu, že je zde důvodné podezření, že se v bytě Jany SOUKUPOVÉ a prostorách k tomuto bytu příslušejících nachází magnetofonová nahrávka uvedeného rozhovoru, případně další materiály včetně významností souvisejících s tr. činností Petra CIBULKY, proto jsem rozhodl jak shora uvedeno.

POUČENÍ: Proti tomuto usnesení je přípustná stížnost, kterou je možno podat u vyšetřovatele StB do tří dnů ode dne oznámení usnesení; stížnost nemá odkladný účinek.

S o u h l a s í m :

V Brně dne 1.11.1988

Vyšetřovatel StB :

kn. JUDr. Antonín Skála

*) Nehodící se škrtněte!

(označení součástí)

ČVS: 232/88

v Brně dne 2.11.1988

PROTOKOL o provedení ~~osobní~~* — domovní* prohlídky

Dnešního dne byla provedena na základě usnesení
vyšetřovatele StB ze dne 1.11.1988 čj. 232/88

~~osobní~~ — domovní prohlídka u

Jana SOUKUPOVÁ, nar. 6.12.1958 v Brně
(jméno, příjmení, data a místo narození)

bydliště Brno, Jaselská 8

Předchozí výslech podle § 84 tr. ř. byl proveden vyšetřovatelem StB mjr.
JUDr. Petříkem

Osoba, u níž má být prohlídka provedena, vypovídá:

Upřímně řečeno nevím, zda se v mém bytě nachází věci či písemnosti
související s činností Petra CIBULKY. Jinak k mému bytu uvádím, že
je u mne v bytě nahlášen k přechodnému pobytu podnájemník JUDr. Michal
IVANYS, stáří asi 30-35 roků, bydlí někde v Ústí nad Labem. Blíže
ho neznám. Jeho pokoj je zamčený, klíče od něho má pouze on. Já jsem
od jeho pokoje klíče měla a schovávala jsem je v ledničce, kde
řemeslníci dříve provedli staré klíče od jeho pokoje. Nové klíče nemám. Když
vyměnil zámek nevím. IVANYS má klíče od domu i od mého bytu.
(označení místnosti nebo místa, kde byla prohlídka konána)

Prohlídku provedl mjr. JUDr. E. Petřík, por. René Krvštof, por. Kučera Vl.

Poučení podle § 85 odst. 1 tr. ř. bylo dáno a prohlídce byli přítomni Jana SOUKUPOVÁ,
uživatelka bytu

Prohlídce podle § 85 odst. 2 tr. ř. byla přítomna nezúčastněná osoba Jan STROUHAL,
pracovník ONV Brno 2, nar. 11.6.1923, bytem Brno, Kotlářská 19

Usnesení o prohlídce bylo doručeno.

Po poučení o právu stížnosti podávající uvádí Jana SOUKUPOVÁ,
že si podání stížnosti rozmyslí do tří dnů.

(kým, popř. z jakých důvodů)

S prohlídkou započato v 10,00 hodin.

*) Nehodí se škrtnout!

Při prohlídce byly vydány — odňaty tyto věci:

Poř. čís.	Popis věci (název, množství, tvar, barva, kvalita apod.)	Místo nálezu
	V průběhu prohlídky byl pořizován videozáznam.	
	Kuchyně !	
1.	lístek se vzkazem pro Janu od Petra začínající slovy Ahoj Jano, nechtěl jsem tě budit... P.S. Děti moc nezlob	
2.	Lístek se vzkazem se slovy Jano, díky za dopis, podpis Petr	
3.	Krabice s 20 kusy mg. kazet s obaly Poznámka všetřovatele : V průběhu domovní prohlídky byl přizván technik KS SNB za účelem otevření místnosti údajného podnájemníka Michala IVANYSE. Po otevření místnosti údajného nájemníka zde bylo nalezeno velké množství mg. kazet a dalších věcí. Byl pořízen videozáznam těchto věcí, na žádné z nich nebylo příslušníků provádějícími DP saháno a byl přizván technik KS SNB k zajištění případných daktyloskopických či jiných stop. V domovní prohlídce do příchodu technika bylo od 11,33 hodin pokračováno v dalším místnostech bytu. Předsín : z důvodu příchodu dítěte ze školy byl nejdříve prohlédnut dětský pokoj. Dětský pokoj : 4. papír formátu A 4 - příspěvek Karla Syse 5. papír - " - A 4 - Karel Sýs - 4 ks. 6. igelit. složka s písemnostmi: Vážená paní Eneneklová - dopis 1 ks - Salve Solonati formát A 4 1 ks - papír form. A 4 - částečně utržený 1 ks - papír form A 4 s adresami - Tribuna 12/1982 strana 5 - 3 ks + 3 ks kopie - Rock na levém křídle form. A 4 - 8 ks + 8 ks kopie - Tribuna 12/1982 strana 5 - 3 ks - Pavel Ambrož - Homér - 1 ks - Vladmír Šebek - Docela malá sebevražda - 1 ks - Milan Lesák dopis str. 44 -, 44a - 2 ks - Libor Kadlec / 1981 asi podzim / 1 ks	

Prohlídka skončena v hodin.

Podpisy orgánů
vykonávajících prohlídku:

Potvrzuji současně, že jsem převzal
opis tohoto protokolu jako potvr-
zení o odebrání věci:

Podpis rodinného příslušníka

Podpis osoby nezúčastněné

Podpis osoby, u níž byla prohlídka
vykonána

7. Rozmnožovací blána - 1 ks - napoužitá - Společenství strachu
 - papír formát A 4 - strojopis 1 ks - " Myslím"
 - pap. A 4 - čtverečkový - ručně psaný - "Měsíc potom ..."
 - pap. A 4 - čtverečkový - ozn. číslem 26 - " Byl přímo"
 - pap. form. A 4 - čtverečkový - ručně psaný - " Jiří Volf ..."
 - sáček papírový ručně psaný - : Blány / 200 Kčs"
 - papír kancel. bílý stroj. popsaný ozn. č. :
 - 8- 1 ks, 22- 1 ks, 2- 1 ks, 7- 1 ks, 4- 1 ks, 14- 1 ks, 12- 1 ks,
 - 10- 1 ks, 20- 1 ks, 23- 1 ks, 17- 1 ks, 15- 1 ks, -----
 - pap. čtverečkový ručně popsaný ozn. čísl 1 - 5, -----
 - pap. čtverečkový ručně psaný ozn. : HUDBA - UVĚZNÍ!" 1 - 5,
8. Kopírovací papír - formát A 4 - 2 ks - " Karlova Vary L.4.1983 ..."
9. Kopírovací papír - použitý - formát A 4 - 6 ks : 10.10.1983 .."
10. Kopírovací papír - použitý formát A 4 - text nečitelný

Předsín : bez poznatků

Pokoj - alkova :

11. Kopírovací papír - formátu A 4 - " První dějství" ...
12. 2 ks. neg. kinofilm - začínající : Soška nábož. tematika, - postava dítěte s vozičkem
13. Kancelářský papír - původní balení formát A 4 - 3 balíčky
14. Kancelářský papír - průklepový - formátu A 4 - 1 ks - 3 st. použitý
15. Adresář - " Index " zelené barvy - formát A 5 - 1 ks
16. Útržek papíru se jmény - " Bělka" 1 ks
- Útržek papíru se jménem Emil Juliš - 1 ks
17. mgf. kazeta zn. Maxell C 60 - " Kočičany - 85 " - 1 ks
18. mgf. kazeta zn. amsterdam airport - C 90 - bez názvu a označení 1 ks
19. - " - zn. CARCA 9039 - 1 ks
20. - " - zn. EMGETON C 90 - Val Meziříčí - 1 ks
21. - " - zn. VOK - nápis Pink FLOYD 1 ks
22. - " - zn. Amsterdam airport - C 90 - Dilan, Lenon, - 1 ks
23. kancel. papír form. A 4 strojově psaný - 1 ks " Dnes jsme"
- kancel. papír form. A4 stroj. popsaný " Průhledné slovo .. 2 ks
- kancel. papír strojově popsaný form. A 4 : " Počákanec ... " 1 ks
24. kancel. papír formát A 4 - s konceptem textu " Tři večery s Petrem CIBULKOU - 2 výtisky
25. - papír formátu A 4 z datem 11.3.1988 : " Petr si myslí" 1 ks
26. Informace o Chartě č. 8, 9, 10, 11, / 88 u dalšího výtisku chybí první dvě strany
27. papír formát A 4 : " Amketa k problému odmítnutí voj. služby "
28. Část cykl. blány - začínající - " Společenství strachu"
29. Lidové noviny - číslo 5 - květen 1988 - formát A 5
30. papír formátu A 4 - : " Věř mi ..."
31. Občasník HOST č. 4-2 ks
32. papír form- A 4 - poučení vyšetřovaným se jménem JUDr. Machourka
33. papír. váleček obsahující cykl. blánu - napopsanou
34. gumový váleček s držadlem modré barvy - potřísněno černou barvou
35. Státec plochý - bílé držadlo - v nadře
- 36.

Pokoj podnájemníka :

36. Kartonová krabice - 32 mang. páskami + papír formátu A4 - s textem
37. Kartonová krabice - 38 magnetof. kazet / pásek /
38. Kartonová krabice - 35 ks magnet. kazet / pásek /
39. Kartonová krabice - 40 ks magnet. pásek - kazet
40. Kufr plátěný, zelené barvy - 85 ks magnet. kazet - pásek
41. Cyklostilový přístroj zn. Cyklos s dvěma válci DKP FO99
42. Papírová krabice s 9 ks kazet mgf. kazet AD 90
43. Informace o Chartě č. 15/88 - 14 ks

##

44. Účtenka ze 30.5.1988 - Jiskra Brno - 2,3,4,16/031854 na papír
45. Bezdrátový balicí papír 7 ks /balení
46. Kancel. papír tvrdý balík - 4 ks
47. V 15 00 hod. byla domovní prohlídka přerušena z důvodu vyzvednutí dítěte ze školky Janě SOUKUPOVÉ. Všichni účastníci domovní prohlídky opustili byt Jany SOUKUPOVÉ. Jana SOUKUPOVÁ byla doprovazena do školky a po návratu ze školky bylo v domovní prohlídce pokračováno od 15.30 hod.
47. Bílá igelitová taška s červenou slohou obsahující tiskoviny psané na tiskárně počítače s nadpisem C VOLUME 1,2 ks magn. studiové pásy
48. Magnet. pásy zn. BASF celkem ks - 239, uloženo v 11 ks krabicích
49. magn. kazety - původní balení celkem 100 ks BASF C - 60

Prohlídka ukončena v 16.20 hod.

V průběhu domovní prohlídky se od 12.00 hod. zúčastnil též s.kpt. JUDr. Kurdiovský. Technikem byla do dveří od pokoje podnájemníka dána nová vložka FAB a Janě SOUKUPOVÉ byl předán 1 ks klíč. V průběhu domovní prohlídky nebylo nic poškozeno ani zničeno.

Podpisy orgánů

vykonávající prohlídku :

mjr. JUDr. Edvard PETŘÍK
kpt. JUDr. Zdeněk KURDIOVSKÝ
por. JUDr. KRYŠTOF René
ppor. KUČERA Vladimír

Podpis osoby u které

byla domovní prohlídka provedena
které byl současně předán 1 vý
tisk protokolu o provedení dom.
prohlídky: Jana Soukupová
Jana SOUKUPOVÁ

Podpis nezúčastněné osoby

.....
Jan STROUHAL

(označení útvaru)

VS- ČVS: 88/19-89

V Brno dne 16.3.1989

PROTOKOL

o provedení osobní - domovní*) prohlídky

Dnešního dne byla provedena na základě usnesení (příkazu) vyšetřovatele StB
KS SNB Brno 16.3.1989 VS- : 88/02-89
ze dne ČVS osobní — domovní pro-

hlídka u

Martin PAVELKA, nar. 23.11.1961 v Brno

(jméno a příjmení, data narození)

bydliště Brno, Vackova 3

Předchozí výsledk podle § 84 tr. ř. byl - nebyl*) proveden.

(nebyl-li proveden, zdůvodnit stručně, proč se tak nestalo)

Osoba, u níž má být prohlídka provedena vypovídá: nemám u sebe v bytě žádné věci,
které by souvisely s tč. stížením.

Prohlídka byla provedena v bytě Martina PAVELKY v Brně, Vackova 3

Prohlídku provedli: mjr. Pavel Koutný, mpor. Jan KUBÍČEK, kpt. Pavel KUBÍČEK

Po poučení podle § 85 odst. 1 tr. ř. se prohlídky zúčastnil Martin PAVELKA

Podle § 85 odst. 2 tr. ř. byla prohlídce přítomna nezúčastněná osoba Milošlav KŘÍŽ
Brno, Šaldova 8, předseda OV 137

Usnesení (příkaz) o prohlídce bylo — nebylo*) doručeno

Po poučení o právu stížnosti byla — nebyla*) stížnost podána zatím se nevyjadřuje,
ponechává si třídní lhůtu.

S prohlídkou započato v 19.30 hod.

[Signature]

*) Nehodící se škrtněte!

Při prohlídce byly vydány - odňaty tyto věci:

Poř. čís.	Popis věci (název, množství, tvar, barva, kvalita apod.)	Místo nálezů
✓ 1.	Strojopisný text s názvem " Jak se kalí ocel" - 5 listů	pokoj
2.	Časopis Revue 88/1 v noční příloha - 46 stran	
✓ 3.	2 dopisy v jedné obálce, datované 18.4.1938 a 24.4.1938 odeslané z Paříže	"
✓ 4.	Strojopis. text " Závěrečná Pět dramatika V. Pavla před soudem dne 21.2.1939 v Praze - 1 list	"
✓ 5.	1 list strojopis. textu s názvem "Tento léták má hezouně sejí světovat pravdu "	"
6.	1 list strojopis. textu : " MŮ - bytná síla - nebo překážka na cestě přestavby a pokroku "	"
✓ 7.	4 ks listů s různými hesly - kolidě z titulů novin	"
✓ 8.	1 ks vázaný strojopis s názvem " Hesj o svobodách od Raynonda Arona	"
Při provedené domovní prohlídce nebylo nic poškozeno.		

Prohlídka skončena v 21.15 Hoř.

Prohlídku provedli:

por. Pavel Koutný
por. Koutný
kpt. Koutný

Prohlídce přítomní:

Miloslav
Jiný

Potvrzuji současně, že jsem převzal potvrzení o odebrání věci - opis tohoto protokolu

Pavel Koutný

příp. 5.6.

KRAJSKÁ SPRÁVA SBORU NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI

611 32 Odbor vyšetřování StB Brno

VS-ČVS: 88/02-89-05

1. června 1989

Cj.:

Dne

Pan
Martin PAVELKA
Vackova č. 3
612 00 B r n o

Věc : Žádost o vrácení věcí - sdělení

Dne 29.5.1989 jsem obdržel Vaši žádost datovanou dne 18.5.1989, kterou reagujete na moje usnesení o vrácení věcí, které byly zajištěny při domovní prohlídce vykonané dne 16.3.1989 ve Vašem bytě na základě mého usnesení ze dne 16.3.1989.

Ve své žádosti žádáte o navrácení též věcí, které jsou v protokolu o domovní prohlídce uvedeny pod položkou č. 2 - časopis Revue a č. 6 - strojopis "KSČ - hybná síla ..." s tím, že tyto věci nesouvisí s vedeným tr. stíháním obviněného Stanislava DEVÁTĚHO. K této Vaší žádosti sděluji, že uvedené položky byly zajištěny v rámci domovní prohlídky na základě uvážení vyšetřovatele, který domovní prohlídku prováděl a to v souladu s příslušnými ustanoveními tr. řádu. Vzhledem k tomu, že u výše uvedených věcí, které Vám nebyly vráceny bude podán soudu návrh na jejich zabrání ve smyslu ustanovení § 73/1 písm. c/ tr. zákona a to z důvodu obecného zájmu, nemohu Vaši žádosti vyhovět, i když v daném případě skutečně tyto věci nesouvisejí s tr. stíháním obviněného Stanislava DEVÁTĚHO.

Vyšetřovatel StB :
Jan Domínek
mjr. JUDr. Jan DOMÍNEK

MLV2

INFORMACE O CHARTĚ 77

ročník jedenáctý (1988) - č.20

.....	str.
Dokument Charty 77/56/88 (Společné prohlášení Charty 77, NMS a SPUSA)	2
Absurdní zásah proti sympoziu Československo 88	3
Zahraniční účastníci sympoziu Československo 88	4
Sdělení VONS č.841(Pokračující represe proti Hnutí za občanskou svobodu)	5
842(Petr Cibulka obviněn z hospodářské trestné činnosti)	5
843(K represím za účast na manifestaci 28.10.)	6
844(Případy policejního násilí)	7
845(Represe proti sympoziu Československo 88)	8
846(Další vývoj v tr.věci proti Petru Cibulkovi)	9
847(František Lízna souzen pro přečin)	9
Výbor solidarity s Ivanem Polanským	11
Výbor na obranu Augustina Navrátila	12
Výbor na obranu Ivana Jirouše	13
Údaje o nových politických vězňích	16
Ustavení Čs.helsinského výboru	16
Manifest Českých dětí	18
V samizdatu nově vyšlo...	
Krátké zprávy	20
Protesty nezávislých proti posledním represím v Československu	20
Prohlášení Polsko-Čs.solidarity	
.....	
Datum posledního textu zařazeného do tohoto čísla: 29.11.1988	
.....	
Informace o Chartě 77 vydává nezávislá redakční skupina signatářů Charty 77	
Petr Uhl, Anglická 8, 120 00 Praha 2	
.....	

Informace o Chartě 77 vycházejí jednou za 14 dní.Jsou periodickou tiskovinou, nezávislou jak na státní moci, tak i na Chartě 77. Úzce spolupracují s mluvčími Charty 77 a zveřejňují v plném znění všechny dokumenty Charty 77 jakož i všechna sdělení VONS. Náklady na výrobu a distribuci jsou hrazeny z dobrovolných příspěvků z domova i z ciziny. Signatářům a aktivním příznivcům Charty 77 v Československu se Infoch poskytuje podle technických možností, a to zdarma. V případě výroby a distribuce Infochu, které jsou nezávislé na naší redakci, jsou náklady na jeden výtisk i s poštovným 10,-Kcs. Přetiskování či jiné přebírání textů zveřejněných Infochem je možné jen s uvedením pramene. Bez uvedení pramene je možno přebírat dokumenty Charty 77, sdělení VONS, petice, otevřené dopisy, fejetony, jakož i texty, z jejichž charakteru či uvedení je zřejmé, že nebyly psány přímo pro Infoch.

Údaje o nových politických vězních,
uvězněných v době od 14. do 28. října 1988.

JUDr. Hana Marvanová, nar. 26.11.1962 v Kýmařově, bytem Vrchlického 96, 150 00 Praha 5; v tomto bytě bydlí t.č. její matka, Marie Marvanová. Hana Marvanová je právnička OPBH v Praze 2, je svobodná a matka čtyřletého Lukáše. Evangelického vyznání (československá církev evangelická). Dne 27.10. provedena v jejím bytě domovní prohlídka bez její přítomnosti a přítomnosti koholiv z rodiny. Vězněna od 28.10., obviněna z trestného činu pobuřování podle § 100 odst.1 písm.a,b) tr.zákona, jehož se měla dopustit tím, "že v září a říjnu 1988 připravovala písemnosti, vyvolávající nedůvěru k vedoucí úloze KSČ a oslabující úlohu ozbrojených sil".

Tomáš Dvořák, nar. 3.7.1965 v Praze, bytem U železné lávky 6, 118 00 Praha 1, kde bydlí jeho přátelé jako spolubydlíci. Zaměstnán jako technik podniku Konstruktiva. Aktivní katolík. Člen Polsko-čs.solidarity, propagátor styků s WiP. Jeden z iniciátorů každoročního setkání na paměť Johna Lennona. V letech 1985-86 jeden ze zakladatelů mírové a kulturní organizace 'Mladé umění pro mír', která žádala o registraci a nebyla povolena. Již tehdy diskriminován. Nyní ve vazbě od 22.10., domovní prohlídka. Obviněn původně z přípravy k tr.činu podněcování podle § 711 k § 164 tr.z., jehož se měl dopustit tím, že chtěl rozšiřovat letáky, vyzývající k manifestaci 28.října. Tento trestný čin by byl amnestován, den před vyhlášením amnestie 26.10. změnil vyšetřovatel právní kvalifikaci a skutek nadále posuzuje jako přípravu k tr.činu pobuřování podle § 711 k § 100 odst.1 písm.a) tr.zákona, na kteréžto obvinění se amnestie nevztahuje. O jeho věci se koná společné řízení s Lubošem Vydrou. - T.Dvořák je svobodný a bezdětný; vzhledem k jeho rodinným poměrům vyřizuje záležitosti, jež se ho týkají člen VONS Petr Uhl, Anglická 8, 120 00 Praha 2.

Luboš Vydra, nar. 6.7.1946 v Trutnově, bytem Křižíkova 37, 180 00 Praha 8, kde žije jeho žena Šoňa Vydrová. Vydrovi mají šestiletou dceru. Zaměstnán jako topič u s.p.Metrostav. Luboš Vydra je signatář Charty 77 a člen ISO. Dlouholetý aktivista undergroundu, spolupracovník několika samizdatových iniciativ, autor řady povídek, fejetonů a próz. Člen Polsko-čs.solidarity. Je stíhán ve společném řízení s Tomášem Dvořákem pro stejný skutek a se stejnou právní kvalifikací; i u něho došlo den před amnestií k překvalifikaci na přípravu k pobuřování.

Hana Marvanová, Tomáš Dvořák a Luboš Vydra jsou členy Nezávislého mírového sdružení - iniciativy za demilitarizaci společnosti; tvořili redakční radu Bulletinu NMS, kde zveřejnili své adresy; všichni tři také vstoupili do Výboru solidarity s Ivanem Polanským. Jejich činnost v NMS je skutečným důvodem jejich uvěznění. V jejich trestních věcech neprobíhají, pokud je známo, prakticky žádné vyšetřovací úkony. Všem hrozí trest odnětí svobody v trvání šesti měsíců až tří let. (Trestný čin výtržnictví, za který byli stíháni T.Dvořák a H.Marvanová pro svou účast na manifestaci 21.8.1988, byl amnestován.) Všichni tři jsou ve věznicí ministerstva spravedlnosti č.1, v Praze 6 - Ruzyni, Staré náměstí čp.3, kam lze psát: pošt.schr.09, pošt.úřad 614, 161 02 Praha 6.

Ivan M.Jirous, nar. 23.9.1944 v Humpolci, bytem 588 67 Stará Říše čp.33, kde žije jeho manželka Juliana Jirousová; Jirousovi mají dvě malé dcery. Známý představitel undergroundu a nezávislé kultury, umělecký vedoucí bývalých Plastic People of Universe. Aktivní katolík. Od r.1973 již čtyřikrát vězněn, pro kulturní aktivitu a konflikty se státní mocí strávil ve vězení již osm let. Spoluvydavatel undergroundových časopisů VOKNO, Voknoviny atd. Signatář Charty 77, člen VONS. Člen i dalších iniciativ: České děti, SPUSA, Výbor solidarity s Ivanem Polanským. Aktivní i v rámci Polsko-čs.solidarity. Ve vazbě nyní od 20.10.1988 jako obviněný zprvu z trestného činu útoku na státní orgán a orgán společenské organizace podle § 154 odst.2 tr.zákona, což bylo -pravděpodobně 26.10.,den před vyhlášením amnestie- rozšířeno o trestný čin poškozování zájmů republiky v cizině podle § 112 tr.z. Trestného jednání.

se měl dopustit tím, že spolu s Jiřím Tichým (jsou stíháni ve společném řízení) autentizoval 271 podpis pod peticí, dožadující se vysvětlení smrti politického vězně Pavla Wonky, který zemřel ve věznici v Hradci Králové v dubnu t.r.

Jiří Tichý, nar.2.4.1946, bytem Rybalkova 51, 101 00 Praha 10; svobodný, otec devítileté Adélky Tiché, která žije se svou matkou a sourozenci ve Fričově 15, 120 00 Praha 2. Vzhledem k jeho rodinným poměrům vyřizuje záležitosti, které se ho týkají, člen VONS Karel Freund, Mánesova 90, 120 00 Praha 2. Zaměstnán jako zahradník u podniku Sady, lesy, zahradnictví v Praze. Signatář Charty 77, dlouholetý účastník nezávislých aktivit, zvláště kulturního zaměření, spolupracovník několika samizdatových iniciativ. Autor fejetonů a próz, které publikoval v samizdatu (některé pod pseudonymem). Ve vazbě nyní od 20.10. se stejným obviněním jako Ivan Jirous, s nímž stíhán ve společném řízení. Rozšíření právní kvalifikace jeho jednání o trestný čin poškozování zájmů republiky v cizině podle § 112 tr.zákona těsně před vyhlášením amnestie bylo účelové: s původní kvalifikací by jeho čin byl amnestován 27.10., trestní stíhání zastavěno a Jiří Tichý by byl na svobodě. (Amnestie by se však nedotkla Ivana Jirouse, obviněného stejně jako Jiří Tichý, a to pro Jirousovy předchozí nepodmíněné tresty.)

Ivan Jirous a Jiří Tichý jsou ve vazbě ve věznici ministerstva spravedlnosti v Brně-Bohunicích, Jihlavská 92; adresa pro písemný styk: pošt.schr.37, pošt.úřad 1, 601 29 Brno. V jejich věci jsou jen formálně svědecky vyslýcháni někteří signatáři petice za Pavla Wonku. Podle původního obvinění - tr.čin útoku na státní orgán a orgán společenské organizace podle § 154 odst.2 tr.z. - jim hrozil trest od jednoho roku odnětí svobody, nyní, vzhledem k rozšíření o trestný čin poškozování zájmů republiky v cizině podle § 112 tr.z., trest odnětí svobody do tří let. Toto druhé obvinění je však umělou konstrukcí, neboť v prostředí nezávislého hnutí je všeobecně známo, že ani Ivan Jirous ani Jiří Tichý petici v zahraničí nerozšířili a ani tomu nenapomohli.

Petr Cibulka, nar.27.10.1950 v Brně, bytem Vrázova 53, 616 00 Brno; byt je t.č.opuštěn. Matka Petra Cibulky, Věra Cibulková, bydlí v Mučednické 39, 616 00 Brno, ovšem veškerá poštovní zásilky (listovní, telegrafické, balíky i peníze), adresované Petru Cibulkovi i jeho matce jsou úředně zadržovány, proto je třeba je směřovat jinam. Svobodný, bezdětný. Dělník, naposledy zaměstnán jako topič v podniku Sigma Slatina, Brno. Signatář Charty 77, člen VONS a dalších iniciativ: SPUSA, ISO, Výbor solidarity s Ivanem Polanským. Dlouholetý člen jazzové sekce, po uvěznění členů výboru JS v r.1986 jeden z stoupenců další činnosti sekce. Aktivista Polsko-čs.solidarity, propagátor styků čs. a polských nezávislých kulturních aktivit. Spolupracovník mnoha nezávislých publikačních iniciativ, mj.Informací o Chartě 77, Host, Jazztop. Neúnavný organizátor nezávislé kultury, po mnoho let vydával (veřejně, pod svým jménem) hudební samizdat "Tapes and Cassettes and Videos" a literární samizdat (kulturního i politického zaměření) "Přijčuj! Rozmnožuj!! Rozšiřuj!!!". V letech 1978-82, 1985-86 a znovu v r.1986 byl nespravedlivě vězněn, poprvé za rozšiřování hudebních nahrávek, v dalších případech pro konflikty se státní mocí. Z vězení (NVÚ Minkovice) se vrátil s trvale poškozeným zdravím. Chová obavu, že další vězení nepřežije. Nyní ve vazbě od 14.10.1988, původně jako obviněný z přípravy k trestného činu hanobení národa, rasy a přesvědčení podle § 198 písm.b) tr.z.; tohoto trestného jednání se měl dopustit tím, že předal Jiřímu Štenclovi cyklostylové blány s Informacemi o Chartě 77 č.17, kde je text petice za Pavla Wonku. Když 26.10.vydal městský soud v Brně usnesení o jeho (a Štenclově) propuštění z vazby, nebyl propuštěn, nýbrž spolu s Dušanem Skálou obviněn dne 27.10.z přípravy k trestnému činu pobuřování podle § 711 k § 100 odst.1a,3a) tr.zákona, přičemž stíhané jednání bylo rozšířeno o "romnožování Informací o Chartě 77 a soustřeďování Lidových novin a dalších písemností". (Právně zmatené je i to, že Jiří Štencel, nadále stíhaný s touž právní překvalifikací na svobodě, je stíhán jen za původní skutek, tj.přípravu k rozšíření petice

za Pavla Wonku. Trestní stíhání mladistvého Jiřího Štencle je navíc nezákonné proto, že k překvalifikaci došlo až 27.10., když o půlnoci z 26. na 27.10. byl Štencleův trestný čin ve smyslu obvinění, které bylo v onom okamžiku v právní moci, amnestován.) Na základě celé série opakovaných domovních prohlídek - dvě v jeho bytě, dvě v bytě jeho matky a jedna v bytě jeho přítelkyně -, při nichž byla odnata veškerá zvuková technika a několik set magnetofonových kazet, bylo obvinění proti Petru Cibulkovi ještě jednou rozšířeno, tentokrát o hospodářské trestné činy nedovoleného podnikání podle § 118 odst.1 tr.z. a spekulace podle § 117 odst.1,2b) tr.z., takže Petru Cibulkovi hrozí nyní trest od tří do deseti let. Těchto trestných činů se měl Petr Cibulka dopustit tím, že "si obstarával a přechovával ve větším rozsahu magnetofonové kazety a pásky, na které nahrával hudbu i mluvené slovo, a tyto kazety a pásky měl v úmyslu se ziskem prodat, a také se ziskem prodával, přičemž tak činil bez povolení příslušných orgánů".

Dušan Skála, nar.24.13.1954 v Hodoníně, bytem Čechyně 15, okr.Vyškov; jeho manželka Jitka Skálová se zdržuje v Soudní 9, 602 00 Brno. Skáloví mají roční dítě, Jitka Skálová je v jiném stavu. Kromě toho má Dušan Skála vyživovací povinnost k šestiletému dítěti ze svého prvního manželství. Zaměstnán naposledy jako topič podniku Sigma Slatina, Brno. Je signatářem Charty 77 a vydavatelem brněnského kulturní revue Host. Vydavatel literárního samizdatu. Dlouholetý účastník různých nezávislých iniciativ, člen Výboru solidarity s Ivanem Polanským, aktivista SPUSA. Od 27.10.ve vazbě jako obviněný - spolu s Petrem Cibulkou a Jiřím Štenclem - z přípravy k tr.činu pobuřování podle § 7 odst.1 k § 100 odst.1a,3a) tr.zákona, jíž se měl dopustit "rozmnožováním Informací o Chartě 77 a soustředováním Lidových novin a obdobných písemností". Hrozí mu trest od jednoho roku do pěti let.

Petr Cibulka a Dušan Skála jsou ve vazbě ve věznici ministerstva spravedlnosti v Brně-Bohunicích, Jihlavská 92; adresa pro písemný styk: pošt.schr.37, pošt.úřad 1, 601 29 Brno. Vyšetřování se zaměřuje především na hospodářskou trestnou činnost Petra Cibulky.

František Lízna, nar.11.7.1941, bytem Na strážnici 375, 679 63 Velké Opatovice; v bytě bydlí jeho matka Marie Líznová. Katolický kněz bez státního souhlasu, člen jezuitského řádu. V posledních letech pracoval jako ošetřovatel, naposledy v domově důchodců. Signatář Charty 77. Byl již třikrát vězněn pro politické delikty, naposledy se vrátil z vězení v r.1983, kde byl v souvislosti s katolickým samizdatem. Účastník mnoha nezávislých občanských a náboženských aktivit. Od 26.10.1988 ve vazbě jako obviněný z přečinu proti veřejnému pořádku podle § 6 písm.a) zákona o přečinech; měl se ho dopustit tím, že se chystal v okrese Uherské Hradiště rozšiřovat letáky. Dne 29.11. byl samosoudcem uherskohradištského soudu odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání dvou měsíců v II.NVS; proti rozsudku se odvolal. Prolázalo se, že na autobusovém nádraží v Uherském Hradišti položil na zídku jeden leták (několik let starý) za tehdejší politické vězně Battěka, Lise, Jirouse, Wolfa a Růžera; dva posledně jmenovaní jsou stále věznění, I.Jirous je opět vězněn. Několik těchto letáků měl při zadržení na nádraží v tašce. Bude-li rozsudek v odvolacím řízení potvrzen, bude Otec Lízna propuštěn na svobodu 26.12.1988. Vazbu vykonává ve věznici ministerstva spravedlnosti v Brně-Bohunicích, Jihlavská 92; poštovní styk: pošt.schr.37, pošt.úřad 1, 601 29 Brno.

Podle řádu výkonu vazby je možno všem obviněným do vazby psát; dopisy jsou po cenzuře doručovány v neomezeném množství. Obviněný sám má právo odeslat z věznice jen jeden dopis týdně. Při psaní dopisů do věznice je třeba za jménem obviněného vždy uvést i datum jeho narození, na dopisní papír nahoru umístit "hlavičky", tj.do levého rohu jméno a datum narození obviněného a adresu věznice a do pravého rohu jméno a adresu odesílatele; do vazby může psát kdokoli, nejen příbuzní.

okamžitě, bez prodlení, instalujeme odlučovací zařízení ve všech tepelných elektrárnách, ať to stojí co to stojí.

I zaměříme se na čím dál efektivnější získávání energie pomocí bezodpadových technologií - ze slunečního záření, větru apod. a na její co nejehospodárnější využití. Nakonec, bez energie se obejdeme, bez dědictví ne.

Prohlásujeme, že těchto několik bodů není žádný politický program, což se nám hnusí, ale ty nejzákladnější a proto nám posvátné normy života, uchování, úcta a rozvíjení dědictví naší země a našich otců.

Petr Placák, dělník; Jachym Topol, redaktor; Ladislav Leština, výtahář; Josef Janíček, údržbář (hudebník); Jan Macháček, noční hlídač; Jiří Zavadil, chemik; Jan Brabec, hudebník; Luděk Marks, kulturní referent; Andrej Stankovič, domovník; Ivan M. Jirous, historik umění; Juliána Jirousová, malířka; Olga Hochmanová, zaměstnankyně Židovského muzea; Anna Hradilková, žena v domácnosti; Terezie Hradilková, žena v domácnosti; Evelína Malíková, žena v domácnosti; Barbara Veselá, pisárka; Ma Hundke, singl; Martin Grůša, zahradník; Ivana Košnerová, programátorka; František Hochman, teolog; Martin Choupa, hudebník; Alena Danková, zpěvačka; Vít Kremlička, spisovatel; Lucie Váchová, zdravotní sestra; Martin Hradilík, student; Kamil Vaněk, pasák krav; Taťána Lutovská, studentka; Bohumír Hájek, topič; Jaroslav Ondrák, zámečník

Za správnost podpisů Petr Placák, Chelčického 6, 130 00 Praha 3

V Praze: 28. května 1988

V samizdatu nově vyšlo...

Bulletin NMS, září 1988, č. 3, 28 str.

Za redakční zřadu jsou uvedena jména Tomáše Dvořáka, Hany Marvanové a luboše Vydry s adresami. Obsahuje mj. prohlášení polské WiP, dopis NMS do JAR ve prospěch tanních odpíračů, informaci o poměru zbrojního potenciálu mezi Východem a Západem (převzatá z časopisu ENO), články Ruth Šormové (o branné výchově), Martina Šmída a Radka Zemana (o Afghánistánu).

Host, č. 4, srpen 1987 až srpen 1988, nepaginováno, 830 stran A 4, vydavatel: Dušan Skála. Obsahuje mnoho literárních a publicistických příspěvků nejznámějších žánrů, mezi jiným i obsáhlý rozhovor s Petrem Cibulkou. P. Cibulka v něm hovoří i o tom, jak vydává hudební samizdat a o finančních otázkách, s tím spojených. Host dále publikuje např. stať Milana Uhdeho k šedesátinám Jaroslava Šabaty, fotoreportáž z pohřbu Pavla Wonky, článek Mikoláše Chadimy do diskuse o hudebním směru 'nová vlna'.

Voknoviny č. 10, 10 str. A4, náklad 500 výtisků

Články a fotografie k manifestaci 21. srpna, informace o hudebním undergroundu, o koncertě Jaroslava Hutky a Vlasty Třešňáka, který byl pro Českoslováky uspořádán v Budapešti, 7. pokračování seriálu 'Občan a příslušníci SNB' (o osobních a domovních prohlídkách)

Voknoviny č. 11, 9 str. A4, náklad 500 výtisků

Články a fotografie z manifestace 28. října, informace o nových politických vězních, podpisová akce čs. exilu

Křesťanské obzory č. 8 - 9, 1. října 1988, 57 stran A4.

Obsahuje 29 příspěvků, mj. polemiku Radomíra Malého z Brna s kanovníkem Různarem (PIT), materiály případů Augustina Navrátila, ing. Čoufala a manželů Kořínkových.

Křesťanské obzory č. 10, 1. listopadu 1988, 31 + VI stran A4

Obsahuje materiály nově vznikajícího sdružení věřících katolických laiků 'Pokoj na zemi', materiály k případu A. Navrátila, článek Situace katolické církve v letech 1948-88 a j.

Střední Evropa, IX., Praha červenec 1988, 212 str. A4

Z příspěvků upozorňujeme na druhou část staťe Nikolaje Djorájeviče 'Titovy koncentráky', na článek Rogera Šrutóna 'Nová pravice ve střední Evropě' a rozhovor s Šustrové s Václavem Malým.

Diskuse č.68, listopad 1988, 25 stran A4

Obsahuje manifest Hnutí za občanskou svobodu 'Demokracii pro všechny' a články Josefa Brodského, Františka Šamálíka a Zdeňka Jičínského.

Lidové noviny č.10, říjen 1988, 24 stran

přináší exkluzivní rozhovor pro LN obou kandidátů na úřad amerického prezidenta, rozhovor s Alánem Grybauskasem, litevským básníkem, literárním kritikem a překladatelem mj. z češtiny a slovenštiny, dále rozhovor s Augustinem Navrátillem.

Lidové noviny č.11, listopad 1988, 24 stran

obsahují mj. zprávu o založení Výboru na obranu Ivana Jirouse, glosu Drahuše Proboštové Ad causa Navrátil, článek Jiřího Hájka Všeobecná deklarace lidských práv a redakční poznámku Pyrrhovo vítězství k sympoziu 'Československo 88'.

Ekologický bulletin č.5, září 1988, 60 stran

Redakce: Josef Daniš, W.Piecka 81, 130 00 Praha 3; Ivan Dejmal, Kamenická 45, 170 00 Praha 7; Lenka Marečková-Erachová, Řipská 13, 130 00 Praha 3. Obsahuje soubor materiálů k ekologii krajiny (zvl.k. Nagymaros-Gabčíkovu a ke Sněžce) a k ovzduší. Druhé pokračování článku 'Cesta do budoucnosti bez atomové energie', Greenpeace, duben 1987.

Ekologický bulletin č.6, říjen 1988, 38 stran

Polemika Petr Kuzvart - Ivan Dejmal, materiály k ekologii krajiny (zvl.ke Sněžce) a k energii: mj.překlad článku Uwe Bastiana z východního Berlína 'Alternativní energetika'

Revue 88, nezávislá vysokoškolská revue pro neformální iniciativy a kulturní aktivity mládeže, zkušební číslo 5/88, Brno, 32 stran A5

Zveřejněno osm jmen členů redakční rady i s adresami a fakultou, kde studují (JAMU a filoz. a lékař.fakulta UJEP). Články a rozhovory mj. o Unijazzu, SPUSA, o NMS, informace k událostem v brněnském Topas klubu.

Revue 88, č.1/88, Brno 30.9.88, (první regulérní číslo), 36 str.A5, ilustrováno; adresy osmi členů redakce, texty z oblasti kultury a historie studentského hnutí, informace o nezávislých iniciativách, stížnost studenta brněnské VŠZ Jana Klementa na útoky StB proti jeho působení.

Sklepník

Od dubna letošního roku vychází v undergroundovém prostředí východních Čech strojoписný časopis Sklepník. V jednotlivých rubrikách (K současnosti, Próza, Poezie, Rozhovory, Historie, Hudba, Divadlo, Film) přináší vedle původních příspěvků a překladů zejména ukázky z co nejširšího spektra domácího samizdatu i exilových publikací. Časopis vychází v dvouměsíčních intervalech. Jednotlivá čísla doplňují vlepěné fotografie. Rozsah: 120-140 stran A4.

Pod názvem Občanský průkaz, prosím vychází v edici Vokno antologie prozaických prací autorů střední generace Vydry, Žluťáka, Potoka, Vacka, Švestky a Kostůra. Publikace o 150 str.A4 vyšla v nákladu 100 ks. Je opatřena krátkými bibliografickými údaji o autorech.

Info over Charta 77 vychází v holandštině 6x ročně, rozsah 24 stran. Listopadové číslo (1988) přináší materiály k případu A.Navrátila, sdělení VONS, článek o vystoupení V.Havla na Lipnici a překlad článku L.Hejdánka z LN.

Zkrácené vydání Informací o Chartě 77 v angličtině vydává nyní londýnský Palach Press. Infoch 77/17/88 je zkrácen asi na 60% původního textu; petice za Pavla Wonku, jejíž podpisy autentizovali Ivan Jirous a Jiří Tichý je zde uvedena v plném znění.

Německá sekce ICFM (Mezinárodní společnosti pro lidská práva) vydala v německém překladu pod názvem 'Der CSSR-Gulag' vězeňský sborník Charty 77 z r.1987; obsahuje dokument Ch 77 a všechny příspěvky.

Miroslav Vaněk: Samizdat v poslední fázi

komunistického režimu v Československu

MICHELA, Miroslav; LOMÍČEK, Jan a ŠIMA, Karel.

Dělej něco! České a slovenské fanziny a budování alternativních scén. Praha: Grada, 2021.

OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc*

v českých zemích 1968–1989. Praha: Dokořán, 2003.

PŘIBÁŇ, Michal a kol. *Český literární samizdat 1949–1989: edice, časopisy, sborníky.* Praha: Academia, 2018.

RŮŽIČKOVÁ, Alice. *Český dokumentární film v 80. letech: „Originální videojournal“.*

Diplomová práce. Praha: Katedra dokumentární tvorby, Filmová a televizní fakulta, Akademie múzických umění v Praze, 2001.

ŠVELCH, Jaroslav. *Jak obehrát železnou oponu: Počítačové hry a participativní kultura v normalizačním Československu.* Praha: Akropolis, 2021.

VANĚK, Miroslav a kol. *Ostrůvky svobody: Kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu.* Praha: Votobia, 2002.

VANĚK, Miroslav a kol. *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění.* Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019.

VANĚK, Miroslav. *Byl to jenom rock'n'roll?: hudební alternativa v komunistickém Československu 1956–1989.* Praha: Academia, 2010.

VANĚK, Miroslav. *Listopad 1989: Mezi symbolem a historií.* Praha: Academia, 2019. ISBN 978-80-200-3059-7.

VANĚK, Miroslav. *Listopadové události roku 1989 v Plzni.* In: MANDLER, Emanuel, (ed.). *Dvě desetiletí před listopadem 89: sborník.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993.

VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: Ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Maxdorf, 1996.

Michal Přibáň: Poznámky k dějinám brněnského samizdatu

DAY, Barbara. *Sametová filozofové.* Brno: Doplněk, 1999.

KUBĚNA, Jiří. *Paměť básníka.* Brno: Host, 2006.

OSLZLÝ, Petr (ed.). *Podzemní univerzita.* Brno: CDK, 1993.

POSSET, Johanna. *Česká samizdatová periodika 1969–1989.* Brno: Továrna na sítotisk, 1993.

PŘIBÁŇ, Michal a kol. *Český literární samizdat 1949–1989.* Praha: Academia a Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2018.

SOUKUPOVÁ, Jana. *Nepoddajní aneb Nešlo to jinak. Příběhy jihomoravských disidentů v 70. a 80. letech 20. století.* Brno: Host, 2010.

Studie, články, rozhovory (řazeno chronologicky)

MUŽÁKOVÁ, Karolína (= Jana Soukupová).

Tři večery s Petrem Cibulkou. Host (smz.). 1988, č. 4.

KUNDERA, Ludvík. *Hyperbibliofilie... Zprávy SČB.* 1990, č. 3–4.

ZHOŘ, Igor. *Brněnské výtvarné samizdaty. Ateliér.* 1991, č. 4.

PETR, Pavel a KUBĚNA Jiří. *Moravský samizdat. Skupinový rozhovor.* Box. 1996, č. 6.

SKÁLA, Dušan a BALAŠTÍK, Miroslav. *Měl jsem cyklostyl značky Metró.* Host. 1997, č. 8.

VÉVODA, Rudolf. *Brněnské studentstvo v poslední fázi totalitního režimu. Příběh Revue 88.* In: *Historické studie. K sedmdesátinám Milana Otáhalu.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998.

VORÁČ, Jiří. *Divadlo a dissent: Příspěvek k dějinám české divadelní opozice 1970–1989.* In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, Q, Řada teatrologická a filmologická.* Brno: Masarykova univerzita, 1998, sv. 47.

FIALA, Petr a MIKŠ, František. *Deset let revue Proglas.* Proglas. 2000, č. 1.

JELÍNEK, Milan. *Brněnský samizdat.* In: *Česká a polská samizdatová literatura.* 2004.

MARTINEK, Libor. *Žeň graefenberská Jana Antonína Pitínského.* Host. 2004, č. 5.

URBÁŠEK, Pavel. Jiří Müller. In: *Vítězové? Poražení? Životopisná interview.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005.

NOSKOVÁ, Jana. *Brněnský dissent a jeho každodennost.* In: *Mocní? A bezmocní?* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006).

ŘEZNÍČEK, Pavel a BALAŠTÍK, Miroslav. Jan Novák byl naším Cimrmanem. *Host*. 2007, č. 9.

FIŠER, Zbyněk. Samizdat Journals Published in Brno in 1980s. *eSamizdat* (Padova). 2010/2011, č. VIII.

FIŠER, Zbyněk. Anonymní samizdatové edice v Brně mimo okruhy disentu. *Musicologica Brunensia*. 46, 2011, č. 1–2.

KUČERA, Rudolf. Jak vznikala Střední Evropa. *Střední Evropa*. 2014, č. 139.

PŘIKRYL, P. *Brněnská samizdatová produkce v okruzích Petra Pospíchala* (rukopis 2016).

PICHLOVÁ, Petra. Bytové semináře francouzských filozofů v Brně. In: *Acta Musei Moraviae. Scientiae sociale*. 104, 2019, č. 2.

PICHLOVÁ, Petra. Britská podpora brněnského disentu v 80. letech 20. století. In *Acta Musei Moraviae. Scientiae sociales*. 105, 2020, č. 2, s. 321–354.

PICHLOVÁ, Petra. Život a dílo Boženy Komárkové v zrcadle fondu Moravského zemského muzea. In *Acta Musei Moraviae. Scientiae sociales*. 108, 2023, č. 2.

HORÁČEK, Radek. Sejdeme se Na bidýlku. Galerista Karel Tutsch a výtvarné Brno 80. a 90. let. In: KOLICH, T. (ed.). *Umění napříč generacemi. Sběratel a galerista Karel Tutsch 1941–2008*. Hradec Králové: Galerie moderního umění v Hradci Králové, 2024.

Prameny

Knihovna Libri prohibiti (Praha).

Moravské zemské muzeum – Oddělení dějin kultury antitotalitního zaměření (Brno).

Veřejné a soukromé archivy a knihovny.

Jiří Voráč: Disent – divadlo – video: bytová a alternativní scéna v normalizačním Brně

HAVEL, Václav. Zítra to spustíme. In: *Hry. Soubor her z let 1963–1988*. Praha: Lidové noviny, 1992.

CHRAMOSTOVÁ, Vlasta. *Vlasta Chramostová*. Brno, Olomouc: Doplněk, Burian a Tichák, 1999.

JEŘÁBKOVÁ, Olga (ed.). *Vzpomínky Petra Oslzlého*. Brno: Books & Pipes, 2020.

KOVALČUK, Josef. *Rozrazil 1/88 (O demokracii). Historie, analýza a rekonstrukce projektu*. Brno: JAMU, 2015.

KROB, Andrej (ed.). *Divadlo na tahu 1975–1995*. Praha: Originální videojournal, 1995.

MACHARÁČKOVÁ, Marcela (ed.). *Brněnská osmdesátá*. Brno: Muzeum města Brna, 2010.

SLÁMOVÁ BARTOŠOVÁ, Kateřina a kol. *Člověk ve světle slova. Divadlo u stolu 1989–2016*. Brno: JAMU, 2016.

SOUKUPOVÁ, Jana. *Nepoddajní aneb Nešlo to jinak. Příběhy jihomoravských disidentů v 70. a 80. letech 20. století*. Brno: Host, 2010.

UHDE, Milan. *Balada pro banditu a jiné hry na zapřenou*. Brno: Atlantis, 2001.

UHDE, Milan. *Rozpomínky. Co na sebe vím*. Praha, Brno: Torst, Host, 2013.

ZÁBOJ, Aleš. Lehkost těžkých dob. In: ŠTEFANIDES, Jiří (ed.). *Svědectví, nebo legenda. Divadlo ve filmu a televizi III*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 103–155.

ZOGATOVÁ, Lenka. *Ochotnický kroužek*. Brno: JAMU, 2015.

Prameny – rozhovory autora s aktéry

František Derfler, říjen 1995 (Brno).

Vlasta Chramostová, říjen 1995 (Praha).

Josef Kovalčuk, říjen 1995 (Brno).

Jan Kratochvíl, červen 2024 (Brno).

Andrej Krob, červen 1998 (Praha).

Petr Oslzlý, říjen 1995 a červen 2024 (Brno).

Roman Ráček, červen 2024 (Brno).

Dušan Skála, červen 2024 (Praha).

Jana Soukupová, červen 2024 (Brno).

Milan Uhde, listopad 1995 a červen 2024 (Brno).

Aleš Záboj, červen 2024 (Brno).

Prameny – archivy

Archiv Aleše Záboje (nezávislý archiv audiovizuálních záznamů a filmů, Brno).

Archiv Centra experimentálního divadla, f. Divadlo na provázku – Rozrazil, f. Divadlo u stolu – Průkaz totožnosti (Brno).

Petr Baran
Petr Blažek
Rostislav Čuřík
Josef Daněk
Petr Fiala
Zbyněk Fišer
Jiří Gruntorád a Libri prohibiti
Vladimír Havlík
Radek Horáček
V. K.
Miroslav Klepáček
Aleš Kolařík
Jaroslav Kořán
Jan Kratochvíl
Tino Kratochvíl
Sabina Kratochvilová
David Langar
František Mikš
Jiří Müller
Františka Müllerová
Ota Nepilý
Pavel Němec
Milan Ohnisko
Petr Oslzlý
Pavel Paleček

Josefína Panenková
Martin Pavelka
Petra Pichlová
Petr Pospíchal
Michal Přibáň
Roman Ráček
Blahoslav Rozbořil
Břetislav Rychlík
Marcela Severová
Dušan Skála
Jana Soukupová
Jan Šimsa
Milan Uhde
Jaroslav Vacek
Rostislav Valušek
Milena Valušková
Vladislav Vaňák
Miroslav Vaněk
Miloš Voráč
Martin Vybíral
Vladimír Vyskočil
Lea Vyskočilová
Aleš Záboj
Jan Zahradníček jr.
Karel Žák

The catalogue *Brno Samizdat: Free Magazines in an Unfree Time* is part of an exhibition of the same name, which focuses on self-published magazines during the so-called “late socialist” period of the 1980s.

The term ‘samizdat’ is usually associated with the idea of literary or textual samizdat, i.e., the self-publishing of books and magazines. However, as a self-help culture of freedom, it was also practised in music, theatre, visual arts, film, and education. Aware of this wealth and diversity, we are directing this project towards one specific section of samizdat culture, which we understand as a part of the whole. And, instead of an encyclopaedic abbreviation, we strive to present it via an authentic evocation, with the conviction that precise details are often more concise than a panoramic whole. At the same time, we want to convey not only historical information but also the atmosphere and cultural practices of the time. In addition to original magazines, the exhibition also includes original production tools, photographs, video recordings, and music.

The exhibition and the catalogue present eight magazines from Brno from the 1980s. The individual titles have been selected as representative samples depicting the characteristic profiles of samizdat magazines from Brno during that time: literary, cultural-political, Catholic, student, and art. These were predominantly generational ventures of individuals in their twenties.

The personal stories of the actors involved – publishers, editors, authors – are an integral part of the project. These are captured in the survey, which is the core of the catalogue: a unique collection of testimonies from twenty personalities, both in scope and content. All those contacted were eager to cooperate, to search their archives, and to refresh their memories. The exhibition

and the rich documentation in the catalogue, which also includes period photographs of the actors, are compiled from these documents and treasures.

The survey section of the catalogue (located in the centre of the catalogue) is preceded by an introductory section on thematic studies. Petr Fiala provides a partly personal, partly political reflection on the importance of samizdat. Miroslav Vaněk presents the cultural, social, national, and international contexts. Michal Přibáň summarises the history of Brno samizdat, thus providing the factual core of the entire project. And Jiří Voráč expands the scope of the topic from literary samizdat to scenic samizdat and associated independent activities, which were another form of spreading the word.

The third and final component of the catalogue is the edition of sources, where the original versions of the selected texts are reprinted, one for each magazine; the selection of articles primarily reflects the profile of the magazine, yet at the same time, a range of different topics and genres are also represented.

The exhibition and the catalogue are complementary. The exhibition focuses primarily on the presentation of magazines and related artefacts, while the catalogue develops the context and functions as a collective monograph on the issue of samizdat and free culture.

Brněnský samizdat
Svobodné časopisy v nesvobodné době

Jiří Voráč a Eva Čechová (eds.)

Vydala Moravská zemská knihovna v Brně
Kounicova 65a, 601 87 Brno, v roce 2024

Grafický design a sazba Studio Kosatko
Jazyková korektura Otakar Loutocký

1. vydání

www.mzk.cz

ISBN 978-80-7051-348-4
ISBN 978-80-7051-351-4 (pdf)